

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI

**SAMSUN SAATHANE MEYDANI ÖZELİNDE
KENTSEL ARKEOLOJİK VARLIKLARIN KENTLE BÜTÜNLEŞTİRİLMESİNİN
YASAL BOYUTUNA İLİŞKİN BİR MODEL ÖNERİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şehir ve Bölge Plancısı Emrehan ÖZCAN

**HAZİRAN 2017
TRABZON**

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünce

Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : / /

Tezin Savunma Tarihi : / /

Tez Danışmanı :

Trabzon

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

başlıklı bu çalışma, Enstitü Yönetim Kurulunun / / gün ve sayılı
kararıyla oluşturulan jüri tarafından yapılan sınavda
YÜKSEK LİSANS TEZİ
olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Başkan : .....

Üye : .....

Üye : .....

Prof. Dr. Sadettin KORKMAZ

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

“Samsun Saathane Meydanı Özelinde Kentsel Arkeolojik Varlıkların Kentle Bütünleştirilmesinin Yasal Boyutuna İlişkin Bir Model Önerisi” adlı bu çalışma KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanmıştır.

Yüksek Lisans tez danışmanlığının daha da ötesine geçerek, eğitim hayatımla birlikte, iş ve sosyal hayatımla ilgili her konuda bana yardımcı olan, bakış açımı geliştiren danışmanım Doç. Dr. Sanem ÖZEN TURAN’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Gerek öğrencilik hayatımda gerekse iş hayatımda örnek aldığım, duruşuyla ve olaylara yaklaşımıyla bana rol model olan Doç. Dr. Dilek BEYAZLI’ya bir teşekkürü borç bilirim.

Tez çalışmasındaki çalışma alanını öneren, konuyla ilgili teorik bilgilerin uygulama aşamasında nasıl değerlendirilebileceği konusunda ufkumu açan, her sıkıntıda arkamda duran bölüm başkanı Doç. Dr. Cenap SANCAR’a, tez çalışmasının araştırma ve oluşum kısmında değerli fikirlerini esirgemeyen Dr. Nilgün KİPER’e,

Yüksek lisans eğitim hayatım boyunca dostluklarını ve desteklerini eksik etmeyen Arş. Gör. Seda ÖZLÜ, Arş. Gör. Sinem ÖZKAN’a ve Arş. Gör. Mihriban ÖZTÜRK’e,

Alanla ilgili bilgi ve veri toplama çalışmalarında bana yardımcı olan şehir plancısı İbrahim KARAPIÇAK’a, Samsun K.V.K.B.K Müdürü Menderes ALAN ile kurul çalışanlarına, Samsun İl K.T.M. Müze Müdürü Uğur TERZİOĞLU’na ve müze çalışanı arkeolog Uğur AKYÜZ’e, Samsun B.Ş.B. Genel Sekreteri Zennube ALBAYRAK’a, Samsun B.Ş.B. İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı çalışanlarına ve Samsun Tapu ve Kadastro Bölge X. Bölge Müd. çalışanlarına teşekkürlerimi sunarım.

Hayatta istediğimiz yolda gidebilmeyi öğreten ve bu yolda bizi özgür bırakan Babama, kendinden önce çocuklarını düşünen, her sendelediğimde arkamda duran canım Anneme, fikirleriyle yolumu aydınlatan Abim ve Ablama şükranlarımı sunarım.

Bir ömrü paylaşmaya söz verdiğim, canımdan öte can ve en kıymetlim Eşim Şeyma ÖZCAN’a teşekkür ederim.

Emrehan ÖZCAN

Trabzon 2017

TEZ ETİK BEYANNAMESİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Samsun Saathane Meydanı Özelinde Kentsel Arkeolojik Varlıkların Kentle Bütünleştirilmesinin Yasal Boyutuna İlişkin Bir Model Önerisi” başlıklı bu çalışmayı baştan sona kadar danışmanım Doç. Dr. Sanem ÖZEN TURAN’ın sorumluluğunda tamamladığımı, verileri/ örnekleri kendim topladığımı, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallara uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim. 02/06/2017

Emrehan ÖZCAN

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ.....	III
TEZ ETİK BEYANNAMESİ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET	VII
SUMMARY	VIII
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	IX
TABLolar DİZİNİ.....	XII
1. GENEL BİLGİLER.....	1
1.1. Giriş.....	1
1.1.1. Çalışmanın Amacı ve Hedefleri.....	3
1.1.2. Kapsam ve Yöntem.....	5
1.1.3. Çalışmanın Mesleki Alana Katkısı.....	7
1.2. Kentsel Arkeoloji ve Koruma Kavramı.....	11
1.2.1. Koruma Yaklaşımları.....	11
1.2.2. Kentsel Arkeolojik Varlıklar ve Kentle Bütünleştirilmesi.....	14
1.2.3. Kentsel Arkeoloji ve Koruma Kavramının Gelişimi.....	18
1.2.3.1. Kentsel Arkeoloji ve Koruma Kavramının Gelişiminden Çıkarımlar.....	27
1.3. Kentsel Arkeolojik Varlıkların Kentle Bütünleştirilmesinde Yasal Mevzuat ..	30
1.3.1. Avrupa Ülkelerinde Yasal Mevzuat.....	30
1.3.2. Türkiye’de Yasal Mevzuat	37
1.3.2.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem	38
1.3.2.2. Cumhuriyet Dönemi	39
1.3.3. Yasal Mevzuattan Çıkarımlar.....	54
1.4. Dünyadan ve Türkiye’den Uygulama Örnekleri	60
1.4.1. Yapı Ölçeği.....	60
1.4.2. Sit Alanı Ölçeği	65
1.4.3. Kent Bölge Ölçeği	69
1.4.4. Örnek İncelemelerinden Çıkarımlar	72

2.	YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	74
2.1.	Çalışma Alanı Seçimi	74
2.1.1.	Çalışma Alanının Yerleşim Tarihi ve Mevcut Durumu	76
2.2.	Çalışma Alanının Tespit Süreci	85
2.2.1.	Samsun Kalesi Tespit Süreci	86
2.2.2.	Saathane Meydanı Tespit Süreci	96
2.2.3.	Alanda Varlığı Bilinen Diğer Arkeolojik Varlıkların Tespit Süreci	102
2.3.	Çalışma Alanının Tescil Süreci	104
2.4.	Çalışma Alanının Planlama Süreci	108
2.5.	Bölüm Değerlendirmesi	109
3.	BULGULAR.....	110
3.1.	Araştırma ve Kazı Sorumluluğu	111
3.2.	Finansman	113
3.3.	Envanter	113
3.4.	Yerelleşme	117
3.5.	Planlamada Arkeolojik Verilerin Değerlendirilmesi	118
3.6.	Koruma Bilinci	119
3.7.	Disiplinler Arası İşbirliği	124
3.8.	Saathane Meydanı'ndaki Sürecin Yasal Kriterlere Göre Değerlendirilmesi..	125
4.	SONUÇLAR.....	129
4.1	Alana Özel Sonuçlar	129
4.2	Genele İlişkin Sonuçlar	130
5.	ÖNERİLER.....	134
5.1.	Alana İlişkin Öneriler	135
5.2.	Genele İlişkin Öneriler	137
6.	KAYNAKLAR	153
7.	EKLER	163

ÖZGEÇMİŞ

Yüksek Lisans Tezi

ÖZET

SAMSUN SAATHANE MEYDANI ÖZELİNDE
KENTSEL ARKEOLOJİK VARLIKLARIN KENTLE BÜTÜNLEŞTİRİLMESİNİN
YASAL BOYUTUNA İLİŞKİN BİR MODEL ÖNERİSİ

Emrehan ÖZCAN

Karadeniz Teknik Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı
Danışman: Doç. Dr. Sanem ÖZEN TURAN
2017, 162 Sayfa, 2 Sayfa Ek

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa kentlerinde bulunan arkeolojik kalıntılar kentsel arkeoloji kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Tarih öncesi dönemlerden itibaren yerleşim gören kentlerdeki arkeolojik varlıkların korunması, zamanla önem kazanarak bu alandaki koruma yaklaşımını geliştirmiştir. Yaklaşımın gelişmesine rağmen halkın bilinçlenmesinde önemli bir gelişim sağlanamaması kentsel arkeolojik varlıkların korunmasını yasal düzenlemelere bağımlı kılmıştır. Bu bağlamda yasal düzenlemelerde yapılan değişiklikler kentsel arkeolojik varlıkların koruma yaklaşımlarını doğrudan şekillendirmektedir. Kentsel alandaki arkeolojik sitlerin koruma ve teşhir ilkesine göre yerinde korunması, yaşayan bir organizma olan kentlerde sorunlar oluşturmaktadır. Son yıllarda oluşan bu sorunların bertarafı için farklı çözümler aranmaktadır. Avrupa’da koruma kullanma dengesi gözetilerek yapılan çalışmalarla kentsel arkeolojik alanların kentle bütünleştirilme stratejileri geliştirilmekte ve arkeolojik alanların korunarak yaşayan mekânlara dönüşmesi sağlanmaktadır.

Bu tez çalışmasının amacı Türkiye’de kentsel arkeolojik varlıkların yaşayan mekânlara dönüşmesini sağlayacak biçimde yasal düzenlemelerin iyileştirilmesidir. Bu kapsamda yasal düzenlemeler uluslararası mevzuata ve örnek ülkelerin yasal düzenlemelerine göre incelenmiş, uygulama aşamasındaki kısıtlar ise Samsun Saathane Meydanı kazıları özelinde irdelenmiştir. Bu çalışmanın çıktısı, uygulamaya yönelik kararların bilimsel çalışmalar ile uluslararası koruma mevzuatına uygunluğunun tespit edilmesiyle, yasal sistemdeki eksikliklerin belirlenerek bu eksikliklere ilişkin yasal bir model önerisinin geliştirilmesidir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Arkeolojik Sit, Kentsel Arkeolojik Varlıkların Kentle Bütünleştirilmesi, Kentsel Arkeolojik Varlıkların Kentle Bütünleştirilmesinin Yasal Boyutu, Bütünleşik Koruma, Samsun Saathane Meydanı

Master Thesis

SUMMARY

A MODEL PROPOSAL FOR THE LEGAL ASPECT OF INTEGRATION OF URBAN
ARCHAEOLOGICAL ASSETS INTO THE CITY: SAMSUN SAATHANE SQUARE

Emrehan ÖZCAN

Karadeniz Technical University
The Graduate School of Natural and Applied Sciences
Urban and Regional Planning Graduate Program
Supervisor: Assoc. Prof. Sanem ÖZEN TURAN
2017, 162 Pages, 2 Pages Appendix

After World War II, archaeological remains in European cities provided the emergence of the concept of urban archeology. Urban archeology refers to archeological sites within the city. The preservation of archeological sites in cities that have been inhabited since prehistoric times, gained importance over time, and the conservation approach in this area has developed. Despite the development of the approach, the lack of significant development in the consciousness of the people has made the preservation of urban archaeological assets dependent on legal regulations. In this context, changes in legal regulations are directly related to conservation approaches of urban archeological assets. Protecting archaeological sites in urban areas according to conservation and exhibition principles creates problems in cities that are living organisms. Different solutions are sought to solve these problems in recent years. In Europe, strategies to integrate urban archaeological sites into urban areas are being developed through conservation and utilization studies, and archaeological sites are protected and transformed into living spaces.

The aim of this thesis is to create legal regulations that will enable the transformation of urban archeological assets into living spaces in Turkey. In this context, legal arrangements were examined according to international legislation and legal regulations of exemplary countries and constraints in implementation phase were examined in Samsun Saathane Square excavations. The outcome of this study is to determine the deficiencies in the legal system and to develop a managerial model proposal for these deficiencies by determining the appropriateness of the application decisions with scientific studies and international protection legislation.

Key Words: Urban Archaeological Site, Integration of Urban Archaeological Assets into City, Legal Dimension of Integration of Urban Archaeological Assets, Integrated Preservation, Samsun Saathane Square

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa No

Şekil 1.	Araştırma süreci	6
Şekil 2.	Kentsel korumadaki yerelleşme eğilimi	55
Şekil 3.	Yasal mevzuatta arkeolojik sit alanı sistemi	56
Şekil 4.	Verona Arenasının etkinlik sırasında kullanılmasına bir örnek	61
Şekil 5.	Verona Arenası çatı kapatmasına ilişkin uluslararası fikir yarışması birinci seçilen proje görselleri	62
Şekil 6.	Antakya Müze – Otel proje alanındaki arkeolojik varlıklar	63
Şekil 7.	Antakya Müze – Otel projesi katmanları	63
Şekil 8.	Antakya Müze – Otel projesi kesiti	64
Şekil 9.	Antakya Müze – Otel projesi uygulama aşaması	64
Şekil 10.	Plaza de La Encamasion'daki arkeolojik varlıklar	65
Şekil 11.	Metropol Parasol projesi katmanları	66
Şekil 12.	Metropol Parasol projesi kesiti	66
Şekil 13.	Metropol Parasol projesi uygulama sonrası alan kullanımı	67
Şekil 14.	Küçükyalı arkeolojik alanının kırsal alandan kentsel alana dönüşümü	68
Şekil 15.	Küçükyalı Arkeopark sosyo – kültürel etkinliklere örnekler	69
Şekil 16.	Tarraco kentinin kamusal kullanımları	70
Şekil 17.	Tarraco arkeolojik alanlarının Tarragona yerleşimindeki konumu	70
Şekil 18.	Kent surları üzerinde dikey bütünleşme	71
Şekil 19.	Sedassos Meydanı'nda circus kalıntıları ve ayrıca dikey bütünleşme	71
Şekil 20.	Arkeolojik sit alanı olarak korunan kamusal mekânlara örnekler	72
Şekil 21.	Çalışma alanı	75
Şekil 22.	Samsun'un konumu ve ulaşım bağlantıları	76
Şekil 23.	Samsun Y. Courdadji kent planı, 1905	78
Şekil 24.	Y. Courdadji Planı ile 2013 yılı halihazırının çakıştırılması	79
Şekil 25.	Samsun Kenti tarihsel gelişim (morfoloji) haritası	80
Şekil 26.	Çalışma alanı ve yakın çevresi arazi kullanımı	81
Şekil 27.	Çalışma alanı ve yakın çevresindeki tescilli parseller	82

Şekil 28.	Çalışma alanına ilişkin görsel hafıza belgeleri çekim anahtarı	83
Şekil 29.	Görsel hafıza belgeleri – 1	84
Şekil 30.	Görsel hafıza belgeleri – 2	85
Şekil 31.	Samsun kenti ada – sokak dokusu	87
Şekil 32.	Samsun Kalesi 1870 yılı deniz surları ve 1890 yılı kale kapısı	87
Şekil 33.	1905 planında Samsun Kalesi deniz surları	88
Şekil 34.	1937 Samsun kenti ada – sokak dokusu	89
Şekil 35.	Tarihi haritaların çakıştırılma yöntemi	90
Şekil 36.	Kamusal kullanımlar dikkate alınarak 1850 haritasının 2013 halihazır ile çakıştırılması	90
Şekil 37.	2017 yılı tapu ve kadaströ verilerinde “kale duvarı” olarak nitelendirilen parseller	91
Şekil 38.	1947 kadaströ haritası ile 2017 kadaströ verilerinin çakıştırılması	92
Şekil 39.	Samsun koruma amaçlı imar planı (1990) ve 1992 koruma amaçlı imar planı değişikliği	93
Şekil 40.	Büyük Camii restorasyonu sırasında bulunan ve tescil edildiği belirtilen sur kalıntısı	94
Şekil 41.	Büyük Cami yakınındaki otoparkta bulunan sur kalıntısının konumu	95
Şekil 42.	Bir yapının zemin katında bulunan otoparktaki sur kalıntısı	95
Şekil 43.	Surların günümüz konumu	96
Şekil 44.	Saathane Meydanı saat kulesi tarihsel süreci	97
Şekil 45.	Saathane Meydanı, 2010lar	98
Şekil 46.	1960, 1980, 1988 ve 2006 imar planlarında Saathane Meydanı	98
Şekil 47.	Samsun koruma amaçlı nazım imar planı 2011 ve 2014 yılı değişiklikleri	99
Şekil 48.	Saathane Meydanı koruma amaçlı imar planı 1992, 2011, 2014 yıllarında yapılan plan değişiklikleri	99
Şekil 49.	Saathane Meydanı kazısında ortaya çıkan arkeolojik varlıklar	101
Şekil 50.	Yalı Cami avlusunda yapılan kazı sonrasında bulunan kalıntılar	102
Şekil 51.	Yalı Cami kazısı sonrası çevre düzenlemesi	103
Şekil 52.	Kasaplar Caddesi'nde kazı yapılan parsel ve kazı sonrası fotoğrafı	104
Şekil 53.	2001 yılında tescil edilen sur kalıntısı	105
Şekil 54.	Kazı alanına ilişkin fotoğraflar	106
Şekil 55.	Tescil edilen sit alanlarına ilişkin kroki	107

Şekil 56.	Tescil edilen sit alanlarının uydu görüntüsü (2013) ile karşılaştırılması	107
Şekil 57.	Saathane Meydanı kentsel tasarım projesi	108
Şekil 58.	Saathane Meydanı kazısı işlem akış şeması	110
Şekil 59.	Kazıların yarım kaldığına ilişkin bulgu	111
Şekil 60.	Samsun Kalesi'nin 2013 yılı halihazırındaki yerinin tespit edilmesi	116
Şekil 61.	Tescilli sur kalıntısının belirlenen arkeolojik sit alanı sınırları dışında..... kalması	119
Şekil 62.	Saathane Meydanı kazı alanının çöp alanına dönüşmesi	121
Şekil 63.	Teknik altyapı çalışmaları sırasında arkeolojik varlıkların zarar görmesi	121
Şekil 64.	Trabzon K.T.V.K.K tarafından 1992 yılında verilen kararlar sur kalıntısının parselasyon değişimi	122
Şekil 65.	Kentin katmanlı yapısının değerlendirilmemesi	123
Şekil 66.	Saathane Meydanı'ndaki arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilme süreci	135
Şekil 67.	Kentsel arkeolojik varlıkların kentle bütünleşme süreci modeli	138

TABLULAR DİZİNİ

Sayfa No

Tablo 1.	Kentsel Arkeolojinin dönemsel gelişimi	28
Tablo 2.	Avrupa ve Türkiye’de bütünleşmeye ilişkin kriterlerin değerlendirilmesi	57
Tablo 3.	Örneklerin değerlendirilmesi	73
Tablo 4.	Parsel niteliklerine örnekler	92
Tablo 5.	1870’lerde oluşturulan pazarlar ve alansal büyüklükleri	97
Tablo 6.	Saathane Meydanı’ndaki sürecin yasal kriterlere göre değerlendirilmesi	126
Tablo 7.	Aktörler ve görevleri	133
Tablo 8.	Kentsel arkeolojik yayılım haritalarının üretilmesi.....	140
Tablo 9.	Bilimsel arkeolojik alanlar	143
Tablo 10.	Koruma – teşhir aşaması	145
Tablo 11.	Koruma – kullanma aşaması	147
Tablo 12.	Özgün işleviyle uyumsuz kentle bütünleştirme aşaması.....	149
Tablo 13.	Özgün işleviyle uyumlu kentle bütünleştirme aşaması	151

SEMBOLLER DİZİNİ

CMCoE:	Committee of Ministers of the Council of Europe
G.E.E.AY.K:	Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
ICOMOS:	International Council on Monuments and Sites
K.U.D.E.B:	Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları
K.V.K.Y.K:	Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu
PPG16:	Planning Policy Guidance 16: Archaeology and Planning
Samsun B.Ş.B:	Samsun Büyükşehir Belediyesi
Samsun İl K.T.M. Müze Müd.:	Samsun İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Müze Müdürlüğü
Samsun K.V.K.B.K Müd.:	Samsun Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü
Samsun K.V.K.B.K:	Samsun Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu
T.K.T.V.K.Y.K:	Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu
Trabzon K.T.V.K.K:	Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu
UNESCO:	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

1. GENEL BİLGİLER

1.1. Giriş

Kentbilim terimleri sözlüğünde (Keleş, 1980) kentsel koruma tanımı; “kentlerin belli kesimlerinde yer alan tarihsel ve mimari değerleri yüksek yapıtlarla anıtların ve doğal güzelliklerin -kentte bugün yaşayanlar gibi- gelecek kuşakların da yararlanması için her türlü yıkıcı, saldırgan ve dokuncalı eylemler karşısında güvence altına alınması” şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanıma göre kentsel koruma eylemi kültürel varlıkların yıkılmadan ve özelliğinin bozulmadan sürdürülebilir bir şekilde geleceğe aktarılması olarak değerlendirilebilir. Günümüz şartlarında yapılan bir diğer koruma tanımında ise (Günay, 2012); “geçmişin anımsanması ve geçmişle bağ kurulması için tarihsel belgelerin güvence altına alınması; insanlığın yararlanması için kültürel ve doğal kaynakların ve bunların içinde bulunduğu çevrenin günün değişen sosyal ve ekonomik koşulları altında istenmeyen değişimlere karşı güvence altına alınması; toplumsal belleğin bir parçası olan değerlerin, geleneklerin, düşüncelerin ve bu normların mekânsal ifadesi olan kültürel varlıkların sürdürülmesi, çağdaş yaşamla ve toplumla bütünleştirilerek yaşamasının sağlanması” olarak tanımlanmıştır. İki tanım arasındaki yaklaşık otuz yıllık süreçte, koruma literatürümüzde kentsel koruma kavramının geliştiği, kültürel varlıkların tarihi birer belge ile toplumsal bellek olarak çevresiyle bütün olarak değerlendirilmesi ve gündelik yaşamla bütünleştirilmesi gereken bir kavrama dönüştüğü görülmektedir. Kavramın tanımının gelişmesinden de anlaşıldığı üzere kentsel koruma yazını ortaya çıktığı zamandan beri sürekli değişen ve kendini geliştiren bir bilim dalı olarak değerlendirilmektedir.

Kamacı (2014) dünyadaki koruma anlayışının gelişimini incelediği araştırmasında gelişim sürecini üç farklı dönemde sınıflandırmıştır; 1930 – 1975 yılları koruma öznesi tanımlama dönemi, 1975 – 2000 yılları koruma uygulamaları geliştirilmesi dönemi ve 2000’ler ise koruma yaklaşımında yeni hassasiyetler dönemi. Yeni hassasiyetler; kültürel peyzaj, katılım, alan yönetimi, sürdürülebilirlik ve somut olmayan kültürel mirasın korunması gibi konulardan oluşmaktadır.

Yeni hassasiyetler dönemindeki bu yaklaşımlarda kentsel korumanın, kimliklerini kaybeden kent mekânlarının, kimliklerini koruyup geleceğe aktarmak ve yaşam kalitesini artırmak görevlerini de başarıyla yerine getirebileceği tartışılmaya başlanmıştır.

Bu tartışmalardan bir diğeri ise; kentsel arkeolojik varlıkların kentle bütünleşmesi ve kentsel hayata katılımıyla, arkeolojik varlıkların korunarak kentsel belleğin devamının sağlanması ve kimlikli mekânların oluşturulması olarak öne çıkmaktadır. Koruma yazınında kendisine planlama disipliniinde yer bulmuş bu yaklaşım kentsel arkeoloji alanına yeni bir hassasiyet kazandırmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa kentlerinde ortaya çıkan arkeolojik kalıntılar sonrasında koruma yazınında kentsel arkeoloji kavramı yerini almıştır. 1950'lerde kentsel alanlarda yürütülen arkeolojik çalışmaları tanımlamak için kullanılan kavram, zamanla gömülü anıtlardan gömülü yerleşim kavramına kaymış ve kentlerin çok katmanlı kültürel yapısını anlamaya ve kentin tarihsel gelişimini ortaya koymaya çalışan disiplinler arası bir çalışma alanına dönüşmüştür. Zaman içinde dünyanın farklı ülkelerinde ve farklı kentlerinde yapılan çalışmalar sonucunda kentlerdeki arkeolojik kalıntılar, mekânsal çok katmanlılığın tanımlanmasına ve/ veya doğmasına yol açmıştır. Kentsel arkeolojik varlıkların kentle bütünleşerek geleceğe aktarılmasının, kentlerin çok katmanlılığına katkı sağlayacağı, mekânsal çeşitliliği ve yaşam kalitesini artıracığı gibi kültürel varlıkların halk tarafından benimsenmesini ve korunmasını kolaylaştıracağı düşünülmektedir (Alpan, 2005).

Birçok uluslararası sözleşmede belirtildiği üzere, kültürel miras dünya halklarının ortak mirasıdır. Kültürel mirasın korunmasındaki en önemli etken, bu varlıkların öncelikle yöre sakinleri tarafından benimsenmesidir. Ancak bu durum birçok faktörü içinde barındırdığı için homojen olarak sağlanamamaktadır. Bu nedenle dünyanın birçok ülkesinde kültürel varlıklar, devletler ile uluslararası kuruluşların katkısı sayesinde korunabilmektedir. Uluslararası kuruluşlar üst ölçekten koruma ve kullanma ile ilgili ilkeleri, stratejileri, tüzükleri veya sözleşmeleri oluştururken, devletler ise bu düzenlemelere uygun olarak yasal mevzuatlarını geliştirmektedirler. Bu bağlamda uluslararası kuruluşlar tarafından belirlenen ilkeler veya tüzükler, devletler tarafından kabul edilip yasal mevzuatta yer almadığında tavsiyeden öteye geçememektedir. Bu nedenlerle kültürel mirasın tam anlamıyla korunmasını sağlayabilecek yegâne etkenin (bilinçli yöre sakinleri dışında) devletlerin yasal düzenlemeleri olduğu belirtilmelidir.

Devletlerin kültürel varlıkları koruyabilmesinde en önemli uygulama araçları; kanunlar ve en önemli aktörler ise kanunları uygulayan merkezi ve yerel kurum ve

kuruluşlardır. Yasaların bilimsel ve akademik çalışmalarla paralel olarak kendini geliştirmesi ve yenilemesi kültürel varlıkların korunmasındaki en önemli husustur. Yasaların güncelliği yakalayamadığı ve eksik kaldıkları noktalarda ise koruma kuruluşlarına düşen görevler artmakta ve kültürel varlıkların geleceği bu kuruluşların inisiyatiflerine bırakılmaktadır.

Ülkemizde kültürel varlıkların korunmasına yön veren en önemli kanun 2863 sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma” kanunudur. Kültürel varlıklar bu kanun kapsamında Kültür ve Turizm Bakanlığının merkezi ve yerel teşkilatlarının yetki alanına girmektedir. Ülkemizde kültürel mirası koruma bilinci yöre sakinlerinde homojen bir şekilde oluşmadığı için kültürel varlıkların korunmasının sağlanması ancak bu yasaya ve bu yasanın yetki verdiği kurumlara bağlı olarak gelişmektedir. Kentsel arkeolojik varlıkların korunmasında ve uygulama çalışmalarında yasal mevzuattaki değişimler kentsel arkeolojik varlıklara yaklaşımları şekillendirdiği için önem kazanmaktadır.

1.1.1. Çalışmanın Amacı ve Hedefleri

Arkeolojik nitelikteki kültürel miras, ülkemizde genellikle kırsal alanlarda çalışmaya konu olmuş, kentlerdeki arkeolojik varlıkların önemi ve değeri yeni fark edilmeye ya da koruma aktivistleri yeni (siyasal, bilimsel) güç kazanmaya başladığı için kentsel arkeolojik varlıklar çalışmalara konu olmaya başlamıştır. Milenyumdan sonra kentsel arkeolojik varlıklarda salt koruma¹ yaklaşımının oluşturduğu sorunlara yapılan eleştiriler çoğalmış ve bu varlıkların günlük kentsel yaşamda bir şekilde yer edinmesine yönelik çalışmalarda artış olmuştur. Bu dönem, kentsel arkeolojik varlıkların, kentlerin kültürel kimliğini oluşturan kentsel bir kaynak olarak değerlendirilmeye başladığı ilk dönemdir. Bu çerçevede yapılan çeşitli çalışmalar, kentsel arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilme yöntemlerini (fiziksel, mekânsal, işlevsel, sosyal, yönetsel) tanımlamakta, kentle bütünleştirilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin belirlenmesine odaklanmakta, bütünleştirmenin önemi ve yararları gibi konularda ufuk açıcı olabilmektedir.

---

¹ Bu tezde geçen “salt koruma yaklaşımı” kentin belirli bir dönemine ait katmanın korunması ile diğer katmanların bu katmandan ayrıştırılması olarak değerlendirilmektedir. Arkeolojik varlıklarda ise koruma ve teşhir yaklaşımıyla örtüşmekte, “arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilmesi boyutunda (Boyutlar için Bkz. Blm 1.2.2) kısıtlı bütünleşmelere izin verebilir nitelikte olması” olarak değerlendirilmektedir.

Kent arkeolojisi ülkemizde son çeyrek yüzyılda öne çıkan bir olgu iken son on yılda oluşmaya başlayan bir kılıgı halini almıştır. Bununla birlikte çok az alanda uygulanan ve hala gelişmekte olan bu kavram genel olarak arkeolojik ve kentsel arkeolojik sit alanları olmak üzere ülke geneline yayılmış çalışma alanlarıyla gelişim göstermektedir. Planlama çalışmalarında ise önceden belirlenmiş bu sit alanlarının sınırları planlara işlenmekte ancak alanın kentle entegrasyonu ise yönetim planlarına bırakılmaktadır. Planlama süreçlerinde kentlerin tarihsel gelişim (morfoloji) analizleri yapılarak yapılaşma dönemleri belirlenmektedir. Ancak bu analizler kent arkeolojisini (kentlerin katmanlı yapısı) göz ardı etmekte ve kentin gelişiminde kent arkeolojisi değerlendirilmemektedir.

Bu araştırmanın amacı; planlama çalışmalarında kent arkeolojisinin önem kazanması için, ülkemizde kentsel alandaki arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilmesinin yasal boyutun irdelenmesi ve eksikliklerinin giderilerek, iyileştirecek bir model geliştirmektir. Bu amaç doğrultusunda ülkemiz yasal mevzuatının; uluslararası koruma mevzuatına göre değerlendirilmesi, seçilen ülkelerin yasal mevzuatlarıyla karşılaştırılması ve uygulama aşamasındaki rolünün tespit edilmesi şeklinde hedefler geliştirilmiştir.

Bu kapsamda araştırmayı yönlendiren sorular ve hipotezler şunlardır;

- Koruma kavramının gelişen ve çeşitlenen yapısı karşısında yasal sistemdeki sit tanımlamaları yetersiz kalmaktadır.
- Yasal düzenlemeler ve korumaya ilişkin uygulamalar “salt koruma” yaklaşımından “bütünleşik koruma”² yaklaşımına geçişte hangi aşamada?
- Ülkemiz imzaladığı uluslararası sözleşmeleri uygulama aşamasında ne düzeyde değerlendirmeye almaktadır? Dünyada uygulanan örnekler ülkemizde karşılık bulabilir mi?
- Kentsel arkeolojik varlıklar planlama sisteminde nasıl değerlendirilmektedir?
- Arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilmesinde aktörler ve rolleri nelerdir?
- Kentsel arkeolojik varlıkların korunmasında uygulama süreci nasıl işlemektedir?

Tüm bu soru ve hipotezler sonucunda araştırma, kentsel arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilmesinin yasal boyutundaki kriterlerin belirlenmesini ve ülkemizdeki yasal düzenlemeler üzerinde tespit edilen sorunlara ilişkin öneriler geliştirmeyi sağlayacaktır.

---

² Bu tezde geçen “bütünleşik koruma yaklaşımı” Amsterdam Bildirgesi (1975)’nde tanımlandığı şekilde değerlendirilmektedir. Arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilmesi boyutunda ise, “arkeolojik varlığın kendine özgü özelliklerini sergileyebileceği esnekliğe izin verebilir olması” olarak değerlendirilmektedir.

1.1.2. Kapsam ve Yöntem

Yasal düzenlemelerde kent arkeolojisi kavramı geçmesine karşın kavramın herhangi bir tanımı yapılmamıştır. Bu çerçevede çalışmanın kapsamı koruma hukukuna yönelik yasal mevzuatta kent arkeolojisi ve kentsel arkeolojik varlıkların kent yaşamında değerlendirilmesi yaklaşımlarının incelenmesidir. Bu kapsam doğrultusunda uluslararası mevzuat, örnek ülkelerin yasal düzenlemelerde kent arkeolojisi yaklaşımı ve örnek uygulama çalışmaları incelenecek ardından ülkemiz özelinde bir çalışma alanı belirlenerek bu alandaki süreç irdelenecektir.

Arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilmesinde yasal boyuta ilişkin kriterlerin belirlenmesi amacıyla ulusal ve uluslararası mevzuat, içerik analizi yöntemi kullanılarak irdelenmiştir.

Uluslararası mevzuat temel yaklaşımları ve vurguladığı önemli noktalar üzerinden irdelenmiş, Avrupa ülkeleri ve Türkiye'deki yasal mevzuat kentsel arkeolojik varlıkların kentle bütünleşmesindeki düzenlemeleri üzerinden değerlendirilmiş, içerik analizi bu kapsamda belirlenen yaklaşımlar çerçevesinde yapılmıştır.

Arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilmesi, yalnızca yasal sistemin sorumluluğunda değil ayrıca uygulama aşamalarında ortaya çıkan sorunlarla da doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle çalışma sadece bir mevzuat taramasına bağlı kalmamış ve bir uygulama alanı üzerinden sürecin işleyişi ve süreçteki sorunların belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda Samsun ili kent merkezi Saathane Meydanı'nda 2015 yılında ortaya çıkan arkeolojik varlıklar bu çalışmanın alan çalışması bölümünü oluşturmaktadır. Saathane Meydanı, kentin en önemli iki meydanından birisi olması nedeniyle geniş bir sosyal topluluğa hizmet etmekte, aynı zamanda kentin merkezi iş alanında bulunmaktadır. Bununla birlikte Samsun (Müslüman)'un ilk kurulduğu bölgede olması nedeniyle de önemli kültürel mimari mirasa sahip ve birçok kültür katmanını birlikte barındırmaktadır. Bu bağlamda alanda yapılacak bütün çalışmaların, kentin ve yöre sakinlerinin belleğini doğrudan etkileyeceği düşünülmektedir.

Araştırmanın süreci, belirlenen bu yöntem doğrultusunda oluşturulan soruların temeline dayandırılmıştır (Şekil 1).

Şekil 1. Araştırma süreci

Araştırma; literatür taraması, çalışma alanı incelemesi, değerlendirme ve model önerisi olmak üzere dört aşamada tamamlanmıştır.

Literatür taraması, beş aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada “arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilmesi nedir?” sorusu ile kavramın ortaya çıkışı ve gelişimi araştırılmıştır. İkinci aşamada “arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilme süreci nasıl

olmalıdır?” sorusu çerçevesinde 20. yüzyıl başlarından itibaren uluslararası arenada koruma ve kültürel miras kavramı ile özeline arkeolojik mirasın tartışıldığı sözleşmeler, tüzükler, ilkeler gibi düzenlemeler (uluslararası mevzuat) kronolojik olarak incelenmiştir. Üçüncü aşamada “arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilmesi için yasal kriterler nelerdir?” sorusu kapsamında kentsel arkeolojinin ortaya çıktığı ve geliştiği Avrupa kıtasından örnek ülkeler seçilmiş ve bu ülkelerin yasal düzenlemeleri incelenmiştir. Dördüncü aşamada “yasal düzenlemelerimizdeki kriterler nelerdir?” sorusu ile ülkemizde koruma hukukuna ilişkin yasal düzenlemeler incelenmiştir. Beşinci ve son aşamada ise “arkeolojik varlıkları kentle bütünleştirme yöntemleri ve uygulama araçları nedir?” sorusu bağlamında dünyada ve ülkemizde uygulanmış ve uygulanmakta olan projeler incelenmiştir.

Çalışma alanı incelemesi, dört aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada problem tanımına uygun alan seçimi yapılmıştır. İkinci aşamada alana ilişkin veriler, alan çalışması ve kurum arşivleri taranarak elde edilmiştir. Üçüncü aşamada alanda izlenen süreç yasal düzenlemelere uygun olarak işleyip işlemediğini ve süreçte yaşanan olumsuzluklar ile ilgili olarak incelenmiştir.

Değerlendirme, literatür taraması sonucunda ortaya çıkan sonuçlar ve kriterler doğrultusunda; alan çalışması ve yasal düzenlemeler, belirlenen kriterlerle harmanlanmış ve değerlendirmeler yapılmıştır.

Model önerisi ise araştırmanın sonucunu ve önerilerini kapsayan bölümü oluşturmaktadır. Bu bölümde araştırmanın çıktıları aktarılmış ve yasal sistemdeki eksikliklere ilişkin model önerilmiştir.

1.1.3. Çalışmanın Mesleki Alana Katkısı

Kentsel arkeolojik varlıkların korunması ve kentle bütünleştirilmesine yönelik yapılan literatür çalışmaları sonucunda elde edilen kaynaklar incelenerek çalışmaların odaklandığı konular belirlenmiştir. Bu çalışmalar;

Tankut (1991) “Kentsel Arkeolojik Alanlarda Arkeolojik Değerlerin Kent Hayatına Katılımı, Korumanın Fiziksel Planlama Boyutu” adlı çalışmasında koruma ve kentsel arkeoloji ilişkisini açıklayarak, arkeolojik varlıkların kentle bütünleşme sorunlarına değinmiştir. Ayrıca kentsel arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilerek kent yaşamına katkıda bulunmasını sağlamak için planlama çalışmalarında değerlendirilmesi ve bu çalışmalarda arkeolog danışmanların bulunması gerektiğini vurgulamıştır.

Boylu (1994) “Kentsel arkeoloji (Türkiye’de kentsel arkeoloji için vizyonel bir yaklaşım)” konulu yüksek lisans tezinde kentsel arkeoloji kavramının sınırlarını belirleyerek sorunlarını ve çözüm önerilerini üretmeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda kentsel arkeolojinin gelişimini ve diğer ülkelerde değerlendirilmesini incelemiş, ülkemizde kentsel arkeolojinin oluşabilmesi için gerekli metodolojik ve kurumsal yapıya ilişkin öneriler geliştirmiştir.

Belge (2005) “İzmir tarihi kent merkezindeki kentsel arkeolojik değerler ve sorunlar: Keşifsel bir örnek çalışma” konulu yüksek lisans tezinde tarihi kent merkezlerinin planlanmasında kentsel arkeolojik değerlerin de dahil edilmesine ilişkin yöntemsel bir çerçeve oluşturulmuştur. Bu kapsamda potansiyel arkeolojik alanların belirlenmesi, kentsel arkeolojik karakter bölgeleri oluşturmaya yönelik öneriler geliştirmiştir.

Alpan (2005) “Kentsel arkeolojik kaynakların tarihi kent merkezleri Tarragona, Verona ve Tarsus’ta günlük hayatla bütünleşmesi” konulu yüksek lisans çalışmasında sürdürülebilirlik bağlamında kentsel arkeolojik varlıkların günlük yaşamda kullanılmasının kentsel tasarım için bir kaynak olduğunu vurgulamış, bu yönde yaptığı alan çalışmalarıyla kentsel arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilmesi sonucunda ortaya çıkan potansiyelleri belirleyerek arkeolojik varlıkların günlük yaşamla bütünleştirilmesini tartışmıştır.

Çağlayan (1999) “Ankara – Ulus örneği ile kentsel arkeoloji ve arkeolojik mirasın bir değerlendirilmesi” konulu yüksek lisans çalışmasında kentsel arkeolojinin planlama ile ilişkisini sorgulamış, alan çalışması özelinde planlama çalışmalarının arkeolojik varlıklara etkisini araştırmıştır.

Aydoğdu (2011) “Kentsel arkeolojik koruma alanlarının yönetimi: İstanbul Yenikapı örneği” adlı yüksek lisans çalışmasında arkeolojik koruma alanları özelinde yönetim planlarını inceleyerek yönetime ilişkin sorunları ortaya koymayı amaçlamıştır.

Gönüler (2011) “Kentsel yenileme alanlarında kentsel arkeoloji kavramının tarihi yarımada özelinde incelenmesi” adlı yüksek lisans tez çalışmasında kentsel yenile alanlarında kentsel arkeoloji kavramını incelemiş, bu kapsamda araştırması sonucunda kentsel arkeoloji için belirlediği sorunlara taslak bir ilke kararı oluşturarak çözüm üretmeyi amaçlamıştır.

Altınörs Çırak (2010) “Bir planlama stratejisi olarak arkeolojik envanterleme ve kentsel arkeolojik değer yönetimi: İzmir Tarihi Kent Merkezi” adlı doktora çalışmasında arkeolojik değerlerin planlama çalışmalarında değerlendirilmesine ilişkin yöntem, yasal ve kurumsal yapıyı inceleyerek, arkeolojik varlıkların envanterinin oluşturulmasının önemini vurgulamış ve bu yönde düzenli bir envanter tutulmasına ilişkin öneriler geliştirmiştir.

Yıldırım (2010) “Kentsel ve arkeolojik sit alanında Adana/Tepebağ Höyüğü ve planlama sürecinde kentsel arkeoloji, kentsel dönüşüm, rehabilitasyon ile arkeopark kavramı” adlı yüksek lisans çalışmasında kentsel arkeoloji, kentsel dönüşüm ve arkeopark kavramları kapsamında kentsel arkeolojik potansiyelin ortaya çıkarılmasını sağlamaya yönelik bir çalışma gerçekleştirmiştir.

Karabağ (2008) “Kent arkeolojisi metoduyla çok katmanlı kentlerdeki tarihsel sürekliliğin çözümlenerek korunması (İzmir örneği)” adlı doktora çalışmasında katmanlaşan tarihi kent merkezlerindeki tarihsel sürekliliğini ortaya çıkararak belirli bir katmanın korunmasındansa kentin geçmiş bileşenlerinin tamamının belgelenecek korunmasını sağlayarak geleceğinin tasarlanmasında referans oluşturmasına ilişkin bir araştırma yapmıştır.

Etyemez (2011) “Çok katmanlı kentlerde tarihsel katmanlaşmanın günümüz bağlamı ile bütünleşmesinin değerlendirilmesi. Örnekleme çalışması: Amasya” adlı yüksek lisans çalışmasında sürekli yerleşim sonrasında ortaya çıkan çok katmanlı kent bölgelerini araştırarak bu kent bölgelerinin kentle bütünleşme boyutlarını irdelemiş, Amasya kenti üzerinde tarihsel katmanlaşmanın günümüzle bütünleşmesini sağlayan etkenleri ortaya koymuştur.

Aykaç (2008) “Çok katmanlı kentlerin sunum prensiplerinin kültürel öneme bağlı olarak belirlenmesi: Tarsus örneği” adlı yüksek lisans tezi çalışması kapsamında kentlerin yayılımının yıllar içinde çok fazla değişmediğini bu durumun çok katmanlı kentsel yapıyla sonuçlandığını belirterek, kentsel alanlardaki bu çok katmanlı yapının ortaya çıkarılarak kendine özgü kültürel özelliklerini korumasını, sürdürmesini ve sunmasını sağlayacak stratejileri araştırmıştır.

Bilgin Altınöz (2002) “Koruma karar verme sürecine katkı olarak çok-katmanlı kentlerdeki tarihsel katmanlaşmanın değerlendirilmesi; coğrafi bilgi sistemlerini (CBS) temel alan bir yaklaşım. Uygulama örnekleme: Bergama” adlı doktora çalışmasında çok katmanlı kentlere odaklanmış, bu tür kentlerdeki tarihsel katmanlaşmaya ilişkin karar vermeye yarayacak bir metot geliştirmeye odaklanmıştır. Çalışmada karar verme sürecinin kişiden kişiye değişmesini engelleyecek bilimsel gerçeklere dayanan sistemlerin oluşturulması gerekliliğine vurgu yapılmıştır.

Erözkan Arusoğlu (2013) “Çok katmanlı kentlerde kimlik sorunsalı: Palimpsest bir kentsel alan olarak Ulus örneğinin incelenmesi” adlı yüksek lisans çalışmasında kent kimliğinin oluşması için kentin bileşenlerinin sürekliliğinin sağlanması gerektiğini

vurgulamış, bu bağlamda tarihsel ve kültürel katmanların kent kimliğine etkisini araştırmıştır.

Özcan (2006) “Planlamada Disiplinler Arası İlişkiler ve Kentsel Arkeolojinin Yeri” adlı çalışmasında planlama alanının disiplinler arası niteliğine vurgu yaparak, bir kültürel miras elemanı olan arkeolojik varlıkların kentsel alanlarda arkeopark olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Çalışmasını Türkiye’de kentsel arkeolojinin önemi üzerine kurmuş ve bir örnek alan üzerinde araştırmasını tamamlamıştır.

Belge (2004) “Çok Katmanlı Tarihi Kent Merkezlerinin Yönetimi: Kentsel Arkeoloji ve Planlama” adlı makalesinde planlama ve kentsel arkeoloji ilişkisini tartışmış kentsel arkeolojik varlıkların yönetimi için öneriler geliştirmiştir.

Yılmaz (2010) “Kentsel Doku İçerisinde Bulunan Arkeolojik Alanların Korunması ve Farklı Yönlerden Değerlendirilmesi: İzmir Agora Örneği” adlı uzmanlık tezinde kentsel alandaki arkeolojik varlıkların değerlendirilmesi için İzmir Agora örneğini farklı boyutlarda değerlendirmiş ve İtalya’daki yasal mevzuatı incelemiştir.

Yıkıcı (2010) “Kentsel arkeolojik alanların korunmasına yönelik planlama yaklaşımları: Yenikapı arkeolojik alan yönetim ve yönlendirme rehberi” adlı yüksek lisans çalışmasında kentsel arkeolojik alanların yönetilmesi ve kentsel yaşama dahil edilmesi yaklaşımıyla Yenikapı arkeolojik alanı için bir eylem programı oluşturmuştur.

Bayraktar (2010) “Kentsel alanda arkeolojik park tasarımı: Küçükyalı ve Saraçhane arkeolojik parklarının değerlendirilmesi” adlı yüksek lisans tez çalışmasında kentsel arkeolojik varlıkları arkeopark kapsamında değerlendirerek kentsel tasarım elemanı olarak kullanılmasını ve arkeopark kriterlerini araştırmıştır.

Bu araştırmalar kapsamında yapılan değerlendirmeler sonucunda arkeolojik varlıkların kentle bütünleşmesinin yasal boyutuna ilişkin bir çalışmanın eksikliği göze çarpmıştır. Arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilmesinde yasal mevzuatın sınırlarının tartışılması gerekmektedir. Bu tez araştırması da tespit edilen bu konuda literatüre katkı vermeyi amaçlamaktadır.

1.2. Kentsel Arkeoloji ve Koruma Kavramı

1.2.1. Koruma Yaklaşımları

Koruma; mimari ve planlamada, havza koruma, sulak alan koruma, doğal alan koruma, kentsel koruma gibi birçok farklı konuda olabilmektedir. Tüm bu konulardaki ortak yaklaşım insan yaşamı ve geleceği için önem arz eden varlıkların etkilendiği/ etkilediği çevreyle beraber korunmasıdır. Bu tez kentsel koruma kapsamında arkeolojik varlıkların korunmasına ve kentle bütünleştirilmesine odaklanmaktadır.

Kentsel koruma kavramının en önemli soruları belki de “neyi koruyoruz?, neden korumalıyız?, nasıl koruyoruz?, korumada karşılaşılan sorunlar nelerdir?” sorularıdır. Koruma uygulamalarının geliştiği modern ve ayakları yere basan yasal düzenlemenin 1980lerde oluşturulduğu ve geliştirildiği ülkemizde, koruma olgusunun bu temel soruları, halen cevaplanması gereken sorular olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde koruma konusunda yapılan yanlışların bir hayli fazla olduğu bir dönemde, bu soruların tekrar tekrar cevaplanması, kentsel korumanın bir detayı olan kentsel arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilmesi çalışmasının geleceğini şimdiden kurtarabilmek adına elzemdir.

Neyi koruyoruz? sorusuna verilebilecek en genel yanıt; kültürel geçmişimizin izleri olan yaşam mekânlarımızı koruyoruz olacaktır. Bu soruya verilecek tüm detay cevapların içerisinde bu genel fikir yatmaktadır.

“... tarihsel kent dokuları geçmişimizin belgeleri olarak değerlidir ...” (I. Komisyon Sonuç Raporu, 2002).

Günay (2012) kentsel koruma tanımında; geçmişle olan bağın sürekliliği için tarihsel belge niteliği olan elemanları ve insan yaşamının mekânsal ürünü ve insanlığa hizmet eden kültürel veya doğal kaynakları korunması gerekli kültürel miras olarak açıklamıştır.

Tarihi kent dokuları; kentin katmanlarını sosyal, kültürel ve tarihsel birikimlerle barındırmaktadır. Bu bağlamda, birikimlerin mekânsal karşılık bulmasıyla korunmaya değer alanlar oluşturduklarını belirtir (URL – 1). Benzer bir görüşle Ahunbay (2007), günlük yaşama konu olan yapıların/ alanların zamanla “toplumsal tarihe ait bir bileşene” dönüştüğünü ve bu nedenle korunmak için değerlendirildiğini söyler.

Venedik Tüzüğü’nde (1964) kültürel mirasın, bir sanat eseri olduğu kadar tarihi bir belge olduğunu da vurgular. Korumaya romantik açıdan bakanların benimsediği sanat eserlerinin korunması gerektiği fikri olduğu gibi (Ahunbay, 2007), “kültürel kavramların,

geleneklerin ve düşüncelerin sürekliliğinin” korunması gerektiğini savunanlar da bulunmaktadır (Zeren Gülersoy, 2003).

Başka bakış açılarında ifade edildiği gibi “bilimsel bilginin kaynaklarını”, “insanın günlük çevresinin bir parçasını”, mimari mirasımızı, kolektif hafıza ve kültürel kimliğimizin temel bileşenlerini koruyoruz (Council of Europe, 1969; UNESCO, 1976; R.G. 20145,1989; CMCoe,1989).

Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi ve bu sözleşmenin ülkemizdeki yansıması olan 2863 sayılı yasa (madde 3) ise daha teknik bir yaklaşımla; “kültür varlığı” ve “sit” olarak tanımladığı ve örneklendirdiği varlıkların korunduğunu belirtir.

“Neyi koruyoruz?” sorusuna daha birçok kaynaktan birçok örnek verilebilir. Ancak verilecek örnekler birbirini tekrar edeceği için bu sorunun temel olarak “tarihi ve bilimsel belgeleri; sanat eserlerini; sosyal, kültürel, tarihsel birikimleri (sürekliliği); geçmişle bağ kurulan varlıkları; medeniyetimizin gelişiminin parçalarını, mimari mirası vd.” gibi başlıklarda toplanabileceğini belirtmek yeterlidir.

“Neden korumalıyız?” geçmişimizi değerlendirmeden, geleceğimizi kurgulayamayacağımız gerçeği korumanın en genel gerekçesidir. İnsanoğlu kendine özgü özellikleriyle var olduğu gibi kentler de kendine özgü kimlik değerleriyle var olmaktadır.

Bu nedenle kültürel mirasın;

- Belge değeri, tarihi değeri, estetik/ mimari değeri, ekonomik/ kullanım değeri (Asatekin, 2004),
- Kültürel kimliğin oluşturulmasında önemli bir rolü olduğu (Örnek Özden ve Görgülü, 2006),
- Kültürel sürekliliğin devamı (Eruzun, 1987),
- Yerel ekonomiye, yerel turizme, yerel kültüre katkıları,
- Sanatsal refahın artması (ICOMOS, 1967),
- Geçmiş pahasına geleceği oluşturmamak için,

Özelinde arkeolojik mirasın ise;

- Bilimsel bilgi (Council of Europe, 1969),
- İnsanlık tarihinin somut kanıtı ve tarihi bir belge olduğu,
- Kentin tarihsel bir katmanı (URL – 1) ve medeniyetin bir parçası olduğu,
- Toplumsal hafıza için (CMCoe,1989),

korunması önerilmektedir.

Nasıl koruyoruz? sorusu kültürel mirasın korunmasında en önemli görev yöre sakinine düşmektedir. Halk kültürel mirasın korunması konusunda ne kadar bilinçli ise, koruma yaklaşımı da o denli yüksektir (bilinçlenerek koruma). Bunun dışında insan kendi ürettiğini, kendinden olanı, yani kendi yansımasını korur.

Ancak dünyanın birçok yerinde yeterli bilinçlenme sağlanamadığı için yasal mevzuatlarda kültürel mirasın korunmasına yönelik düzenlemeler bulunmaktadır. Uluslararası ve ulusal mevzuatlara yansıyan bu düzenlemeler koruma konusunda genel yaklaşımlara ilişkin hükümler barındırır.

Mimari mirası koruma yaklaşımında teknik olarak “nasıl koruyoruz?” sorusu sorulduğunda, özgün niteliği ile korumak, restore etmek, çağdaş koşullara uyarlamak, yeniden yapmak gibi cevaplar verilmektedir (Aydemir, 2002).

Arkeolojik mirasın ise bulunduğu yerde dış etkilerin tahribatına maruz kalmayacak şekilde korunması önerilmektedir (ICOMOS, 1990). Sürekli bakım ve onarım yaparak, kentin bu döneminin ayakta tutulması beklenir. Bunlar dışında günümüzde başka bir yaklaşım olan kentle bütünleştirme yaklaşımıyla da korumanın sağlanmasına ilişkin tartışmalar yapılmaktadır. Yaşayan bir organizma olan kentte, oldukça durağan olan arkeolojik alanların kültürel etkinliklerle veya farklı modern yapılar içinde değerlendirilerek modern yaşama katılmasını sağlayacak kentle bütünleştirme stratejilerinin oluşturulmasıyla da korumanın sağlandığı düşünülmektedir (Ministry of Culture, 1999; Alpan, 2004; Taşçı, 2015).

“Korumada karşılaşılan sorunlar nelerdir?” kültürel mirasın korunmasında karşılaşılan sorunlar ile arkeolojik mirasın korunmasında karşılaşılan sorunlar genellikle benzer olsa da en temel sorunun yöre sakininin bu konuda bilinçlendirilmemesi olduğu vurgulanmalıdır. Kültürel mirasın korunmasında karşılaşılan benzer sorunlar ise şöyledir;

- Vandalizm ve zamanın oluşturduğu tahribatlar (Asatekin, 2004),
- Ülkemizde korumayla ilgili yasaların yasakçı bir yaklaşım benimsemesi (URL – 2),
- Finansman yetersizliği (URL – 2),
- Önceliklerin tanımlı olmaması (URL – 2),
- Yerel yönetimlerin bu konudaki uzman eksikliği,

Arkeolojik mirasın korunması özelinde ise ayrıca,

- Uzun dönemli bilimsel araştırma süresi,

- Bilimsel araştırma süresinin halkta bıkkınlık oluşturarak alana yönelik ilgiyi ve sahiplenme duygusunu köreltmesi (Ersoy, 2014), güvensiz mekânlar oluşturması (Alpan, 2014),
- Envanter eksikliği,
- Koruma, bakım, onarım, finansman gibi sorumlulukların devlet üzerinde olması, finansman yetersizliği,
- Çeşitli sebeplerle araştırmanın desteklenmemesi,
- Arkeolojik alanların/ varlıkların kentle bütünleştirme stratejilerinin olmaması
- Potansiyel kentsel arkeolojik alanların belirlenmesine ilişkin uygulama çalışmalarının olmaması,
- Planlarda arkeolojik sit alanlarının sınırlarının tanımlanıp herhangi bir karar getirilmemesi, yönetim planlarıyla nazım ve çevre düzeni planlarının entegrasyonun sağlanmaması.

1.2.2. Kentsel Arkeolojik Varlıklar ve Kentle Bütünleştirilmesi

Carman (2002) kültür miraslarının sonsuz olmadığına ve yeniden üretilmeyeceğine dikkat çeker. Bu nedenle kültür miraslarının korunması (özellikle yerinde korunması) ve geleceğe aktarılması önem teşkil etmektedir. Kentsel arkeolojik varlıklar; tarihi dönemlerden kalan, arkeolojik sit alanı ya da tekil bir şekilde günümüz kentsel alanları içinde yer alan, korunan, kullanılan, araştırılan kültürel miras elemanlarıdır.

Kentsel arkeolojik varlıklar kentlerin geçmişten günümüze aynı yerlerde yayılım gösterdiğinin kanıtı olması nedeniyle tarihi birer belge niteliğindedir (ICOMOS, 1964). Bu nitelik, geçmiş topluluklar ve yerleşimler hakkında bilgi edinmenin temel yapı taşı olmasıyla birlikte, tarih ve kültür eğitiminde somut bir varlık olarak da önemlidir. Bunların yanı sıra, kentsel arkeolojik varlıklar, küreselleşmeye bağlı olarak, günümüz mimari yapım teknolojisinin tüm dünyada uygulanmasıyla tek tipleşen kentlerin aksine, kentlere kimlik ve karakter kazandıran en önemli mekânsal unsurlardandır (ICOMOS, 1990).

Kentsel alanlarda bulunan arkeolojik varlıklar; yerinde, kayıt altına alınıp taşınarak (zorunlu durumlarda) veya arkeolojik rezerv alanları olarak korunmaktadır (Alpan, 2005). Yerinde korunan arkeolojik varlıklar kentin geçmiş katmanlarının özgün ve doğru bir yaklaşımla korunmasına olanak tanımakla birlikte, kentte kültürel sürekliliğin mekânsal

olarak devam etmesini de sağlamaktadır. Kültürel sürekliliğin devam etmesi ise kentin çok katmanlı yapısının korunmasına ve gelişmesine katkı sağlar.

Kültürel mirası koruma, ancak yöre sakininin ilgisini çektiği ve bilinçli olduğu toplumlarda başarılı sonuçlar doğurmaktadır. Kentsel arkeolojik varlıklar kimlikli ve karakterli mekânlar oluşturdukları için o alanda yaşayan yöre sakinlerinin aidiyet ve sahiplilik duygusunu artırıcı etkiye sahiptir. Kentsel arkeolojik varlıklar ayrıca kolektif kimliğin de bir yansımasıdır (CMCoE, 1989). Topluluğunun birlikte oluşturduğu bir çevrenin eseri olarak o dönemin toplumsal olgularına ışık tutar. Bu nedenle kentsel arkeolojik varlıkların bulunduğu çevreyle bir bütün olarak değerlendirilerek korunması önerilmektedir.

Verona Tüzüğünde kentsel arkeolojik varlıkların özgün işlevleriyle kullanıldıklarında günümüz kullanıcıları için doğru bilginin kaynağı olarak değer kazandığı vurgulanmaktadır. Yüzyıllar önce belirli bir amaç için tasarlanan yapının günümüzde de aynı amaçla kullanılması insanda hayret ve saygı oluşturur (Council of Europe, 1997).

Kentsel arkeolojik varlıkların, günümüzde kendini çok hızlı yenileyen ve geliştiren dinamik kentler içinde bu hıza ayak uyduramaması sonucunda bir takım sorunlar oluşmaktadır. Bu sorunlar genellikle uzun süreli arkeolojik araştırma gerektiren, yerinde koruma ilkesine göre değerlendirilip ancak yönetim planı hazırlanmayan, kente kazandırılmayan, modern tasarımla bütünleştiril(e)meyen kentsel alanlarda ortaya çıkmaktadır. Uzun süreli araştırma gerektiren kentsel arkeolojik alanlar, zamanla çöp atılan atık alanlarına ve güvenliksiz mekânlara dönüşmektedirler (Ersoy, 2014; Alpan, 2014).

Kentsel arkeolojik varlıkların değerlendirilmesine ilişkin bir başka sorun ise potansiyel kentsel arkeolojik alanlara ilişkin çalışmaların yapılmamasıdır. Bu sorun varlığı bilinmeyen arkeolojik varlıkların yok olmasına neden olabilmektedir.

Kentsel arkeolojik varlıklar, değerlendirilebildiklerinde önemli bir bilimsel, tarihsel, kentsel, sosyal ve kültürel kaynak olabilirler. Tarihi birer belge niteliği taşıdıkları için arkeoloji, planlama, mimari, restorasyon, tarih, sosyoloji gibi bilim dallarının bilimsel çalışmalarında önemli bir temel olarak değer kazanan arkeolojik varlıklar, yazılı tarihin de somut birer kanıtıdır. Uygulamalı bir şekilde tarih eğitimi alan bir nesil şüphesiz tarihi olayları mekânlara ve o günkü şartlarına göre değerlendirip daha iyi kavrama yeteneğine sahip olacak ve kültürel mirasa ilgisiyle saygısı artıp koruma duygusu gelişecektir. Bu durum ise halkın eğitim yoluyla bilinçlendirilmesi ve ayrıca turistik bir çekim noktası oluşturacağı için bütünleştirmeyi sağlayacak bir değer olarak karşımıza çıkacaktır.

Bununla birlikte kentsel arkeolojik varlıkları kentsel bir kaynak olarak değerlendiren Alpan (2005), arkeolojik kalıntılar bulunduktan sonra izlenebilecek dört farklı süreç olduğunu belirtmektedir; kentsel arkeolojik kalıntıların kayıt altına alındıktan sonra; yıkım, taşıma, bütünleştirme müdahalesi olmadan yerinde koruma ve bütünleştirerek yerinde koruma. Bütünleştirme müdahalesi olmayan durumlarda kentsel arkeolojik varlıkların çürümesi ya da kentten soyutlanması sorunu doğuracağını belirtirken belirli nedenlerle yıkılan veya taşınan kentsel arkeolojik varlıkların ise birer kayıp değer olacağını vurgulamıştır.

Kentsel arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilmesi yaklaşımı ise plancılar ve mimarlar tarafından kentsel hayata kazandırma olarak değerlendirilmektedir (Alpan, 2014). Alpan'a göre (2005) kentsel arkeolojik varlıklar kentsel planlama disiplini için;

- “Yerel kültürel kimliğin oluşmasına ve kentin sürekliliğini sürdürmesine katkı sağlar,
- Kentsel tasarım ve mimarlıkta üretkenlik için yeni fırsatlar sunar,
- Kente yatırım çeker,
- Sorunlu kentsel alanları kimlikli mekânlara dönüştürme potansiyeli sunar,
- Kent merkezinin yeniden canlandırılması ve üretilmesinde rol oynar,
- Yerel kentsel kalitenin geliştirilmesinde potansiyel oluşturur,
- Tarihi kentlerde sürdürülebilir kentsel gelişme için bir kaynaktır.”

Bu değerlendirmelerin kentsel arkeolojik varlıkların kente kazandırıldıklarında ortaya çıkacak potansiyelleri oluşturduğu söylenebilir.

Kentsel arkeolojik varlıkların korunması ve geleceğe aktarılması ise ancak bu varlıkların çevresiyle bir bütün olarak değerlendirilip kentin sosyal, kültürel, mekânsal ve ekonomik hayatına katılmasıyla oluşturulabilir.

Kentle bütünleşmenin boyutları ise; kültürel, sosyal, işlevsel, yapısal, mekânsal ve yasal – yönetsel boyutlarda olabilmektedir (Etyemez, 2011).

- Kültürel bütünleşme; kentin kültür katmanı olarak değerlendirilen arkeolojik varlıkların korunması ve teşhiriyle günümüzde yöre sakinlerinin geçmişi hakkında bilgi sahibi olmasıdır.

- Sosyal bütünleşme; kentsel arkeolojik varlıkların yöre sakinleri tarafından sosyal etkinliklerde kullanılmasıyla kente kazandırılmasıdır.

- İşlevsel bütünleşme; kentsel arkeolojik varlıkların yapım amacıyla aynı amaçta günümüzde kullanılması durumudur.

- Yapısal bütünleşme; kentsel arkeolojik varlıkların yapım amacıyla aynı amaca hizmet edecek modern yapılarla, modern yapım teknikleriyle bütünleştirilmesidir.

- Mekânsal bütünleşme; dinamik kentsel alanlarda durağan kentsel arkeolojik varlıkların kültürel, sosyal, işlevsel, yapısal bütünleşmelerle kente kazandırılmasıdır.

- Yasal – yönetsel bütünleşme; kentsel arkeolojik varlıkların korunmasını, kullanılmasını ve geliştirilmesini sağlayacak düzenlemelerin yasal mevzuatta tanımlanması ve yasal uygulama araçlarının bu bağlamda geliştirilmesidir.

Kentsel arkeolojik varlıklar uluslararası çalışmalarda sıkça belirtildiği gibi kentlerde kimlikli, karakterli ve nitelikli mekânlar oluşmasında önemli bir role sahiptir. Yapısal olarak bütünleşme sağlanan kentsel arkeolojik varlıkların korunması ve geleceğe aktarılması sağlanarak kültürel ve mekânsal süreklilik oluşacaktır. Kentsel arkeolojik varlıkların bulunduğu alanların sergilenmesi veya yerinde müzeleştirilmesi ise yapısal bütünleşmenin daha da önüne geçerek tarihsel ve eğitsel bütünleştirmeyi kolaylaştıracak, varlıkların devlet eliyle daha kolay korunmasını sağlayacaktır. Ancak müzeleri sadece halkın belirli bir kesimiyle turistler kullanmakta olduğu için tam anlamıyla kentle bütünleşme sağlanamayacaktır.

Günümüzde tekdüzeleşen kentlerde yaşayanlar kimliğini kaybetmekte ve yere ait olma hissini yitirmektedir. Ancak geçmiş zamanlarda insanlar kendi sorunlarına pratik ve kendi kültürel birikimlerini kullanarak çözüm ürettikleri için nitelikli, kültürel bir kimliği olan ve insan ölçeğinde yapılar üreterek yaşadığı mekânı sahiplenmiş ve nitelikli kent mekânları oluşturmuştur. Bu mekânlar günümüzde bilimsel bir çalışma alanı olarak değerlendirildikten sonra kentle mekânsal olarak bütünleştirildiğinde yaşayanlar tarafından kullanılan, yaşayanlarına yere ait olma hissi verdiği için değer verilen, kültürel bilinçle korunan, kültürel sürekliliğe katkı sağlayan, kente kimlik kazandıran ve böylece turistik bir değer olan kentsel değerlere dönüşecektir. Sosyal ve kültürel bütünleşme sağlandığında mekânsal bütünleşme de zamanla oluşup yerleşecek ve kentte sanatsal, sosyal, kültürel ve tarihi aktivitelerin yapıldığı bir mekân elde edilecektir. Bir kültürel varlığın ait olduğu yerdeki çevresiyle oluşturduğu mekân hissi ve merak duygusunun yapısal bütünleşme ya da müzeleştirmeyele oluşturulması oldukça zordur.

Uluslararası toplantılarda da belirtildiği gibi kentsel alanlarda arkeolojik alanların/ varlıkların korunması için, halkın bilgilendirilerek katılımı sağlanmalı ve disiplinler arası bir yaklaşım ele alınmalıdır (R.G. 23780, 1999) Halkın kültürel mirası koruma konusunda

bilinçli olduğu kentlerde kentsel arkeolojik varlıkların korunması ve geleceğe aktarılması kolaylaştırarak kültürel süreklilik sağlanmaktadır.

Yaşanan dönem ve gelecek dönem kültürel varlıklara yönelik koruma sistemlerinin geliştirileceği bir dönemdir. Amsterdam Bildirgesinde mimari mirasın bütünlük koruma yaklaşımıyla değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir (ICOMOS, 1964; CMCoe, 1975). Anıt yapıların ve kentsel arkeolojik varlıkların ise çevresiyle bir bütün olarak ele alınması gerektiği ise birçok uluslararası çalışmada vurgulanmıştır. Günümüzde bu yönde çalışmalar yapılmakta ancak bazı istisnalar dışında hala halkın bilinçlendirilmesinde sorunlarla karşılaşmaktadır. Halkın bilinçlendirilmesi görevi arkeologlar, plancılar, yöneticiler, mimarlar, restoratörler, müteahhitler vd. ilgili meslek gruplarına düşmektedir. Kentsel arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilerek yaşayan mekânların oluşturulması halkın bu alanlarda nitelikli, sağlıklı ve mutlu zaman geçirmelerinin sağlanması bu meslek gruplarının elindedir. Yapılan birçok çalışmada halkın bir mekândan faydalandığında o mekânı sahiplendiği ve koruma içgüdüsünün geliştiği gözlenmektedir. Tüm dünyanın bildiği gibi halkın sahiplenmediği bir değeri korumak imkânsızdır. Bu nedenle kentsel arkeolojik mirası koruma kavramı mimari mirasın bütüncül koruma yaklaşımından çıkıp kendi içinde değerlendirilecek kentle bütünleşen korumaya (kentsel arkeolojik mirasın mekânsal bütünleşmeyle sosyal, kültürel ve ekonomik yaşama kazandırılması) yönelmelidir.

Tüm bu bütünleşme yaklaşımlarının gerçekleşebilmesi için öncelikli olarak gerekli yasal zeminin oluşturulması gerekmektedir. Uluslararası düzeyde ele alınan konular ve tavsiyeler ülkelerin kendi yasal sistemlerinde yer almalıdır. Sonrasında disiplinler arası çalışmalarla birlikte sosyal, kültürel ve ekonomik yaşama katılmasını sağlayacak mekânsal bütünleştirme stratejileri oluşturulmalıdır. Yöneticiler gerekli yasal zemini hazırlamalı, plancı ve arkeologlar alan çalışması yaparak kentle bütünleştirme stratejilerini belirlemeli ve mimarlarla müteahhitler ise bütünleştirmeyi oluşturacak uygulamayı hayata geçirmelidir (Council of Europe, 2000).

1.2.3. Kentsel Arkeoloji ve Koruma Kavramının Gelişimi

Arkeoloji, eski kültür ve uygarlıklardan günümüze kalmış her türlü eseri ve kalıntıları inceleyen bilim dalıdır. Arkeolojik çalışmalar ilk olarak 16. yüzyılda Roma'da yapılan çalışmalarla başlamasına (Sarfati ve Melli, 1999) karşın sistematik bir şekilde incelenme dönemi ise 20. yüzyıla dayanmaktadır (URL – 3) . 19. yüzyılda Londra ve Oslo'da yapılan

inşa çalışmalarında mühendisler tarafından kalıntıların bulunması arkeolojinin kentle buluşmasına neden olmuştur (Sarfatij ve Melli, 1999). Sarfatij ve Melli'den aktaran Alban (2005), gerçek anlamda sistematik kentsel arkeolojinin doğuşunu; İkinci Dünya Savaşı sırasında bombalanan Avrupa kentlerinde ortaya çıkan kalıntıların belgelenmesiyle oluştuğunu ve geliştiğini vurgulamaktadır. İlk dönemlerde kentsel arkeoloji mümkün olduğunca çok fazla kentsel arkeolojik varlığın belgelenmesi ve kurtarılması olarak değerlendirilirken, daha sonraki dönemlerde yerinde koruma ilkesine bağlı yaklaşımlar sergilenmiştir (Tuna, 2000). 1980'lerde refah seviyesinin artmasıyla birlikte sosyal yaşamın değişmesi büyük ölçekli imar hareketlerine neden olmuş ve bu hareketler kentsel arkeolojik varlıkları tehdit etmeye başlamıştır (Madran ve Özgönül, 2005). Bu gelişmeler ve kentsel arkeoloji alanındaki araştırmaların ve çalışmaların ilerlemesiyle birlikte kentsel arkeoloji kavramı kentin arkeolojisi kavramına dönüşmüştür. Kent arkeolojisi kavramı, bir dönemin incelendiği kent arkeolojisinden farklı olarak kentin tüm dönemlerinin incelendiği ve ilişkilerinin sorgulandığı bir kavram olarak tanımlanmıştır (Bilgin, 1996). Kent arkeolojisi kavramı; çok katmanlı kentler³, palimpsest⁴ kentler gibi farklı kavramlarla desteklenmektedir (Bilgin Altınöz, 2002; Khirfan, 2010). Kentlerin çok katmanlı yapısının korunması, kent arkeolojisinin değerlendirilebilmesi, yaşayan halka kimlikli mekânlar oluşturması, mekânsal tarihin korunabilmesi açısından önem arz etmektedir. Çok katmanlı yapıyı oluşturan en temel yapı taşı olan, kültürel miras elemanlarının korunması, rehabilitasyonu ve bütünleştirilmesi gibi yaklaşımlarla geleceğe aktarılması; hem yaşayan halkın bilinçlendirilmesini, hem teknolojik gelişmelerle araştırmaların kolaylaşmasını, hem de kentsel kimliğin sürekliliğini sağlayacaktır. Bu nedenle kültürel miras elemanlarından olan kentsel arkeolojik varlıklar kentin farklı dönemlerinin sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamlarının mimari birer kalıntıları, kent arkeolojisinin en temel araştırma alanı ve tarihi birer belge olması nedeniyle değerlidir.

Kentsel arkeolojik varlıkların öneminin anlaşılması ve bu alandaki çalışmaların artması uluslararası arenada düzenlenen toplantılarla gelişmiştir. Bu gelişim büyük ölçüde Avrupa'da ve dünyada, bu toplantılar sonucunda oluşturulan raporlar, tüzükler, sözleşmeler ve tavsiye kararları gibi çıktılarla oluşmuştur. Bu kapsamda kentsel arkeolojinin gelişiminin anlaşılması bu çıktıların irdelenmesiyle oluşabilecektir.

³ Çok katmanlı kentler, "erken dönemlerden beri yerleşim görmüş ve halen günümüzde de yerleşim alanı olarak kullanılan kentler" olarak tanımlanmıştır (Bilgin Altınöz, 2002).

⁴ Palimpsest, eski zamanlarda kullanılan kağıtların üzerindeki yazıların silinerek tekrar kullanılması ve her iki yazının okunabilmesi durumu.

1931 yılında anıt varlıklar ve arkeolojik kalıntılar ile ilgili ilk uluslararası bildiri olan “Carta del Restauro” -Atina Tüzüğü- yayınlanmış ve anıt varlıklarda uygulanacak restorasyon yaklaşımları hakkında ilkeler belirlenerek, anıtın belgelenmesi ve elde edilecek verilerin bilimsel yayına dönüştürülmesinin önemi vurgulanmıştır (Eski Eserler ve Güzel Sanatlar Yüksek Kurulu, 1931). Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrası kentlerin yenilenmesi sırasında kalıntılara nasıl yaklaşılacağı tartışılırken, gelişen teknoloji ile birlikte hızlanan imar hareketleri altında birçok kentsel arkeolojik varlık zarar görmüştür (Alpan, 2006).

1954 yılında yayınlanan “Avrupa Kültürel Varlıkların Korunması Sözleşmesi”nde, Avrupa kültürünü korumayı ve geliştirmeyi hedef alacak bir hareketin oluşmasının önemine vurgu yapılmıştır (Avrupa Konseyi, 1954). Ayrıca bu sözleşmede her taraf devletin kendi kültürünü koruması ve bunun için gerekli yasal zemini hazırlaması gerekliliği belirtilmiştir. Arkeolojik varlıkların korunmasındaki en önemli aracın ülkelerin kendi yasal mevzuatı olacağı tanımlanmıştır. Bununla birlikte, sözleşme bağlamında yapılacak düzenlemeler hakkında görüş alışverişleri yapılmasıyla birlikte bilgi transferinin sağlanmasının önemi de ortaya konarak, uluslararası düzeyde bilgi alışverişi konusunda eşgüdümün sağlanması hedeflenmiştir.

1956 yılında UNESCO tarafından “Arkeolojik Kazılara Uygulanabilir Uluslararası Prensipler Hakkında Tavsiye Kararı” yayınlanmıştır. Bu tavsiye kararı metninde ele alınan konulardan öne çıkan en önemli ilke bütün arkeolojik kalıntıların çalışılmasının ve koruma altına alınmasının, insanlık tarihindeki farklı tüm medeniyetler için önemli olduğu vurgusudur. Ayrıca metinde arkeolojik kalıntılara verilecek en emin garantinin, varlıklar için hissedilen ilgi ve saygıdan olması gerektiği tanımlanmıştır. Bununla birlikte metinde bu tavsiye kararına imza atan her üye devletin arkeolojik mirasın korunmasını garantiye almak için uygulaması gereken bir dizi ilke belirlenmiş ve bulunan arkeolojik kalıntıların, şimdiki ve gelecek kuşakların eğitiminde kullanılmasının önemine değinilmiştir.

1964 yılında “Tarihi Anıtların ve Yerleşmelerin Korunması ve Onarımı İçin Uluslararası Tüzük” adı altında, yaygın olarak “Venedik Tüzüğü” olarak bilinen, tüzük yayınlanmıştır (ICOMOS, 1964). Bu tüzükle birlikte anıtlara yönelik koruma yaklaşımına yerleşmeler de eklenmiş ve mimari mirasa yönelik koruma yaklaşımı tek bir yapı korumadan, yerleşimleri de kapsayacak bir yaklaşıma dönüşmüştür. Bununla birlikte tarihi anıt kavramı da tek bir mimari eserden kırsal ya da kentsel bir yerleşmeyi de kapsayacak şekilde yeniden tanımlanmıştır. Bu tüzükle birlikte anıtların, birer “tarihi belge” niteliği bulunduğu için de korunmaya değer olduğuna vurgu yapılmıştır. Anıtlarda, korumayı

kolaylaştıracak fonksiyon değişikliklerinin yapılmasına izin verilebileceği tanımlanırken, anıtların çevresiyle bir bütün olarak değerlendirilmesi ve o alanla birlikte korunması gerekliliği de vurgulanmıştır. “Venedik Tüzüğü”; anıtları korumada, bütünleşik koruma yaklaşımı, koruma – kullanma dengesi gibi değerleri tartışmaya açmasıyla koruma tarihinde önemli bir mihenk taşı olmuştur.

1967 yılında ICOMOS tarafından Quito’da (Ekvador) gerçekleştirilen ve Quito Normları olarak tanımlanan “Sanatsal ve Mimari Değeri olan Anıt ve Sitlerin Korunması ve Kullanılmasına İlişkin Toplantının Son Raporu” yayınlanmış ve koruma yaklaşımına “mimari ve sanatsal refah arasında yakın bir ilişki” olduğu bakışını kazandırmıştır. Ayrıca Quito Normları, arkeolojik, tarihi ve sanatsal anıtların devletin doğal refahını artıracak ekonomik değerler olduğunu farz ederek, korunma ve kullanma önlemlerinin sadece devletin kalkınma planlarıyla ilişkili olmadığını, anıtların planların bir parçası olduğunu veya parçası olması gerektiğini vurgulamıştır. Kültürel mirasın kullanılabilirliği ve değerini artırmak alt başlığında, anıtların ekonomik değerlerinin tam kapasite kullanımının -o günün Amerika’sının kimliğiyle örtüşen bir yaklaşım- önemine vurgu yapılmıştır. Anıtların, doğasını bozmadan kimliğine ve en uygun kullanımına vurgu yaparak, tarihi ve sanatsal önemin azaltmaktan kaçarak, karakterini ve asıl kıymetlerini zenginleştirecek ve üzerinde durulmasını sağlayacak fonksiyon atamalarını yaparak kültürel mirasın kullanılabilirliğinin ve değerinin artırılabilirliği belirtilmiştir. Bunların yanı sıra, kültürel mirasın bir turistik çekim noktası olduğu ve bu durumun da göz önünde bulundurulması gerektiğine vurgu yapılmıştır.

1969 yılında Avrupa arkeolojik mirasının korunmasında sorumlu olmanın bilincinde olarak, arkeolojik mirasın medeniyet tarihi bilgisinde temel olduğunu kabul ederek arkeolojik mirası korumak için, araştırmalara ve bulgulara en sıkı bilimsel yöntemleri uygulamanın gerekliliği yaklaşımlarıyla Avrupa Konseyi tarafından “Arkeolojik Mirasın Korunmasına Yönelik Avrupa Sözleşmesi” yayınlanmıştır (Council of Europe, 1969). Bu sözleşmeye göre, çağlara ve uygarlığa tanıklık etmiş insan varlığının izleri veya kalıntılar ve nesnelere, bilimsel bilginin ana kaynakları olduğu gibi arkeolojik nesnelere olarak da değerlendirilmelidir. Sözleşme bu yaklaşımla, arkeolojik alanların ve proje sahalarının korunması, yasak kazıların engellenmesi, gelecek nesil arkeologlar için rezerv alanların tanımlanması, kazılar için gerekli ölçütlerin belirlenmesi, arkeolojik varlıkların envanterinin oluşturulması, buluntuların bilimsel, kültürel ve eğitsel amaçlı sirkülasyonun sağlanması, halkın bilinçlendirilmesi için kamuoyu sağlanmasına ilişkin ilkeler belirlemiştir.

1972 yılında UNESCO Genel Konferansının bir sonuç ürünü olarak “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme” yayınlanmıştır. 1983 yılında Bakanlar Kurulunun onayıyla taraf olduğumuz sözleşme; kültürel ve doğal mirasın; sosyo-ekonomik durumun değişmesine bağlı olarak yok olma tehdidinin arttığını vurgulayarak ulusal düzeyde korunmasının, ülkelerin ekonomik, bilimsel ve teknik yetersizliklerinden dolayı sorunlarla karşılaştığını, tüm insanlığın ortak bir mirası olduğunu not ederek korunmasında uluslararası toplulukların kolektif bir şekilde devletlere yardım etmesinin bilincinde olduğu ilkeleriyle hazırlanmıştır. Sözleşmeye taraf olan devletlerin, kültürel ve doğal mirasın belirlenmesi, korunması ve teşhiri için; kültürel mirasın sosyal yaşamda yer edinebilmesi için işlevlendirilmesi, mevcut değilse gerekli kamu kuruluşlarını kurma, bilimsel ve teknik çalışmaları geliştirmek için gerekli düzenlemelerin belirlenmesi, yasal, bilimsel, teknik, idari ve mali önlemleri almak, eğitim yapan merkezleri kurmak, gibi çalışmalar yapmakla yükümlü olduğu belirtilmiştir. Bu sözleşme kapsamında benzersiz evrensel değere sahip kültürel ve doğal mirasın korunmasına yönelik UNESCO çerçevesinde “Dünya Miras Komitesi” kurulmuş, “Dünya Kültür Mirası Listesi” ve “Tehlike Altındaki Dünya Kültür Mirası Listesi” oluşturulmuştur. Bu listeler; benzersiz evrensel değere sahip mirasların belirli ölçütlere göre değerlendirildikten sonra kabul edilmesiyle oluşacaktır. Ayrıca bu mirası korumak üzere “Dünya Miras Fonu” adında bir fon kurulmuştur. Tüm bunların yanında sözleşme, taraf devletlerin kendi halklarını, kültürel ve doğal mirasa yönelik bağlılıklarını ve saygılarını artıracak eğitsel organizasyonların düzenlenmesi için çaba göstermeleri gerektiğini özellikle belirtmiştir.

Tüm bu uluslararası toplantıların ve çabaların sonucunda kültürel mirasın yok olmasının önüne geçilmesinde farkındalığın artırılması için 1975 yılı “Avrupa Mimari Miras Yılı” olarak ilan edilmiştir. Bu amaçla 1975 yılında Amsterdam’da (Hollanda) “Avrupa Mimari Miras Kongresi” düzenlenmiş ve sonuç ürünü olarak “Amsterdam Bildirgesi” yayınlanmıştır (CMCoE, 1975). Amsterdam Bildirgesi kültürel mirastan çok mimari mirasın korunmasına odaklanmıştır. (Bu bildirmede kültürel miras, genel tanımıyla değerlendirilmekle birlikte çoğunlukla mimari mirası ifade etmektedir.) Amsterdam Bildirgesi o tarihe kadar yayınlanan en kapsamlı yayın olarak öne çıkmaktadır. Bildirgenin içeriği incelendiğinde, diğer sonuç ürünleri gibi sadece genel ilkeleri belirlemediği, ayrıca bu genel ilkelerin nasıl yapılması gerektiğine yönelik detayları da içerdiği görülmektedir. Bu durum, daha önceki raporlar ve bu bildirgenin sonuçlarının uygulama aşamasına geçmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Amsterdam Bildirgesi’nde de benzersiz mimarlığın (kültürel

miras olarak değerlendirilebilir) dünyanın ortak mirası olarak değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Bildirge, kongrenin temel düşüncelerini vurgulayarak, tartışmalar ve sonuçları yayınlandığı bir metindir. Bu bağlamda bildirgenin en önemli vurgusu ve koruma yaklaşımına en önemli katkısı “yeni bir koruma anlayışı ile birlikte bütünleşik koruma yaklaşımı” olarak nitelendirilebilir. Koruma yaklaşımının sadece anıtları ve/veya çevresini korumaktan çıkıp, geleneksel kentsel ve kırsal dokuları da içerecek şekilde genişletilmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu sayede tarihsel sürekliliğin devamının bireylerin kimliklerini bulmalarında yardımcı rol alacak tarihi çevrelerin korunmasıyla olabileceğine değinilmiştir. Kongrenin temel düşünceleri; mimari mirasın; ortak tarih ve gelecek bilinci aştığı, sadece anıtları değil kentsel ve kırsal alanları da kapsadığı, korunmasında ortak sorumluluk bulunduğu, planlama aşamasında ana ilke olarak değerlendirilmesi gerektiği, bilgi alışverişi ile korumasının kolaylaştırılabileceği, ancak halkın ve gençliğin bilinçlendirilmesiyle yaşayabileceği olarak belirtilmekte ve ayrıca yasal yönetsel çerçevenin geliştirilmesi, yenileme projelerinde sosyal dokunun çok bozulmaması gerektiği gibi ilkeleri de kapsamaktadır. Bununla birlikte mimari mirasın korunması ikincil bir kaygı olarak kalmaması gerektiği ve kentsel ve bölgesel planlamanın ana hedeflerinden olması ve bu nedenle bütünleyici bir parçası olduğu özellikle vurgulanmaktadır. Bildirge, bütünleşik koruma kavramını kapsamlı bir şekilde (yasal, yönetsel, sosyal ve finansal) tanımlamaya çalışmıştır (Kamacı, 2014). Buna göre, korumanın kalıcı olabilmesi için geniş bir desantralizasyon uygulanmalı, yerinden yönetim ilkesiyle yerel yönetimlere yetki devri yapılmalıdır. Bu uygulamanın birçok uzman gerektirdiği bilincinde olarak, koruma işinin sadece uzmanlara bırakılmaması gerektiğinin altı çizilmiştir. Katılımcı bir planlama yaklaşımı sergilenmeli ve halk, özellikle gençler, korumanın her aşamasına dahil edilmesi gerektiği vurgulanarak bütünleşik korumanın toplumsal etkenleri göz önüne alarak başarıya ulaşabileceğine vurgu yapılmıştır.

1987 yılında Avrupa Konseyi tarafından, kentsel ve kırsal alanlardaki arkeolojik kalıntıların korunması ve saptanmasına yönelik sorunları tanımlamak amacıyla “Arkeoloji ve Planlama Kolokyumu” gerçekleştirilmiştir (Council of Europe,1987). Kolokyumun sonucunda plancuların işbirliğiyle birlikte arkeolojik kalıntıların yerinde korunması ve iyileştirilmesinin önemi vurgulanmış, genel araştırmalar, arkeolojik değerlendirmelerin planlama süreciyle bütünleştirilmesi, yasal yönetsel çerçeve, finansman, kamu farkındalığının artırılması, eğitim, bilginin yayılması ve sorunların araştırılması konularında öneriler geliştirilmiştir.

1989 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulu arkeolojik mirasın kolektif hafıza ve kültürel kimliğin temel bileşeni olduğunu hatırlatarak, şehir ve bölge planlamanın evrimi, imarın gelişimi ve büyük kamu yatırımlarının artışıyla ortaya çıkarılmamış arkeolojik mirasın korunmasında sorunların artmasını göz önüne alarak, kültürel ve ekonomik gelişmeyle turizmin büyümesinde arkeolojik mirasın temel bir faktör olduğunu vurgulayarak “Arkeolojik Mirasın Şehir ve Bölge Planlama Kapsamında Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin R (89) 5 sayılı Tavsiye Kararı”nı yayınlamıştır (CMCoE,1989). Rapor, üye ülkelerin hükümetlerine; ulusal arkeolojik envanterin tamamlanması ve güncellenmesi, her ölçekte arkeolojik verileri de içerecek gelişme planlarını yürütebilecek güçlü bilimsel ve yönetsel kurumların oluşturulması, arkeolojik verilerin değerlendirilmesi için yasal yönetsel çerçevenin oluşturulması ve şehir ve bölge planlama çalışmalarına dahil edilmesi ve Avrupa kültür mirası kapsamında arkeolojik mirasın temel bir faktör olduğunun farkındalığının artırılmasına yönelik tavsiyeleri içermektedir. Bu çerçevede raporun amacı; yapılaşma/ gelişme aşamalarında arkeolojik kalıntıları korumak, planlama, büyük ölçekli kamu yatırımları yapılırken ya da yapı ruhsatları verilirken arkeolojik verilerin dikkate alınmasını sağlayacak özel bir düzenlemenin gerekliliğinin vurgulanmasıdır. Teknik, bilimsel, yönetsel, finansal ve (arkeologlar ve müteahhitler arasındaki) sözleşmeyle ilgili yeni çalışma metodlarının geliştirilmesine öneriler getirilmiştir. Ayrıca raporda özellikle detaylandırılan bölümde gelişme ve koruma aşamalarındaki uyumun başarısına yönelik kriterler tanımlanmıştır. Buna göre, herhangi bir yapılaşma sürecine girildiğinde, bu süreç 3 aşamada değerlendirilmelidir; alana müdahale öncesi alınacak önlemler, müdahale sırasında alınacak önlemler ve müdahale sonrası gereken işler. Birinci aşamada, envanter ve haritaların oluşturulması, mevzuat prosedürünün arkeologlara danışmayı zorunlu kılması ve her bir büyük ölçekli kamu yatırım için sözleşmelerin oluşturulması tavsiye edilmiştir. İkinci aşamada sistematik bir çalışma yaklaşımı, mekanik ve mekanik olmayan çalışma tekniklerinin uygulanması ve kısa sürede kazı aşamasını bitirmek önerilmiştir. Üçüncü ve son aşamada ise; toplanan verinin işlenmesi, bir an önce yayına hazır hale getirilmesi, özet raporun yayınlanması ve bulguların taşınacağı alanlarla önceden görüşmelerin tamamlanması gerektiği belirtilmiştir.

1990 yılında ICOMOS tarafından yayınlanan “Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü”nde arkeolojik miras, geçmişteki insan etkinliklerinin temel bilgisi olarak tanımlanmış, korunmasının ise disiplinler arası iş birliği ile olabileceği vurgulanmıştır. Aynı tüzükte arkeolojik mirasın korunmasını planlama, arazi kullanımı ve gelişme etkilediği

kadar kültürel, çevresel ve eğitim politikalarının etkilediği de belirtilmiştir. Tüzükte, arkeolojik mirasın insanlığın ortak mirası olduğu vurgusu sıkça yapılmış, koruma yaklaşımları için uluslararası işbirliğinin gerekliliği belirtilmiştir. Bununla birlikte korumanın ahlaki bir görev olduğu ve halkın katılımının sağlanması, bulguların halka sunulmasının arkeolojik mirasın korunmasındaki farkındalığa yardımcı olacağı belirtilmiştir. Sadece tescilli alanların korunmasının yetmediği ve tescilsiz alanlardaki yok olmanın önüne geçilmesi için geçici koruma bölgelerinin oluşturulmasını sağlayacak önlemlerin alınması da belirtilmiş, uygulama projeleri öncesinde arkeolojik etkilenme araştırmaların yapılmasını gerektiren yasaların çıkarılması önerilmiştir.

1992 yılında Valetta'da (Malta) "Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (gözden geçirilmiş)" Avrupa Konseyi üye devletleri tarafından imzalanmıştır. 1999 yılında 4434 sayılı Kanun ile taraf olduğumuz sözleşme; arkeolojik mirasın korunmasında sorumluluğun devletler üstü olduğunu ve tüm Avrupa devletlerinde olduğunu vurgulamıştır (R.G. 23780, 1999). Bu kapsamda mirasın kimliğinin belirlenmesi ve korunması, arkeolojik araştırma ve finansmanı, bilimsel bilginin toplanması ve yayımı, halkın bilinçlendirilmesi, karşılıklı teknik ve bilimsel bilgi alışverişi gibi başlıklar altında hükümleri belirtmiştir. Sözleşmenin önemli bir hükmünde ise arkeolog, planıcı ve müteahhit arasında danışma mekanizmasının oluşturulması gerekliliği vurgulanmıştır. Valetta görüşmelerinde "Arkeoloji için Avrupa Planı" kabul edilmiş ve bu plan bir dizi pilot projeyi kapsamaktadır. Bu projeler Bronz Çağı temalı bir kampanya başlatılması, 1997 yılında yayınlanan "Antik Gösteri Mekânlarının Kullanımına İlişkin Verona Tüzüğü", 1999 yılında yayınlanan "Avrupa'da Kentsel Arkeolojinin Durumu Üzerine Rapor", 2000 yılında yapılan "Avrupa İyi Uygulama Kodu" uygulaması ve "Avrupa Arkeolojik Kazı Alanları Yönetimi Çalıştayı (AGESA projesi) olmak üzere arkeolojiyi farklı açılarda ele almıştır (Alpan, 2005).

Sözleşme; ilk kez arkeolojik mirasın kent planlamanın önemli bir bileşeni olduğunu ve planlama çalışmalarında dikkate alınması gerektiğini belirtmesi açısından önemlidir (Aydeniz, 2009).

1997 yılında Verona'da (İtalya) yapılan toplantı sonrasında yayınlanan "Antik Gösteri Mekânlarının (tiyatrolar, amfi tiyatrolar ve sirkler) Kullanımı Tüzüğü"nin amacı; bu anıtların bilimsel bilginin kaynağı ve gelişme perspektifinde yönetimi dışında, durumun elverdiği ölçüde antik sitleri, bir kez daha mekânların gerçek rolü olan sanatsal aktivite, paylaşılan duygu ve eğlence mekânları olarak doldurmaktır (Council of Europe, 1997). Bu kapsamda tüzük, kaynak koruması, doğru bilginin nakledilmesi, toplumun kavramasını

kolaylaştırma, siteleri kullanarak geliştirme, antik gösteri mekânlarını geliştirmeye katkı sağlayacak şekilde yönetme, iletişim ile birlikte sitelerin korunması ve kullanımının geliştirilmesi alt başlıkları altında öneriler getirmiştir.

“Arkeoloji için Avrupa Planı” kapsamında 2000 yılında yayınlanan “Avrupa iyi uygulama kodu: Arkeoloji ve Kent Projesi” raporu bir grup uzman tarafından hazırlanmış ve Avrupa Konseyi Kültürel Miras Komitesi tarafından onaylanarak yayınlanmıştır (Council of Europe, 2000). Kodun hazırlanmasının amacı; arkeolog, planıcı, mimar ve müteahhit arasındaki işbirliğini kolaylaştırarak Avrupa kentsel arkeolojik mirasının korunmasını kolaylaştırmak olarak tanımlanmıştır. Raporda kentsel arkeoloji tanımı; “kentin tarihsel süreçte nasıl geliştiği hakkında bilgi verir ve boş/dolu, iç/dış, zengin/fakir, anıtsal/yerel, yoğun/dağınık gibi, arkeologlar, planıcılar, mimarlar ve müteahhitler tarafından ortak kullanılan kavramları tanıtır” olarak yapılmıştır. Arkeolojik kalıntıların, fonksiyonel ya da simgesel anlamda yeniden kullanımının modern tasarımda rol alabileceği vurgusu yapılan raporda kentsel arkeolojik birikimleri olabildiğince yerinde (in situ) korumak önerilmektedir. Yayınlanan raporun amacı doğrultusunda Valetta Sözleşmesi (1992)’nin birkaç maddesinin revize edilmesi ve üzerine eklemeler yapılması suretiyle yerel yöneticilerle planıcıların, arkeologların ve mimarlarla müteahhitlerin arkeolojik mirasın korunmasındaki rolleri tanımlanmış ve açıklanmıştır. Bu doğrultuda, yerel yönetimlerle planıcılara kentsel arkeolojik mirasın; toplum için değeri, yerinde korunması, kent kimliğine katkısı, kent topografyasındaki rolü, kentsel geçmiş hakkında bilgi veren ender kayıtlardan olduğu, planlama çalışmalarında yer edinmesi, değerlendirilmesine yönelik kararlar verilmeden yeterli bilginin elde edilmesi, ihtiyaçları ve gelişim planları arasında dengeyi kuracak gereken ölçütlerin belirlenmesi, kamuoyuna ve yatırımcılara değerinin aktarılması gibi görevler tanımlanmıştır.

2008 yılında ICOMOS tarafından yayınlanan “Kültürel Miras Alanlarının Algılanması ve Sunumu Tüzüğü” ile; miras koruma yaklaşımının temel elemanlarından olan sunum ve yorumlanmasının temel ilkeleri belirlenmesine ve halkın kültürel miras alanlarındaki kazanımları ve minnettarlığının geliştirmesine yönelik ilkeler tanımlanmış ve açıklanmıştır.

2011 yılında ICOMOS tarafından “Tarihi Kent ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimi için Valetta İlkeleri” yayınlanmıştır. Valetta ilkelerinin temel amacının, tarihi şehirlere, kasabalara ve kentsel alanlara yönelik yapılacak tüm müdahalelere yönelik ilke ve stratejileri oluşturmak olduğu belirtilmiştir. Bu ilke ve stratejilerin, tarihi değerlerin korunmasına yönelik olduğu kadar, bu değerlerin sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamla da

bütünleştirilmesiyle ilgili olduğu vurgulanmıştır. Yayında, tarihi şehirler ve kentsel alanların diğer tüm şehirler gibi yaşayan mekanizmalar olarak değerlendirilmiş ve sürekli değişim içinde olmak tarihi şehirlerin tüm unsurlarını etkilediğine vurgu yapılmıştır. Doğal çevre, yapılı çevre, sosyal çevre, kullanılan mekân ve soyut mirasın değişim ile arasındaki ilişki açıklanmıştır. Müdahale ilkeleri ise; değerler, kalite, nitelik, uygunluk, denge ve uyum, zaman, bilimsel yöntem, yönetim, disiplinler arası ilişkilerle işbirliği ve kültürel çeşitlilik olarak belirlenmiştir. Koruma tarihinde ilk defa “yaşam kalitesi” kavramı açık ve net olarak Valetta ilkelerinde yer almıştır (Kamacı, 2014).

Tüm bu uluslararası toplantıların yanı sıra, “Avrupa Peyzaj Sözleşmesi”(2000), “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”(2003), “Avrupa Konseyi Toplum İçin Kültürel Mirasın Çerçeve Sözleşmesi”(2005) gibi uluslararası sözleşmeler de farklı alanlarda korumaya yönelik kararlar, stratejiler, öneriler belirtmiştir. Ayrıca bu yaklaşımlarla birlikte kentsel arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilmesi gerekliliği de araştırma ve ilkelerin belirlenmesi gibi dönemlerden çıkmış ve bütünleştirmeye yönelik projelere ve uygulamalara dönüşmeye başlamıştır.

1.2.3.1. Kentsel Arkeoloji ve Koruma Kavramının Gelişiminden Çıkarımlar

Yapılan araştırmalar sonunda uluslararası mevzuatın tarihsel gelişimi değerlendirilmiş, her toplantı sonucunda ortaya çıkan temel yaklaşımlar belirlenmiştir. Bu belirlemelere göre dönemsel bir tanımlama yapılarak kentsel arkeolojinin gelişim dönemleri ortaya konulmuştur (Tablo 1).

Tablo 1. Kentsel Arkeolojinin dönemsel gelişimi

YIL	TEMEL YAKLAŞIM	KRİTER	DÖNEM DEĞERLENDİRMESİ
1906	Eser Koruma	Koruma bilinci	Koruma ve Araştırma Dönemi
1931	Bilimsel Yayın	Envanter	
1954	Yasal Zemin	Planlamada arkeolojik veriler	
1956	Bütün Arkeolojik Varlıklar Çalışılarak Korunmalı	Araştırma ve kazı	
	Kalıntılar Eğitimde Kullanılmalı	Koruma bilinci	
1964	Çevresiyle Bütün	Planlamada arkeolojik veriler	
1969	Envanter Oluşturma	Envanter	
	Rezerv Alan Oluşturma	Araştırma ve kazı	
	Halkın Bilinçlendirilmesi	Koruma bilinci	
1972	İşlevlendirme ile Sosyal Yaşama Konu	Planlamada arkeolojik veriler, finansman	
1975	Bütünleşik Koruma	Planlamada arkeolojik veriler, finansman, yerelleşme	Katılımcı Yaklaşımla Planlama Çalışmalarında Değerlendirilmesi Dönemi
	Toplumsal Etkenleri Değerlendirme	Koruma bilinci, yerelleşme	
	Katılımcı Planlama	Koruma bilinci, yerelleşme	
1987	Planlama Sürecinde Arkeolojik Varlıkların Değerlendirilmesi	Planlamada arkeolojik veriler	
1989	Arkeolojik Varlıkların Değerlendirilmesini Gerekli Kılacak Yasal Zemin	Planlamada arkeolojik veriler	
1990	Bulguların Halka Sunulması	Koruma bilinci	
	Arkeolojik Etki Alanları	Envanter	
1992	Disiplinler Arası Danışma Mekânizması	Disiplinler arası işbirliği	Kentle Bütünleştirme Dönemi
	Koruma Sorumluluğu Devletler Üstü	Koruma bilinci	
1997	Sit Alanlarını Kullanarak Geliştirmek	Planlamada arkeolojik veriler	
2008	Arkeolojik Mirasın Algılanması ve Sunumu	Planlamada arkeolojik veriler, koruma bilinci	
2000ler	Kentle Bütünleştirme Çalışmaları	Planlamada arkeolojik veriler	

Tablo 1’deki yaklaşımlara göre kentsel arkeolojinin gelişimi 3 dönemde incelenebilir; koruma ve araştırma dönemi, planlama çalışmalarında değerlendirme dönemi ve kentle bütünleştirme dönemi. Dönemsel gelişim ayrıca bir süreci de anlatmaktadır: “kentsel arkeolojik varlıkların ortaya çıktıktan sonra kentle bütünleştirilmesi”. Bu bağlamda bir değerlendirme yapıldığında uluslararası mevzuatın temel yaklaşımlarının, süreçteki önemli kriterleri oluşturduğu anlaşılmıştır;

- Araştırma ve kazı sorumluluğu,
- Envanter sistemi,
- Planlamada arkeolojik verilerin dikkate alınması,
- Yönetimin yerelleşmesi,
- Koruma bilincinin oluşturulması,
- Disiplinler arası işbirliği sağlama,
- Finansman sağlayıcı.

Eser koruma, bütün arkeolojik varlıkların korunması ve rezerv alan oluşturma yaklaşımları “araştırma ve kazı” kriteri olarak değerlendirilebilir. Araştırma ve kazı sorumluluğu, arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilmesi için gerekli temel bilgilerin doğru ve bilimsel olarak üretilmesini ve bu süreçteki sorumluluğun önemini vurgular.

Bilimsel yayın, envanter oluşturma, arkeolojik etkilenme araştırmaları ve arkeolojik yayılım haritalarının üretilmesi yönündeki tavsiyeler “envanter”in önemli bir kriter olduğunu göstermektedir. Bilinmeyen bir varlık korunamaz. Arkeolojik varlıkların yayılımını gösteren haritalar, bilinmeyeni korumak için önemli bir çalışmadır. Bununla birlikte, daha sağlıklı bir envanter sistemi; sağlıklı bir gelecek oluşturmak için zorunluken, konuya ve alana ilgisi olan kişilerin çalışmalarını kolaylaştırmak için de değerlidir.

“Planlamada arkeolojik verilerin değerlendirilmesi” kriteri ise bu alandaki yasal zeminin oluşturulması, arkeologlara danışmayı zorunlu kılma, plancıların işbirliği gibi yaklaşımların değerlendirilmesiyle ortaya çıkmıştır. Arkeolojik varlıkların korunabilmesindeki en önemli uygulama aracı planlama sistemidir. Kentlerin gelişimlerinde değerlendirilmeleri için planlama sisteminde yer almaları zorunludur.

Yerinden yönetim için yetki devri ve toplumsal etkenlerin göz önünde bulundurulması “yerelleşme” kriterini oluşturmuştur. Arkeolojik varlıklar yöreye özgüdür. Bu bağlamda yöre sakinlerinin fikirleri önem taşımaktadır.

Korumada en emin garantinin ilgi ve saygı olması, kalıntıların eğitimde kullanılması, halkın bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi, planlamada katılım gibi yaklaşımlar “koruma bilincini” ortaya çıkarmıştır. Bir yörede yapılacak tüm çalışmaların yöre sakinleri için, yöre sakinlerini içeren şekilde olması yapılan çalışmaların benimsenmesini ve sahiplenilmesini kolaylaştırır.

Plancıların işbirliği ile yerinde korumayı kolaylaştırması; arkeolog ve plancı arasında danışmanın zorunlu hale getirilmesi; arkeoloğun, plancının, yöneticinin ve yatırımcının bir danışma mekânizması içinde işbirliği oluşturması gibi yaklaşımlar “disiplinler arası

işbirliği” kriterini oluşturmuştur. Kent arkeolojisi disiplinler arası çalışma ortamının sağlandığı bir bilim dalıdır (Belge, 2004). Yapılacak tüm çalışmalarda farklı disiplinlerin mesleki görüşlerine saygı duyulması önemlidir.

İşlevlendirme ile sosyal yaşama konu olma, bütünleşik koruma gibi yaklaşımlar ise “finansman” kriterini oluşturmuştur. Arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilme süreci önemli bir finansman kaynağına ihtiyaç duyar.

Bu bağlamda yasal mevzuatta yapılacak düzenlemelerde “sürecin ve de kriterlerin göz önünde bulundurulması”, arkeolojik varlıkların korunarak kentle bütünleştirilmesini kolaylaştırabilir.

1.3. Kentsel Arkeolojik Varlıkların Kentle Bütünleştirilmesinde Yasal Mevzuat

Kentsel arkeolojik varlıkların korunması büyük ölçüde halkın koruma bilincine bağlı olmasına rağmen bu bilinç oluşuncaya kadar korumayı sağlayan etken ise yasal düzenlemelerdir. Uluslararası düzeyde yapılan toplantıların sonuçları ülkelerin yasal sistemlerinde karşılık bulamadıklarında tavsiyeden öteye gidememektedir. Bu nedenle kentsel arkeolojinin bir ülkede gelişebilmesi yasal sistemin güncelliğiyle doğrudan ilişkilidir. Bu bölümde Avrupa ülkelerinin ve Türkiye’nin kentsel arkeolojiye ilişkin yasal sistemi üzerinde durulacaktır.

1.3.1. Avrupa Ülkelerinde Yasal Mevzuat

Kentsel arkeoloji hemen hemen tüm Avrupa’da İkinci Dünya Savaşı sonrasında tartışılmaya başlamış, hızlı imar hareketleriyle yok olan kültürel mirasın değerinin anlaşılmasıyla önem kazanmıştır. Kentsel arkeoloji ülkelerin yasal düzenlemelerindeki değişimlere ve kültürel miras bilincinin gelişmesine bağlı olarak belirli dönemlerden sonra gelişim göstermiştir. Avrupa’da koruma alanında önde gelen ve veriye erişim kolaylığı bulunan ülkelerin; arkeoloji özelinde kentsel arkeoloji alanındaki yasal düzenlemeleri ve uygulamaları üzerinden; araştırma ve kazı sorumluluğu, envanter oluşturma, planlamadaki yeri, finansman, disiplinler arası işbirliği ve halkın koruma bilincinin gelişimi gibi konular incelenmiştir.

- Almanya

Almanya’da İkinci Dünya Savaşından sonra plancılar eski kent dokusuna bağlı kalma fikrini göz ardı ederek geleceğin modern şehirlerini inşa etme yaklaşımıyla kentlerdeki arkeolojik alanları dikkate almadıkları için birçok kentsel arkeolojik varlık yok olmuştur. Ancak 1960lar ve 1970lerde değişen düşünce yapısıyla kültürel mirasın eksildiğinin ve kentsel yenilenmenin geri döndürülemez kayıplara neden olduğunun farkına varılmıştır. Yapılan sistematik alan çalışmalarıyla (tarihsel – topografik analizlerle) tüm tarihi kentler için arkeolojik koruma planları oluşturulmuş ve yatırımcılar arkeolojik kazılarda finansmana ortak olurken devlet ise yatırımcılara vergi indirimi ve teşvik gibi yöntemlerle destek olmuştur. Eyalet sistemiyle yönetilen ülkede her eyalet kendi yasal sistemine göre uygulamalar gerçekleştirirken Alt ve Üst Anıt Koruma Yetkili Kurumları gibi kurumlar ile kentsel arkeolojik alanlarda koruma kontrol altına alınmıştır. Plancı, Alt Koruma Yetkili Kurumlarının varlığı veya kentsel rehabilitasyon yapısının bulunması kentsel arkeolojiye değer verilmesini sağlanmıştır. 1970lerde yürütülen projelerle 1980lerde yürütülen projelerdeki yaklaşımlarda ciddi fikir farklılıkları oluşmuş, bu durum arkeolojik varlıkların verilen değerle korunması ve bütünleştirilmesini arttırmıştır (Oexle, 1999).

- Fransa

1960ların sonuna kadar Fransa’da kentsel arkeoloji disiplinde herhangi bir çalışma bulunmamaktaydı. Bununla birlikte 1980lerde kentsel arkeoloji alanında Fransa’da organize edilen uluslararası sempozyum, arkeolojinin öneminin fark edilmesini sağlayarak çalışmaların başlamasına neden olmuştur.

Fransa’da arkeolojik çalışmalar tamamen devlet otoritesindedir. Yerelleşmeye ilişkin bir düzenleme yoktur. Arkeolojik kazılar İletişim ve Kültür Bakanlığı sorumluluğunda (URL – 4) yürütülmekle birlikte, şans eseri buluntular için beyanat zorunluluğu ve cezai hükümlerle ilişki bilgileri de ilgili yasada yer almaktadır (Garmy, 1999). 2000’li yıllarda yapılan düzenlemelerle birlikte arkeolojik kazıların finansmanına yatırımcılar da destek olmaya başlamıştır (Altınörs Çırak, 2010).

Tüm bunların yanında geliştirilen ulusal arkeolojik haritalama sistemi (DRACAR) sayesinde ülkedeki tüm arkeolojik alanlar belgelenip GIS (coğrafi bilgi sistemleri) ortamında haritalanmaktadır. Ayrıca Kültür Bakanlığına bağlı Ulusal Kentsel Arkeoloji Merkezi (Centre National d’Archéologie urbaine, CNAU) kentsel çevrenin temel topografik ve kronolojik bileşenlerini göz önünde bulunduracak Fransız Kentlerinin Kentsel Arkeolojik Mirasının Değerlendirilmesine Yönelik Dokümanlar (DEPAVF) çalışmasını ortaya koymuş

ve tarihi kentler bu dokümanları oluşturmaktadır. DEPAVF yaklaşımıyla bir formül geliştirilmiştir ve bu formül potansiyel arkeolojik verilerin değerlendirilmesinde kullanılmaktadır. Ayrıca kent yöneticilerine arkeolojik alanlar hakkında bilgi vermeyi amaçlayan bu dokümanlar, arkeolojik alanlarla ilgili alınacak kararlarda yol gösterici nitelik taşımaktadır (Garmy, 1999). Arkeolojik mirasın korunmasına ilişkin arkeologlar ve yatırımcılar arasında karşılıklı sözleşmeye dayalı bir uygulama bulunmasına rağmen bu uygulama yasal olarak desteklenmediği için kırılgan bir yapıya sahiptir (Garmy, 1999). 2010 yılında arkeolojinin kent planlama sürecinde değerlendirilmesine yönelik yürürlüğe giren yasada veri toplama, envanter oluşturulması, araştırma, koruma, eğitim, uygulama gibi konularda düzenlemeler bulunmaktadır (URL – 5).

- Hollanda

1960larda ortaya çıkan kentsel arkeoloji 1970ler ve 1980lerde hızla gelişmiştir. Uzun dönemli çalışma programlarında kısa dönemli kazı yürütme politikası kentsel arkeolojinin başarıya ulaşmasını sağlamıştır. 1961’de çıkarılan ve 1988’de değiştirilen Anıtlar Yasası (Monumentenwet, 1988)’nda arkeolojik kazılara, şans eseri buluntulara ve arkeolojik anıtlara dair hükümler bulunmaktaydı (Sarfati vd., 1999).

2007’de çıkarılan Arkeolojik Miras Yönetimi Yasası (Wet op de archeologische monumentenzorg) ise kazıları lisansa bağlayarak serbestleştirilmesini sağlamış ve özel kazı şirketlerini teşvik etmiştir. Bununla birlikte rahatsız eden öder (disturber pays) yaklaşımıyla kazıların finansmanını çalışmayı yürüten yatırımcının karşılayacağı da yasada tanımlanarak kamunun üzerindeki finansman yükü kaldırılmıştır (URL - 6).

Ülkesel ölçekte tüm kentlerden gelen bilgiler toplanarak ülke arkeoloji envanteri, ARCHIS (archeological information system; arkeolojik bilgi sistemi), oluşturulmuş toplumun erişimine açılmıştır. Bunun dışında tarihi kentler kendi arkeolojik potansiyel alanlarını haritalandırarak belgeleme çalışmalarına yardımcı olmaktadır (Sarfati vd., 1999).

Yerel yönetimler tarafından belirlenen arkeolojik önemli alanlara (areas of archaeological importance) yerel hükümetin bölge planlarında dikkat etme zorunluluğu bulunmaktadır (Sarfati vd., 1999). Planlama sürecinde “kirlenmemiş toprak” ve “arkeolojik kalıntılardan arınmış” alanlar gibi lisanslar birer zorunluluk olarak tanımlanmıştır. Bazı kentlerde ise Kültürel – Tarihsel Etki Raporu (Cultuur – Historische Effect Rapportage, CHER) istenmektedir. Bu rapor yeni yapılacak ya da yıkılacak binaların çevresiyle uyumu esasına dayanmakla birlikte bazı kentler bu raporu planlama sürecinde zorunlu kılmıştır (Sarfati vd., 1999). Malta Sözleşmesinde yer alan “arkeolojik varlıkların planlama

çalışmalarında temel olarak ele alınması” ilkesi 2007’de çıkan yasayla mekânsal planlama çalışmalarının bir parçası olmuştur. Bununla birlikte yasa, mekânsal planlamayı desantralizasyonla yerel yönetimlere devretmiştir (URL – 6). 2007 yılında çıkarılan yasa; 2011’de bağımsız bir araştırma şirketi tarafından “arkeolojinin mekânsal planlamadaki yeri, finansal çerçeve, arkeoloji sektörünün serbestleştirilmesi, arkeolojik altyapının güçlendirilmesi” temalarına göre değerlendirilmiş ve yasanın arkeolojik mirasın korunmasında bir artış gerçekleştirdiği belgelenmiştir (RIGO Research en advies, 2013).

- İngiltere

1945’den sonra kent merkezlerinde yapılan arkeolojik çalışmalarla geçmişe yönelik bilgiler edinilmiş ve arkeolojinin geleceğine yönelik bir vizyon kazanılmıştır. Bir yüzyıldır tespiti yapılan (koruma için tespit edilmiş; scheduling) antik anıtlar ve arkeolojik sitler yasal bir planlama süreci dahilinde çalışılmaktadır (Alpan, 2006). 1960lar ve 1970lerdeki kentsel gelişme "kurtarma arkeolojisi" çalışmalarını artırarak önemli tarihi şehirlerde büyük kentsel arkeolojik alanların oluşmasına neden olmuştur. 1980lerin ortalarından sonra ise arkeolojik alanları yerinde korumanın bilinci gelişmiş ve planlama çalışmalarında yer almasıyla yok edilmesi önlenmeye başlamıştır (Wainwright vd., 1999).

Planlama ve Kaydedilmiş Yapılar Yasası (Planning and Listed Building Acts), Antik Anıtlar Yasası (Ancient Monuments Acts) ve koruma, arazi kullanım gibi diğer yasalar arkeolojide yasal düzenlemeleri oluşturmaktadır. Bu yasaların dışında merkezi hükümet, genelge, kılavuz gibi düzenlemelerle, yerel yönetimler ise yerel planlarla arkeolojik varlıkların korunmasına katkıda bulunmaktadır. Planlama ve arkeolojik varlıkların ilişkisi 1990 yılında yürürlüğe giren Planlama Politikası Kılavuzu 16 (Planning Policy Guide Note 16, PPG16) ile tanımlanmıştır (Wainwright vd., 1999).

Arkeolojik kazı sorumluluğu araştırmayı yürüten yönetimdedir (Ancient Monuments and Archaeological Areas Act, 1979). Planlama izni verilmesi karşılığında yapılacak kazıların finansmanı yatırımcı tarafından sağlanmaktadır (PPG16, 1990). İngiltere Tarihi Yapılar ve Anıtlar Komisyonu (English Heritage, günümüzde Historic England) 1983 yılında oluşturulmuş ve antik anıtların korunmasını garantiye alma, antik anıtlara yönelik kamu hazzını teşvik etmek ve antik anıtlar hakkındaki bilgiyi geliştirmek gibi genel görevleri tanımlanmıştır. Ayrıca ilgili bakanlığa görüş bildirmek ve koruma için tespit edilen anıtlara yönelik uygulamalarda tavsiye kararları vermek gibi görevleri de bulunmaktadır.

Ülke genelinde arkeolojik varlıklara yönelik envanter İngiltere Tarihi Anıtları Kraliyet Komisyonu (RCHME) tarafından Ulusal Anıtlar Kayıtları adı altında tutulmaktadır. Yerel

yönetimler ve il/ilçe konseyleri ise Sitler ve Anıtlar Kayıtları (SMR) adı altında arkeolojik kalıntılara ait envanteri oluşturmaktadır. Historic England ise Londra'nın Sitler ve Anıtlar Kayıtlarını oluşturmaktadır. SMR; liste, açıklama ve değerlendirme ve harita kayıtları olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır (PPG16, 1990).

PPG16'da arkeolojik varlıklar yeri doldurulamaz, sınırlı, tekrar üretilemeyen kaynaklar olarak tanımlanmış, hasar ve yıkıma karşı savunmasız ve kırılgan olduğu vurgulanmıştır (Madde 3 ve 6). Koruma için tespit edilen kalıntılar herhangi bir planlama ve yatırım programında göz önünde bulundurularak korunması garantiye alınmalıdır (Madde 10). Mantıklı planlama herhangi bir çatışma ortamına yönelik önceden çözüm üretebileceği için arkeolojik kalıntılara yönelik erken bilgi üretilmesi önem arz etmektedir (Madde 12 ve 14). Bunlarla birlikte arkeolojik alanların geleceği, merkezi hükümetin belirlediği çerçeveyi yerel yönetimlerin uygulamasına bağlıdır (Madde 14). Gelişme planları üretilirken arkeolojik varlıklar; koruma, geliştirme ve muhafaza politikalarıyla planlarla bağdaştırılmalıdır (Madde 15). PPG16 ayrıca, planın uygulama aşamasında, yatırımcının projesini tamamlamadan ilgili yönetime danışmasının, erken alan araştırma yapılmasının ve planlama yetkililerine danışmanın önemine vurgu yapmaktadır.

PPG16, arkeolog, plancı ve yatırımcı arasındaki çıkar çatışmalarını gidermek için ekonomik gelişme ve arkeoloji arasındaki dengenin kurulması ve gerekli arkeolojik çalışmaların bu denge üzerinde yapılması gerekliliğini tanımlamaktadır (Wainwright vd., 1999).

- İrlanda

Kentsel arkeoloji İrlanda'da 1960larda ortaya çıkmış ve kent arkeolojisi olarak değil kentteki arkeoloji olarak çalışılmaya başlamıştır. İlk kentsel arkeoloji çalışması 1960larda yapılmıştır. İrlanda diğer Avrupa ülkelerinden farklı olarak Romalılar tarafından yerleşim görmediği için Viking kentlerinin arkeolojik kalıntılara yönelik çalışmalar gerçekleştirmektedir (Manning, 1999).

1930'da çıkarılan Ulusal Anıtlar Yasası (National Monuments Act, 1930 – 2004) kültürel mirasın korunmasına ve arkeolojik çalışmalara yasal dayanağı oluşturmaktadır (Ciuchini, 2010). Tüm arkeolojik varlıklar devletin malıdır ve korunması altındadır (URL – 7). Sanat, Miras ve Bölge Bakanlığına bağlı Ulusal Anıt Hizmetleri (National Monument Services) birimi arkeolojik varlıkların korunmasına yönelik işlemleri yürüten birim olarak arkeolojik envanteri tutmak, kazıları yürütmek ve planlama çalışmalarına tavsiye vermek gibi görevleri yerine getirmektedir (URL – 8). Ulusal Anıtlar Yasasına göre gelişme

çalışmalarının arkeolojik varlıklar üzerinde yapacağı etkilerin değerlendirilmesi ve azaltılmasına yönelik planlama çalışmalarının finansmanı yatırımcı tarafından karşılanmalıdır (URL – 7).

Kentsel Arkeoloji Araştırması (Urban Archaeology Survey) adı altında ülke genelinde üretilerek, tüm tarihi kentleri, kentlerin tarihini, antik anıtları ve arkeolojik potansiyelleri belirleyen raporlarla arkeolojik varlıklar belgelenmektedir. Bu raporlara bağlı haritalarda antik anıtların ve arkeolojik potansiyellerin yerleri belirtilmekte ve bu haritalara göre tarihi kentlerde arkeolojik yaklaşım tavsiyeleri planlamayı yönlendirmektedir. Ayrıca bilimsel çalışmaların yanı sıra, bazı kentlerde oluşturulan İrlanda Tarihi Kentler Atlası (Irish Historic Town Atlas) da planlamaya yol gösterici niteliktedir (Manning, 1999). Planlama ve Kalkınma Yasasına (Planning and Development Act, 2000) göre arkeolojik mirasın bulunduğu alanlarda yapılacak gelişme planlarında Sanat, Miras ve Bölge Bakanlığına görüşünü sormak zorunludur. Ayrıca yapılacak büyük ölçekli gelişme projelerinde arkeolojik mirasın korunması için Çevresel Etki Değerlendirmesi yapılması da esas olarak belirtilmiştir. (URL – 9). Tüm bu çalışmaların yanı sıra, Ulusal Anıtlar Servisi, inşaat, ulaşım, enerji, gibi altyapı sağlayıcıları ile Uygulama Kodu (Code of Practise) adı altında karşılıklı bir sözleşme imzalayarak yapılacak büyük ölçekli yatırımlarda arkeolojik varlıkların korunması ve sürdürülebilir gelişme için gerekli temel ilkeleri belirleyen çalışmalar yürütmektedir (URL – 10).

- İspanya

İspanya kentsel arkeolojiyi dinamik kentin bir parçası olarak değerlendiren nadir ülkelerden olması nedeniyle önemlidir. Kentin bir parçasının tarihi süreçteki bir dönemiyle değerlendirip kentten ayrıştırılarak korunmasının, kentin bütünlüğünü bozduğu ve bu durumun kültürel mirasın doğasına aykırı olduğu önemle vurgulanmıştır (Ministry of Culture, 1999). Bu yaklaşım İspanya Kültür Bakanlığı tarafından benimsendiği için ayrıca önemlidir.

İspanya'da kentsel arkeoloji Kültür Bakanlığına göre (Ministry of Culture, 1999) iki kırılma noktasıyla değer kazanmıştır. Bunlardan birincisi 1960larda tüm Avrupa'da gerçekleşen hızlı imar hareketleri olarak görülürken ikincisi ise 1980lerde değiştirilen yasal düzenlemelerle ülkenin özerk bölge yönetimine geçmesi olarak belirtilmektedir. Bunun yanında, Alpan (2005) Temiño'nun, kentsel arkeolojinin başlangıcı olarak özerk bölge yönetimine geçilmesiyle beraber, 1980lerde kentsel arkeoloji üzerine yapılan bir

konferansın yeni nesil arkeologlar üzerindeki olumlu etkisinin arkeolojiye yaklaşımı değiştirmesi olarak da değerlendirdiğini belirtir.

Herhangi bir arkeolojik kazı ya da alan araştırması yetkili bir yönetim tarafından yapılabilmektedir (National Historic Heritage L 16/1985, Madde 42). İspanya’da arkeolojik varlıklara yönelik envanterler ise özerk bölgeler tarafından hazırlanmaktadır. Bu alanda yapılan çalışmalar kentsel arkeolojiyi alan arkeolojisi gibi değerlendirerek oluşturulmaktadır. Bu nedenle, her kazı ayrı değerlendirildiği için, günümüz kentsel arkeoloji bakışı ya da arzusuyla uyumlu olmadığı vurgulanmaktadır. Arkeolojik kazıların finansmanı ise özerk bölgelere göre değişmekte; kimi bölgelerde kamu, kimi bölgelerde üniversite, kimi bölgelerde ise yatırımcı finansmanı sağlamakla yükümlüdür (Ministry of Culture, 1999).

Kentsel arkeolojinin yasal boyutunu ise Kent Planlama ile Yerel ve Bölgesel Planlama Yasasıyla (Town Planning and Local and Regional Planning RDL 1/1992) birlikte Ulusal Tarihi Miras Yasası (National Historic Heritage L 16/1985) oluşturmaktadır. Arkeolojik mirasa ilişkin koruma planı hazırlama ve uygulama yetkisi belediyelere yüklenmiş, belediyeler yasal ve fiziksel olarak arkeolojik varlıklardan sorumlu tutulmuştur. Bu hükümle desantralizasyon sağlanmış ve yerel topluluklara kendi arkeolojik miraslarını yönetme yetkisi verilmiştir. Ayrıca toplumun kültürel mirasa ilgisinin artması katılımın giderek artmasını sağlamakla birlikte arkeolojik çalışmaların kolaylaşmasını da sağlamaktadır (Ministry of Culture, 1999).

- İtalya

İlk arkeoloji çalışmaları 16. yüzyılda Roma’da yapılmıştır (Sarfati ve Melli, 1999). 1960larda ise terkedilmiş antik kentlerin, tekil anıtların ya da kent içinde yaşayan bölümlerden ayrıştırılan alanların bilimsel olarak araştırılmasıyla modern arkeoloji çalışmaya başlamıştır. 1970lerde kentsel arkeolojik alanlardaki çalışma amaçları, hedefleri ve metotları yeniden tanımlanarak farklı bir boyutta ele alınması ve İngiliz arkeologların davet edilmesiyle günümüzdeki çalışmaların temeli oluşturulmuştur. Bununla birlikte ülkede artan arkeolojik çalışmalar herhangi bir araştırma stratejisi olmadığı için kent arkeolojisi yalnızca "kentsel alandaki arkeoloji" olarak kalmıştır (Melli, 1999).

Arkeolojik miras 1089 sayılı Kanun (Law n. 1089/1939) ile korunmaktadır. Yasa kamu ilgisinin özelliklerini belirleyerek miras yaklaşımını benimsemiştir. Arkeolojik kazılar ancak devlet izniyle yapılabilmektedir. Kazılarda bulunan tüm kalıntılar devletin malı olarak tanımlanmıştır. Arkeolojik mirasın bulunduğu tahmin edilen alanlardaki gelişme

çalışmalarında yatırımcılar programlarının aksamaması için ön kazıları gönüllü olarak finanse etmektedir (Melli, 1999). Ancak 2004 yılında çıkarılan başka bir yasa ile potansiyel arkeolojik alanlardaki finansmanın yatırımcı tarafından karşılanmasına ilişkin bir düzenleme yer almaktadır (Altınörs Çırak, 2010).

İtalya’da 2004 yılında çıkarılan yasa ile ulusal envanter sistemi oluşturulması için yasal zemin hazırlanmıştır (URL – 11). 2002 – 2005 yıllarında yapılan çalışmalarla birçok arkeolojik varlığın envanteri oluşturulmuş ve dijital ortama aktarılmaya başlanmıştır (Altınörs Çırak, 2010). Bununla birlikte yapılan çalışmalar coğrafi bilgi sistemleri temelli bir web sitesi (SIGECweb) ile kamuya açılmıştır (URL – 11). Fazzio (2004)’ya göre envanter çalışması yapılan kentlerde arkeolojik mirasın planlama sürecinde değerlendirilerek korunması kolaylaşmaktadır. Fazzio (2004) Emilia-Romagna bölgesindeki tüm kentlerde oluşturulan arkeolojik envanterin planlama çalışmalarında kullanılan temel bir belge niteliği taşıdığını ve planlama sürecinde kullanılmasıyla gelişme çalışmalarında arkeolojik açıdan bir karmaşaya ortam oluşturmadığını belirtmiştir.

1.3.2. Türkiye’de Yasal Mevzuat

Ülkemizde kentsel arkeoloji kavramı 1990lı yıllarda tartışılmaya başlamıştır (Tankut, 1990). Akademik araştırmalar ise bu yıllardan itibaren ivmesini artırarak çoğalmıştır. Bununla birlikte yasal düzenlemelerde konuyla ilgili gerçekleştirilen tek düzenleme “kentsel arkeolojik sit” tanımının yapılması ve bu tanıma uygun alanların koruma kullanma koşullarının belirlenmesi olarak değerlendirilebilir (K.V.K.Y.K, 2005).

Koruma bilincinin yeterince gelişemediği ülkemizde kültürel mirasın korunması yasal düzenlemelerle sağlanmaya çalışılmaktadır. Ülkemizde kültürel mirası korumaya yönelik en önemli yasal düzenlemeyi 2863 sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu” oluşturmaktadır. Bu kanun cumhuriyet öncesi ve sonrası dönemlerde yürürlüğe giren bir dizi kanunun, değişen dünya ve ülke koşullarına göre yenilenecek revize edilmesi sonucu elde edilmiştir. Kanunun günümüzdeki kapsamının anlaşılabilmesi için geçmişte yürürlükte olan kanunların incelenmesi ve sürecin değerlendirilmesi gerekmektedir.

Ülkemizde kültürel mirası korumaya yönelik yasal düzenlemeler Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet dönemi olarak iki döneme ayrılabilir. Cumhuriyet öncesi dönemdeki yasal düzenlemeler 1869 yılından itibaren başlamaktadır. 1869 – 1906 yılları arasında çıkarılan 4 adet “Asar-ı Atika Nizamnamesi” ve 1912 yılında çıkarılan “Muhafaza-i Abidat

Nizamnamesi” ile Cumhuriyet öncesi dönemde eski eser olarak tanımlanan tarihi eser ve kültür varlıklarının korunması yasal düzenlemelere tabi olmuştur. Cumhuriyetten sonra farklı kanunlarla birlikte bir dönem daha uygulamasına devam edilen kanunlar 1973 yılında çıkarılan “Eski Eserler Kanunu” ile tek bir yasal çatı altında toplanarak yürürlükten kaldırılmıştır. 1983 yılında kabul edilen “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu” ve o günden günümüze kadar kanunda yapılan değişiklikler sonucu kültür varlıklarını korumaya yönelik hukuki düzenlemeler günümüzdeki halini almıştır. Bu bölümde Cumhuriyet öncesi ve sonrası dönemde ülkemizde yürürlükte olan kanunlar incelenecektir.

1.3.2.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem

Cumhuriyet öncesi dönemde karşılaşılan ilk önemli yasal düzenleme 1869’da yürürlüğe giren ve yabancı araştırmacıların yapacağı arkeolojik kazılar için izinleri belirleyerek kazı sonucu ortaya çıkan eserlerin yurt dışına çıkarılmasını yasaklayan “Asar-ı Atika Nizamnamesi”dir (Karabağ, 2008). Ancak bu yasada yer alan bazı ibarelere göre daha önceki dönemlerde düzenlenmiş belgelerin olduğu anlaşılmaktadır (Karaduman, 2004). 1869 nizamnamesi alanındaki ilk yasal düzenleme olması sebebiyle büyük önem taşımaktadır. Çal’a göre (2005), bu nizamname çok basittir ve sadece kazı yapma şartları ile ilgilidir. Yasanın uygulamadaki yetersizliğinin anlaşılması sonucu dönemin müze müdürü tarafından hazırlanan yeni nizamname 1874 yılında yürürlüğe girmiştir (Eriş, 2012). Gerçek’e göre (1999) 1874 yılında tekrar düzenlenen yasada yer alan bazı konular 1869 yasasındaki ilkelerden daha da duyarsızdır. Bu nizamname ile eski eserlerin yurtdışına çıkarılmasının kısmen önü açılmıştır (Eriş, 2012). Ayrıca “eski eser” tanımı ilk defa bu nizamnamede yapılmıştır;

“Eski zamanlardan kalmış ve bir sanatla yapılmış her çeşit eşya eski eserlerdendir”

1874 yılında hazırlanan nizamname ile birçok eski eserin yurtdışına kaçırılmasının önü açıldığı için yeni bir nizamnamenin hazırlanmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır. Dönemin müze müdürü Osman Hamdi Bey tarafından 1884 yılında hazırlanan nizamnamede “bir sanatla yapılmış her çeşit eşya” tanımı açıklanmıştır. Bu nizamnamede her çeşit eski eserin devlete ait olduğu ifade edilerek kamu malı niteliği vurgulanmış, eserlerin yurtdışına çıkarılması yasaklanmış ve cezai hükümler belirtilmiştir. 1906 yılında çıkan nizamname ise 1884 nizamnamesinin Osman Hamdi Bey tarafından yenilenmiş, anlaşılabilirliği kolaylaştırılmış ve geçen süreç içinde fark edilen eksikliklerin giderilmiş hali olarak

değerlendirilmektedir (Eriş, 2012). 1912 yılında yayınlanan “Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi” ise eski eserlerin yıkımı ile ilgili durumlar açıklanmış, yıkım kararı alındıktan sonraki süreci tanımlanmış ve bu süreçte müze müdürlüklerine de bazı görevler yüklemiştir.

1906 yılı “Asar-ı Atika Nizamnamesi” ile birlikte 1912’de yayınlanan “Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi” Cumhuriyet döneminde de uygulanmaya devam etmiştir (Aydeniz, 2009).

1.3.2.2. Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet döneminde kültürel mirası korumaya yönelik gerçekleştirilen ilk uygulama 1951 yılında “Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu ()”nun oluşturulmasıdır. Bu kurula, anıtların korunmasında ilkeleri belirlemek, yapılan uygulamaları denetlemek ve (Milli Eğitim) Bakanlığa görüş bildirmek gibi görevler yüklenmiştir (Aydeniz, 2009). 21 üyeden oluşan kurul 32 yıl boyunca kültürel varlıklar hakkında kararlar almış ve görevine 2863 sayılı Kanunun çıkarılmasına kadar devam etmiştir.

1973 yılında; 1906 yılında yayınlanan “Asar-ı Atika Nizamnamesi”, 1912 yılında yayınlanan “Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi” yasaları kaldırılarak yerine 1710 sayılı “Eski Eserler Kanunu” yürürlüğe girmiştir.

- 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu (1973)

Kanunun en önemli özelliği, Osmanlı döneminden kalma yasaların geçerliliklerinin ve algılanabilirliklerinin azaldığı bir dönemde, yenilenme ihtiyacına cevap vererek, modern ve güncel koruma yaklaşımları ile eski eserlerin korunmasını ve buna yönelik uygulamaların denetlenmesini sağlamasıdır.

Bu kanunla eski eser tanımı ve kapsamı genişletilmiş ve ilk defa bu kanunda anıt, külliye, sit, arkeolojik sit, tabii sit tanımları yapılmıştır. Kanuna göre anıt, sit ve arkeolojik sit;

“Önemli tarihi olaylara sahne olan veya arkeoloji, tarih, sanat bakımından bir önemi ve özelliği bulunan, korunması ve değerlendirilmesi gerekli her türlü taşınmaz ve mimari eserlere ve aynı nitelikteki heykeller ANIT,

Homojen oluşları ve özellikleri tarihi, estetik, artistik, bilimsel, ekolojik, etnografik, ebedi veya efsanevi önemleri bakımından korunmaları ve değerlendirilmeleri gereken, tabiatın veya tabiatla insanların müşterek eseri olan topografik bölgeler SİT,

Antik bir yerleşmenin veya eski bir medeniyetin kalıntılarının bulunduğu yer veya su altında bilinen veya meydana çıkarılan yerler ARKEOLOJİK SİT, (tarihi şehir kalıntısı) veya ÖREN YERİ”

olarak tanımlanmıştır (Madde 1). Tanımlardan da görüldüğü gibi kanun tamamen korumacı bir yaklaşım sergilemektedir.

Kanunda tüm eski eserler ve anıt tanımına giren bütün varlıklar devletin malı olarak tanımlanmış ve bu eserlerin devlet mülkiyetine geçirilmesi gerektiği belirtilmiştir (Madde 3 ve 12)

Eski eserlerin bulunduğu alanların planlama sürecine dahil edilerek planlama sisteminde yer almasını sağlayacak düzenlemeler de bu yasayla tanımlanmıştır. Bununla birlikte ilgili bakanlığın ’nun görüşü ile plan değişikliği talep edebileceği de tanımlanmıştır (Madde 13).

1710 sayılı Kanun taşınır eski eserler, kazı, define araştırılması ve ikramiyeler ve cezalar konularında da tanımları ve yaptırımları belirlemiştir. Yasaya göre kazı yapma ve kazı izni verme sorumluluğu devlet elindedir. Envantere ilişkin tek düzenleme ise kazı dönemleri sonunda bilimsel yayınların hazırlanması olarak değerlendirilebilir. Kazıların finansmanının ise kazıyı yapan heyet tarafından karşılanacağı tanımlanmıştır.

1983 yılında 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu kaldırılarak, 2863 sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu” yürürlüğe girmiştir.

- 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (1983)

Kanunun en önemli yeniliği Türk kültür mirasını koruma hukukuna kültür ve tabiat varlıkları kavramını kazandırmasıdır. Bir diğer özelliği ise ’nun yerine Yüksek Kurul ve bölge kurullarının getirilmesidir. Bu yenilikle genel kararlar; Yüksek Kurul (merkezi yönetim) tarafından alınacakken, özel kararlar ile uygulama ve denetleme görevleri ise; bölge kurulları (taşra teşkilatı) tarafından yürütülecektir. Kültür ve tabiat varlıklarına yönelik tek kanun olması sebebiyle koruma hukukundaki karmaşıklığın önüne geçilmiş, modern koruma yaklaşımları ile sürekli güncellenmiş veya güncellenmekte ve geniş kapsamıyla

ilgili tüm detaylarda uygulamalara yön vermeye çalışan bir kanun olmasıyla ön plana çıkmaktadır.

1710 sayılı Kanundaki sit tanımı bu kanunda değiştirilmiş, kültür varlıkları, tabiat varlıkları, koruma ve korunma, korunma alanı ve değerlendirme tanımları ilk defa bu kanunda yapılmıştır (Madde 3). Buna göre;

“Kültür varlıkları; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait, bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır.

Sit; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünleri olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, önemli tarihi hadiselerin gerçekleştiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır.

Koruma ve Korunma; taşınmaz kültür varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleridir.

Korunma alanı; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının muhafazaları veya tarihi çevre içinde korunmalarında etkinlik taşıyan korunması zorunlu olan alandır.

Değerlendirme; kültür ve tabiat varlıklarının teşhiri, tanzimi ve bilimsel yöntemlerle tanıtılmasıdır.”

Bu Kanunla arkeolojik sit, anıt, külliye, tabii sit tanımları kaldırılmış, sit tanımı; tarihi, kentsel, arkeolojik ve doğal sit tanımlarını içerecek şekilde kapsamlı bir şekilde düzenlenmiştir.

1710 sayılı yasadaki kültür varlıklarını koruma yaklaşımı, bu kanunda koruma ve teşhir yaklaşımına dönüşmüştür.

Kanunda bir alanın sit alanı olarak ilan edilmesi durumunda o alana ilişkin koruma amaçlı bir plan yapılması gerekliliği tanımlanmıştır. Bu bağlamda kültürel mirasın korunması plan uygulamasıyla da garanti altına alınmış olacaktır.

Kanun ayrıca; korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları özelinde izinsiz müdahale ve kullanma yasağı, yetki ve yöntem, hak ve sorumluluk, varlıkların onarımına katkı fonu, devir yasağı, kullanma, kamulaştırma, ruhsatsız yapı yasağı, yapı esasları, maliklerin izin verme yükümlülüğü, taşınmaz kültür varlıklarının nakli, istisnalar ve muafiyetlere ilişkin uygulama ve işlemleri açıklamaktadır.

2863 sayılı Kanun ile kaldırılmış, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu (T.K.T.V.K.Y.K) ile bölge kurulları kurulmuştur. Kanunda taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hizmetlerin bilimsel esaslara göre yürütülmesi için bu kurulların kurulduğu belirtilmektedir (Madde 51).

T.K.T.V.K.Y.K kültürel mirasın korunmasına ilişkin en önemli görevi ilke kararlarını belirlemektir. Bununla birlikte taşınmaz kültür varlıklarının tescil görevi de T.K.T.V.K.Y.K'na verilmiştir.

T.K.T.V.K.Y.K 7 daimi, 8 temsilci olmak üzere 15 üyeden oluşmaktadır. Daimi üyeler, kamu kurumlarında görev yapan kişilerden oluşurken, temsilci üyeler ise Cumhurbaşkanı ve Yükseköğretim Kurulu tarafından seçilecektir. Yükseköğretim Kurulu üyeleri; mimarlık, arkeoloji, sanat tarihi, şehircilik ve idare hukuku dallarının herhangi birinden seçebileceği belirtilmiştir (Madde 53 – 55 ve 56).

2863 sayılı Kanuna göre Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma bölge kurulları, T.K.T.V.K.Y.K'nun verdiği ilke kararlarına uyarak uygulamaya yönelik kararlar vermek üzere belirlenecek bölgelerde kurulacağı belirtilmiştir (Madde 57). Bölge kurulları 4 daimi 5 temsilci üyeden oluşmaktadır. Daimi üyeler; yine kamu kurumlarında görev yapan kişilerden oluşurken, temsilci üyeler ise Yükseköğretim Kurulunca tercihen bölgedeki yükseköğretim kurumlarının arkeoloji, mimarlık, sanat tarihi, şehircilik ve peyzaj mimarisi bilim dallarında görev yapan birer öğretim üyelerinden seçileceği belirtilmiştir (Madde 58).

T.K.T.V.K.Y.K ile bölge kurullarının aldığı kararlara, kamu kurum ve kuruluşlarının uyma zorunluluğu bulunmakla birlikte itiraz hakları da vardır (Madde 61).

Kanunda korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıkları; arama, sondaj, kazı ve define arama ve ikramiye ve cezalar bölümleri özelinde hükümler de getirilmiştir. Yasaya göre kazı yapma ve kazı izni verme sorumluluğu devlet elindedir. Envantere ilişkin tek düzenleme ise kazı dönemleri sonunda bilimsel yayınların hazırlanması olarak değerlendirilebilir. Kazıların finansmanının ise kazıyı yapan heyet tarafından karşılanacağı tanımlanmıştır.

Yıllar içinde 2863 sayılı Kanunla ilgili farklı düzenlemeler yapılmasına ilişkin kanunlar çıkarılmış ve kanundaki eksiklikler giderilmeye çalışılarak güncel bir şekilde tutulmaya çalışılmıştır.

- 3386 sayılı 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun (1987)

Bu yasal düzenleme, kanuna yenilik getirmekten çok kanunda bazı düzeltmeler yapılmasına yöneliktir.

Bu yasayla birlikte 2863 sayılı Kanunun 3. maddesindeki "değerlendirme" tanımına tanzimden sonra gelecek şekilde "kullanılması" ibaresi eklenmiştir;

"Değerlendirme; kültür ve tabiat varlıklarının teşhiri, tanzimi, kullanılması ve bilimsel yöntemlerle tanıtılmasıdır."

Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tespitinin, Kültür ve Turizm Bakanlığının yanı sıra, diğer ilgili kurum ve kuruluşların uzmanlarının yardımlarından faydalanılarak yapılabileceği de eklenmiştir. Ayrıca tespit edilecek varlıklar için; "devletin imkanları dahilinde ve örnek durumda ve ait olduğu dönemin özelliklerini yansıtan yeteri kadar eser, korunması gerekli kültür varlığı olarak tespit edilir" cümlesi ile yeterli miktarda korumanın yeteceği yasalaştırılmıştır(Madde 7). Ancak "yeterli miktar"a yönelik bir açıklama hem kanunda hem de yönetmelikte belirtilmemiş ve yeterli miktarın belirlenmesi koruma kurullarının inisiyatifine bırakılmıştır.

Koruma amaçlı imar planında kültürel tesis olarak belirlenen tescilli yapılar bu amaçla kullanılmak üzere koruma kurullarının kararı ve Bakanlığın onayı ile belediyeler tarafından kamulaştırılabilir kararı ile; sit alanlarında kültürel aktivitelerin artırılmasına yönelik kararların önü açılmıştır. Ayrıca sit alanında kesin inşaat yasağı konulan parsel maliklerinin arazileri hazine arazileriyle değiştirilebilir hükmüyle sit alanlarında aykırı yapılaşmayı önlemek için alternatif bir uygulama oluşturulmuştur (Madde 15).

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun görevleri arasına; "koruma kurulları arasındaki koordinasyonu sağlamak, uygulamadan oluşan genel sorunları çözmede Bakanlığa yardımcı olmak" eklenmiştir (Madde 51).

Koruma kurullarının Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun verdiği ilke kararlarına uymak şartıyla uygulamaya yönelik kararlar alma hükmü bu yasayla değiştirilmiş ve koruma kurullarının yetki sınırları genişletilmiştir.

Koruma kurulu üyelerinin meslekleri de bu kanunla değiştirilmiştir. Buna göre kurul; arkeoloji, sanat tarihi, müzecilik, mimari ve şehir plancılığı konularında uzman kişiler arasından Bakanlıkça seçilecek üç temsilci, arkeoloji, sanat tarihi, mimarlık ve şehircilik bilim dallarından aynı daldan olmamak üzere Yükseköğretim Kurulunca seçilecek iki

öğretim üyesi şeklinde oluşacaktır. Koruma kurulları toplantılarına tartışılacak konuyla ilgili kurumların teknik temsilcileri katılabilir ve kurula oy hakkı bulunmadan danışman uzman çağrılabilir ibareleri ile kurumlar arası işbirliği teşvik edilmiştir (Madde 58).

- 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (2004)

Bu kanun 2863 sayılı yasada önemli yeniliklerin gerçekleştirildiği kanun olarak değerlendirilebilir. En önemli yeniliği ise yönetim alanı ve yönetim planıdır. Bir diğer önemli yenilik ise yerel yönetimler bünyesinde koruma, uygulama ve denetim bürolarının (K.U.D.E.B) kurulmasıdır.

Kanunla sit tanımına “kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya” ibaresini ekleyerek sosyal yaşama konu olmuş kültürel yaşam alanlarının da korunması gerektiğini tanımlamıştır. Ayrıca bu eklemeye bağlı olarak kültür varlıkları tanımı da değiştirilmiştir.

Kanuna; ören yeri, koruma amaçlı imar planı, çevre düzenleme projesi, yönetim alanı, yönetim planı ve bağlantı noktası tanımları eklenmiştir (Madde 1);

Koruma amaçlı imar planı terimi 1983 yılında çıkarılan yasada bulunmasına rağmen tanımının yapılması ihtiyacı 21 yıl sonra giderilmiştir. Bununla birlikte; çevre düzenleme projesi, yönetim alanı, yönetim planı, bağlantı noktası tanımlarının yapılması, arkeolojik sit alanlarının korunmasında, halkın kullanımına açılmasında ve halkın bilinçlenmesinde önemli bir adım olarak değerlendirilmelidir. Kanun bu bağlamda koruma ve teşhir yaklaşımını geliştirmiştir.

Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları çerçevesinde koruma bölge kurulları tarafından alınan kararlara aykırı olarak korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında herhangi bir inşai ya da fiziki müdahale bulunamaz maddesine koruma alanları ile sit alanları da eklenmiştir (Madde 3). Böylece tekil varlık üzerinde duran yasanın, alansal olarak da korumayı hedeflediği ve dokudaki bozulmaların önüne geçecek bütünlük koruma yaklaşımını benimsediği söylenebilir.

Kanunla, büyükşehir belediyeleri, valilikler ve bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde kültür varlıkları ile ilgili işleri ve uygulamaları yürütmek üzere sanat tarihi, mimarlık, şehir planlama, mühendislik, arkeoloji gibi meslek alanlarından uzmanların görev alacağı koruma, uygulama ve denetleme büroları (K.U.D.E.B) kurulmasının temeli atılmıştır (Madde 4). Bu bürolar koruma bölge kurulları tarafından kabul edilen plan ve projeleri

uygulamayı denetlemekle yükümlü kılınmışlardır. Bu ek madde, merkezi yönetimin koruma alanındaki tek yetkili yönetici olması durumunu değiştirecek, yerel yönetimlerin de kendi miraslarını korumada yükümlü olduğunu tanımlayacak bir değişikliktir. Bu yaklaşımla kültür varlıklarının korunması görevinin de yerleşmeye başladığı söylenebilir.

Bir alanın “sit alanı” olarak ilan edilmesi durumunda yapılacak işlemler tekrar tanımlanmıştır. Bu değişiklikle katılımcı planlama yaklaşımı koruma hukukuna kazandırılmış, alanda yaşayan halkın da korumaya katılmasının sağlanması hedeflenmiştir. Bu durum birçok uluslararası sözleşmede belirtilen “halkın bilinçli bir şekilde korumayı benimsemesi, korumanın en temel yapı taşıdır” yaklaşımını destekleyici nitelikte olması nedeniyle büyük önem arz etmektedir.

Koruma amaçlı imar planları alanın niteliğine göre mimar, restoratör mimar, sanat tarihçisi, arkeolog, sosyolog, mühendis, peyzaj mimarı gibi uzmanlardan oluşan ve müellifi şehir plancıları olan uzmanlar tarafından oluşturulacaktır (Madde 8).

Yapılaşma hakları kısıtlanmış tescilli taşınmaz kültür varlıklarının ya da bunların koruma alanında bulunan ya da koruma amaçlı imar planı şartları ile hakları kısıtlanan mülkiyetler imar planlarında açık artırım alanı olarak ayrılmış alanlara bir program dahilinde haklarını aktarabilirler (Madde 8). Bu bağlamda alandaki varlıkların korunmasının kolaylaştırılmasını sağlamak hedeflenmiştir.

Yapılan bir diğer ekleme ile ilgili meslek odalarının gözlemci olarak kurul toplantılarına katılmalarının önü açılmıştır (Madde 12).

2011 yılında çıkarılan “648 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (K.H.K)” ile 2863 sayılı Kanunda değişiklikler ve Kanuna eklemeler yapılmıştır. 648 sayılı K.H.K’nin en önemli değişikliği; kültür ve tabiat varlıklarının ayrılması ve taşınmaz tabiat varlıklarının korunması ile ilgili hususları Çevre ve Şehircilik Bakanlığına devretmesidir.

Yükseköğretim Kurulunca (YÖK) öğretim üyelerinden koruma bölge kurullarına temsilci aday seçilmesi kaldırılmıştır. Bu düzenlemeyle kurulun bilimsel niteliği zayıflamıştır.

Başka bir düzenleme ile ilgili meslek odalarının koruma bölge kurulu toplantılarına katılabilmesi için koruma bölge kurulu müdürlüğünün daveti zorunlu kılınmıştır. Bu düzenleme katılımcı yaklaşımın uygulanmasını bölge kurulu inisiyatifine bırakmıştır.

- Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu (K.V.K.Y.K) İlke Kararları

K.V.K.Y.K ilke kararları yasa ile yönetmelik arasında geçiş sağlayan ve yönetmeliği bağlayan kararlardır. Bu bağlamda koruma bölge kurullarının alacağı tüm kararlarının bu ilke kararları çerçevesinde gerçekleştirme zorunluluğu bulunmaktadır. K.V.K.Y.K ilke kararlarının uygulamayı doğrudan şekillendirdiği söylenebilir. Kentsel arkeolojik alanlarla ilgili K.V.K.Y.K ilke kararları 37, 658 ve 702 sayılı kararlardır (K.V.K.Y.K, 1999; K.V.K.Y.K, 2005; K.V.K.Y.K, 2012). Zamanla bu ilke kararlarında K.V.K.Y.K tarafından düzenlemeler yapılabilmektedir.

37 sayılı ilke kararı; farklı kentsel gelişim, teknik altyapı uygulamaları veya doğal afetler sonucu ortaya çıkmış – çıkarılmış kültür varlıklarının korunmasına ilişkindir. İlke kararı bu tür alanlardaki uygulamaları düzenleyerek, ortaya çıkan varlıkların korunması sürecini şöyle özetlemiştir; “bilimsel yöntemlerle araştırma, kazı yapma, temizleme ve uygun koruma yöntemleri ile yerinde teşhir etme.” Bu şekilde bu alanların kent arkeolojisine kazandırılmasının sağlanacağı vurgulanmıştır. Kent arkeolojisine kazandırma yöntemi olarak, plan verecek kadar büyük olmayan arkeolojik yapıların gerekirse taşınması, plan veren ve yakın çevresinde de yayılım gösteren bir arkeolojik alan ise yerinde teşhir edilmesi gerektiği belirtilmiştir (K.V.K.Y.K, 2012).

37 sayılı ilke kararında yapılan önemli bir değişiklikle, özel mülkiyette çıkan arkeolojik varlıkların daha sonrasında kamuya açık olarak sergilenmesini öngören projelerin Bakanlık ve koruma bölge kurulları izniyle yapılabileceği de belirlenmiştir (K.V.K.Y.K, 2012).

658 sayılı ilke kararı; arkeolojik sit tanımının ve koruma kullanma koşullarına ilişkin müdahale kararlarının belirlendiği ilke kararıdır. 3 kademe arkeolojik sit tanımı yapılmıştır; 1. derece arkeolojik sit alanı “korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanları”, 2. derece arkeolojik sit alanı “koruma kullanma koşulları koruma kurulları tarafından belirlenecek korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanları”, 3. derece arkeolojik sit alanı ise “koruma kullanma kararları doğrultusunda yeni düzenlemelere izin verilebilecek alanlar” olarak tanımlanmıştır (K.V.K.Y.K, 1999).

702 sayılı ilke kararı; kentsel arkeolojik sit alanları koruma ve kullanma koşullarını belirleyen ilke kararıdır. Bu kararda kentsel arkeolojik sit “2863 sayılı Kanun kapsamına giren arkeolojik sit alanları ile birlikte korunması gerekli kentsel dokuları içeren ve bu özellikleri ile bütünlük arz eden korumaya yönelik özel planlama gerektiren alanlardır” olarak tanımlanmıştır. İlke kararı ayrıca bu alanda izlenecek süreci de belirlemiştir; “arkeolojik değerlerin bilimsel yöntemlerle açığa çıkarılması, onarılması, sergilenmesi,

sağlıklı ve kapsamlı arkeolojik envanter temelinin oluşturulması ve bu envantere dayalı planlama çalışmalarının yapılması, planlar onanmadan parsel ölçeğinde uygulamaya geçilmemesi.” (K.V.K.Y.K, 2005).

- 2863 sayılı Kanuna Bağlı Yönetmelikler

“Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi, Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik” “koruma amaçlı imar planlarının ve çevre düzenleme projelerinin hazırlanması, yapım esasları, gösterimi, onaylanması, uygulaması, denetimi ve bu plan ve projeleri hazırlayacak müelliflerin nitelikleri ile görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esasları belirlenmesi” amacıyla yürürlüğe girmiştir (R.G. 26.07.2005, 25887).

Yönetmeliğe göre koruma amaçlı imar planı yapma, yaptırma ve onama yetkisi belediyelerin sorumlu olduğu bölgelerde belediyelerde, bu bölgelerin dışında ise il özel idarelerindedir. Koruma amaçlı imar planları, ilgili koruma bölge kurulları tarafından incelenmesi ve onaylanması gerekmektedir.

Koruma amaçlı imar planları varsa etkileşim geçiş sahaları ile sit sınırlarını kapsayacak şekilde hazırlanması zorunluluğu vardır. Yönetmelik; etkileşim geçiş sahalarının belirlenmesine ilişkin önerilerin ilgili idareler tarafından belirlenmesi ve koruma bölge kurullarının görüşünün alınması zorunluluğu şart koşmaktadır.

Koruma amaçlı imar planlarının ise üç yıl içinde ilgili koruma bölge kuruluna sunulması gerekmektedir. Ancak bu süre koruma bölge kurulları tarafından gerekçeli olarak uzatılabilmektedir.

“K.V.K.Y.K ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliği” ilgili kurulların kuruluşu, oluşumu, çalışma usul ve esaslarını belirlemek amacını taşımaktadır (R.G. 14.04.2012, 28269). Bu bağlamda hem K.V.K.Y.K’nun hem de koruma bölge kurullarının üyelikle ilgili tüm düzenlemeleri, görevlerini ve bu kurullara yapılacak itirazların usul ve esaslarını belirlemiştir.

K.V.K.Y.K üyeleri kamu kurum ve kuruluşlarına bağlı olarak çalışan üst düzey idarecilerden oluşmaktadır.

K.V.K.Y.K’nun görevleri şu şekilde belirlenmiştir;

- “Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve restorasyonu ile ilgili işlerde uygulanacak ilkeleri belirlemek.

- Koruma bölge kurulları arasında gerekli koordinasyonu sağlamak.
- Koruma bölge kurullarınca alınan kararlar nedeniyle uygulamada doğan genel sorunları değerlendirerek görüş vermek suretiyle, Bakanlığa yardımcı olmak.
- Bakanlıklarca Koruma Yüksek Kurulunda görüşülmesi talebiyle gönderilen ve gündeme alınan konularda karar vermek.
- Mahalli idareler ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarının bağlı, ilgili veya ilişkili oldukları bakanlıklar aracılığıyla Koruma Yüksek Kurulunda görüşülmesini istedikleri konularda karar vermek.
- Koruma bölge kurullarınca alınan kararlara karşı kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişilerce yapılan itirazları değerlendirerek karar vermek.”

Koruma bölge kurullarının üyelerinin “arkeoloji, sanat tarihi, hukuk, mimarlık ve şehir planlama dallarında uzmanlaşmış kişilerden” Bakanlıkça seçileceği belirtilmiştir.. Ayrıca görüşülecek konuyla ilgili olan kurumlardan kurum temsilcileri üye olarak kurul toplantılarına katılmasına ilişkin bir düzenleme de vardır.

Koruma bölge kurulunun görevleri ise şu şekilde belirlenmiştir;

- Bakanlıkça tespit edilen veya ettirilen ya da Vakıflar Genel Müd.nce tespit edilen korunması gerekli kültür varlıklarının, arkeolojik, kentsel, kentsel arkeolojik ve tarihi sit alanlarının tescilini yapmak.
- Korunması gerekli kültür varlıklarının gruplandırılmasını yapmak.
- Sit alanlarının, tescilinden itibaren üç ay içinde geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarını belirlemek.
- Koruma amaçlı imar planları ile bunların her türlü değişikliklerini altı ay içerisinde inceleyip karar almak.
- Uygulamaya yönelik projeler ile değişiklikleri hakkında en geç üç ay içinde karar almak.
- Ören yerlerine ilişkin çevre düzenleme projeleri ile bunların her türlü değişikliklerine ilişkin görüş bildirmek.
- Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının koruma alanlarının tespitini yapmak.
- Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarından özelliklerini kaybetmiş olanların tescil kaydını kaldırmak.
- Koruma amaçlı imar planı onaylanmış sit alanlarında tescilli taşınmaz kültür varlığı parselinde, planın bulunmadığı sit alanlarındaki tüm parsellerde inşai ve

fiziki müdahalelere; 3194 sayılı İmar Kanununun 21 inci maddesi uyarınca ruhsat gerektirmeyen tamirat ve tadilatlar dışında uygulamalara ilişkin karar almak.

- Sit alanı içinde kalmayan korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları ve bunların koruma alanlarına ilişkin uygulamaya dönük kararlar almak.
- Naklinde zorunluluk bulunan korunması gerekli kültür varlıklarının uygulamaya yönelik işlemleri hakkında görüş bildirmek.
- Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı parsellerinde, taşınmaz kültür varlıklarının mahiyetlerini etkilemeyecek şekilde ayrılma ve birleştirilmelerine ilişkin karar almak.
- Kanunun 13 ve 14 üncü maddelerinde yer alan konularda koruma kurulu müdürlüğünce talep edilmesi halinde görüş vermek.
- Kanunun 15 inci maddesi uyarınca, tescilli taşınmaz kültür varlıklarının kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler, il özel idareleri ve mahalli idare birliklerince kamulaştırılması işlemlerinde taşınmazın fonksiyonuna ilişkin karar almak.

K.V.K.Y.K ve koruma bölge kurullarının kararlarına “kamu kurum ve kuruluşları ile belediyeleri ve gerçek ve tüzel kişilerin uyma zorunluluğu” yönetmelikte tanımlanmıştır.

Kurulların işleyişine yönelik olarak K.V.K.Y.K ve koruma bölge kurullarının yapısının bilimselliğini kaybettiği, bu durumun düzeltilmesi gerektiği, koruma bölge kurullarının üyelerinin sadece meslek odaklı olduğu ve herhangi bir nitelik belirlenmediği, belirlenen bu mesleklerinde rantla doğrudan ilişkili meslekler oluşu gibi birçok eleştiri yapılmaktadır (URL – 2).

“Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik” tespit ve tescil işlemleri ile ilgili düzenlemeleri belirlemek amacını taşımaktadır (R.G. 13.03.2012, 28232, Değişik: R.G. 09.01.2015, 29231). Bu bağlamda tescil işlemleri koruma bölge kurulları tarafından yapılmaktadır.

Sit alanlarının ve yapıların tespit işlemleri ise farklı değerlendirme kriterleri bulunmaktadır;

- “Tek yapılar için; taşınmazın sanat, mimari, tarihi, estetik, mahalli, dekoratif, simgesel, belgesel, işlevsel, maddi, hatıra, izlenim, özgünlük, teklik, nadirlik, homojenlik, onarılabirlik değerlerinin yanı sıra, yapısal durum, malzeme, yapım tekniği, biçim bakımından özellik göstermesi, kent ve çevre kimliğine, dokusuna katkıda bulunması, yöresel yaşam biçimini yansıtmaması,

- Arkeolojik sitler için; yazılı bilgilere, sathi kalıntılara veya bilimsel araştırmalara dayanması; çevresel gözlemler ile bilimsel varsayımlar veya topoğrafik açılardan yeterli niteliklere sahip olması;
- Birinci Derece Arkeolojik Sitlerde; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent kalıntıları ile yerleşim alanları ve sosyal yaşama konu olmuş; taşınmaz kültür varlıklarına ait kalıntılar ve buluntuların veya bunu destekleyen taşınır kültür varlığı buluntularının yoğun olarak yer aldığı alanlardan olması,
- İkinci Derece Arkeolojik Sitlerde; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini kısmen yansıtan yerleşim alanları ve sosyal yaşama konu olmuş alanlardan olması; ancak Birinci Derece Arkeolojik sitler kadar yoğun kültür varlığı kalıntı ve buluntusuna sahip olmayan veya kısmen modern yerleşme birimleri ile de doku bozulmaları görülen arkeolojik alanlardan olması,
- Üçüncü Derece Arkeolojik Sitlerde; ender rastlanılan buluntulardan ve/veya bilimsel araştırmalar, çevresel gözlemler ile bilimsel varsayımlar sonucunda kültür varlığı veya kalıntısı bulunma olasılığı olan alanlardan olması veya Birinci ve İkinci Derece Arkeolojik Sitlerle etkileşim içinde ve bu alanların korunmasında uzun ya da kısa vadede kamu yararı olan alanlardan olması,
- Kentsel Arkeolojik Sitler için; arkeolojik alanlarla günümüzde sosyal yaşamın devam ettiği geleneksel kentsel dokunun bir arada bulunması,
- Etkileşim – geçiş sahası için; korunması gerekli kültür varlıklarını ve sit alanlarını doğrudan etkileyen, sit bölgeleriyle bütünlük gösteren, daha önceden sit sınırları içindeyken sit sınırları dışına çıkarılmış veya sit sınırları dışında tutulmuş korunacak sokak, meydan, yapı grupları ve benzerlerinin yer aldığı, sit bölgeleri arasında kalmış, siteleri doğrudan etkileyen veya koruma amaçlı imar planlarının hazırlanma aşamasında göz önünde bulundurulması gereken alanlardan olması,
- Koruma Bölge Kurullarınca tespit edilecek korunma alanları için; korunması gerekli kültür varlıklarının korunması, görünümünün ve çevreleri ile uyumlarının muhafazası için yeterli olacak tescilli veya tescili yapılan taşınmazı

siluet, görünüm ve benzeri hususlarda etkileyeceği düşünülen alanlardan olması”

“Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik” yerel idarelerde “korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarıyla ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek, denetimlerini yapmak üzere kurulan koruma, uygulama ve denetim büroları ile il özel idareleri bünyesinde kurulan proje bürolarının ve eğitim birimlerinin kuruluş, çalışma, usul ve esasları ile Vakıflar Genel Müd. idaresindeki taşınmaz kültür varlıklarının tadilat ve tamiratlarına ilişkin esasları düzenlemek” amacıyla yürürlüğe girmiştir (R.G.11.06.2005, 25842).

K.U.D.E.B’lerde görev alacak meslekler; “mimarlık, şehir planlama, mühendislik, sanat tarihi ve arkeoloji” olarak belirlenmiştir. Bu mesleklerden seçilecek uzmanların nitelikleri ise;

- “Mimarlık meslek alanından gelen uzmanlardan en az birinin aşağıdaki niteliklerden birine sahip olması gerekmektedir.
- Üniversitelerin Restorasyon Lisansüstü Programlarından mezun olmak,
- Üniversitelerin Restorasyon Lisansüstü Programlarında en az üç yıl öğretim elemanı olarak görev yapmak,
- Kamu kurum ve kuruluşlarında taşınmaz kültür varlıklarının korunması alanında en az üç yıl çalışmış olmak,
- Taşınmaz kültür varlıklarının onarımı konularında serbest meslek mensubu olarak en az beş yıl çalışmış olmak.
- Şehir planlama meslek alanından gelen uzmanın korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik planlama çalışmalarında görev almış olması tercih edilir.
- Mühendislik meslek alanlarından gelen uzmanın öncelikli olarak inşaat mühendisi olması tercih edilir.
- Görevlendirilen uzmanların K.U.D.E.B’lerde çalışabilmesi için üç ay süre ile ilgili koruma bölge kurulu müdürlüğünde staj yapması zorunludur.”

şeklinde tanımlanmıştır. K.U.D.E.B’lerin görevleri de bu yönetmelikte tanımlanmıştır;

- “Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında yapılacak olan tadilat ve tamirat uygulamaları öncesinde yapıyı incelemek ve yapılacak onarıma ilişkin koşulların belirtildiği onarım ön izin belgesini düzenlemek,

- Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları, bunların koruma alanları ve sit alanlarında, tadilat ve tamiratların; özgün biçim ve malzemeye uygun olarak gerçekleştirilmesini denetlemek, uygun bulunanlara onarım uygunluk belgesi düzenlemek,
- Tadilat ve tamirat kapsamında başlanılan onarımlarda esaslı onarım gereğinin saptanması durumunda onarımı durdurarak konuyu belgeleriyle koruma bölge kurulu müdürlüğüne iletme,
- Taşınmaz kültür ve tabiat varlığı parseline bitişik parsellerde ve koruma alanlarında yer alan ve yürürlükteki yasal düzenlemelere göre ruhsatı bulunan tescilsiz taşınmazlardaki tadilat ve tamirat uygulamalarına, varsa koruma amaçlı imar planı koşulları da dikkate alınarak izin vermek ve denetlemek,
- Koruma bölge kurulları tarafından uygun görülen koruma amaçlı imar planlarının plan hükümleri çerçevesinde uygulanmasını denetlemek,
- Koruma bölge kurulları tarafından onaylanmış rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerine ilişkin uygulamaları denetlemek, projesine uygun tamamlanan uygulamalar için kullanma izin belgesi düzenlemek,
- Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile bunların korunma alanlarında Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları, koruma bölge kurulu kararlarına aykırı ve ruhsatsız olarak yapılan inşaatlar ile koruma amaçlı imar planlarında, plana; sitlerde, sit şartlarına aykırı olarak inşa edilen yapılar hakkında imar mevzuatına göre gerekli işlemleri yapmak, uygulamayı durdurarak konuyu belgeleriyle koruma bölge kurulu müdürlüğüne iletme,
- Tescilli kültür varlıklarının mail-i inhidam olmaları halinde can ve mal güvenliğinin sağlanması için gerekli işlemleri yaparak durumu koruma bölge kurulu müdürlüğüne iletme,
- Maliki bulunduğu taşınmaz kültür varlığının onarımını gerçekleştiremeyecek durumda olan maliklere ilgili idarelerce yapılacak mali yardımlar ile ilgili düzenlemeleri gerçekleştirmek,
- Maliki bulunduğu taşınmaz kültür varlığının onarımını gerçekleştiremeyecek durumda olan maliklere ilgili idarelerce yapılacak teknik eleman yardımında doğrudan görev almak ya da bu görevi üstlenenleri denetlemek,
- 10/7/2004 tarihli ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununun 7 nci maddesi ile 7/12/2004 tarihli ve 5272 sayılı Belediye Kanununun 14 üncü

maddesine göre belediyenin görevleri arasında yer alan kültür ve tabiat varlıkları ile tarihi dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasına yönelik programları hazırlamak, bu amaçla yapılacak uygulamalara ilişkin işlemleri yürütmek,

- 21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile 3/5/1985 tarihli ve 3194 sayılı İmar Kanunu'na aykırı uygulamaların tespiti halinde ilgili idareye ve Cumhuriyet Savcılığına bildirimde bulunmak.”

K.U.D.E.B'ler koruma bölge kurullarının bazı görevlerinin yerel yönetimlere aktarıldığı ilk düzenlemedir. Bu düzenleme, koruma alanında yerleşmenin önemli bir adımı olarak değerlendirilmelidir.

“Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Yapılacak Yüzey Araştırması, Sondaj Ve Kazı Çalışmalarının Yürütülmesi Hakkındaki 17.02.2016 tarihli Yönerge” “2863 sayılı Kanun kapsamında kalan kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili olarak yapılacak yüzey araştırması, sondaj ve kazı çalışmalarındaki usul ve esasları” belirlemek amacıyla yürürlüğe girmiştir. Bakanlar Kurulu kararlı kazılarda Türk ve yabancılara kazı izni verilebilmektedir. Ancak kazı başkanının bir üniversiteye mensup olması şartı gerekmektedir. Bu tür kazıların finansmanı kazı ekibi tarafından karşılanmalıdır. Yabancı uyruklu kazı başkanlarının olduğu kazılarda tüm finansman kazı başkanınca karşılanır. Bakanlıkça her yıl Danışma ve Değerlendirme kurulu oluşturulur. Bu kurul kazı başvurularının yeterliliğini, devam eden kazıların durumlarını incelemek gibi görevlere sahiptir. Ayrıca kazılara Bakanlık temsilcisi eşlik ederek süreci takip eder.

Yönergeye göre kazı alanlarındaki koruma ve güvenlik kazı ekibi tarafından sağlanmalıdır. Araştırma ve kazı sorumluluğu kazı ekibine aittir. “Kazı başkanları halkın bilgilendirilmesi için tercihen her kazı sezonu sonunda etkinlikler düzenlenmesi” ilkesi, halkın bilgilendirilmesi yönündeki önemli bir adımdır.

Müze müdürlükleri tarafında kurtarma kazıları yapılabilmesi durumu yönergede; “İnşaat çalışmaları, kamu kurum ve kuruluşları tarafından yürütülen alt yapı, imar ve yatırım çalışmaları (barajlar, yol açma ve yapım çalışmaları, kömür ve maden ocağı çalışmaları, TOKİ uygulama alanları, orman alanlarındaki ağaçlandırma çalışmaları, sulama kanalları yapımı vb.), doğal afetler, kaçak kazılar vb. sonucunda ortaya çıkan kültür varlıklarının kurtarılması amacıyla kısa süreli ve acil müdahale gerektiren kazı çalışmaları kurtarma kazısı kapsamında değerlendirilir” şeklinde tanımlanmıştır.

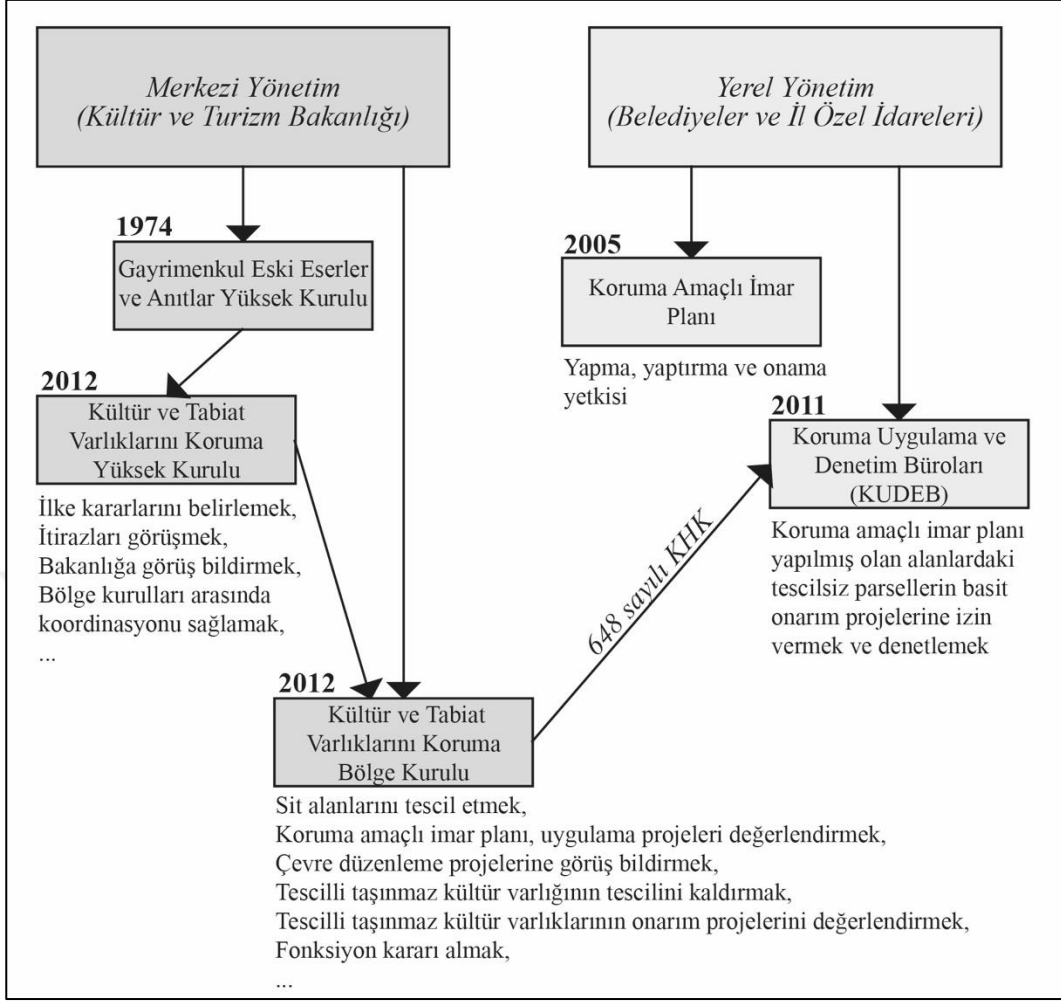
Yönergede envanter oluşturmaya ilişkin düzenleme ise; “envanter fişleri ve envanter listesi oluşturmak” şeklinde tanımlanmıştır.

1.3.3. Yasal Mevzuattan Çıkarımlar

Genel olarak yasal sistemdeki düzenlemelerimiz değerlendirilecek olursa, koruma yaklaşımı konusunda, yeni düzenlemelerle “salt koruma” yaklaşımından çıkılmaya başlandığı söylenebilir. Buna rağmen yasal düzenlemeler büyük oranda salt koruma yaklaşımını benimsemiştir. Ülkemizde araştırma ve kazı sorumluluğu tamamen devlet otoritesinde bulunmakla birlikte farklı kurum ve heyetlerin kazı izinleri ile araştırma yapmasına izin vermektedir. Bu kazılara ilişkin finansman ise kazıyı yürüten ekip tarafından karşılanmaktadır. Envanter oluşturulmasına yönelik düzenleme ise tescil fişleri üzerinden yürütülmektedir. Yasal düzenlemelerin tarihi süreci değerlendirildiğinde (en son düzenlemelerde yerel yönetimlerin K.U.D.E.B bağlamında koruma alanlarında denetim görevi tanımlanması ile desteklenerek) yerleşmenin arttığı söylenebilir (Şekil 2).

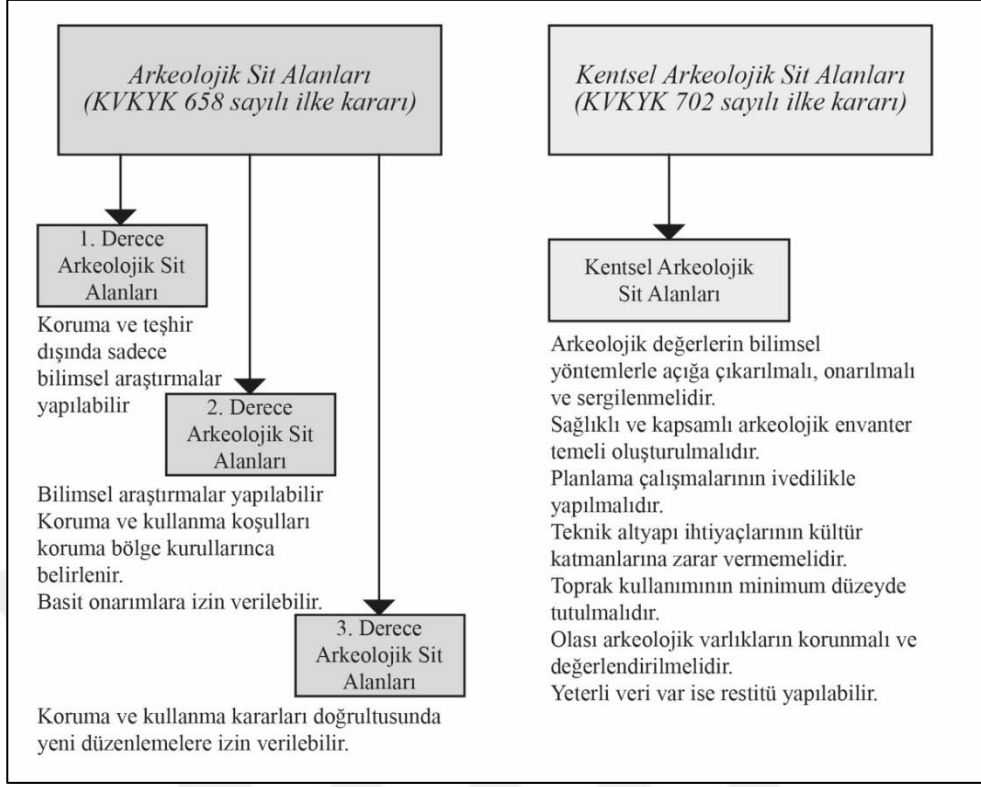
Yasal düzenlemelerde kültürel mirasın korunmasının planla sağlanacağına yönelik düzenlemeler belirlenmiştir. Ancak bu koruma işleminin sadece sit alanı ve koruma etki alanı belirlendiği sürece sağlanabileceği vurgulanmalıdır.

Halkın koruma bilincinin artırılmasına yönelik düzenlemeler ise katılımcı planlama yaklaşımı ve arkeolojik kazı süresince halkı bilgilendirecek etkinliklerin yapılmasıdır (Yönerge: 17.02.2016 tarihli Sondaj ve Kazı Çalış. Yürüt. Hak.). Planlama çalışmaları kapsamında planı üretecek ekipte farklı mesleklerden uzmanların yer almasına ilişkin düzenleme ise disiplinler arası işbirliğinin sağlanmasına yönelik bir yaklaşımdır. Ancak bu yaklaşım da yine arkeolojik varlıkların bütünleştirilmesiyle doğrudan ilişkili bir düzenleme değildir. arkeolojik varlıkların bütünleştirilmesiyle ilgili olarak disiplinler arası işbirliğinin sağlandığı kuruluş (koruma bölge kurulu) ve birimler (K.U.D.E.B) vardır ancak bu yerlerde görev alacak kişilerin niteliklerinin yasal düzenlemelerde tanımlı olmaması gibi bir sorun da bulunmaktadır.

Şekil 2. Kentsel korumadaki yerelleşme eğilimi

Yasal düzenlemelerde kentsel arkeolojik varlıklara ilişkin düzenlemeler 2863 sayılı Kanunda yönetim alanı ve yönetim planı tanımları ile K.V.K.Y.K'nun 37, 658 ve 702 sayılı ilke kararlarında şekil 3'deki tanımlanmıştır (K.V.K.Y.K, 1999; K.V.K.Y.K, 2005; K.V.K.Y.K, 2012).

Şekil 3. Yasal mevzuatta arkeolojik sit alanı sistemi

Yönetim planları kentsel arkeolojik alanların, kentsel alanın ihtiyaçlarını engellemeyecek şekilde “kentle entegrasyonunu” sağlamak ve kazı çalışmalarının ihtiyaçlarını gidermek amacını gütmektedir. Buradaki ana amaç, ortaklaşa bir yaklaşımla, her iki alanın da ihtiyaçlarını karşılamaktır. Bu yaklaşımla birlikte kentlinin kültürel ve eğitsel ihtiyaçları karşılanırken yönetim alanının da temel ihtiyaçları karşılanmaktadır. K.V.K.Y.K ilke kararları ise tamamen koruma ve teşhir yaklaşımı ile ele alınarak arkeolojik varlıkların kentsel alanla bütünleştirilmesini net bir sınırla kısıtlamıştır. Sınırın bir adım önüne geçen uygulamalar olsa da bunlar yasal düzenlemelerin izni dahilinde değil gönüllülük esasına dayanmaktadır. Ülkemizde kentsel arkeolojik varlıklara ilişkin düzenlemeler “kentsel alandaki arkeoloji” yaklaşımıyla yürütülmektedir. “Kent arkeolojisi” kavramı yasal düzenlemelerde K.V.K.Y.K’nun 37 sayılı ilke kararından başka bir düzenlemede yer edinememiştir. Bununla birlikte bu ilke kararında da kavrama ilişkin herhangi bir açıklama yapılmamış, sadece değinilmiştir.

Ülkelerin yasal sistemlerindeki düzenlemelerin değerlendirilmesiyle arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilmesine yönelik yaklaşımın oluşturulmasındaki temel kriterler yasal mevzuattan çıkarımlar bölümünde (Blm. 1.3.3) verildiği gibi; “araştırma ve kazı

sorumluluğu, finansman, envanter, yerelleşme, arkeolojik verilerin planlama sürecinde değerlendirilmesi, koruma bilinci ve disiplinler arası işbirliği” olarak tanımlanmıştır.

Avrupa ülkelerindeki koruma bilinci konusunda ise Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya ve İtalya ülkelerinde; yöre sakininde koruma bilincini oluşturacak uygulamalara yönelik Avrupa Komisyonu Ortak Programlama Girişimleri⁵ ile her üye devlet için Stratejik Araştırma Ajandasında (SRA; Strategic Research Agenda) stratejiler geliştirilmiştir. Bu bağlamda bu ülkelerde bu kriter stratejik planlama kapsamında yer almakta, eğitim müfredatında yer almamaktadır. Bununla birlikte İngiltere’de Historic England’ın koruma bilincinin gelişmesi yönünde faaliyetler gerçekleştirdiği bilinmektedir (URL – 12). Almanya’da ise, federal yönetim birimlerinin bazılarında ilköğretim düzeyinde eğitim müfredatlarında kültürel mirası koruma bilincini artıracak düzenlemeler geliştirilerek genç neslin koruma hassasiyetinin artırılması hedeflenmiştir (URL – 13).

Yasal mevzuatlar irdelenerek belirlenen kriterler Tablo 2’de değerlendirilmiştir:

Tablo 2. Avrupa ve Türkiye’de bütünleşmeye ilişkin kriterlerin değerlendirilmesi

Kriterler	Ülkeler	Salt Koruma	Bütünleşik Koruma	
Araştırma ve Kazı	Sorumluluk	Devlet	Devlet/ Özel	
	Almanya	+		
	Fransa	+		
	Hollanda		+	
	İngiltere	+		
	İrlanda	+		
	İspanya	+		
	İtalya	+		
	Türkiye	+		
Finansman	Sağlayıcı	Devlet/ Gönüllü Yatırımcı	Devlet/ Yatırımcı	Yatırımcı
	Almanya		+	
	Fransa		+	
	Hollanda		+	
	İngiltere		+	
	İrlanda			+
	İspanya		+	
	İtalya	+	+	
	Türkiye	+		

⁵ ““Ortak Programlama”, Avrupa Komisyonu tarafından Temmuz 2008’de Avrupa Araştırma Alanı’nı (ERA) uygulamayı hedefleyen Ortak Programlama Girişimlerinin (JPI; Joint Programming Initiatives) çekirdeği olarak tanımlanan bir kavramdır. Bu kavram yalnızca ulusal düzeyde çözülemeyen birkaç mevcut sorunları çözmeye çalışıyor ve Üye Ülkeler ve Ortak Ülkelerin kritik meseleleri ortaklaşa ulaştırı bir yaklaşımla ele almalarına izin veriyor” (URL - 14).

Kriterler	Ülkeler	Salt Koruma		Bütünleşik Koruma	
		Kısıtlı Yerel Envanter		Yerel Envanter	Ulusal ve Yerel Envanter
Envanter	Sistem				
	Almanya			+	
	Fransa				+
	Hollanda				+
	İngiltere				+
	İrlanda				+
	İspanya			+	
	İtalya				+
Türkiye	+				
Yerelleşme	Yönetim	Yok		Kısmen	Var
	Almanya				+
	Fransa	+			
	Hollanda				+
	İngiltere				+
	İrlanda	+			
	İspanya				+
	İtalya				+
Türkiye			+		
Planlamada Arkeolojik Veriler	Dikkate alma	Zorunlu Değil		Değerlendirme	Zorunlu
	Almanya				+
	Fransa			+	
	Hollanda				+
	İngiltere				+
	İrlanda				+
	İspanya			+	
	İtalya	+			+
Türkiye			+	+	
Koruma Bilinci	Oluşturma	Eğitim Müfredatında Değil		Eğitim Müfredatında	
	Almanya			+	
	Fransa	+			
	Hollanda	+			
	İngiltere	+			
	İrlanda	+			
	İspanya	+			
	İtalya	+			
Türkiye	+				
Disiplinler Arası İşbirliği	Sağlama	Zorunlu Değil	Uzlaşma	Karşılıklı Sözleşme	Zorunlu
	Almanya**				
	Fransa			+	
	Hollanda				+
	İngiltere				+
	İrlanda			+	+
	İspanya**				
	İtalya		+		
Türkiye	+				

** İlgili veriye erişilememiştir.

Tabloda⁶;

- Araştırma ve kazı sorumluluğu; arkeolojik varlıkların araştırılmasında sorumluluğun devlette olması; kazıyla ilgili tüm teknik destekler ve eleman desteği sorumluluğunun devlette olduğunu belirtmekteyken, devlet/ özel sorumluluğunun olması ise devletin araştırma ve kazı yetkisini özel şirketlerle paylaştığını,
- Finansman sağlayıcılığı; finansmanın devlet üzerinde bir yük olarak kaldığını mı yoksa, yatırımcıların çalışmalara destek olup olmadığını,
- Envanter sistemi; envanter sisteminin sağlam bir şekilde oluşturulması arkeolojik verilerin sağlam ve güvenilir kaydını oluşturmanın yanı sıra, planlama sisteminde değerlendirmeyi kolaylaştıracağını, ayrıca plana girdi oluşturacak önemli bir veri kaynağını da sağlayacağını, planlama dilinin tüm ülke genelinde benzer olması nedeniyle yerel ve ulusal envanterin oluşturulmasının önem arz ettiğini ve bununla birlikte arkeolojik yayılım alanlarını belirten haritaların da envanter sisteminin bir parçası olduğunu,

Kısıtlı yerel envanter ise her bölgede aynı düzeyde bir envanter oluşturulmamış olduğunu,

- Yönetimin yerelleşmesi; yöre sakininin kendi ihtiyaçlarına uygun bir şekilde yönetilmesini ve daha da önemlisi yöreye özgü arkeolojik varlıkların yöredeki değerlerinin belirlenmesinin ve sosyal yaşamdaki tarihsel geçmişinin tanımlanmasının bütünleştirme için gerekliliğini, kısmen yerelleşmenin ise bazı konularda yerinden yönetimin sağlandığını,
- Planlamada arkeolojik verilerin dikkate alınması; kentsel alandaki arkeolojik varlıkların korunabilmesinin ancak planlama sisteminde yer aldığı durumlarda gerçekleşebildiğini,
- Koruma bilinci oluşturma; yöre sakininin kültürel mirası koruma bilincinin oluşmuş olmasının yasal sistemin boşluklarını dolduracak bir uygulama olduğunu, bu bilinci oluşturmak için milli eğitim sisteminde düzenlemeler yapılmasının sürekliliği sağlayacağını,

---

⁶ Bu kapsamda yapılan renklendirme çalışmasında renk skalasının koyulaşması bütünleşik koruma yaklaşımına doğru atılan bir adım olarak değerlendirilmektedir. Ancak arkeolojik varlıkların korunmasında ne tamamen salt koruma yaklaşımı ne de tamamen bütünleşik koruma yaklaşımı tercih edilmelidir. Varlığın kendine özgü özellikleri, koruma yaklaşımını belirleyecek en temel özelliktir.

- Disiplinler arası işbirliğini sağlama; disiplinlerin mesleki ve bilimsel anlamda birbirine saygı duyması gerektiğini ve bu durumun korumayı ve bütünleştirmeyi kolaylaştıracağını,

görmek mümkündür.

Avrupa ülkeleri, son yıllarda yasal mevzuatlarında yaptıkları birçok değişiklikle salt koruma yaklaşımından çıkarak bütünleşik koruma yaklaşımına geçmektedir. Ülkemizde ise 2000'lerden sonra yapılan düzenlemelerde bütünleşik koruma yaklaşımına geçiş sağlanmaya çalışılsa da salt koruma yaklaşımından çıkılmadığı anlaşılmaktadır.

1.4. Dünyadan ve Türkiye'den Uygulama Örnekleri

Uygulanan örnekler, arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilmesinde; uygulama sırasında karşılaşılan durumları, uygulama aracını ve hangi bütünleştirme boyutunun önemli olabileceği gibi durumlar için yol gösterici olabilir. Arkeolojik alanların/ varlıkların kentle bütünleştirilmesine ilişkin yapılan çalışmalar sonucunda, uygulama örnekleri; yapı, sit alanı ve kent bölge ölçeğinde sınıflandırılmıştır. Bu bağlamda yapı ölçeğinde; Verona Arenası (Verona, İtalya) ve Antakya Müze Otel (Hatay, Türkiye), sit ölçeğinde; Metropol Parasol (Sevilla, İspanya), Küçükalyalı Arkeopark (İstanbul, Türkiye) ve kent bölge ölçeğinde; Tarragona (İspanya) çalışmaları seçilmiştir.

1.4.1. Yapı Ölçeği

- Verona Arenası

İtalya: Verona, Roma İmparatorluğu Dönemi'nde önemli bir askeri merkez olarak kullanılmaktaydı. Kent MS 1. yüzyıldan itibaren Romalılar tarafından yerleşim görmüş ve bu yerleşim günümüze zengin bir kültürel miras olarak gelmiştir (Alpan, 2005). Bununla birlikte o dönemden kalan 2000 yıllık Verona Arenası çok iyi korunmuş olması ve *Colosseo* (Kolezyum)'dan sonra dünyanın en büyük amfi tiyatrosu olması nedeniyle kentin simgesine dönüşmüştür (Alpan, 2005; URL – 15). Arena 19. yüzyıl ortalarında yapılan kazı çalışmalarıyla ortaya çıkarılmış ve o günden beri düzenli olarak opera ve konser gibi sanatsal aktivite amaçlı kullanılmaktadır (Alpan, 2005) (Şekil 4).

Şekil 4. Verona Arenasının etkinlik sırasında kullanılmasına bir örnek

Verona Belediyesi, arenanın kullanımının artırılması ve daha iyi korunmasını sağlamak amacıyla “Roma Amfiteyatrosunun “Verona Arena” Çatı Kapatmasına İlişkin Uluslararası Fikir Yarışması”⁷ düzenlemiştir. Yarışmanın amacı; kentin müdahale planındaki koruma, geliştirme ve yararlanma hedefleriyle uyumlu, -farklı hava koşullarında yapının kullanımını artıracak; arkeolojik, mimari ve çevresel kısıtlamaları dikkate alacak- tamamen geri dönüştürülebilir ve açılır kapanır bir sisteme sahip çatı örtüsünün tasarlanmasıdır.

80 projenin katıldığı yarışmada birinciliği kazanan projenin açıklama raporunda; “yapılan eklemenin dışarıdan oldukça zor görülerek yapının tarihi özelliğini kapatmaması, farklı hava koşulları için tasarlanan açılır kapanır sistemin dünyada ilk defa uygulanacak bir teknoloji olması ve bu eklemelerin tamamen kaldırılabilir özellikte olması” özellikleri vurgulanmaktadır (URL – 15) (Şekil 5).

Halihazırda kullanımda olan arkeolojik bir varlığın kullanımını artırmak amaçlı yapılan bu yarışma, dünyada kentsel arkeoloji alanında atılmış önemli bir adım olarak değerlendirilmelidir. “Antik Gösteri Mekânlarının Kullanımına İlişkin Tüzük”ün (1997) imzalandığı bir kentte böyle bir adımın atılması da ilgili tüzüğün kente önemli bir katkısı olarak görülmelidir. Bu eklemeye birlikte arenanın oldukça modern bir görünüm kazanacağı, sonucunda ise kullanımının ve turistik ilginin artacağını söylemek malumun ilanı olacaktır. Kuşkusuz arkeolojik varlıkların olduğu gibi korunması kente önemli bir katkı

⁷ International contest of ideas for roofing the Roman Amphitheatre “Verona Arena”, The Municipality of Verona, March 2016.

sağlamaktadır. Ancak kentle bütünleştirilmiş bir arkeolojik varlığın kente katkısı daha ileri düzeyde olacaktır.

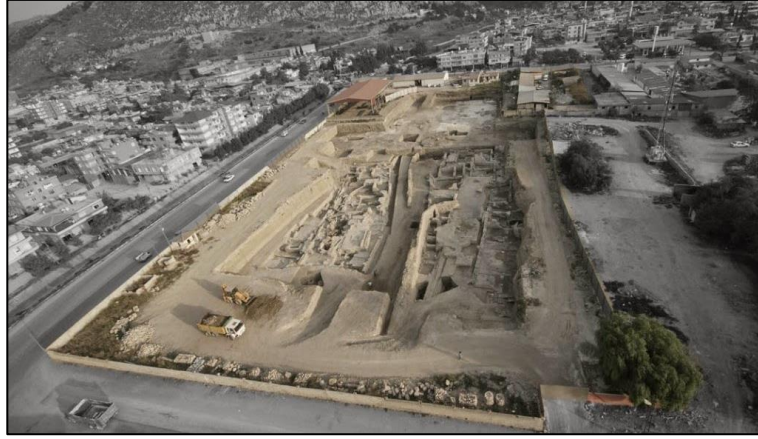

Şekil 5. Verona Arenası çatı kapatmasına ilişkin uluslararası fikir yarışması birinci seçilen proje görselleri

- Antakya Müze Otel

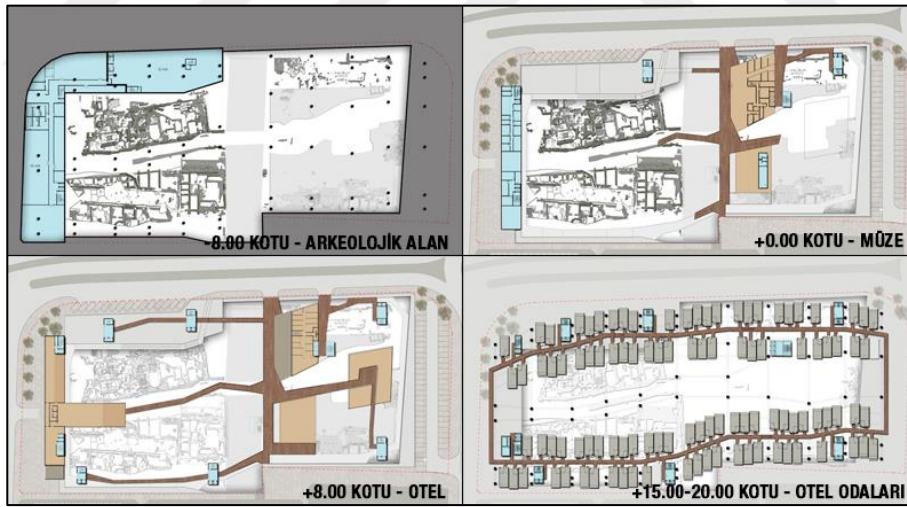
Türkiye: Milattan önce 300’lerde kurulan Antakya önemli bir Helen şehri olmuştur (Asarcıklı, 1989). Coğrafi konumu nedeniyle birçok medeniyet tarafından yerleşim görmüş olan Antakya, Hristiyanlık, Musevilik ve Müslümanlığın uzun yıllar bir arada yaşadığı ve kültürlerin kaynaştığı bir kent olarak değer kazanmaktadır. Hristiyanlığın ilk kiliselerinden olması nedeniyle önemli bir hac noktası olan St. Pierre Kilisesi’nin kentte bulunması ise kente ayrı bir önem kazandırarak turizmin gelişmesine katkı sağlamaktadır (URL – 16).

Turizmin geliştiği kentte bir sorun olan konaklama sorununu çözmek üzere yapılan bir otel projesi uygulaması sırasında arkeolojik varlıklar bulunmuş (Şekil 6) ve proje değiştirilerek “müze – otel konsepti” benimsenmiştir. Arkeolojik çalışmalar sırasında alanda 5 farklı kültür katmanına ulaşılmış, 850 m²lik tek parça Roma dönemi mozaïği ile 30 bin arkeolojik eser bulunmuştur (URL – 17).

Şekil 6. Antakya Müze – Otel proje alanındaki arkeolojik varlıklar

Dünyada ikinci Türkiye’de ise ilk olma özelliğini taşıyan “müze – otel konsepti” çelik konstrüksiyon ile yerden yükseltilerek otelin her katından görsel erişimin sağlanabileceği bir tasarım yaklaşımıyla tasarlanmıştır. Otel odaları ise prefabrik bir yapı özelliği göstererek mekânda yapılacak inşaat üretimini kısıtlamayı amaçlamıştır. (URL – 18) (Şekil 7, 8 ve 9).

Şekil 7. Antakya Müze – Otel projesi katmanları

Şekil 8. Antakya Müze – Otel projesi kesiti

Şekil 9. Antakya Müze – Otel projesi uygulama aşaması

Projenin uygulama aşaması günümüzde devam etmektedir. Buna karşılık proje uluslararası tasarım dünyasından birçok ödül kazanmıştır. Dünya Mimarlık Topluluğu 23. Seri Ödüllerinde (World Architecture Community Awards 23rd Cycle) (2014) tasarım kategorisinde Onur Üyeleri ve topluluk üyeleri tarafından ödüle layık görülmüştür (URL – 18). Proje ayrıca Dünya Mimarlık Festivali (World Architecture Festival (WAF). 2014 yılı ödülleri geleceğin yapıları ve tatil yerleşkeleri kategorisinde ödül kazanmıştır (URL – 19). Proje tamamlandıktan sonra müze bölümünün Kültür ve Turizm Bakanlığı'na devredileceği belirtilmektedir (URL – 17).

1.4.2. Sit Alanı Ölçeği

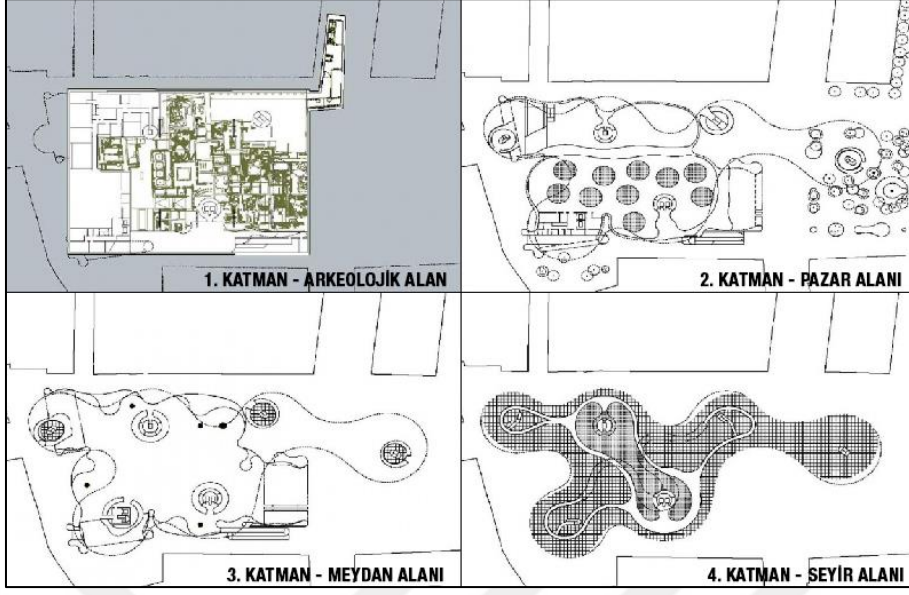
- Metropol Parasol, İspanya

Napolyon Sevilla kentini işgal ettiğinde, kentin geometrik olarak merkezi konumunda bulunan La Encarnación Manastırı'nı yıkarak yerine bir pazar alanı kurmuştur. Zamanla alan "Plaza de La Encarnación (İnkarnasyon Meydanı)"a dönüşerek çevresindeki mahalleye bir boşluk kazandırmıştır. 1970lerde alan, otopark ve otobüs parkı olarak kullanılmış 1980lerde ise bu niteliğinin değiştirilmesine karar verilerek alanda çalışmalar başlamıştır. Ancak yapılan zemin çalışmalarında Roma döneminden kalma arkeolojik varlıklar bulununca bilimsel araştırma aşaması başlamıştır (URL – 20) (Şekil 10).

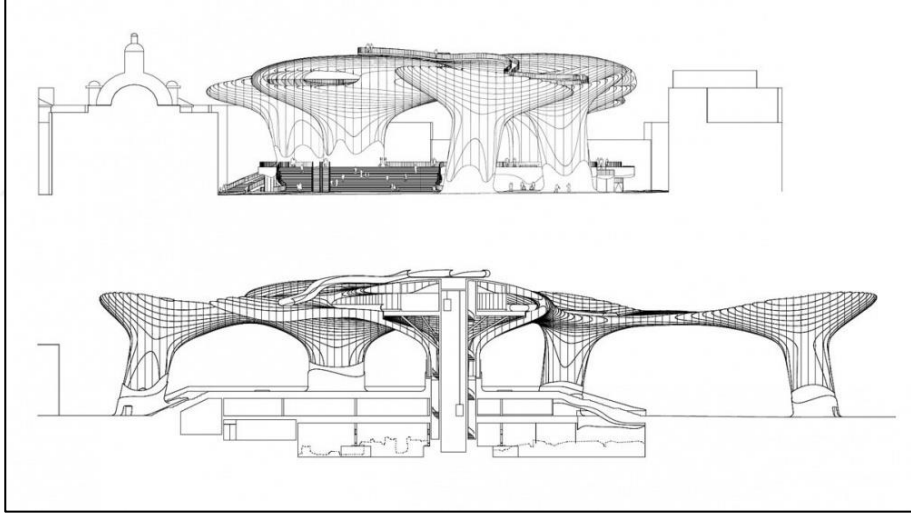

Şekil 10. Plaza de La Encarnación'daki arkeolojik varlıklar

2004 yılında Sevilla Belediyesi meydan, pazar ve arkeolojik alan özelliğini koruyarak turistik bir çekim merkezi oluşturulması amacıyla uluslararası fikir yarışması düzenlemiştir. 65 proje arasından birinciliği kazanan proje olan "Metropol Parasol"ün uygulaması 2011 yılında tamamlanmıştır. Zemine 6 kolon (içerisinde asansörler bulunan) ile müdahale eden projenin 4 farklı katmandan oluşmaktadır (URL – 20) (Şekil 11 ve 12).

Şekil 11. Metropol Parasol projesi katmanları

Şekil 12. Metropol Parasol projesi kesiti

En alt katmanda arkeolojik varlıkların sergilendiği bir müze, ikinci katmanda pazar alanı, üçüncü katmanında yükseltilmiş bir meydan, en üst katmanında ise kafe ve restoranlarla seyir terası bulunmaktadır (URL – 21). Proje yapıldığı dönemde dünyanın en büyük ahşap yapısı olması özelliğini taşımasıyla da ayrıca ün kazanmış ve mimari yapısı nedeniyle yöre halkı tarafından “Mantarlar” lakabı takılmıştır (URL – 20). Yapı ayrıca Sevilla’nın bir simgesi olarak dünyada önemli turistik merkezlerden birisi haline gelmiştir (URL – 21) (Şekil 13).

Proje uygulandıktan sonra önemli merkez özelliği kazanmasına rağmen, uygulama aşamasında ortaya çıkan maliyet artışları, uygulamanın süresinin uzaması gibi problemler kentte birçok tartışmaya neden olmuştur. Bununla birlikte artan maliyet kenti önemli bir borca sokmuştur. Ancak projenin uygulandığı mahallenin esnafı bu projeye sahip çıkarak önemli birer savunucu olmuştur (URL – 20). Her şeye rağmen ortaya çıkan bütün bu sorunlar ve potansiyeller değerlendirildiğinde, bu projenin hem kent hem de arkeolojik varlıkların değerlendirilmesi açısından önemli bir kazanç olduğu göz ardı edilemeyecek kadar açıktır.

Şekil 13. Metropol Parasol projesi uygulama sonrası alan kullanımı

- Küçükyalı Arkeopark, İstanbul

İstanbul arkeolojik varlıklar açısından belki de Türkiye'nin en zengin kentlerindedir. Arkeolojik varlıkların büyük bir çoğunluğu Tarihi Yarımada'da bulunmasına karşın kentin farklı bölgelerinde de arkeolojik varlıklara rastlanılmaktadır. Küçükyalı Arkeopark da böyle bir arkeolojik varlığın bulunduğu bir alanı tanımlamaktadır. 9. yüzyıldan kalma bir yapı kompleksinin kalıntılarının bulunduğu alan Anadolu yakasında Maltepe ilçesi sınırlarında yer almaktadır. 1950lerde alan tamamen kırsal bir nitelikteyken 1970lerden sonra yoğun bir kentleşme ile kentsel alan içinde kalmıştır (Şekil 14).

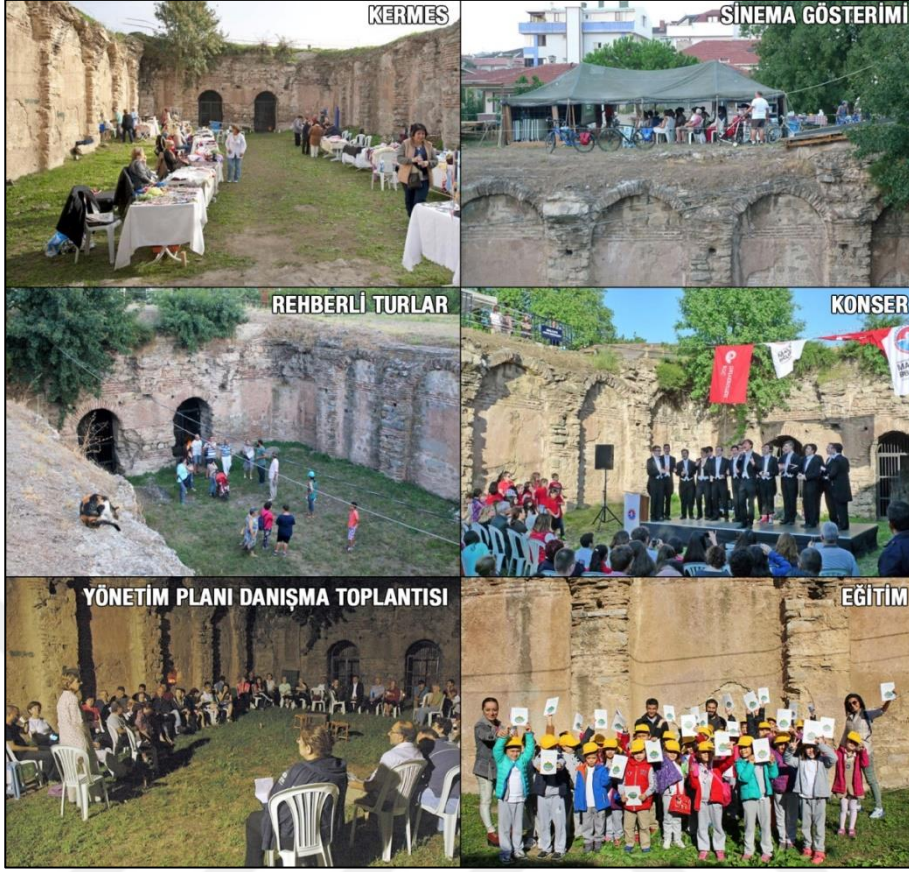

Şekil 14. Küçükalyalı arkeolojik alanının kırsal alandan kentsel alana dönüşümü

Küçükalyalı Arkeopark alanı uzun yıllar açık yeşil alan olarak yöre sakini tarafından kullanılmış ve alana “mağara” benzetmesi yapılmıştır. Küçükalyalı Arkeopark'ta 2000lerin başından itibaren başlayan kazı çalışmaları, günümüzde devam etmektedir. Buna karşın alan yöre sakinlerine veya ziyaretçilere tamamen kapatılmamış, kazı sonuçları halkla paylaşılmış ve projeye halkın katılımını sağlayacak ve arttıracak sosyo-kültürel aktiviteler düzenlenmiştir. Belirli zamanlarda rehberli turlar, farklı eğitim düzeylerindeki öğrenciler için eğitim atölyeleri ve yöre sakinlerinin alan kullanımını artıracak sinema geceleri, kermes, konser gibi sosyo-kültürel etkinliklerle arkeoparkın kentle bütünleştirilmesine ilişkin çalışmalar gerçekleştirilmektedir (URL – 22) (Şekil 15).

2014 yılında alana yönelik yönetim planı oluşturulması için Kültür Bakanlığı ile protokol imzalanmış ve Ağustos 2015'de hazırlanan alan yönetimi planının yürürlüğe girebilmesi için gerekli alan yönetimi başkanı Bakanlık tarafından atanmıştır (URL – 22).

Küçükalyalı Arkeopark daha önce verilen örnekler gibi mimari bir yaklaşımla kentle bütünleştirilmekten ziyade sosyal ve kültürel anlamda kentle (halkla) bütünleştirme yöntemini benimsemiştir. Bu durum alanın yöre sakinlerindeki birikiminin değerlendirilerek projeye yansıtılması sonucunda oluşmuştur. Arkeolojik kazı sürecinde de bu birikime katkı sağlayarak alanın halk tarafından benimsenmesinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmış ve yapılmaktadır.

Şekil 15. Küçükalyalı Arkeopark sosyo – kültürel etkinliklere örnekler

Örnekteki gibi, mekânsal bir müdahale ile alanın halk tarafından benimsenmesi yerine halkın alana ilişkin hassasiyetlerinin değerlendirilerek devam ettirilmesi yaklaşımının daha başarılı olacağı öngörüsünde bulunmak önemli olacaktır.

1.4.3. Kent Bölge Ölçeği

- Tarraco Antik Kenti (Tarragona), İspanya

Tarraco, İber Yarımadası'ndaki ilk Roma yerleşimi olması (ayrıca askeri merkez) ve bir dönem Roma İmparatorluğu'na başkentlik yapması nedeniyle önemli bir arkeolojik birikime sahiptir. Bu birikimi oluşturan arkeolojik miraslar 1999 yılında UNESCO Dünya Miras Listesi'ne girmiştir (URL – 23). Kentte Roma döneminden kalma surlar, forum, tiyatro, amfi tiyatro, su kemeri gibi önemli kamusal yapılarla birlikte gündelik yaşama konu olmuş yapıların da kalıntıları bulunmaktadır (Şekil 16 ve 17).

Şekil 16. Tarraco kentinin kamusal kullanımları

Şekil 17. Tarraco arkeolojik alanlarının Tarragona yerleşimindeki konumu

Tarragona'nın arkeolojik değerlerinin büyük ölçüde korunmasındaki başarı halkın kültürel miras konusundaki bilinci ve 1966 yılında "Tarihi Topluluk"lar olarak tanımlanan, tarihi varlıkların korunmasına ilişkin düzenlemedir. Bu tarihten sonra 1973 yılında Kent

Yönetimi için Genel Plan üretilmiş ve 1984 yılında Üst Bölge için Yüksek Plan (PEPA⁸) ile arkeolojik alanların kentle bütünleştirilmesine yönelik stratejiler geliştirilmiştir (Alpan, 2005).

Tarragona kentindeki arkeolojik varlıklar dikey düzlemde modern yapılarla bütünleştirilerek günlük yaşamda kendilerine yer bulmaktadır. Bunun yanı sıra arkeolojik sit alanı olarak korunan önemli kamu kullanımlarının olduğu alanlar (mesela amfi tiyatro, forum ve tiyatro) ziyarete açıktır (Alpan, 2005) (Şekil 18, 19 ve 20).

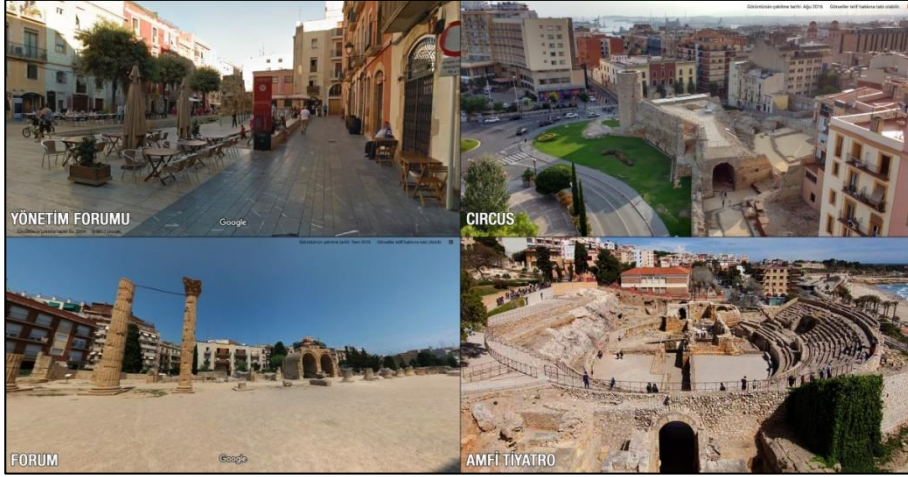

Şekil 18. Kent surları üzerinde dikey bütünleşme

Şekil 19. Sedassos Meydanı'nda circus kalıntıları ve ayrıca dikey bütünleşme (Google Street View, 2017)

⁸ Üst Bölge olarak tanımlanan, kentin askeri, politik, dini ve yönetim merkezi için hazırlanan plan (Alpan, 2005).

Şekil 20. Arkeolojik sit alanı olarak korunan kamusal mekânlara örnekler (Google Street View, 2017)

Tarragona’da yapılan tüm çalışmalar belirlenen plana uygun yapılmaktadır. Ancak planın olmadığı dönemlerde ise halkın kültürel mirasa ilişkin bilincinin yüksek olması arkeolojik varlıkların korunmasında önemli rol oynamıştır (Ministry of Culture, 1999).

Tarragona gerek İspanya’da gerekse dünyada, arkeolojik varlıkları kentle bütünleştirerek korunmasını sağlayan ender kentlerin başında gelmektedir. Geçmişten kalan katmanların günümüzle harmanlanarak geleceğe aktarılması kent arkeolojisinin halen devam ettiğinin ve edebileceğinin somut bir örneği olarak karşımızda durmaktadır. Kentin katmanlarını yok etmeden katmanlaştırmayı devam ettirmek ve arkeolojik varlıkların korunmasındaki bu başarı bu bağlamda sorun yaşayan birçok kente örnek olabilecek düzeydedir.

1.4.4. Örnek İncelemelerinden Çıkarımlar

İncelenen örnekler; “alanın bulunması, bilimsel çalışmaların tamamlanması, projenin uygulanmasında yasal uygulama aracı, kentle bütünleştirme boyutu ve kente kazandırılma yöntemleri” başlıkları altında Tablo 3’te sadeleştirilerek özetlenmiştir.

Tablo 3. Örneklerin değerlendirilmesi

		Örnek	Alanın Bulunması	Bilimsel Çalışmalar	Yasal Uygulama Araçları	Bütünleştirme Boyutu	Kente Kazandırma Yöntemi
Yapı Ölçeği		Verona Arenası	19. yüzyıl ortaları	Tamamlandı	Yarışma	Sosyal, Kültürel, Mekânsal ve Yapısal	Yapının özgün işleviyle kullanılması ve bu kullanımı arttıracak stratejilerin geliştirilmesi
		Antakya Müze – Otel	2000ler	Tamamlandı	K.V.K.Y.K ilke kararı	Sosyal, Kültürel ve Yapısal	Günümüz kentinin ihtiyacı ile arkeolojik varlıkların bir arada tasarlanarak halka sunulması
Sit Ölçeği		Küçükyalı Arkeopark	-	Sürüyor	Önce gönüllülük esası, sonra yönetim planı	Sosyal, Kültürel	Bilimsel çalışmalar devam ederken, her kesime yönelik, sosyal ve kültürel aktiviteler oluşturulmasıyla halkın alanın kullanımını devam ettirilmesi ve kazı sonuçlarını halkla paylaşılması
		Metropol Parasol	1980ler	Tamamlandı	Yarışma	Sosyal, Kültürel, Mekânsal ve Yapısal	Alanın özgün kullanımlarının göz önüne alınması, geçmiş – bugün – gelecek arasındaki dengeyi oluşturan katmanlı bir yapının oluşturulması
Kent Bölge Ölçeği		Tarraco Antik Kenti	-	Sürüyor	Plan	Sosyal, Kültürel, Mekânsal ve Yapısal	Kentteki farklı arkeolojik varlıkların kendine has özelliklerini sergileyebileceği stratejilerin üretilmesi

2. YAPILAN ÇALIŞMALAR

2.1. Çalışma Alanı Seçimi

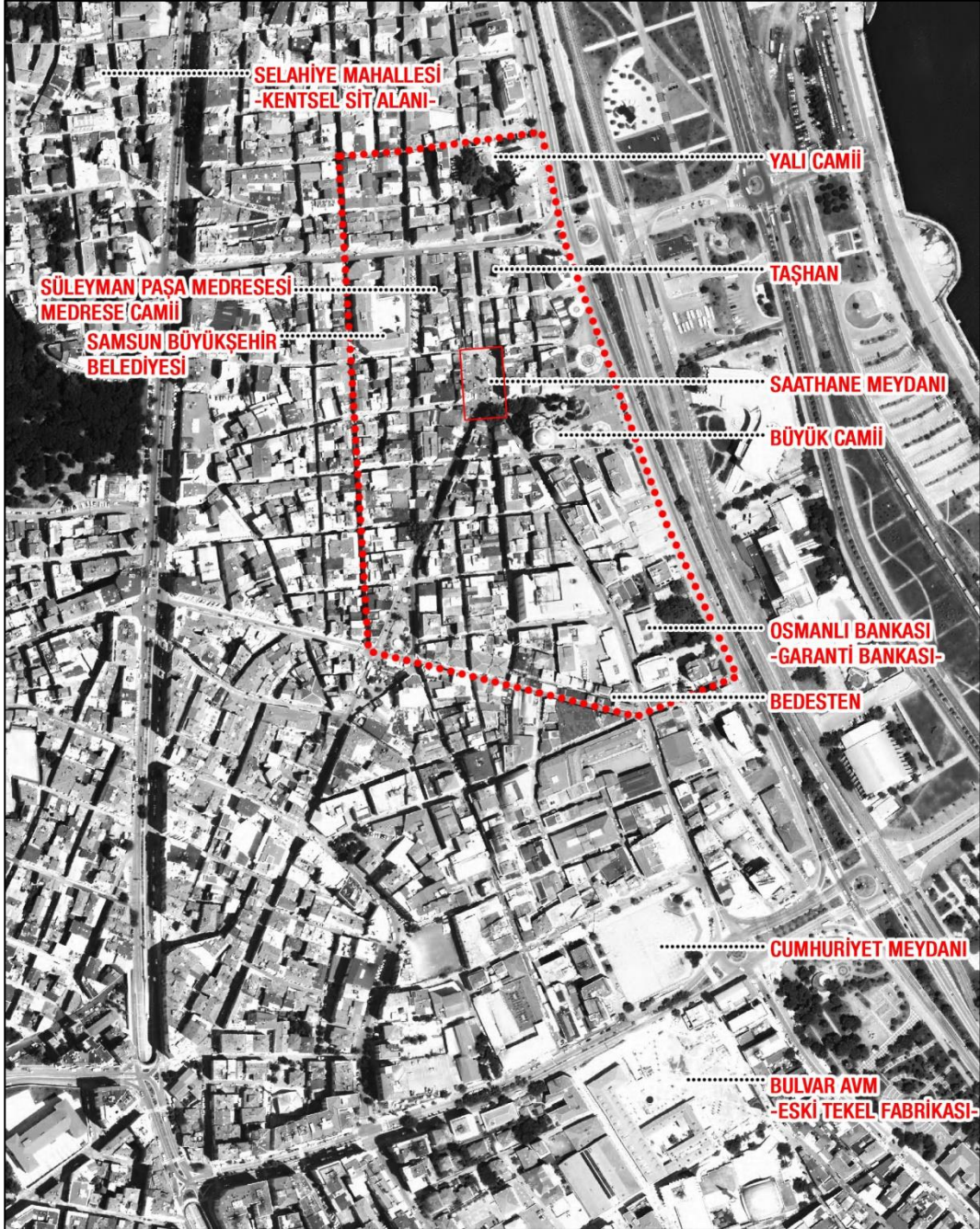
Tez araştırmasının kapsam ve yöntem kısmında (Blm 1.1.2) belirtildiği gibi araştırma sadece yasal mevzuat üzerinden gittiğinde uygulama aşamasında karşılaşılan sorunlar göz ardı edilmiş olabilirdi. Bu nedenle tez çalışması kapsamında bir alan çalışması yapılması gerekliliği göz önünde bulundurulmuş ve bu kapsamda bir alan seçimi yapılmıştır. Bu alan seçimi yapılmasında dikkat edilen kriterler; seçilecek alanın yöre sakinlerinin doğrudan etkileşim kurabilir olması, alanın kent tarihinde önemli bir geçmişe sahip olması, alan üzerinde yapılaşmanın süregelen bir şekilde devam ederek katmanlı bir yapı oluşturması ve uygulama aşamasına geçmiş olması olarak belirtilebilir. Bu kriterler göz önünde bulundurularak yapılan araştırmalar sonrasında Samsun (İlkadım) Saathane Meydanı kentsel arkeolojik sit alanı ve III. derece arkeolojik sit alanının bulunduğu bölge çalışma alanı olarak belirlenmiştir.

Son yıllarda yapılan yeni imar çalışmaları sırasında Samsun kent merkezinde bulunan Saathane Meydanı'nda arkeolojik varlıklar ortaya çıkmıştır. Alan; geleneksel ticaret dokusu ile birlikte, gerek anıtsal gerekse sivil mimari örneklerinin bulunduğu bir doku içinde yer almaktadır. Bu alan Samsun kentinin en önemli iki meydanından birisi olması nedeniyle de ayrıca önem taşımaktadır. Bu nedenle söz konusu alanda yapılacak tüm çalışmalar kentsel hafızayı doğrudan etkileyecektir. Çalışma alanının seçim nedenlerinden ilki olarak değerlendirilebilecek bu neden kent arkeolojisinin de temelini oluşturmaktadır. Çalışma alanı sınırlarını belirleyen bir diğer etken ise Samsun Kalesi'dir. Gerek Saathane Meydanı kazılarında kalenin temellerinin bulunması gerekse de kentin mevcut durumunda farklı yerlerde sur kalıntılarının bulunması çalışma alanı sınırlarını genişletmiştir. Çalışma alanında tescilli, özellikle anıtsal yapıların bulunması ise alanın katmanlı yapısının oluşmasını sağlayan başka bir değer olarak belirtilmelidir.

Çalışma alanı Saathane Meydanı, eski kale yerleşkesinin bulunduğu alan ve Samsun'un en eski yapısı olan Yalı Cami'yi kapsamaktadır (Şekil 21). Günümüzde gelişmiş ve gelişmeye devam eden bir kent olan Samsun için önemli bir meydan niteliğinde olan Saathane Meydanı ve çevresinde ortaya çıkan arkeolojik varlıklar bu çalışmanın ana kurgusunu oluşturmaktadır.

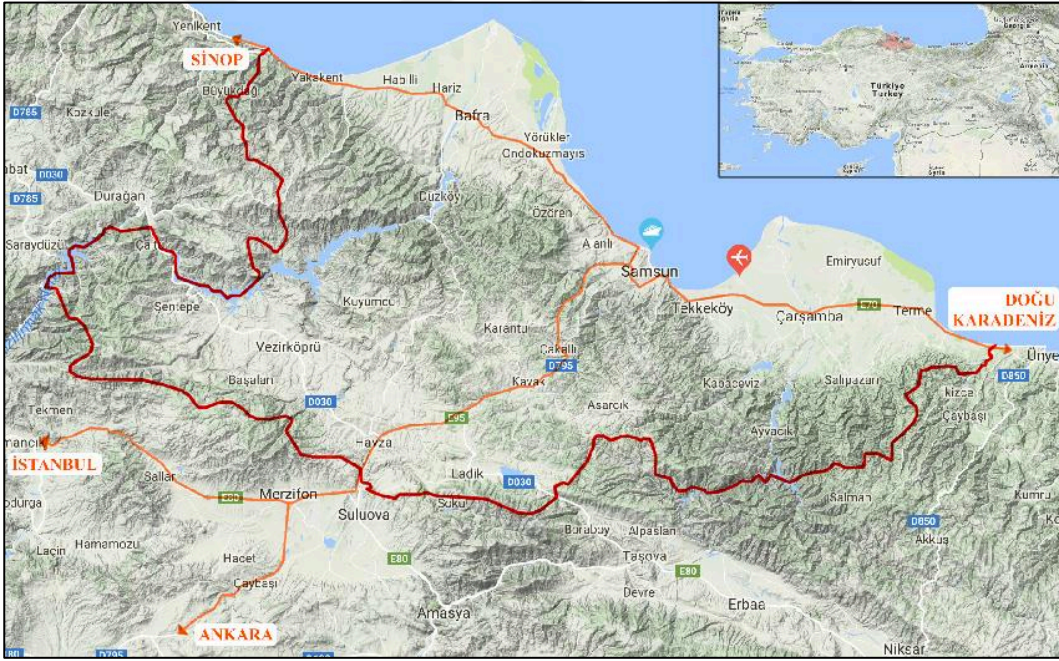
Bu nedenle bu bölümde Samsun kentinin; konumuna ve yerleşim tarihine değinerek çalışma alanının; kentsel arkeolojik alan olarak değeri; literatür taraması, eski haritalar, fotoğraflar, geçmiş dönem planlama ve koruma çalışmaları ile günümüzdeki planlama ve koruma çalışmaları ışığında açıklanacaktır.

Şekil 21. Çalışma alanı (2013 yılı uydu görüntüsü altlık olarak kullanılmıştır)

2.1.1. Çalışma Alanının Yerleşim Tarihi ve Mevcut Durumu

Samsun, Türkiye'nin kuzeyinde bulunan Orta Karadeniz Bölgesinde yer almaktadır. Bu nedenle Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesini İç Anadolu Bölgesi ve diğer bölgelere bağlayan önemli bir bağlantı noktası özelliği taşımaktadır. Ülkenin en büyük iki ırmağı olan Kızılırmak ve Yeşilırmak'ın denizle buluştuğu büyük deltaların ovalara dönüştüğü alanlar il sınırları içinde yer alması nedeniyle Samsun, Karadeniz'in en engebesiz arazilerine sahiptir. İl; Ankara – Batum, Amasya – İstanbul karayolları, Sivas – Samsun demiryolu ve Samsun Limanı sayesinde önemli bir lojistik merkez konumunu da kazanmıştır. Kent merkezi diğer Karadeniz illerine göre eğimsiz sayılabilecek bir coğrafyada kurulmuştur (Şekil 22).

Şekil 22. Samsun'un konumu ve ulaşım bağlantıları (Google Earth görüntüsü altlık olarak kullanılmıştır)

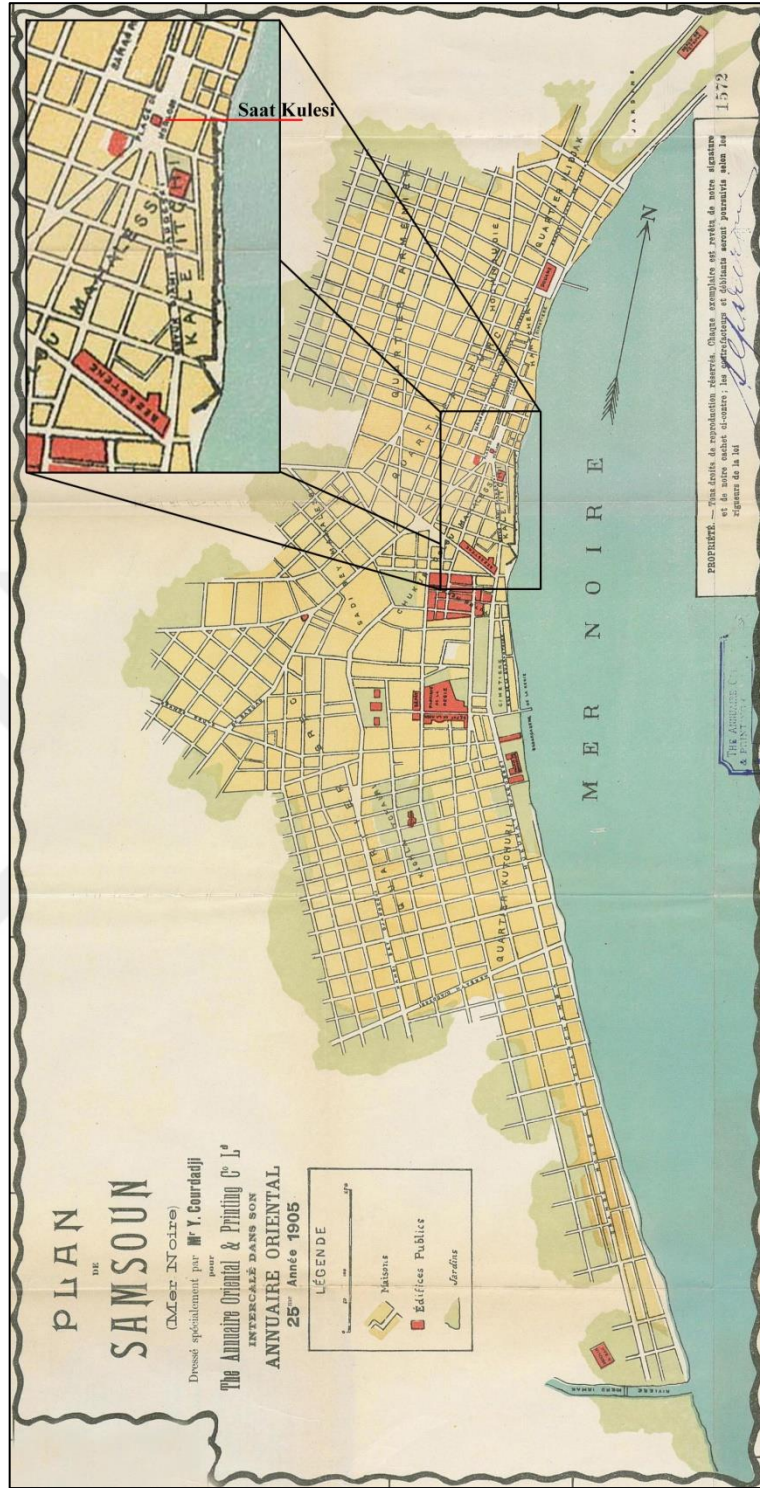
Samsun kenti, tarih boyunca Gaşkalar, Hititler, Amazonlar, Frigler, Miletli, İonlar, Persler, Yunanlılar, Makedonya İmparatorluğu, Romalılar, Doğu Romalılar, Cenevizliler, Danişmendliler, Selçuklular, Osmanlılar ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından yerleşim görmüş bir kent olarak karşımıza çıkmaktadır. Uzun dönemli yerleşim tarihinde kentin ilk ismi "Enete" olarak anılırken günümüz isminin kökeni olan "Amisos" ismini ise İonlar kazandırmıştır. Persler ise kentin deniz kıyısındaki konumunu beğenmedikleri için M.Ö.

546'da kenti bugün Amisos (yerel halkta yaygın olarak kullanılan Kara Samsun) olarak isimlendirilen alana taşımışlardır (Yolalıcı, 1998).

1071'de Anadolu kapılarının Türklere açılması sonucu Türk akınlarına maruz kalan Amisos fethedilememiş, kentin çok yakınına (bir ok atımlık mesafe) Danişmendliler tarafından 12. yüzyılda Müslüman Samsun olarak isimlendirilen yeni kale-kent inşa edilmiştir (Sarısakal, 2007). Amisos, Müslümanlara vergi ödemiş ve bu süreçte iki kent arasındaki ticari ilişkiler gelişmiş ve 230 yıldan fazla birlikte yaşayabilmiştir (Yolalıcı, 1998). Ancak 15. yüzyılda Osmanlı akınlarıyla birlikte Amisos, o zamanki sakinleri Cenevizliler tarafından yakılarak terk edilmiş ve kent Kara Samsun adını almıştır. Her iki kent de Osmanlı hakimiyetine girdikten sonra yakılan kent tekrar yerleşim görmemiş ve Samsun, Müslüman Samsun olarak ifade edilen kentin devamında gelişmiştir.

Osmanlı döneminde yönetimde anlaşmazlıkların oluşması kentin eski dinamikliğini kaybederek durağan bir dönem geçirmesine neden olmuştur (Yılmaz, 2012). 19. yüzyıl sonrasında tütün üretimi potansiyelinin artmasıyla kent tekrar canlanarak Fransız ve İngilizlerin ilgi odağı olmuş ve kentin limanı önem kazanmıştır (Yolalıcı, 1998).

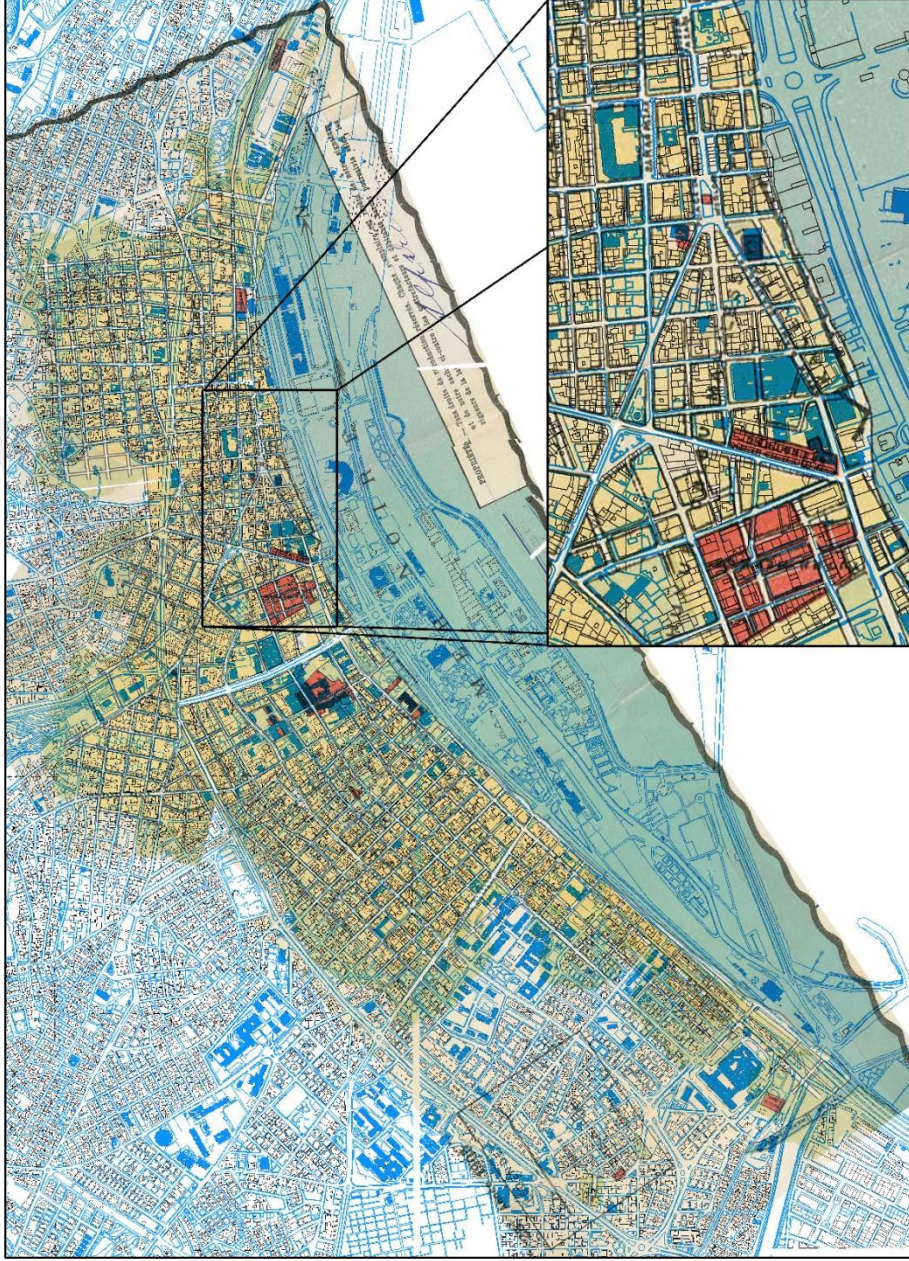
Kent büyük bir yangın geçirdikten sonra yapılan imar çalışmaları Fransız mimar Y. Courdadji'yi yönlendirmiş ve Y. Courdadji tarafından 1905 yılında yeni bir kent planı hazırlanmıştır. Y. Courdadji oluşturduğu kent planında ızgara sistemli kent dokusunu kullanmış ve kentin yangından önceki organik dokusunu değiştirmiştir (Şekil 23).

Şekil 23. Samsun Y. Courdadji kent planı, 1905 (URL – 24)

Bu tarihten sonra kent Osmanlı dönemi kent dokusunun yerine ızgara sistemli bir kent dokusuyla gelişim göstermiştir. Bu yıldan sonra yapılan imar planı çalışmaları da 1905

yılında yapılan imar planına uygun bir şekilde gerçekleştirilmiş ve günümüzdeki kent dokusu 1905 yılı imar planının kararlarıyla oluşmuştur (Şekil 24).

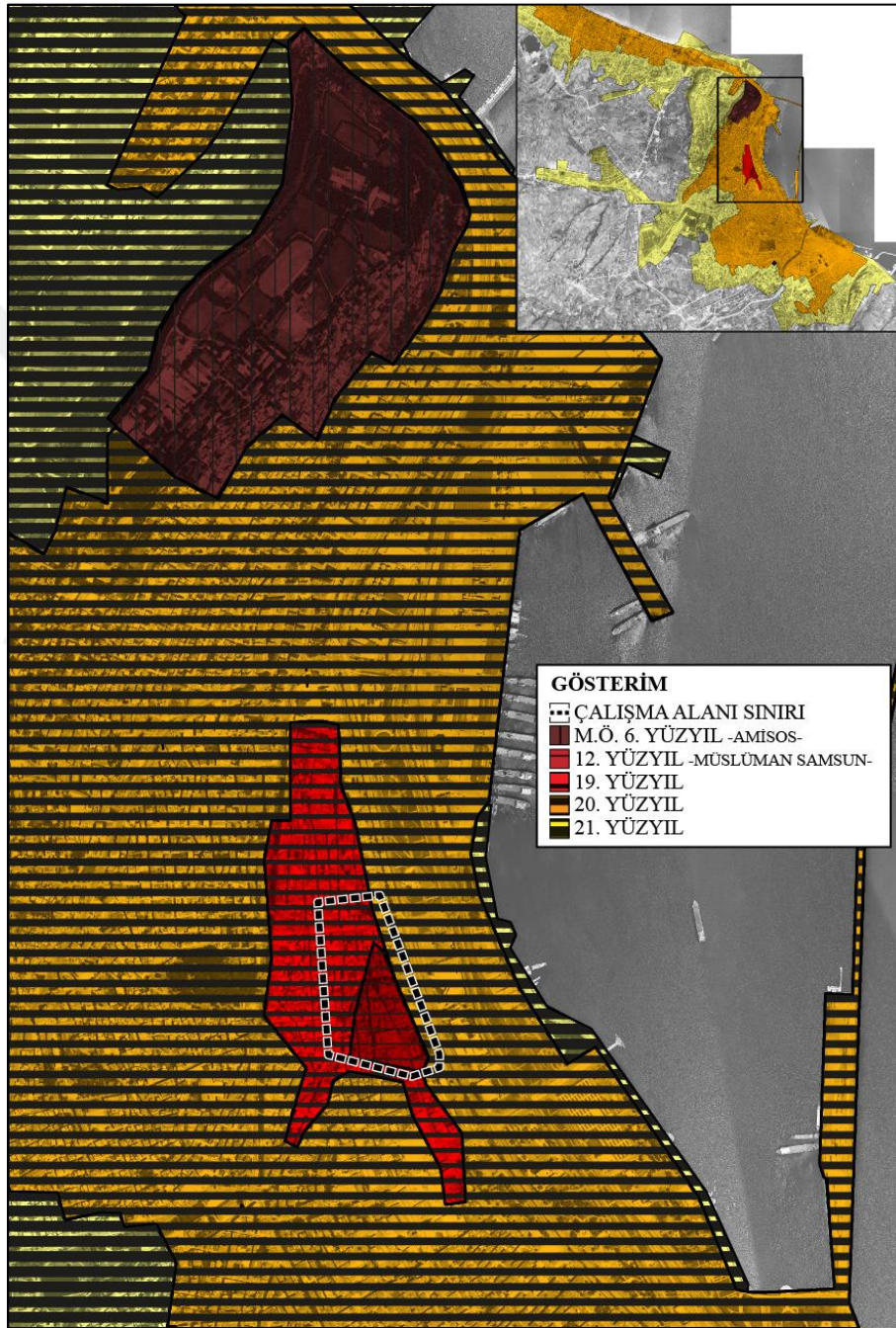

Şekil 24. Y. Courdadji Planı ile 2013 yılı halihazırının karşılaştırılması

Samsun, 1930larda yapılan Sivas – Samsun demiryolu ile iç bölgelerle bağıni güçlendirmiş ve önemli bir lojistik merkez konumuna doğru gelişmeye devam etmiştir. 1950lerde yapılan Ankara – Samsun karayolu ile iç bölgelerle bağıni daha da güçlendiren

Samsun kenti günümüzde Karadeniz'in en önemli kentlerinden birisi olarak değerlendirilmektedir.

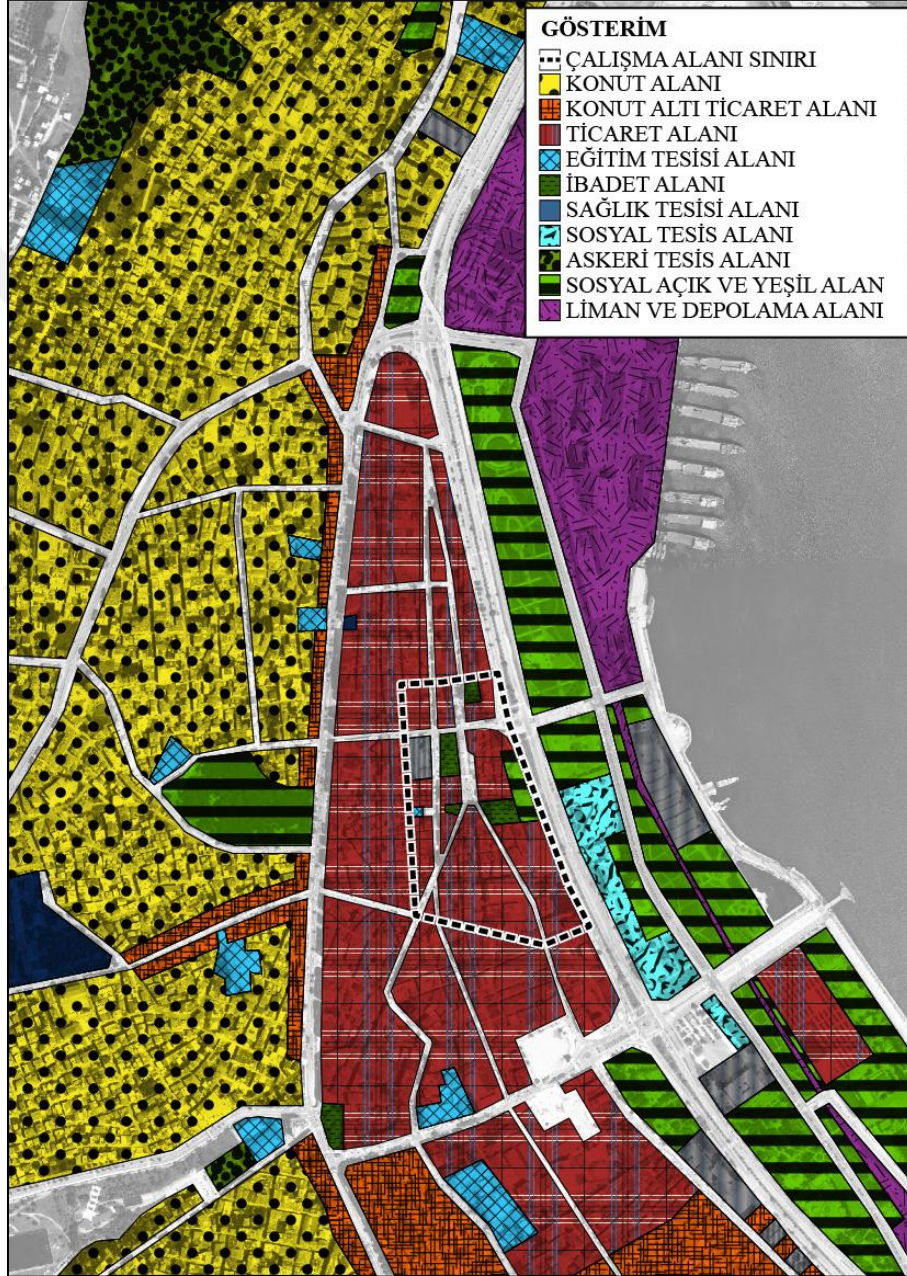
Samsun kentinin tarihsel gelişim (morfoloji) haritası; tarihi haritalar ve planlar yardımıyla oluşturulmuştur (Şekil 25).

Şekil 25. Samsun Kenti tarihsel gelişim (morfoloji) haritası (2013 yılı uydu görüntüsü altlık olarak kullanılmış)

Morfoloji haritası yorumlandığında kentin 20. yüzyıldaki gelişmelerden olumlu bir şekilde etkilendiği ve yayılım alanını oldukça artırdığı söylenebilir. Çalışma alanı ise kent merkezindeki en eski yerleşim yeri olarak belirmektedir.

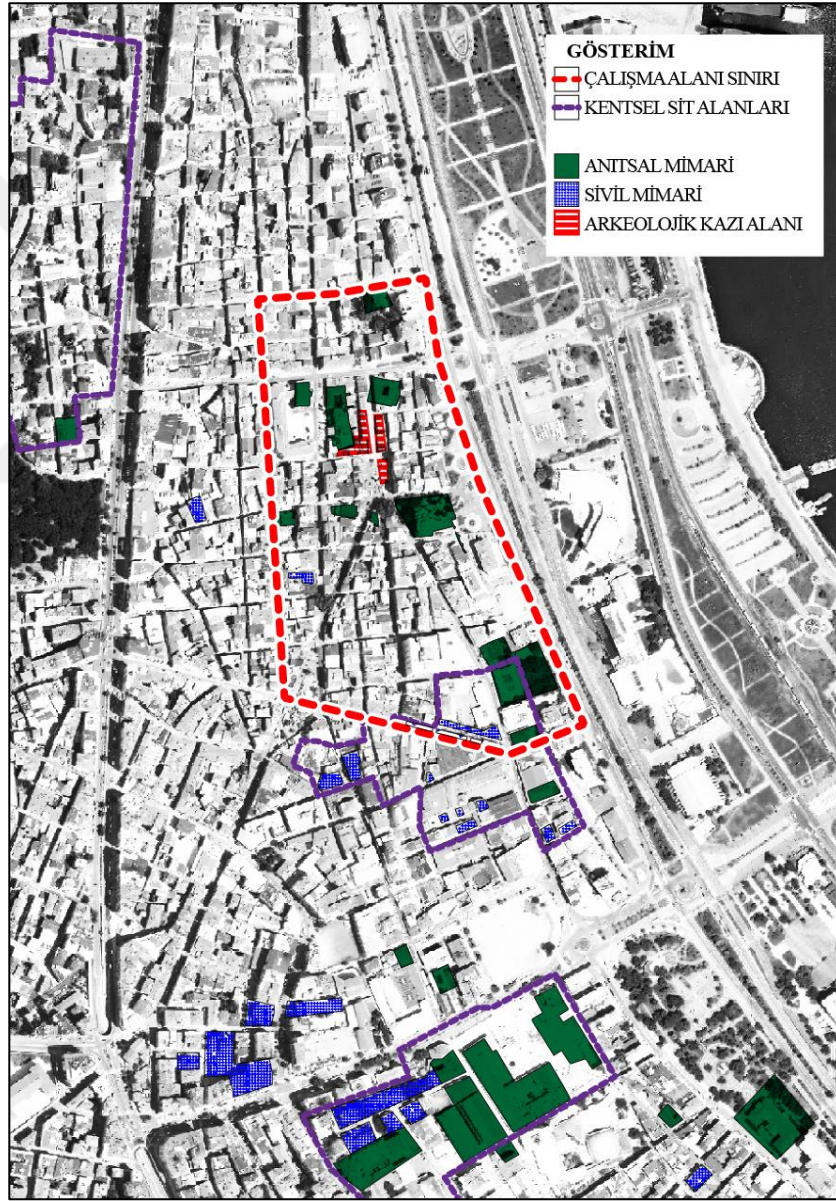
Çalışma alanının mevcut arazi kullanımı, alanın kent için önemini ortaya koyan bir başka analiz olarak değerlendirilmektedir (Şekil 26).

Şekil 26. Çalışma alanı ve yakın çevresi arazi kullanımı (2013 yılı uydu görüntüsü altlık ve 2006 yılı imar planı ile alan çalışmaları sentezlenmiştir.)

Şekil 26 incelendiğinde, merkezi iş alanının iç ulaşımını sağlayan ulaşım akslarının çalışma alanında bulunduğu ve Saathane Meydanı'nın bu ulaşım sisteminin bağlantı noktası özelliği taşıdığı belirlenmiştir. Bununla birlikte arazi kullanım değerlendirilirse, alanın; ticaret işlevlerinin yanı sıra sosyal donatılara da sahip olduğu söylenebilir.

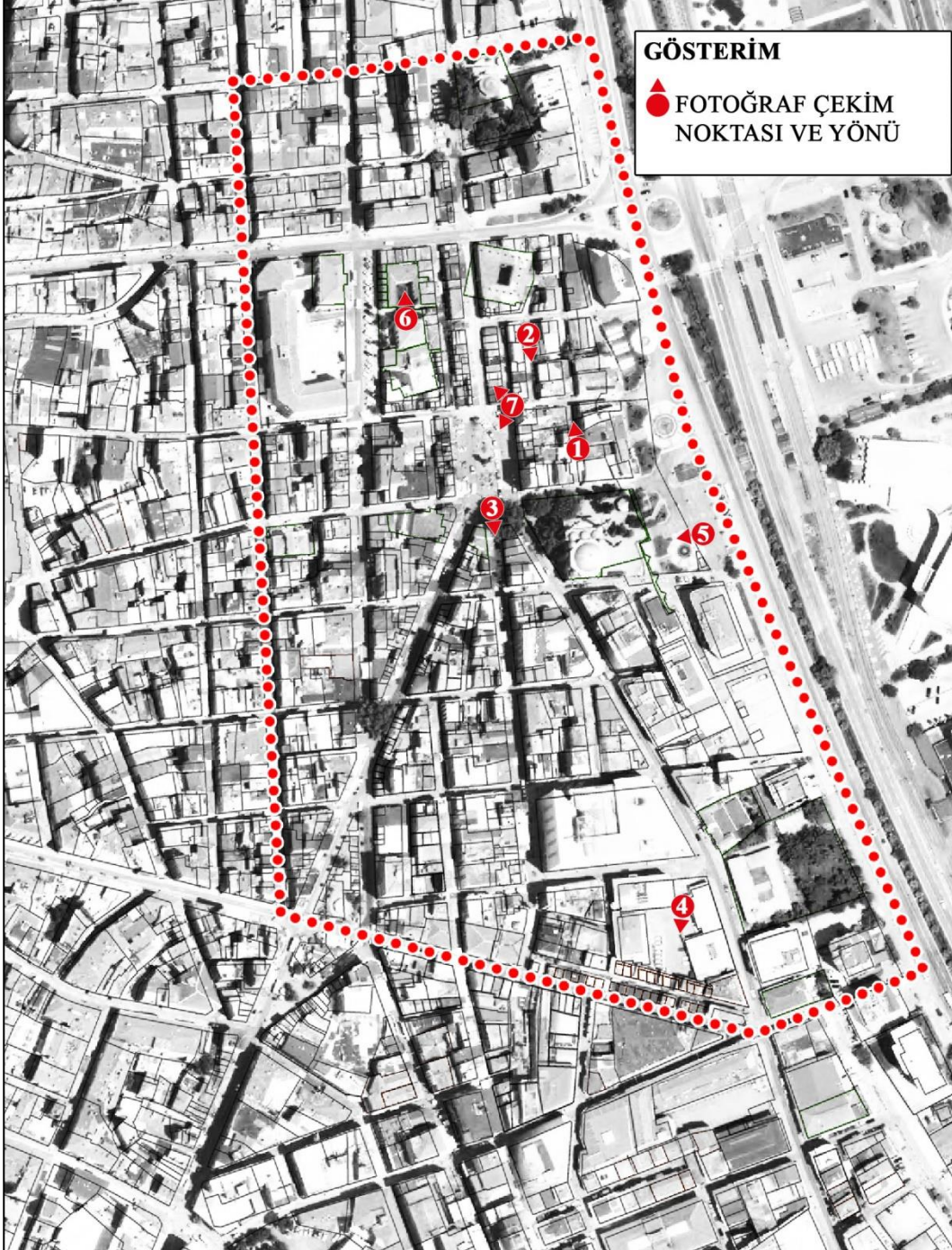
Ayrıca alan birçok taşınmaz kültürel mimari mirasa sahiptir (Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, 2012) (Şekil 27). Anıtsal ve sivil mimari olarak değerlendirilen mimari miras, çalışma alanının katmanlı yapısına katkıda bulunmaktadır.

Şekil 27. Çalışma alanı ve yakın çevresindeki tescilli parseller (Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, 2012 ile 2017 yılı kadastro parsel verilerinden oluşturulmuştur)

Çalışma alanına ilişkin görsel hafıza belgeleri ise alanın tarihi dokusu ve mevcut durumu hakkında çalışmaya katkı sağlamaktadır (Şekil 28, 29 ve 30);

Şekil 28. Çalışma alanına ilişkin görsel hafıza belgeleri çekim anahtarı

Şekil 29. Görsel hafıza belgeleri – 1

Şekil 30. Görsel hafıza belgeleri – 2

2.2. Çalışma Alanının Tespit Süreci

Kent lojistik merkez kimliğiyle önemli bir nüfus artışı yaşamış ve kentin yayılım alanı genişlemiştir. Artan nüfus ile birlikte genişleyen kentte kimlikli ve yaşanabilir mekânlar ile kentsel açık ve yeşil alanların varlıkları daha önemli bir hale gelmiştir. Günümüzde tekdüzeleşen kentlerde kültürel mirasların varlığı ise ayrıca önemli bir kimlik ögesi olarak karşımıza çıkmakta, bu öge yaşanabilir mekânlara referans oluşturmaktadır. Bu kapsamda Samsun (Müslüman) kentinin ilk kuruluş yeri olan Samsun Kalesi ve çevresi (günümüzde Saathane Meydanı ve Kale Mahallesi) kentin en önemli kültürel miraslarına ev sahipliği yapmaktadır.

Samsun için önemli kültürel miraslardan birisi de arkeolojik miraslardır. Bu bağlamda alanda mevcudiyeti bilinen kentsel arkeolojik varlıkların belirlenmesine yönelik çalışmalar tespit süreci kapsamında değerlendirilecektir.

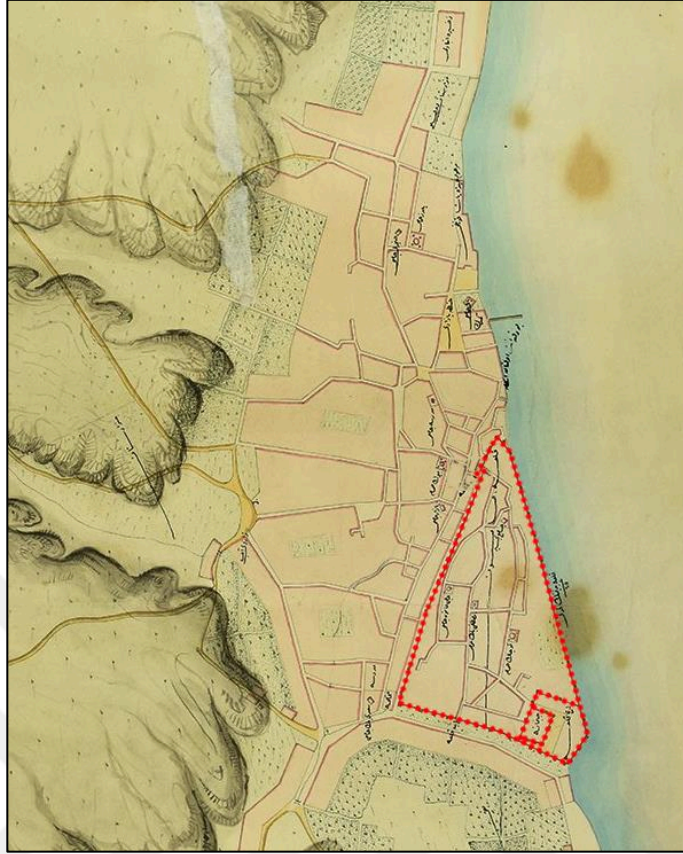
2.2.1. Samsun Kalesi Tespit Süreci

Çalışma alanında (Şekil 21) uzun süredir varlığı bilinen en önemli kentsel arkeolojik varlık Samsun Kalesi sur kalıntılarıdır.

Samsun Kalesi daha önceden belirtildiği gibi 12. yüzyılda inşa edilmiştir. İnşa edildiği yıldan sonra birçok kuşatma geçirmiş olan kalenin konumunu ve tam boyutlarını yansıtan kaynak sayısı oldukça azdır. Evliya Çelebi 1640 yılında yayınladığı seyahatnamesinde “kalenin çevresi 5.000 adım, 70 kulesi, 2.000 gözetleme deliği (mazgalı) ve kapısı ile denize sıfır (‘leb-i derya) mutlu ve zengin taştan bir yapı (da şadâdi bina bir sengin âbâd idi)” olarak tasvir etmişken Katip Çelebi ise 1648 yılında yayınladığı seyahatnamesinde kalenin harap bir durumda olduğunu belirtmiştir (URL – 25). Kalenin tamamının net bir şekilde çizildiği tek harita ve kaynak olarak 1850 yılında oluşturulan ada – sokak dokusu önemli bir belge olarak karşımıza çıkmaktadır (Yazıcı, 2013). Harita; kale kapıları, iç ve dış surlar, kamusal mekânlar ile kentin o dönemdeki organik kent dokusuna ilişkin bilgiler vermesi gibi özelliklerinden dolayı önemlidir. (Şekil 31). Bununla birlikte haritanın çizildiği yıllarda (1850) kente gelen seyyah Mordtmann, Samsun Kalesi’nin terk edilmiş, bakımsız ve kullanılamaz olduğunu vurgulayarak dünyadaki en gereksiz yer olarak tanımlamıştır (Köseoğlu, 2015).

1869 yılındaki Büyük Samsun Yangını ile kentte 718 yapı (12.1 ha alan kaplayan) yanmış ve kent büyük ölçüde zarar görmüştür. Bu yangın günümüz Saathane Meydanı’na çok yakın bir noktada çıkmış, kale ve çevresindeki yapıları da etkileyerek kentte önemli yapısal kayıplar olmasına neden olmuştur (Sarısakal, 2007).

Yangın sonrası büyük bir ekonomik kriz yaşayan kentin yeniden yapılanması sürecinde, Samsun Kalesi’nin kara tarafında bulunan surlarının kullanılması uygun bulunmuş, taşlar yeni inşa çalışmalarında kullanılırken, surların kapladığı alan ise satılarak maddi gelir elde edilmiştir (Sarısakal, 2007). Sarısakal (2007), bu durumun “Türklerin deniz kıyısında kurduğu ilk kale olan Samsun Kalesi’nin sonunu getirdiğini” belirtmiştir. Kaleye ait ender fotoğraflar Samsun Kalesi’nin yangın sonrasındaki durumunu göz önüne sermekte ve seyyah Mordtmann’ı doğrulamaktadır (Şekil 32).

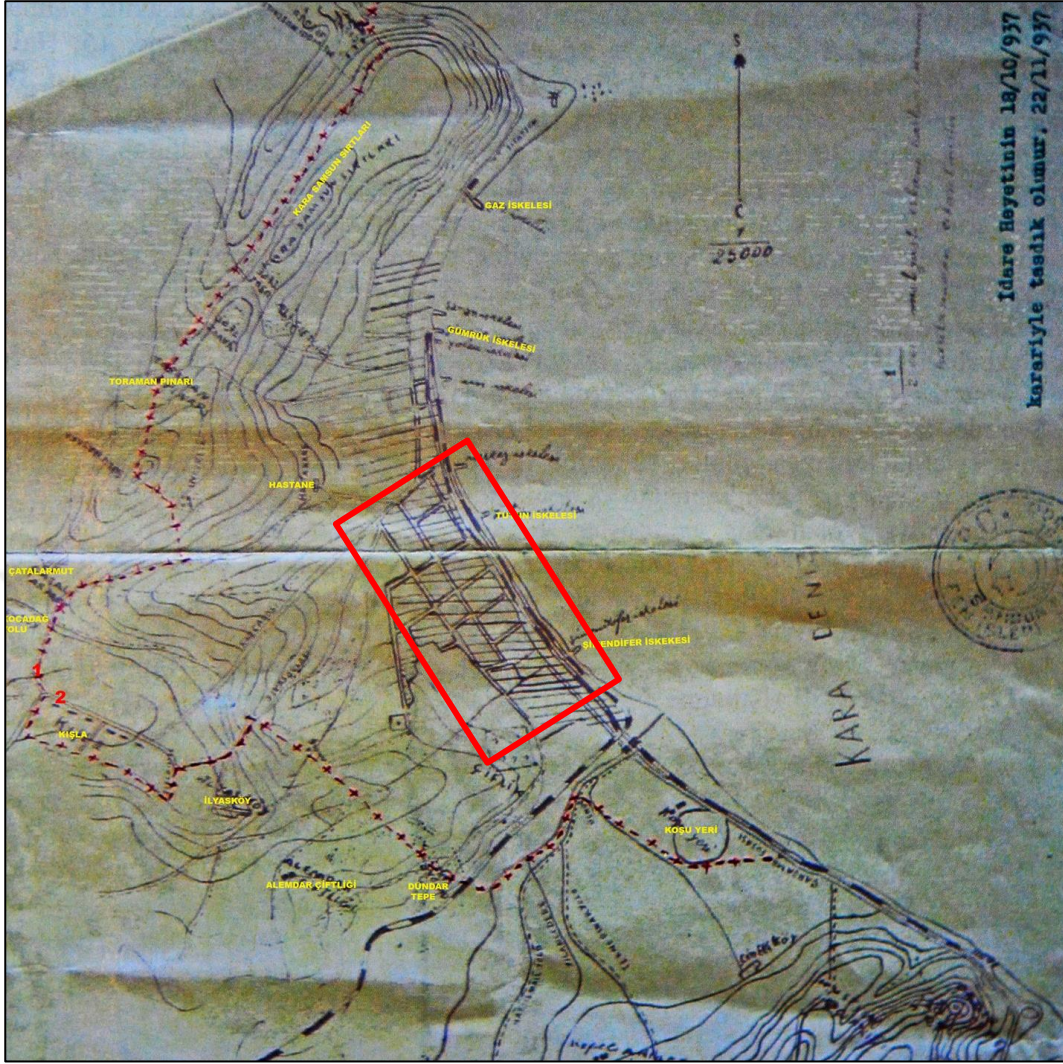
Şekil 31. Samsun kenti ada – sokak dokusu (1850 yılı kent haritası)

Şekil 32. Samsun Kalesi 1870 yılı deniz surları (URL – 26) ve 1890 yılı kale kapısı (İpek ve Yılmaz, 2009)

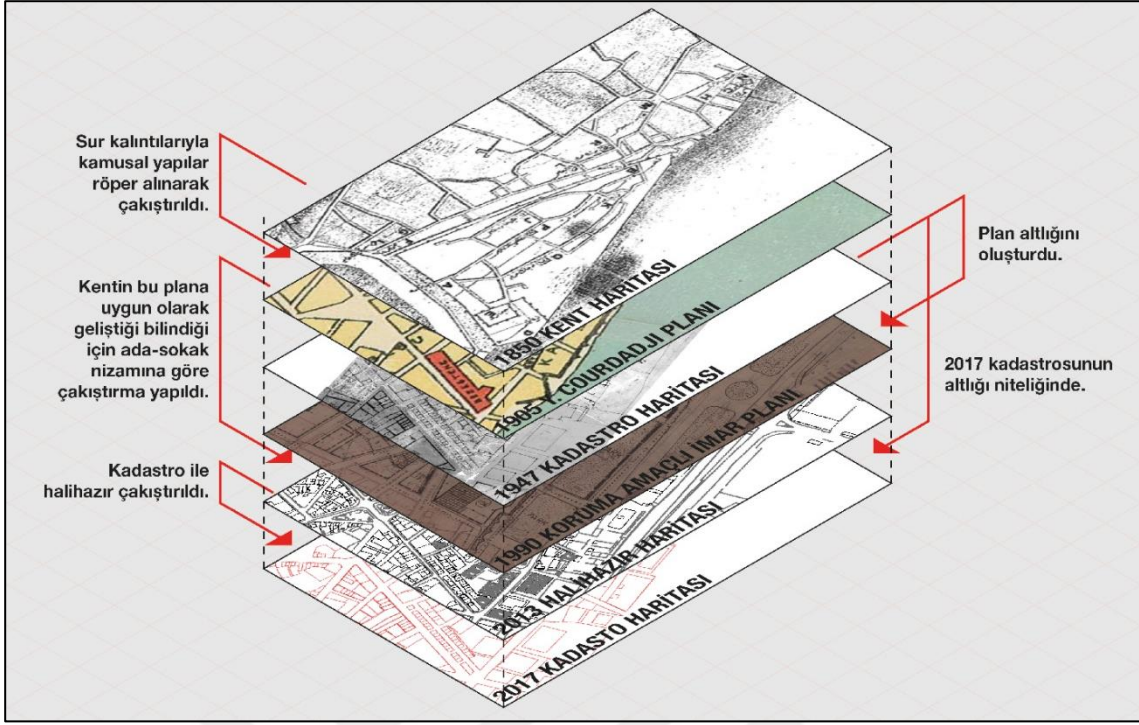
1905 yılında Fransız mimar Y. Courdadji tarafından hazırlanan kent planında Samsun Kalesi'nin sadece deniz surlarının çizilmesi, kara surlarının yok olduğunun ancak deniz surların o dönemde hala ayakta olduğunun bir göstergesidir (Şekil 33).

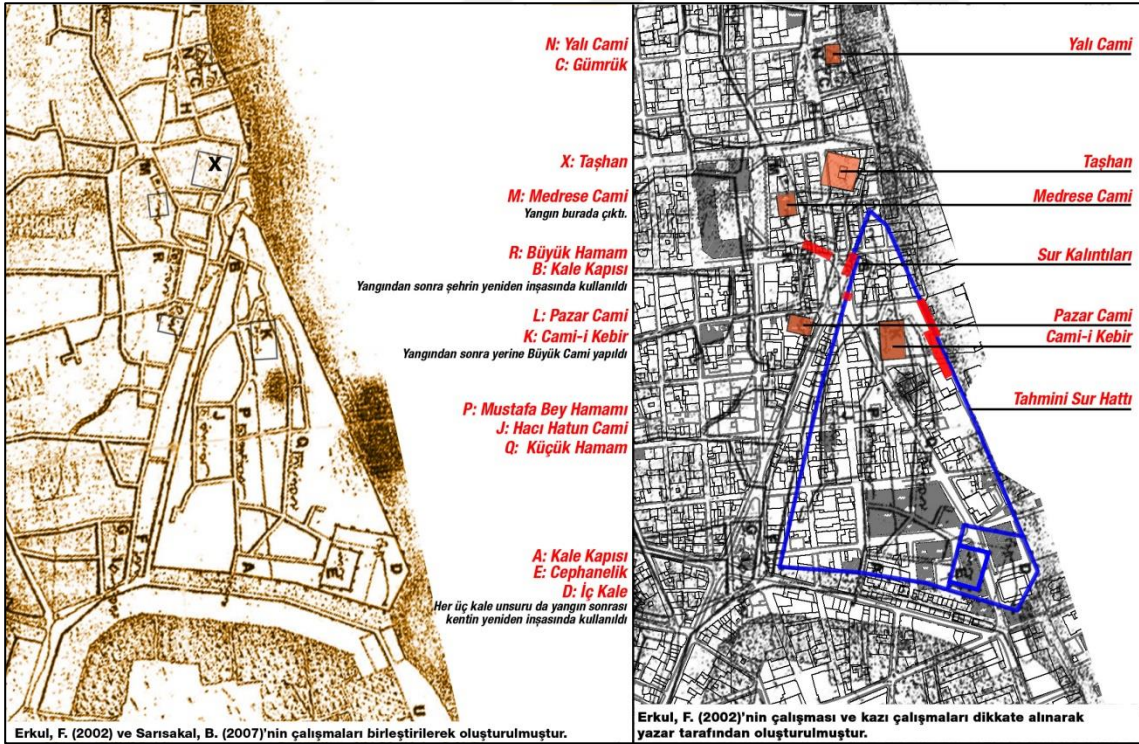

Şekil 34. 1937 Samsun kenti ada – sokak dokusu (1937 yılı kent haritası)

Samsun Kalesi'nin güney bölümü hariç kara ve deniz surlarının ortadan kaldırıldıkları bu bilgiler doğrultusunda anlaşılmaktadır. Bu kapsamda tahmini sur izlerini bulabilmek adına 1850 yılı haritasının günümüz halihazır haritasıyla karşılaştırılması işlemi yapılmıştır. Bu karşılaştırma işlemi yapabilmek için her iki haritada da varlığı bilinen alanlara ihtiyaç vardır. Ancak büyük bir yangın geçirmiş olan kentte, yangından etkilenmeyen yapıları bulmak oldukça zor olmuştur. Bununla birlikte 1850 haritasında Osmanlıca ifade edilen kamusal mekânlardan bazıları yangından çok fazla etkilenmeyerek günümüzde de halen benzer konumlarda yer aldığı bilinmektedir. Çakıştırma işleminde nirengi noktası olarak seçilen bu kamusal alanlar; Yalı Cami, Pazar Cami, Bedesten, Taşhan ve günümüzde varlığı tespit ve tescil edilen sur kalıntılarıdır (sur kalıntılarında tezin ilerleyen sayfalarında değinilmektedir).

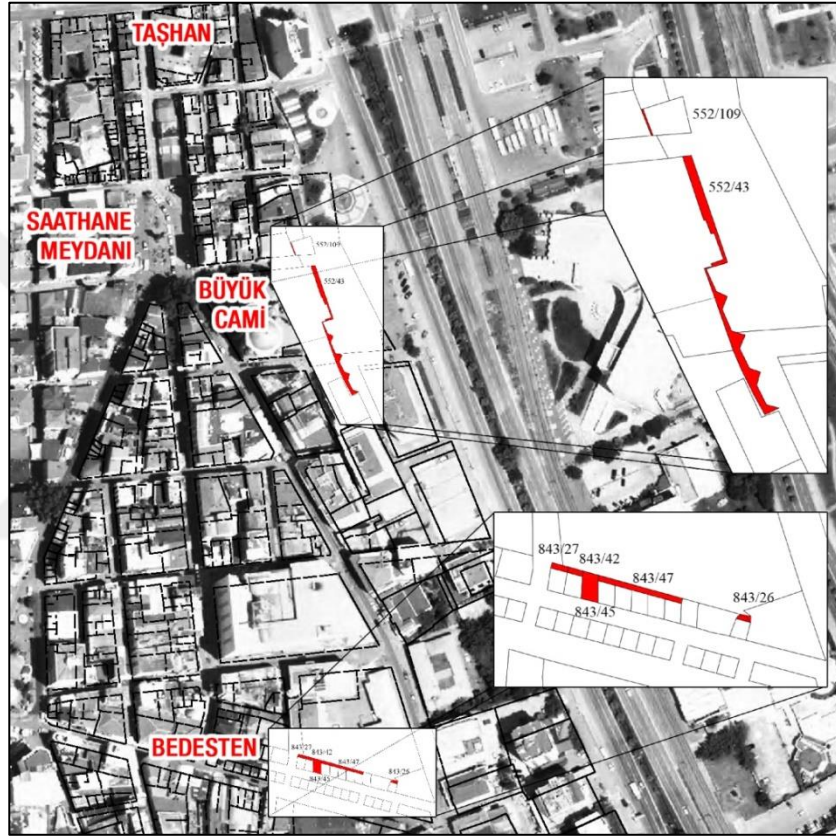
Şekil 35. Tarihi haritaların çakıştırılma yöntemi

Şekil 36. Kamusal kullanımlar dikkate alınarak 1850 haritasının 2013 halihazırını ile çakıştırılması

Yapılan harita akıştırması sonucunda tahmini sur hattı belirlenerek (şekil 35 ve 36) araştırma bu hattın yakın çevresine odaklanarak derinleşmiştir. Bu bağlamda yapılan ilk çalışma kadastro verilerinin incelenmesidir. 1947 yılı ve 2017 yılı kadastro verileri incelenerek kadastral verilerde herhangi bir sur varlığı olup olmadığı araştırılmıştır. 2017 yılına ait tapu ve kadastro verileri incelendiğinde niteliği "kale duvarı" olarak tanımlanan bazı parseller bulunmuştur (Tablo 4).

şekil 37. 2017 yılı tapu ve kadastro verilerinde "kale duvarı" olarak nitelendirilen parseller (2013 yılı uydu görüntüsü ile 2017 yılı kadastro haritası çakıştırılarak oluşturulmuştur)

Bulunan bu parsellerle 1947 kadastro haritası tekrar yorumlanarak kale duvarı olarak olduğu tahmin edilen bazı parseller bu haritada belirlenmiştir. Her iki kadastro haritasındaki veriler karşılaştırıldığında sur kalıntılarına ilişkin parsel sayısının azaldığı belirlenmiştir (şekil 38). Sancak (2015) da, yaptığı bir çalışmada 1947 kadastro verisindeki benzer parselleri sur kalıntısı olarak nitelendirmiştir. Günümüzde bedestene cephe veren sur kalıntılarını olduğu bilinmektedir.

Tablo 4.Parsel niteliklerine örnekler (URL – 27)

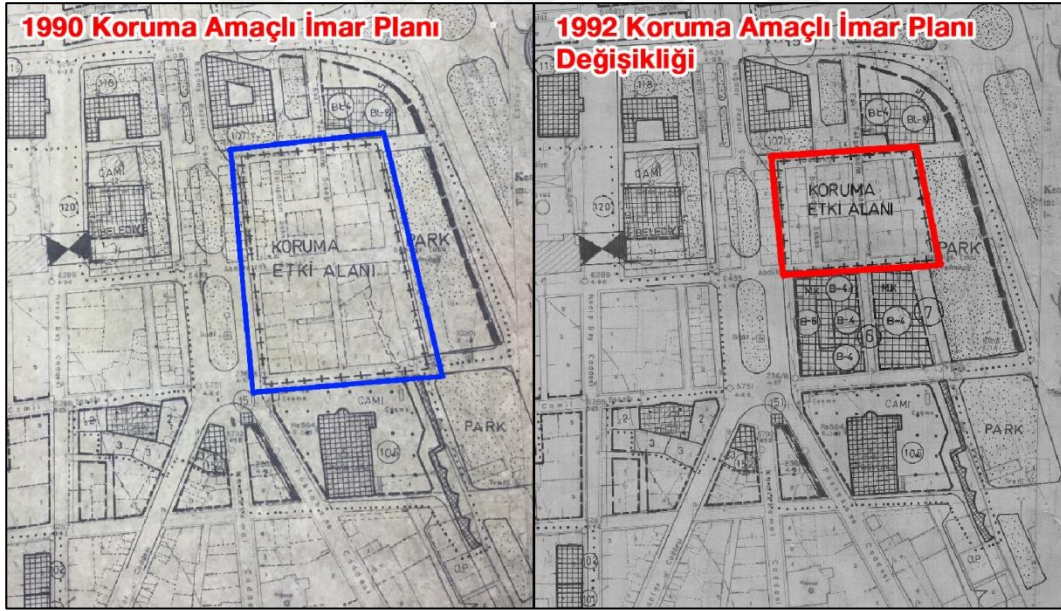
PARSEL BİLGİLERİ		
Öznitelik	Parsel – 1	Parsel – 2
Taşınmaz Kimlik No	1101980	1102039
İl	Samsun	Samsun
İlçe	İlkadım	İlkadım
Mahalle/Köy	Kale	Kale
Ada	552	843
Parsel	43	47
Tapu Alanı	136,50 m ²	29,21 m ²
Nitelik	Kale duvarı	Kale duvarı
Mevkii	-	-
Pafta	32	36

Şekil 38. 1947 kadastr haritası ile 2017 kadastr verilerinin karşılaştırılması (Samsun Tapu ve Kadastro X. Bölge Müdürlüğü arşivi)

Yapılan bir diğer araştırmada kentin gelişimini yönlendiren nazım ve uygulama imar planları incelenmiştir. 1947, 1960, 1980, 1988 ve 2006 yıllarına ait nazım veya uygulama imar planlarında Samsun Kalesi kalıntılarına yönelik bir karar bulunmamaktadır. Bununla birlikte 1990 yılında yapılan koruma amaçlı imar planında Büyük Cami'nin doğu sınırında surun konumuyla örtüşen bir yapının "tescilli kültür varlığı" olarak tanımlandığı görülmektedir (Şekil 39). Ayrıca planda, kutu ile belirtilen alanda "koruma etki alanı" belirlenmiş ve bu alan içindeki parsel yapısına dikkat edildiğinde tescilli kültür varlığı ile benzeşen bir yapı olduğu görülmüştür.

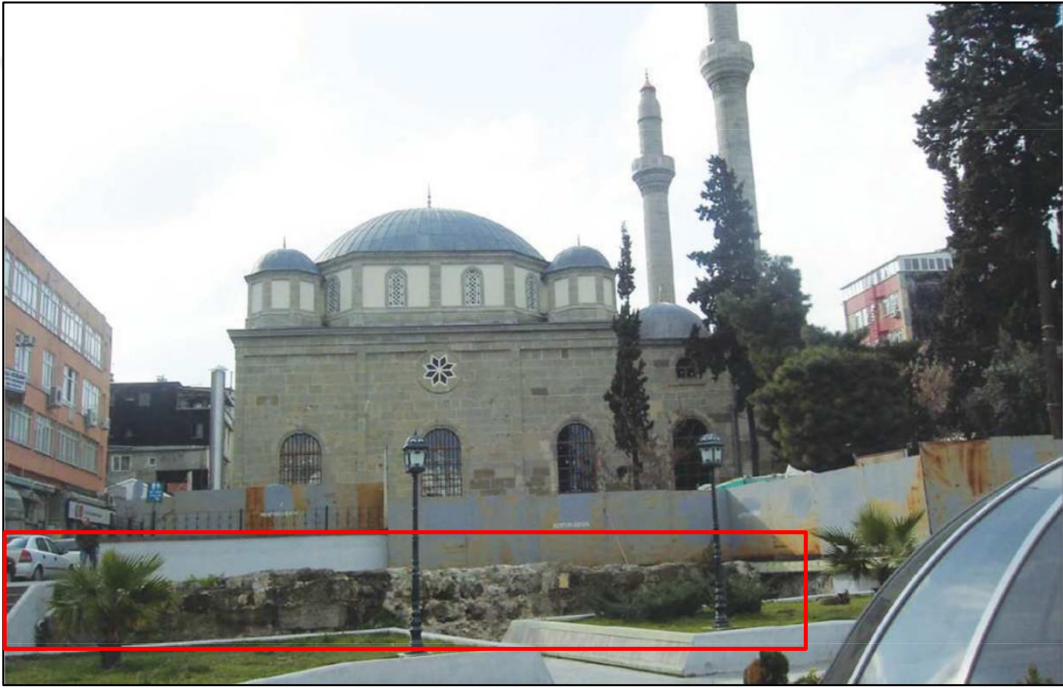
Koruma etki alanı olarak belirlenen alana ilişkin plan hükmünde ise "Saathane Meydanında '+++' işareti ile belirtilen koruma etki alanında inşaat kütleleri Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun görüşü alınarak plana işlenecektir" ifadeleri yer almaktadır. 1992 yılında Trabzon K.T.V.K.K tarafından koruma etki alanı ilişkin verilen kararla Şekil 39'daki yapılaşma koşulları getirilmiştir.

Şekil 39. Samsun koruma amaçlı imar planı (1990) ve 1992 koruma amaçlı imar planı değişikliği (Samsun B.Ş.B. ve Samsun K.V.K.B.K Müd. arşivleri)

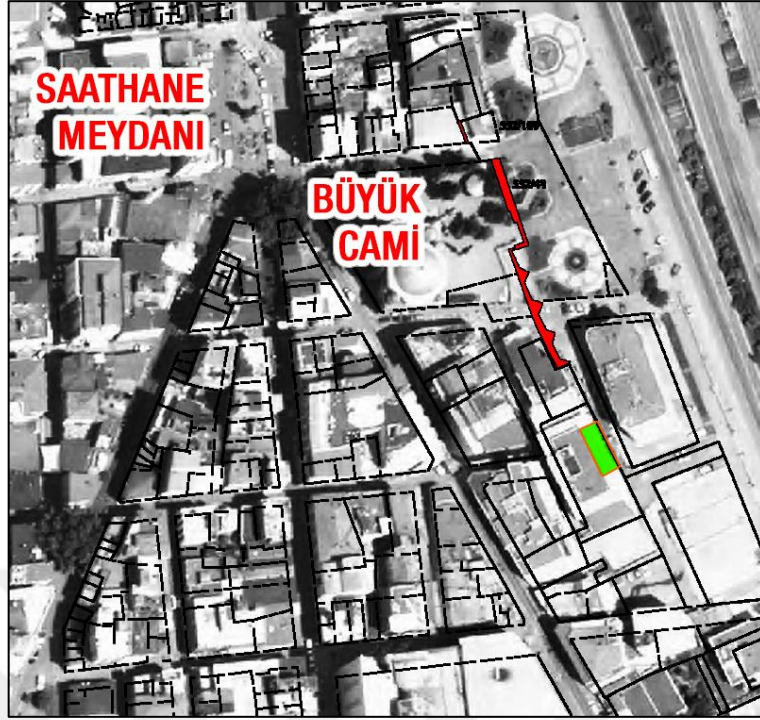
Büyük Cami doğusunda kalan sur kalıntılarına ilişkin ilk tespit işleminin, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından 08.03.1985 tarihli 798 sayılı kararla tescil edilmesine ilişkin karardan önce yapıldığı söylenebilir.

Ayrıca, Samsun Büyükşehir Belediyesi resmi internet sitesinde yayınlanan bilgiye göre, 2008 yılında Büyük Cami'ye yönelik yapılan restorasyon çalışmalarında kalenin deniz surlarının bir kısmının keşfedildiği belirtilmektedir. Haberde, keşfedilen kısmın, Samsun Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (Samsun K.V.K.B.K) tarafından 2009 yılında tescillenerek büyükşehir belediyesi tarafından korumaya alındığı da vurgulanmıştır. (URL – 28) (Şekil 40). Ancak kurul arşivinde yapılan çalışmalarda 2009 yılında surların tescil edildiğine dair bir karara rastlanılmamıştır. Söz edilen sur kalıntısı 2001 yılında tescil edilen sur kalıntısıdır.

Şekil 40. Büyük Camii restorasyonu sırasında bulunan ve tescil edildiği belirtilen sur kalıntısı (URL – 28)

Bu bilgiler dışında alan çalışması sırasında Büyük Cami'ye yakın bir konumda tescilli sur kalıntısına paralel konumda olan bir yapının otopark olarak kullanılan zemin katında sur kalıntıları bulunduğu tespit edilmiştir (Şekil 41 ve 42).

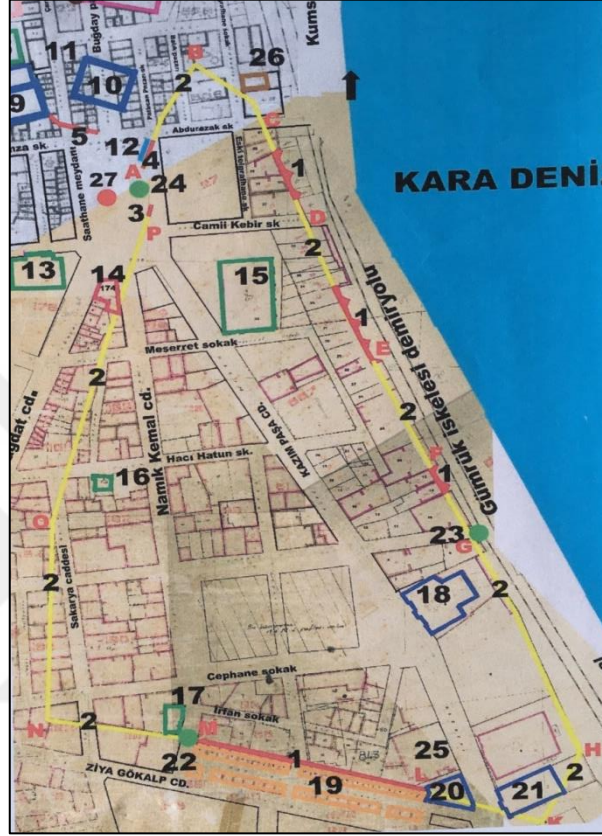
Şekil 41. Büyük Cami yakınındaki otoparkta bulunan sur kalıntısının konumu

Şekil 42. Bir yapının zemin katında bulunan otoparktaki sur kalıntısı

Samsun K.V.K.B.K Müd.'nde yapılan görüşmelerde, yapılaşma izninin sur kalıntılarını koruma koşulu ile verildiği belirtilmiştir. Sancak (2015), Samsun Kalesi'nin varlığına ilişkin yaptığı çalışmalar sonucunda, varlığı bilinen sur kalıntılarını kesin ve tahmini şeklinde sınıflandırarak kalenin günümüz konumunu tahmini olarak gösteren bir harita üretmiştir (Şekil 43).

Bu çalışmada arkeolojik kazı sonucunda ortaya çıkan, kadastrada bulunan ve varlığı bilinen sur kalıntılarını referans almıştır. Şekil 43'deki haritaya göre 1 numaralı çizgiler kesin olarak bilinen, 2 numaralı çizgiler ise tahmini sur kalıntılarını göstermektedir.

Şekil 43. Surların günümüz konumu (Sancak, 2015)

2.2.2. Saathane Meydanı Tespit Süreci

Büyük Samsun Yangınından sonra kentin yeniden yapılanma sürecinde Hrisantes Efendi ve Mösyö Briyo Trabzon Valiliği tarafından görevlendirilerek hasar tespiti yapmış ve kentin tekrar yapılanmasına yönelik imar hareketleri tanımlamıştır (Sarısakal, 2007). Bu çalışmalarda göze çarpan en önemli detay kentin farklı bölgelerinde pazar alanlarının kurulması kararıdır. Pazar alanları günümüz kentindeki önemli açık mekânlara dönüşmüştür. Tablo 5'te yer alan bu pazarlardan meyve pazarı (Trabzon salnamelerinde İskele Meydanı olarak da geçmektedir URL – 29) günümüzde Saathane Meydanı, tütün meydanı ise Cumhuriyet Meydanı olarak kullanılmaktadır.

Tablo 5. 1870'lerde oluşturulan pazarlar ve alansal büyüklükleri (Erlar, 2006)

Pazar Adı	Alan Büyüklüğü (m ²)
Buğday Pazarı	510 m ²
Saman Pazarı	910 m ²
Meyve Pazarı	1150 m ²
Odun Pazarı	605 m ²
Tütün Meydanı	1280 m ²

II. Abdülhamit'in tahta çıkışının onuncu yılı nedeniyle vilayetlerde saat kulesi yapılmasını emretmesiyle Samsun Meyve Pazarı (İskele Meydanı)'na 1887 yılında bir saat kulesi yaptırılmış ve meydanın adı bu günden sonra Saathane Meydanı olarak belleklerde yerini almıştır (URL – 29).

1940larda yılında Samsun kenti büyük bir deprem geçirmiş ve Saat Kulesi bu deprem sonucunda büyük zarar görmüştür. Oluşturulan inceleme komisyonu tarafından zararın, kulenin çevresi için tehlike oluşturacak düzeyde olduğu belgelenmiş ve kulenin kaldırılmasına karar verilmiştir. Bu süreden sonra 1977 yılına kadar Saathane Meydanı saatsiz bir şekilde meydan özelliğini korumuştur (URL – 29) (Şekil 44).

Şekil 44. Saathane Meydanı saat kulesi tarihsel süreci (1920ler, 1930lar ve 1950ler; URL – 30, 1980ler; URL – 31)

2001 yılında Samsun Büyükşehir Belediyesi tarafından orijinal saat kulesinin bir benzeri yapılarak meydanın eski saatli görünümünü kazanması sağlanmıştır (Şekil 45).

Şekil 45. Saathane Meydanı, 2010lar (URL – 32)

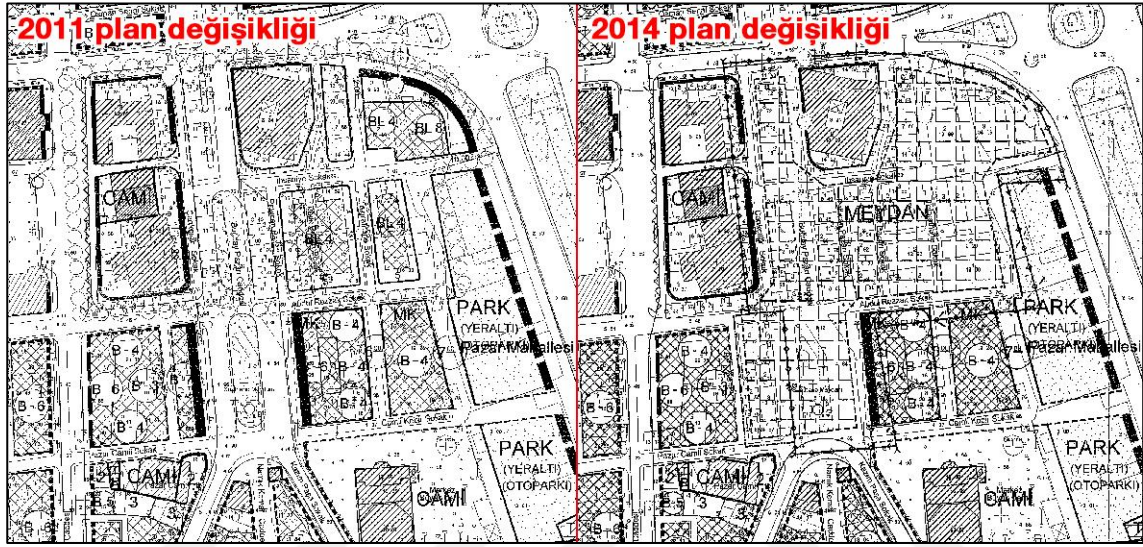
Birçok düzenleme geçiren Saathane Meydanı ve saat kulesinin yöre sakini için önemli bir bellek elemanı olduğu anlaşılmaktadır. Saathane Meydanı kentin önemli meydanlarından biri olması, farklı dönemlerde yapılan imar planlarında farklı uygulamalar görmesine neden olmuştur (Şekil 46).

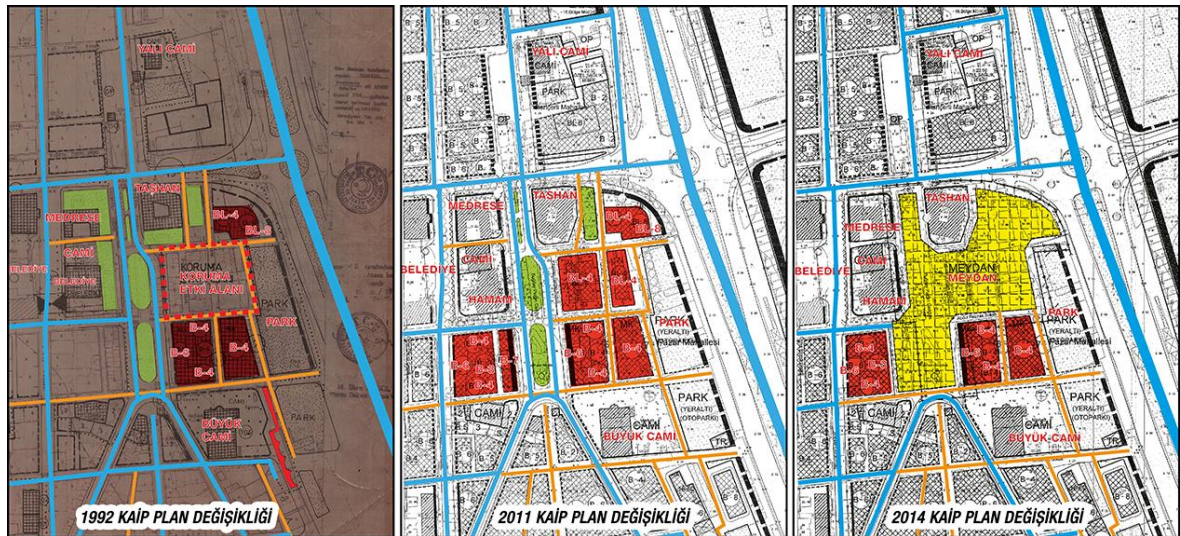
Şekil 46. 1960, 1980, 1988 ve 2006 imar planlarında Saathane Meydanı (Samsun B.Ş.B arşivi)

İmar planları incelendiğinde Saathane Meydanı'nda her dönem bir açık alan ve ulaşım kaygısı olduğu görülmektedir. Bununla birlikte 2006 yılındaki imar kararları 1992 yılında onaylanan koruma amaçlı imar planı değişikliğindeki kararları yansıtmaktadır. 2010 yılından sonra ise büyükşehir belediyesi iki adet koruma imar planı değişikliği ile meydana yönelik yeni uygulamalar için kararlar üretmiştir (Şekil 47 ve 48).

Şekil 47. Samsun koruma amaçlı nazım imar planı 2011 ve 2014 yılı değişiklikleri (Samsun K.V.K.B.K Müd. arşivi)

Şekil 48. Saathane Meydanı KAİP 1992, 2011, 2014 yıllarında yapılan plan değişiklikleri (Samsun K.V.K.B.K Müd. arşivi)

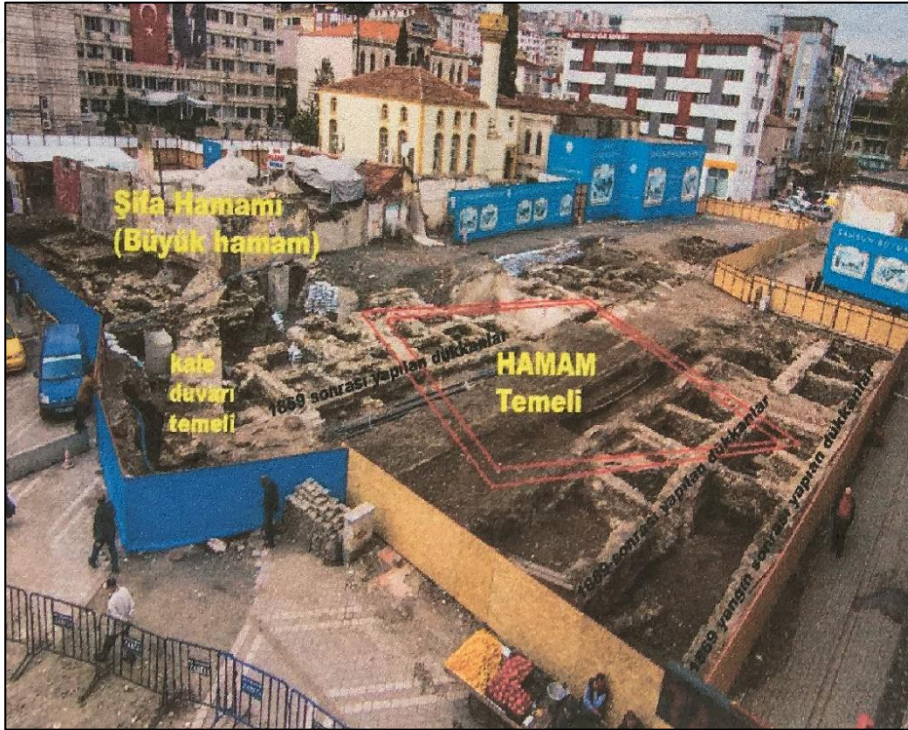
2011 yılında 14.10.2011 tarihli 18/343 sayılı kararlarla yapılan plan değişikliği ile; 1992 yılında belirlenen “koruma etki alanı”na ilişkin yapılaşma koşulunu blok nizam 4 kat ticaret alanı (BL-4) olarak ve Medrese, Medrese Cami ve Taşhan önündeki alanları resmi kurum alanı olarak belirlenmiştir. Samsun K.V.K.B.K bu değişikliği düzelterek (koruma amaçlı imar planını koruma amaçlı nazım imar planı yapmak) onaylamıştır (Samsun K.V.K.B.K 17.11.2011, 111 sayılı kararı). Büyükşehir belediyesi ise 29.11.2011 tarihli 22/381 sayılı kararlarla plan değişikliğini yürürlüğe koymuştur. Bu süreç sonucunda ilgili plan değişikliğine itirazlar yapılmış ancak büyükşehir belediyesi itirazları reddetmiştir. Bunun sonucunda karardan etkilenen yöre sakinleri dava açmıştır. Mahkemenin bilirkişi heyetinden görüş istemesinin ardından, bilirkişi heyetinde görüş ayrılıkları bulunması sebebiyle plan değişikliğinin oy çokluğuyla uygun olduğuna yönelik rapor sunulmuştur. İdare mahkemesi bilirkişi raporuna uygun olarak ilgili değişikliği onamış, ancak davacılar bireysel olarak temyize gitmiştir. Temyize konu olan taşınmazları birleşik dava olarak değil teker teker değerlendiren (parçacı planlama yaklaşımı) Danıştay 6. Dairesi, parsel bazında onama, ret, kısmen onama kısmen ret gibi kararlar vermiştir. Bu kapsamda karar onaması yapılan parseller kamulaştırma işlemi ile kamuya kazandırılmıştır.

Bununla birlikte büyükşehir belediyesi 2014 yılında Saathane Meydanı’nda tekrar koruma amaçlı imar planı değişikliği yapmıştır (Samsun B.Ş.B Meclis 12.09.2014, 16/245 sayılı karar). Bu kararda, 1992 yılında onaylanan koruma amaçlı imar planındaki “koruma etki alanı”nı, Saathane Meydanı’ndaki yeşil alanları ve yolları, Saathane Meydanı’nın batısındaki yapı adasını ve Taşhan’ın doğusundaki yapı adasını da içine alacak bir meydan tanımlanmıştır. Koruma etki alanı içinde kalan mülk sahiplerinden bazıları tekrar dava açarak imar planı değişikliğini mahkeme sürecine taşımıştır. Bu kapsamda bilirkişi, uygulamanın uygun olmadığına yönelik görüş bildirmiş ve idare mahkemesi ilgili uygulamanın iptaline yönelik karar vermiştir (Samsun İdare Mahkemesi 17.03.2016, K:2016/345 sayılı kararı). Bu süreç sonrasında davalı taraf temyize gitmiş ve imar planı değişikliği süreci üst mahkemeye taşınmıştır. Sürecin Danıştay 6. Dairesi’nde Nisan 2017 tarihi itibarıyla devam ettiği bilinmektedir.

Mahkeme süreci devam ederken, Samsun Büyükşehir Belediyesi kamulaştırma yaptığı parseller kapsamında teknik altyapı çalışmalarını sürdürmüştür. 2014 yılı sonlarında Saathane Meydanı’nda büyükşehir belediyesi tarafından yapılan kanalizasyon çalışmaları sırasında arkeolojik kalıntılar ortaya çıkmıştır (Samsun İl. K.T.M Müze Müd. 20.02.2015, 531 sayılı yazı). Durum müzeye haber verilerek sondaj kazısı ve çalışmalarının başlaması

sağlanmıştır (Samsun İl. K.T.M Müze Müd. 26.05.2015; 1618 sayılı yazı). Bu bilgiler ışığında Samsun K.V.K.B.K “açığa çıkan duvar kalıntıları ve diğer mimari kalıntıların mahiyetinin anlaşılabilmesi için” kurtarma kazılarının yapılması yönünde karar almıştır (Samsun K.V.K.B.K 01.06.2015, 2625 sayılı karar).

Kurtarma kazılarıyla ilgili Müze raporunda yaklaşık 5 ay süren kazıya ait finansman, işçi ve ekipman desteğini büyükşehir belediyesinin sağladığı belirtilmektedir. Yapılan kurtarma kazılarında “Samsun Kalesi temelleri, 14–15. yüzyılda yapıldığı düşünülen hamam temelleri, şehir merkezinde ilk kez Bizans dönemi mimari yapılarına ilişkin kalıntılar, Osmanlı dönemine ait şehrin temiz ve atık su sistemlerine ilişkin kalıntılar ve Büyük Samsun Yangını sonrasında yapılan imar çalışmalarına ilişkin kalıntılar” ortaya çıkarılmıştır (Şekil 49). Bununla birlikte kazının uzun vadeli olması gerektiği için tam olarak sonuçlandırılmadığı, çevredeki yapılaşmaların da kazıyı sürdürmeye engel olduğu açıklanmıştır (Samsun İl. K.T.M Müze Müd. 01.02.2016, 24 sayılı kazı raporu). Ayrıca mevcutta kazılmış alanda farklı katmanların bulunduğu ve çalışmanın tamamlanmadığı ve sürmesi gerektiği arkeologlar tarafından belirtilmiştir.

Şekil 49. Saathane Meydanı kazısında ortaya çıkan arkeolojik varlıklar

2.2.3. Alanda Varlığı Bilinen Diğer Arkeolojik Varlıkların Tespit Süreci

Yalı Cami; Saathane Meydanı'na çok yakın bir konumda bulunan ve eski buğday pazarının bulunduğu alandaki Yalı Cami'nde çevre düzenleme projesi çalışmalarında arkeolojik varlıklar bulunmuştur. İlkadım Belediyesi, Hançerli Mahallesi'nde bulunan Yalı Cami'nde çevre düzenlemesi için Samsun K.V.K.B.K'ndan görüş istemiştir (İlkadım Belediye Meclisi 07.03.2016, 840 sayılı karar). Kurul önerilen projenin uygun olduğuna ve onaylanan projenin büyükşehir belediyesi K.U.D.E.B denetiminde yapılmasına karar vermiştir (Samsun K.V.K.B.K 30.03.2016, 3311 sayılı kararı). Bu aşamadan sonra alanda yapılan kazı çalışmaları sırasında duvar kalıntıları bulunmuştur (Şekil 50).

Şekil 50. Yalı Cami avlusunda yapılan kazı sonrasında bulunan kalıntılar

Arkeolojik varlıkların bulunmasından sonra, müze; alanda yaptığı kazı çalışmaları sonrasında, kazı alanının kuzey ve doğu sınırını oluşturan duvarların ise Saathane Meydanı kazısında bulunan kalıntılarla benzer özellikler sergilediği belirtilmiştir (Samsun İl K.T.M Müze Müd. 22.04.2016, 80 sayılı kazı raporu). İlgili raporda İlkadım Belediyesi WC yapısını kazı alanına sınır olan kuzey ve doğu duvarlarına 1m mesafede konumlandıracağını belirtmiştir. Müze yetkilileri her koşula karşı alanın kuzey ve doğu sınırını oluşturan buluntuların coğrafi koordinatlarını belirleyerek ilgili işlemi kurula sevk etmiştir. Kurul, alandaki arkeolojik varlıkların “22.04.2016 tarihli 80 sayılı Müze Raporunda herhangi bir kültürel özellikte yapı sergilemediği belirtildiğinden 2863 sayılı yasa kapsamında tescilinin

uygun olmadığına” ve 30.03.2016 tarihli 3311 sayılı kararla onaylanan projenin büyükşehir K.U.D.E.B ve Müze denetiminde yapılmasına yönelik karar almıştır (Samsun K.V.K.B.K 05.05.2016, 3395 sayılı kararı). 30.03.2017 tarihinde yerinde yapılan incelemeler sonrasında İlkadım Belediyesi'nin ilgili çevre düzenleme projesini gerçekleştirdiği tespit edilmiştir (Şekil 51).

Şekil 51. Yalı Cami kazısı sonrası çevre düzenlemesi (URL – 33)

Kasaplar Caddesi Hacı Hatun Sokak'ta bulunan 181 ada 37 parsel; Saathane Meydanı'na çıkan caddelerden biri olan Kasaplar Caddesi üzerinde bulunan ve Şekil 52'de işaretlenen parselde yapılan yeni inşa çalışmalarında da kalıntılar bulunmuştur (Samsun K.V.K.B.K'nda yapılan 29.03.2017 tarihli görüşme). Ancak bulunan kalıntılar oldukça yeni olduğu için (2017 yılı Mart ayının son haftası) yönelik hukuki süreç daha başlangıç aşamasındadır (Şekil 52). Bununla birlikte gerek kurulda gerek de müzede yapılan görüşmelerde, alanda bulunduğu belirtilen arkeolojik varlığın sur kalıntısı olabileceği yönünde fikirlerin olduğu gözlenmiştir.

Şekil 52. Kasaplar Caddesi'nde kazı yapılan parsel ve kazı sonrası fotoğrafı (Kadastro haritaları altlık olarak kullanılmıştır)

2.3. Çalışma Alanının Tescil Süreci

Büyük Cami'nin doğusunda kalan sur kalıntısı, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından 08.03.1985 tarihli 798 sayılı kararla tescil edilmiştir (T.K.T.V.K.Y.K 08.03.1985, 798 sayılı karar). Koruma amaçlı imar planında (1990) tescilli kültür varlığı olarak tanımlanan sur kalıntısının bu kararla tescillendiği söylenebilir. Trabzon K.T.V.K.K sur kalıntısını 13.07.1991 tarihli 1111 sayılı ve 20.03.1992 tarihli 1313 sayılı kararlarıyla korunmaya değer kültür varlığı olmadığını belirlemiş ve Danıştay 6. Dairesi ise 1993 gün 2268 sayılı kararıyla sur kalıntısının tescilini kaldırmıştır (Trabzon K.T.V.K.K 20.11.1993, 1815 sayılı kararı)

Ancak 2001 yılında Büyük Cami çevre düzenlemesine ilişkin yapılan çalışmalarda tescili kaldırılan sur kalıntısı ortaya çıkarak tekrar gündeme gelmiş ve Samsun K.T.V.K.K (o dönemde Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu idi) tarafından 20.10.2001 tarihli 308 sayılı kararla tekrar tescil edilmiştir (Şekil 53).

Şekil 53. 2001 yılında tescil edilen sur kalıntısı (Samsun K.V.K.B.K Müd. arşivi)

Samsun Kalesi'ne ilişkin sur kalıntılarından Büyük Cami doğusunda kalan ve kadastral verilerde 552 ada 43 parsel olarak belirlenen sur kalıntısı ilk olarak 1985 yılında yapılmış ancak 1993 yılında tescili kaldırılmıştır. Samsun K.T.V.K.K ise sur kalıntılarının tekrar ortaya çıkmasıyla 20.10.2001 tarihli 308 sayılı kararla tescil işlemi gerçekleştirilmiştir.

Saathane Meydanı'ndaki kazılar (Şekil 54) sonucunda hazırlanan raporlar doğrultusunda Samsun İl K.T.M Müze Müd. alanın I. ve III. derece arkeolojik sit alanı olarak ilan edilmesine yönelik kurala görüş bildirmiş ve Samsun K.V.K.B.K yasada belirtildiği şekilde ilgili kurumlardan görüş istemiştir (Samsun K.V.K.B.K 15.02.2016, 362 sayılı yazı). Kurumlardan gelen görüşler doğrultusunda kurul yaptığı toplantı sonucunda I. derece arkeolojik sit alanı olarak tescil edilmesi istenen alanı, içinde tescilli kentsel yapılar bulunduğu gerekçesiyle "kentsel arkeolojik sit alanı" ve III. derece arkeolojik sit alanı olarak tescil edilmesi istenen alanı da "III. derece arkeolojik sit alanı" olarak tescillenmesine ilişkin belgelerin müze müd. tarafından hazırlanmasına ve bu alanın büyükşehir belediyesi tarafından korunmasına yönelik karar almıştır (Samsun K.V.K.B.K 18.02.2016, 3240 sayılı karar).

Şekil 54. Kazı alanına ilişkin fotoğraflar (Samsun K.V.K.B.K arşivi)

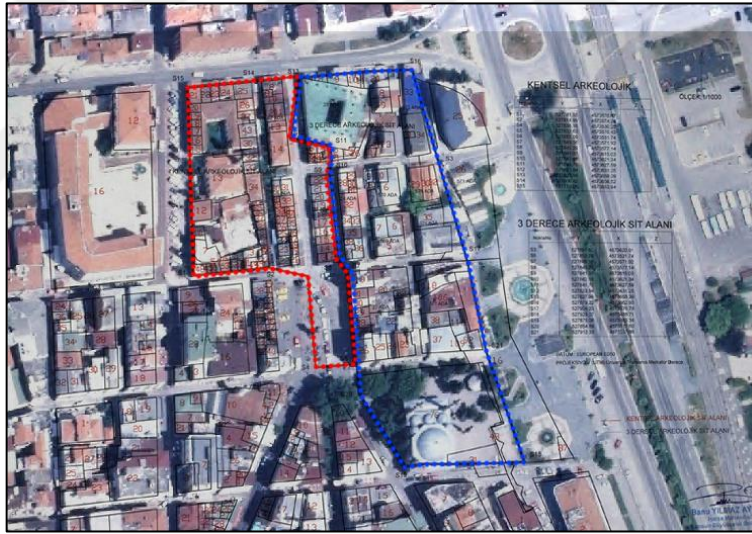
Müze Müd. tarafından hazırlanan tescil raporu doğrultusunda Samsun K.V.K.B.K; “Osmanlı ve Selçuklu dönemi hamam, dükkan, sur duvarı, cadde ve kalıntıların açığa çıktığı (içerisinde tescilli Şifa Hamamı, tescilli Medrese Camii ve tescilli Süleyman Paşa Medresesi’nin de bulunduğu) alanın “kentsel arkeolojik sit alanı”, Danişmendli dönemine ait kalenin yayılım gösterdiği (içerisinde Tescilli Büyük Camii, tescilli Taşhan ve tescilli sur duvarının bulunduğu) alanın “III. derece arkeolojik sit alanı” olarak tescil edilmesine” ifadeleriyle ilgili alanı bir karşı oya karşın oy çokluğu ile tescil etmiştir. Tescil edilen alana ilişkin koruma kullanma koşullarının, kentsel arkeolojik sit alanında; K.V.K.Y.K’nun belirlediği 702 sayılı ilke kararına göre, III. derece arkeolojik sit alanı olarak belirlenen alanın ise yine K.V.K.Y.K’nun belirlediği 658 sayılı ilke kararına göre uygulanmasına ilişkin karar alınmıştır (Samsun K.V.K.B.K 30.03.2016, 3310 sayılı karar) (Şekil 55 ve 56). Aynı kararda alana ilişkin koruma ve teşhir projelerinin yapılması ve alanın korunmasının büyükşehir belediyesi tarafından sağlanması gerekliliği belirtilmiştir.

Samsun K.V.K.B.K tarafından alanın tescil edildiği, gerekli kurum ve kuruluşlara bildirilerek tapu kütüğünde beyan edilmesi ve Resmi Gazetede yayınlanması sağlanmıştır (Samsun K.V.K.B.K 07.04.2016, 796 ve 12.04.2016, 926 sayılı yazılar).

Şekil 55. Tescil edilen sit alanlarına ilişkin kroki (Samsun K.V.K.B.K arşivi)

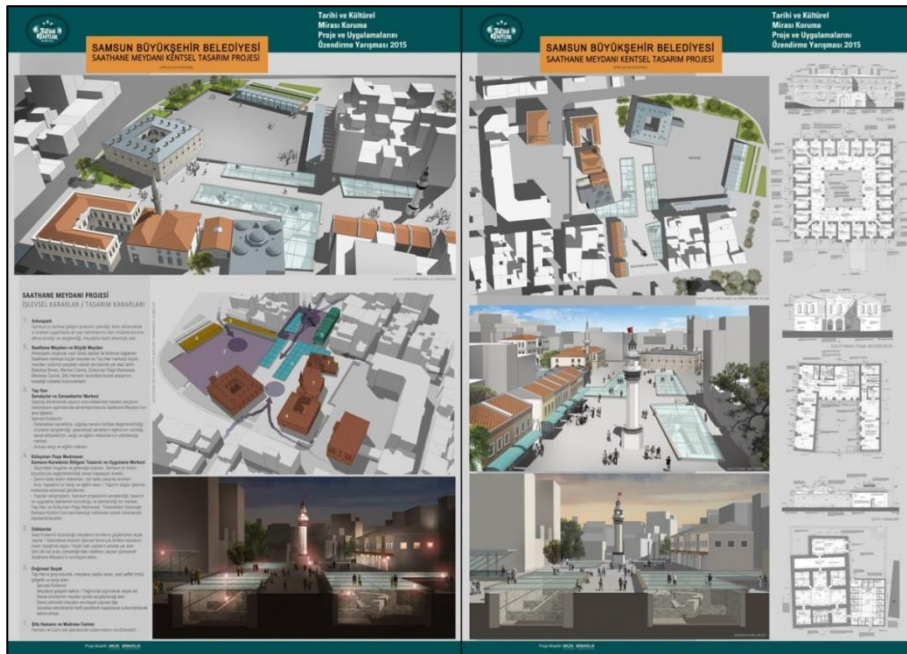
Şekil 56. Tescil edilen sit alanlarının uydu görüntüsü (2013) ile çakıştırılması

Yalı Cami kazı çalışmalarındaki süreç ise tescil ile sonuçlanmamıştır. Müze raporunda alanın içinde kalan ve doğu-batı yönünde konumlanan ve aralarında 3.5m mesafe olan iki duvar kalıntısının kültürel özellik sergilemediği ancak kazı alanının sınırlarındaki kalıntıların Saathane Meydanı kazısındaki kalıntılara benzer özellik taşıdığı belirtilmiştir. Bu kapsamda Saathane Meydanı'ndaki varlıkların tescil edilmesi ancak Yalı Cami'de kazı alanın sınırlarını oluşturan varlıkların tescilinin yapılmaması önemli bir çelişkidir.

2.4. Çalışma Alanının Planlama Süreci

Kurul tarafından Saathane Meydanı'nın Kentsel ve III. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescil edilmesi sonrasında alana yönelik yapılacak ilk çalışma, yasal mevzuatta, tüm ölçeklerdeki planlama çalışmalarının ivedilikle yapılması olarak tanımlanmıştır (K.V.K.Y.K 702 sayılı ilke kararı). Bu bağlamda tescil edilen sit sınırları Samsun Büyükşehir Belediyesi Meclisi tarafından 15.04.2016 tarihli 182 kararıyla plana işlenmiştir (URL – 34). Bu süreçten sonra alana ilişkin herhangi bir planlama çalışması gerçekleştirilmemiştir. Alanın yapılaşma koşulları K.V.K.Y.K 658 ve 702 sayılı ilke kararları doğrultusundadır.

Ancak Saathane Meydanı'ndaki süreç büyükşehir belediyesinin kentsel tasarım çalışmasına yönelmesiyle farklı bir boyutta devam etmektedir (URL – 35). Kentsel tasarım projesi, arkeolojik varlıkları, cam örtülerle koruyacak ve sergileyecek bir arkeopark niteliğinde ele almış ve kalıntıların üstten “izlenebileceği” bir tasarım geliştirmiştir (Şekil 57). Üretilen proje 15. Tarihi ve Kültürel Mirası Koruma Proje ve Uygulamalarını Özendirme Yarışmasında “kent merkezinde anıtsal yapıların nitelikli ve sade bir mimari tasarım ile korumaları, projenin kent kimliğine olan olumlu katkısı, kamusal kullanımı destekleyen tasarım anlayışı, sosyal ve ekonomik etkisi yüksek bütüncül işlevlendirme kurgusu” yaklaşımıyla proje kategorisinde ödül almıştır (URL – 36) (Şekil 57).

Şekil 57. Saathane Meydanı kentsel tasarım projesi (URL – 37)

Bu proje dışında alandaki sur kalıntılarının korunmasına ilişkin bütüncül bir planlama çalışması bulunmamaktadır. Samsun Kalesi'nin güney surlarını oluşturan sur kalıntıları kentsel sit alanı içerisinde kalmakta ve bu alana ilişkin koruma amaçlı imar planı dahilinde değerlendirilmektedir.

Yalı Cami ve Kasaplar Caddesi kazıları Saathane Meydanı ve Samsun Kalesi ile ilişkilendirecek bütüncül bir planlama çalışmasının da tez araştırması sürecinde yapılmadığı bilinmektedir.

2.5. Bölüm Değerlendirmesi

Bu bölümde Samsun kent merkezinde bulunan arkeolojik varlıkların kente kazandırılması yönünde yapılan çalışmalar irdelenmiştir. Bu bağlamda kentin tarihsel gelişimi irdelenerek arkeolojik varlıkların nerede yoğunlaştığı belgelenmiş, sonrasında günümüzde varlığı bilinen arkeolojik varlıkların tespit ve tescil süreçleri incelenerek planlama çalışmalarındaki rolleri tartışılmıştır. Arkeolojik varlıkların bulunması çok yeni bir tarihe dayandığı için tespit ve tescil sürecinin “bulunan” arkeolojik varlıklar için tamamlandığı ancak planlama sürecinin devam ettiği belirlenmiştir.

Arkeolojik varlıkların kente kazandırılması için tespitinin ve tescilinin önemli olduğu kadar yakın mesafelerde konumlanan arkeolojik varlıkların birbirleriyle ilişkili olup olmadığının sorgulanmasının önemi ortaya konmuştur. Çalışma alanındaki arkeolojik varlıkların yapısı ve konumu; alanla ilgili çalışma yürüten araştırmacılara, alanın arkeolojik potansiyele sahip bir alan olduğunu düşündürmektedir.

Alanda arkeolojik varlıkların korunmasına yönelik planlama çalışmaları yasal süreç tamamlanmadığı için halen yapılmamıştır. Ancak bunun yerine Saathane Meydanı'na kentsel tasarım projesi hazırlanmasının çelişki olarak değerlendirilmiştir.

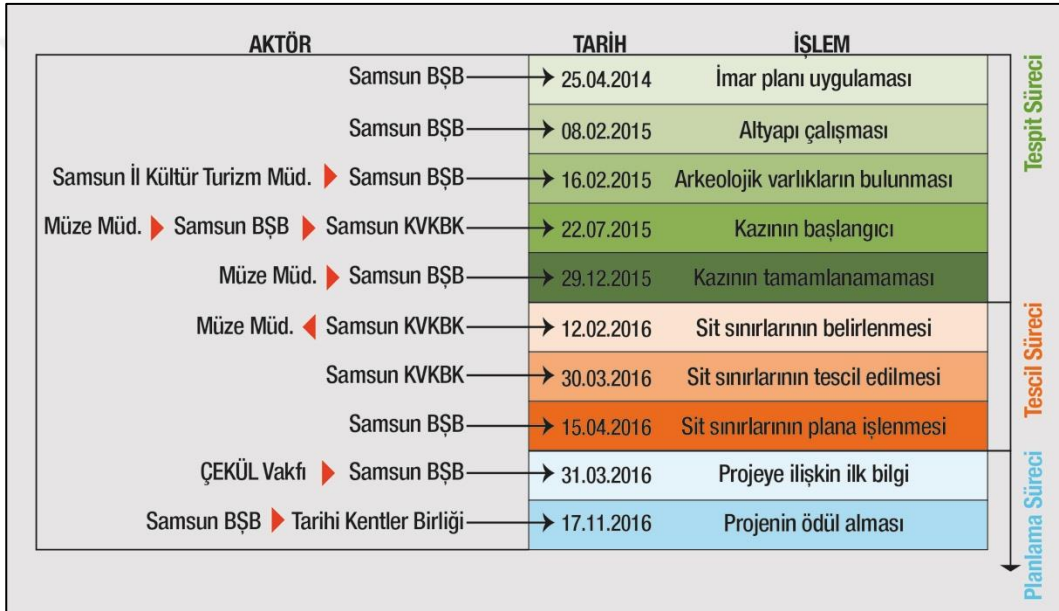
Genel olarak bölüm değerlendirilmesi yapılacak olursa, Samsun kenti tarihsel sürekliliği içinde kısa bir geçmişe sahip arkeolojik varlıklar, geçmiş haritalar, planlar, belgeler vd. tarihi veriler yardımıyla araştırılmıştır.

Bulgular bölümünde, yapılan çalışmalar literatür araştırmalarının çıktılarıyla harmanlanarak değerlendirilecektir.

3. BULGULAR

Bu bölümde Saathane Meydanı'ndaki kazı çalışması süreci tanımlanarak literatür araştırmalarından çıkan kriterler üzerinden bulgular aktarılacaktır.

Saathane Meydanı'ndaki kazı çalışmalarına ilişkin sürecin tanımlanması mevzuata uygun bir çalışma gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğinin irdelenmesinde önemli bir aşama olacaktır. Bu kapsamda alana ilişkin işlem akışını içeren çalışma Şekil 58'deki gibidir.

Şekil 58. Saathane Meydanı kazısı işlem akış şeması

Saathane Meydanı'nda yapılan kazı çalışmalarında alanla doğrudan ilişkili aktörler; Samsun B.Ş.B, İlkadım Belediyesi, Samsun İl K.T.M ve bağlı Müze Müd., Samsun K.V.K.B.K, yöre esnafı, yöre sakini ve sivil toplum kuruluşlarıdır. Ancak Şekil 58 incelendiğinde yöre esnafı, yöre sakini ve sivil toplum kuruluşlarının sürece dahil edilmediği ve sürecin kamu kurumları arasında sürdürüldüğü anlaşılmaktadır.

Bu kapsamda alanda etkin aktörlerin Samsun B.Ş.B ve Samsun İl K.T.M Müze Müd. olduğu görülmektedir.

Bu değerlendirmeyeyle birlikte bulgular bölümü birinci bölümde ülkelerin yasal düzenlemelerinden çıkarımlar sonucunda oluşturulan; araştırma ve kazı, finansman, envanter, yerelleşme, planlamada arkeolojik verilerin değerlendirilmesi, koruma bilinci ve disiplinler arası işbirliği kriterleri altında aktarılmaktadır.

3.1. Araştırma ve Kazı Sorumluluğu

Araştırma ve kazı kriteri; alandaki kazı sorumluluğu, kazıya ilişkin bilimsel araştırmaların yürütülmesi gibi alanın analiz ve tespit sürecini oluşturan işlem adımlarını kapsamaktadır.

Bu bağlamda; Saathane Meydanı'ndaki arkeolojik alanda bilimsel araştırma ve kazı yapma sorumluluğu Samsun İl K.T.M Müze Müdürlüğü'ndedir (17.02.2016 tarihli Sondaj ve Kazı alışmalarının Yürütülmesi Hakkında Yönerge). İlgili bilimsel verilere bağlı kazı raporlarının oluşturulması ve sit sınırlarının tanımlanması da yine Müze Müd.'nn yetki alanında kalmaktadır. Müze Müd. uzmanlarıyla yapılan görüşmeler sonrasında alana ilişkin çalışmaların finansal ve teknik destek eksikliği nedeniyle tamamlanamadığı ve kazıların tek dönemde gerçekleştirilmesiyle arkeolojik varlıkların devamının ortaya çıkarılmadığı belirtilmiştir. Şekil 59'dan çalışmaların tamamlanamadığı anlaşılmaktadır.

Şekil 59. Kazıların yarım kaldığına ilişkin bulgu

Çalışmaların yarım kalması sürecin işlemesine engel teşkil etmemiş, ortaya çıkan varlıklar değerlendirilerek sit alanı sınırları belirlenmiş, tescil işlemi gerçekleştirilmiş ve

Samsun B.Ş.B tarafından alanın korunmasına ilişkin koruma ve teşhir projelerinin sunulmasına karar verilmiştir (Samsun K.V.K.B.K. 30.03.2016, 3310 sayılı karar).

Ancak mevzuatımızda konuyla ilgili olarak; Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (gözden geçirilmiş)nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında 4434 sayılı Kanun'da "sitin bilimsel incelemesinin yapılabilmesi ve sonuçların yayınlanabilmesi için yeterli zamanın ve olanakların verilmesini sağlamak" maddesi, K.V.K.Y.K'nun; 702 sayılı ilke kararında "Bu alanlarda, arkeolojik değerlerin bilimsel yöntemlerle açığa çıkarılması, onarılması ve sergilenmesi işlemlerinin esas alınarak sağlıklı ve kapsamlı arkeolojik envanter temeline dayalı öz gerekli bütün ölçeklerdeki planlama çalışmalarının ivedilikle yapılmasına, bu planlar onanmadan, parsel ölçeğinde uygulamaya geçilmemesine" ve 37 sayılı ilke kararında ise "...açığa çıkan-çıkarılan taşınmaz kültür varlıklarının bilimsel yöntemlerle araştırılması, kazılarının yapılması, temizlenmesi ve uygun koruma yöntemleriyle yerinde teshir edilerek kent arkeolojisine kazandırılmasının uygun olduğuna" yaklaşımları net bir şekilde belirtilmiş ve izlenecek süreç tanımlanmıştır.

Bu düzenlemeler, alandaki kazı çalışmalarının tamamlanması ve sonrasında arkeolojik varlıkların teşhir edilmesi gerektiğini açıkça göstermektedir. Buna karşın alandaki bilimsel çalışmaların tamamlanmadığı arkeolojik varlıkların açığa çıkan yapısından anlaşılmaktadır (Şekil 59).

Bilimsel çalışmalar tamamlanmadan "...sağlıklı ve kapsamlı arkeolojik envanter temeli..." oluşturulamayacaktır. Bunun akabinde oluşturulacak planın eksik bilgi ile üretileceği açıktır. Eksik bilgi ile üretilen planların yanlış sonuçlar doğuracağı rasyonel bir gerçektir.

Alana ilişkin kentsel tasarım projesi incelendiğinde, kazılan ve mevcutta açık olan alanların korunacağı ve açılmamış olan yerlerin ise aynı şekilde kalacağı görülmektedir (Şekil 57). Bu durum ise yakın gelecekte bu alanda kazıların ve dolayısıyla bilimsel çalışmaların devam etmeyeceğini göstermektedir.

Analiz ve tespit süreci tamamlanmayan bir arkeolojik alanda, Samsun K.V.K.B.K'nun verdiği koruma ve teşhir projelerinin üretilmesi kararı süreci ters işleyen bir karar olmuştur. Bu kapsamda alanın kentle bütünleşme süreci sekteye uğramıştır.

Arkeolojik varlıklar, uluslararası mevzuatta bilimsel bilginin kaynağı, tarihi bir belge, geçmişin temel bilgisi olarak tanımlanmış ancak alanın kazı süreci tamamlanmadığı için kentin önceki dönemlerine ilişkin bilimsel verilerin tamamının ortaya çıkarılamaması sorunu doğmuştur. Bunun dışında kazı çalışmalarına ilişkin bilimsel yayın da yapılmamıştır.

Araştırma ve kazı sorumluluğunun yasal düzenlemeler tarafından kamu kurum ve kuruluşları üzerinde tanımlanması, kültürel mirasın korunmasına katkı sağlamasına rağmen, teknik destek, iş yükü, eleman yetersizliği gibi konularda sorunlar oluşmakta ve kazı çalışmaları olumsuz olarak etkilenmektedir. Ülkemizdeki bu düzenleme “salt koruma” yaklaşımının bir sonucu ve “bütünleşik koruma” yaklaşımına uzak bir uygulama olarak değerlendirilebilir.

3.2. Finansman

Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Yapılacak Yüzey Araştırması, Sondaj ve Kazı Çalışmalarının Yürütülmesi Hakkında Yönerge’de belirtildiği gibi arkeolojik kazıların finansmanı kişi veya kuruluşlar gibi sponsorlar tarafından karşılanmadığı sürece kamu ödenekleri tarafından karşılanmaktadır. Bu kapsamda Saathane Meydanı’ndaki kazı finansmanı Samsun B.Ş.B tarafından karşılanmıştır (Samsun İl K.T.M Müze Müd.’nde yapılan görüşmeler). Kamu kaynaklarının kısıtlı olması, kaynakların ülke genelinde değerlendirilmesi gibi hususlar kamu tarafından sağlanan finansman desteğini olumsuz etkilemektedir. Bu kapsamda alanda finansman desteğinin kesilmesi kazıların yarım kalmasına neden olan etkenler arasındadır.

Bu nedenle ülkemizde kamusal alanlarda yapılan kazılarda finansman tamamen devlet üzerinde kalmakta ve bu düzenleme “salt koruma” yaklaşımının bir ürünü olarak sorun oluşturmaktadır.

3.3. Envanter

Saathane Meydanı’na ilişkin kazı raporunda alanda farklı kültür katmanlarının bulunduğu belirtilmiş ve açılmayan yerlerde de katmanlaşmanın devam ettiğinin tahmin edildiği yapılan görüşmeler sonucunda anlaşılmıştır. Ancak kazı tamamlanamadığı için bu katmanların çalışılmaması sorunu ortaya çıkmış bu sorunun bir sonucu olarak da oluşturulan envanter alandaki potansiyel arkeolojik varlıkları içermediği için kısıtlı kalmıştır. Bu bağlamda bilimsel çalışmalar tamamlanmadan envanterin oluşturulması, sağlıklı bir sonuca ulaşamamasına neden olmaktadır. Her aşamanın gerekli zaman

oluşturularak tamamlanmasının bir sonraki aşama için hayati öneme sahip olduğu bu uygulama örneğinden anlaşılmaktadır.

Uluslararası mevzuat ve literatürde arkeolojik varlıkların korunabilmesi için öncelikle belgelenmesi gerekliliği sıkça dile getirilmektedir. Belgelemenin ise herkes tarafından erişilebilir ve günümüz teknolojisine ayak uydurmuş olması istenmektedir. Bu kapsamda incelenen ülke süreçlerinde olduğu gibi birçok Avrupa ülkesi arkeolojik varlıklarına ilişkin envanteri ulusal ve yerel ölçekte oluşturmuş ya da oluşturmaya başlayarak coğrafi bilgi sistemi yaklaşımıyla kamuya paylaşımını sağlamaktadır. Council of Europe (1969), her üye devlet tarafından ulusal arkeolojik envanterin kurulmasını önermiş, CMCoe (1989) ise envanterin ve arkeolojik haritaların arkeolojik varlıkların yok olmasını engelleyici özelliğinden bahsetmiştir. Bu kapsamda ülkemizde arkeolojik varlıklara ilişkin teknoloji çağına ayak uydurmuş bir envanter sistemi olmamakla beraber envanter sistemi tescil fişleri üzerinden yürütülmektedir. K.V.K.Y.K'nun 702 sayılı ilke kararında da “sağlıklı ve kapsamlı arkeolojik envanter temeline dayalı” olarak envanter sistemi tanımlanmıştır. Ancak ülkemizde envanter sistemi kağıt üzerinde ve kağıt üzerindeki bilgilerin dijital ortamda saklanmasına dayalıdır (tescil fişleri). Kentsel arkeolojik varlıkların kentlerimizdeki konumu ve birbirleriyle ilişkilerinin sorgulanabileceği bir sistemin olmaması, kentsel arkeolojik varlıkların kent planlama çalışmalarında Saathane Meydanı örneğinde olduğu gibi yalnızca belirlenen arkeolojik sit alanı sınırları dahilinde değerlendirilmesine neden olmaktadır.

İncelenen Avrupa ülkelerinde olduğu gibi envanter sistemleri arkeolojik varlıkların gösterildiği haritaları da içermektedir. Bu kapsamda arkeolojik yayılım alanlarını gösteren haritaların oluşturulması bu haritaların planlama sisteminde kullanılarak potansiyel arkeolojik varlıkların korunmasını artırmaktadır.

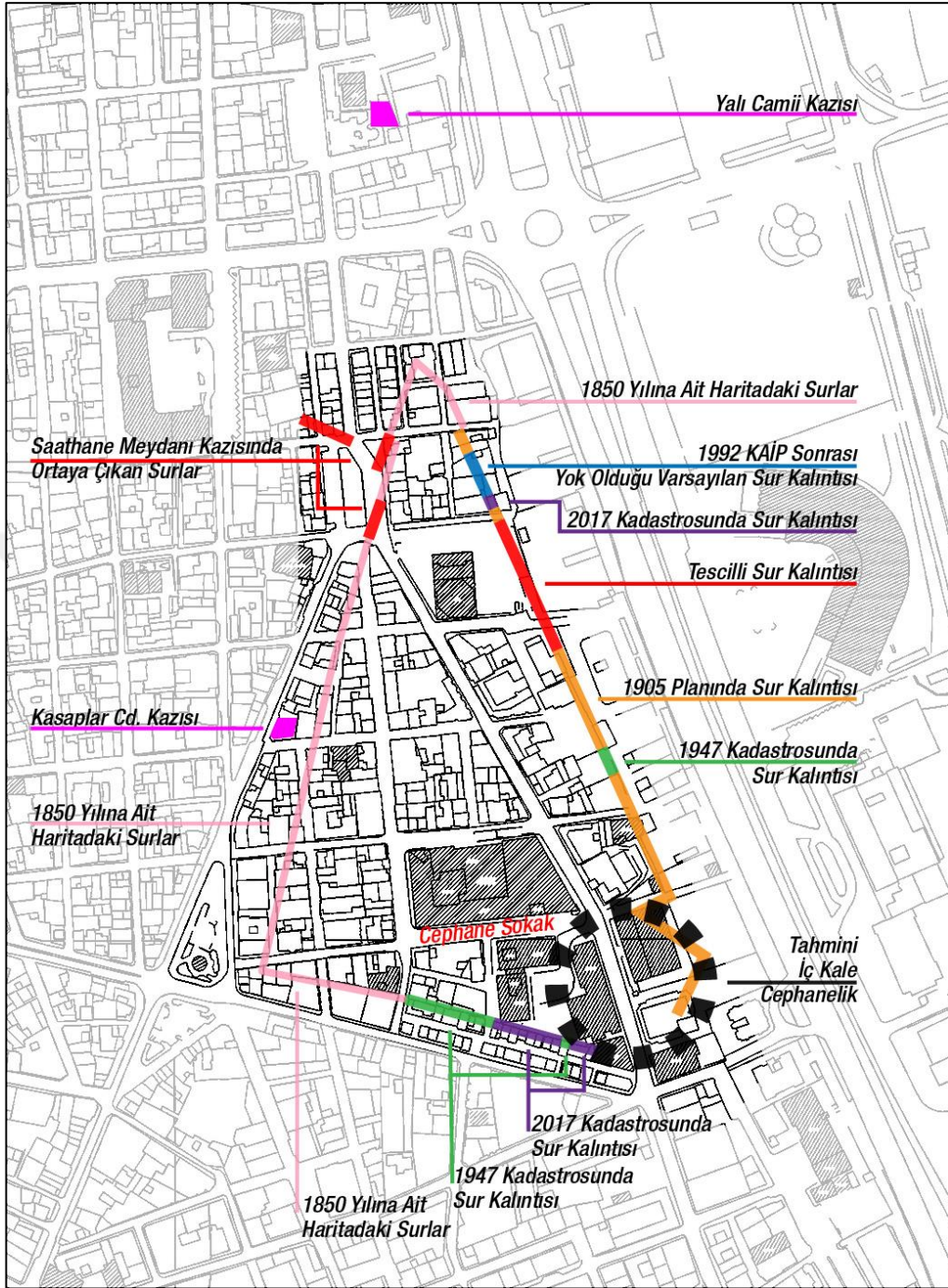
Yasal mevzuatımızda etkileşim – geçiş sahaları belirlemeye ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır (2863 sayılı Kanun). Ancak bu düzenlemelerin bulunması, ülkemizde arkeolojik sit alanlarına ilişkin etkileşim – geçiş sahası belirleme çalışmalarında kullanıldığı anlamına gelmemektedir. Yayılım alanlarının belirlenmemesi arkeolojik sit alanlarının yakın çevresindeki veya bilinmeyen arkeolojik varlıkların potansiyelinin korunmamasına neden olmaktadır. Aynı sorun Saathane Meydanı ve çevresindeki arkeolojik varlıklar için de geçerlidir. Yalı Cami ve Kasaplar Caddesi temel açma kazılarında arkeolojik varlıkların ortaya çıkması inşa sürecinin uzamasına neden olmuştur. Bu kapsamda hem kamu hem özel mülke konu parsellerde yatırımcılar programlarının gerisinde kalmışlardır. Bu durum kentin

arkeolojik yayılım haritalarının bulunmamasının, arkeolojik envanter çalışmasının tamamlanmamasının olumsuz bir sonucudur.

Bununla birlikte mevcut tescilli sur kalıntıları, Yalı Cami ve Kasaplar Caddesinde bulunan arkeolojik varlıklarla Saathane Meydanı'ndaki arkeolojik varlıkların ilişkili olduğu ortadadır. Tarihi veriler dikkate alınarak yapılan çalışma sonrasında bu alanlarda ortaya çıkan varlıkların kentin yangından önceki izlerini taşıdığı söylenebilir. Samsun'un tarihi haritaları ve verileri dikkate alınarak Samsun Kalesi'nin günümüz yerleşimi üzerindeki konumu tespit edilmiştir (Şekil 60).

Şekil 60. Samsun Kalesi'nin 2013 yılı halihazırındaki yerinin tespit edilmesi

Bu çalışma elde edilebilen verilerin değerlendirilmesi sonucunda üretilmiştir. Kentte arkeolojik yayılım alanı gibi bir çalışmanın olmaması, bundan sonraki dönemlerde yapılacak benzer yatırım süreçlerini uzatarak sorunlara neden olacağı ortadadır. Arkeolojik varlıklar özelinden değerlendirilecek olursa, yerel yönetimin bu yönde bir çalışma yapmaması arkeolojik varlıkların yok olmasına neden olmaktadır. Bu kapsamda incelenen örnek

ülkelerdeki sistemlere benzer arkeolojik yayılım alanlarının belirlenmemesi, planlamanın uygulamanın gerisinde kalmasına ve uygulama aşamasında olan yatırımcının projesini durdurarak zarar etmesine neden olmaktadır.

Modern bir envanter sisteminin olmaması planlama çalışmalarında arkeolojik varlıkların bütünlük bir şekilde korunamamasına ve ülkemizdeki koruma anlayışının “salt koruma” yaklaşımı olarak devam etmesine neden olmaktadır.

3.4. Yerelleşme

İncelenen örnek ülkelerde yetki devrinin sağlandığı örneklerde (örneğin İspanya), yerel yönetimlerin kendi arkeolojik varlıklarını koruma ve yönetme kapsamında başarılı olduğu görülmüştür. Ülkemizde yerelleşme adına yapılan uygulamalar, planlama yetkisinin yerel yönetimlere devriyle sınırlıdır. Bununla birlikte planlama yetkisinin de merkezi yönetim tarafından denetlendiği bilinmektedir. Ayrıca alanda bulunan gerek koruma bölge kurulu gerekse de müze müd. merkezi yönetimin taşra teşkilatlarıdır. Yerel yönetimin kendi planlama yönetmeliğini oluşturma yetkisi olsa bile, bu yetki mevcut yasal sistemle çelişmez.

Ancak son yıllarda yapılan bir düzenlemeyle yerel yönetimler bünyesinde K.U.D.E.B’in kurulması, korumanın yerelleşmesi için atılan önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Samsun Büyükşehir Belediyesi de kendi bünyesinde K.U.D.E.B’i kurmuş ve denetlemelere başlamıştır. Bu tez araştırması kapsamında K.U.D.E.B ile görüşülmüş, ancak ilgili birimin yeni kurulmuş olması sebebiyle, söz konusu alanla ilgili uzmanlaşmanın sağlanamadığı anlaşılmıştır.

Bu kapsamda değerlendirilecek olursa, ülkemizde korumanın yerelleşmesine ilişkin düzenlemeler yapılmaktadır. Ancak bu düzenlemelerde halen merkezi yönetimin denetimi olduğu görülmektedir.

Yerelleşmenin çalışma alanı için önemli olan bir diğer özelliği ise, arkeolojik varlıkların yere özgü olmasıdır. Her yöre kendi arkeolojik varlığının geçmişini ve sosyal yaşamdaki rolünün gelişimini bildiği için arkeolojik varlığın daha başarılı bir şekilde kentle bütünleşmesi sağlanır. Çalışma alanı özelinde de Samsun Kalesi ve Saathane Meydanı’nın sosyal yaşamdaki değişimini inceleyip en iyi kararı verecek topluluk Samsunludur. Bu kapsamda yapılacak kentle bütünleştirme çalışmalarında Samsun Kalesi’nin (arkeolojik

varlıkların) tarih boyunca kent için öneminin belirlenmesi gelecekteki anlamı için önem arz etmektedir.

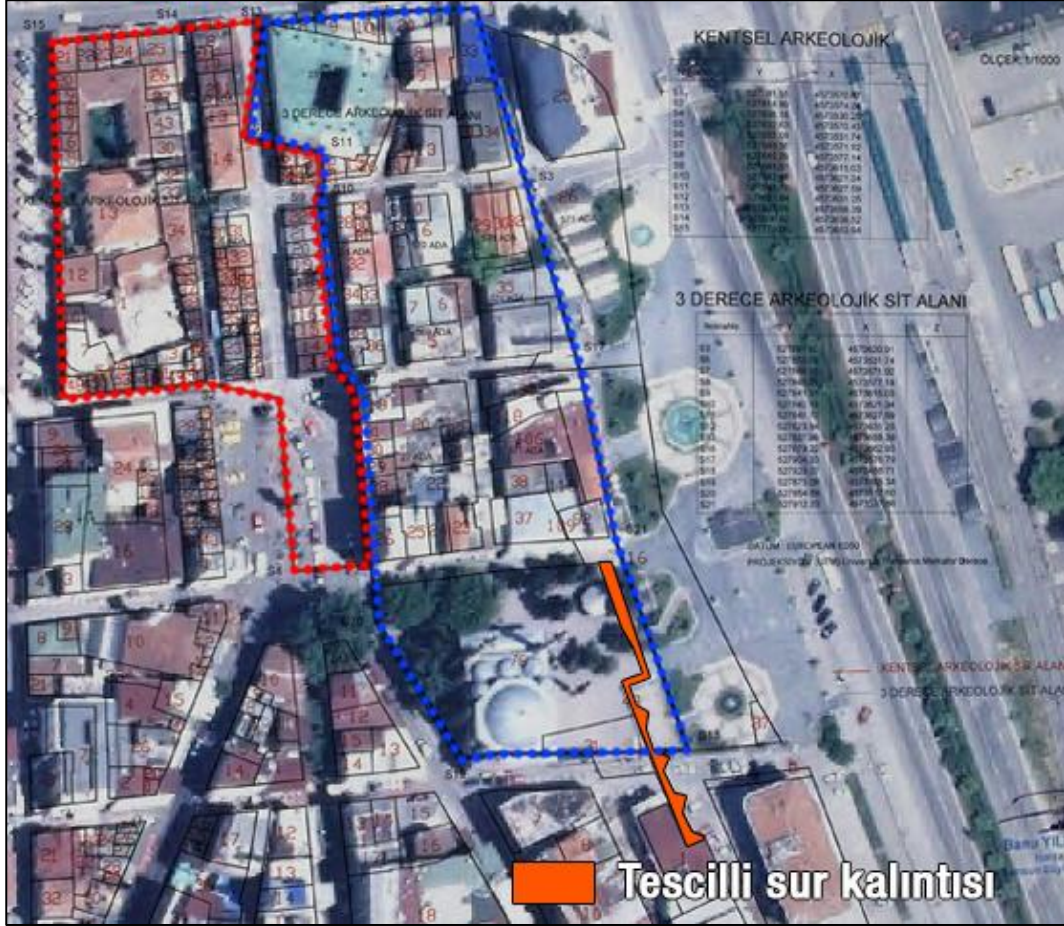
3.5. Planlamada Arkeolojik Verilerin Değerlendirilmesi

Arkeolojik varlıklar, yasal düzenlemeler bağlamında, planlama sistemimizde ancak ve ancak bir alan sit alanı olarak ilan edildiğinde korunabilmektedir (K.V.K.Y.K, 1999; K.V.K.Y.K, 2005). 2863 sayılı Kanun; bir alan sit alanı olarak ilan edildiğinde o alana ilişkin tüm ölçeklerdeki planlama çalışmalarında gerekli düzenlemelerin yapılarak alanın sit niteliğinin planlarda belirtilmesine ve yapılaşma koşullarının belirlenmesine ilişkin zorunlulukları tanımlamaktadır. Farklı sit derecelerine ilişkin planlama yaklaşımları ise K.V.K.Y.K 37, 658 ve 702 sayılı ilke kararları tarafından belirlenmektedir. Bu kapsamda; kentsel arkeolojik sit alanında sadece koruma ve teşhir yapılabilmekteyken, III. derece arkeolojik sit alanında ise yeni düzenlemelere ve yapılaşmalara belirli koşullarda izin verilmektedir. Bu durum kentsel arkeolojik sit alanındaki arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilmesinde önemli bir yasal kısıtlama olarak karşımıza çıkmaktadır (K.V.K.Y.K, 1999; K.V.K.Y.K, 2005; K.V.K.Y.K, 2012).

Bir diğer husus ise, 702 sayılı ilke kararında, alana ilişkin tüm planlama çalışmaları tamamlanmadan parsel ölçeğinde uygulamaya geçilemezlik ilkesidir. Sit alanları dikkate alındığında, gerek 2863 sayılı Kanun'da gerekse K.V.K.Y.K ilke kararlarında uygulamaya yönelik kentsel tasarım projelerinin üretilmesine ilişkin bir tanımlama yoktur. Saathane Meydanı özelinde Samsun Büyükşehir Belediyesi tarafından yaptırılan kentsel tasarım projesinin üretilmesi yasal sistemde tanımlı değildir. Bunun yerine yasal sistemde koruma amaçlı imar planı ve yönetim planı gibi tanımlar bulunmaktadır (2863 sayılı Kanun, 3. Madde). Bu durumda alana ilişkin plan hazırlanmış olsa dahi koruma bölge kuruluna sunulmamıştır (Samsun K.V.K.B.K Müd. arşivinde yapılan araştırmalar, Mart 2017). Kurula sunulması için gerekli yasal sürenin (3 yıl) tamamlanmaması bu durumu açıklayabilir. Ancak koruma amaçlı imar planı yapılması yerine kentsel tasarım projesi üretiliyor olması gerçeği değiştirmemektedir.

Sit alanı sınırlarının tespit edilmesi envanter sisteminin bir parçasıdır. Planlama sisteminde arkeolojik verilerin değerlendirilebilmesi için gerekli envanterin tamamlanması gerekmektedir (K.V.K.Y.K, 2005). Bu kapsamda alanda Müze Müd. tarafından gerçekleştirilen sit tanımlamasında varlığı bilinen ve tescilli olan sur kalıntısının bir kısmının

III. derece arkeolojik sit alanı dışında kaldığı tespit edilmiştir (Şekil 61). Bu durumda tespit edilen sit sınırlarının yetersizliği ortadadır.

Şekil 61. Tescilli sur kalıntısının belirlenen arkeolojik sit alanı sınırları dışında kalması

Sınırların doğru tanımlanmadığı bir arkeolojik alanın koruma stratejilerinin üretilmesi planlama sistemi açısından sakıncalıdır.

3.6. Koruma Bilinci

Uluslararası mevzuatta tanımlanan haklın bilgilendirilmesi, bilinçlendirilmesi veya bulguların halka sunulması yaklaşımları yerel dinamiklerin koruma bilincinin artırılmasına yöneliktir. Yasal mevzuatımızda bu yönde bir düzenleme 4434 sayılı Kanunda ve Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Yapılacak Yüzey Araştırması, Sondaj ve Kazı Çalışmalarının

Yürütülmesi Hakkında Yönerge'de yer almaktadır (Yönerge: 17.02.2016 tarihli Sondaj ve Kazı Çalış. Yürüt. Hak.).

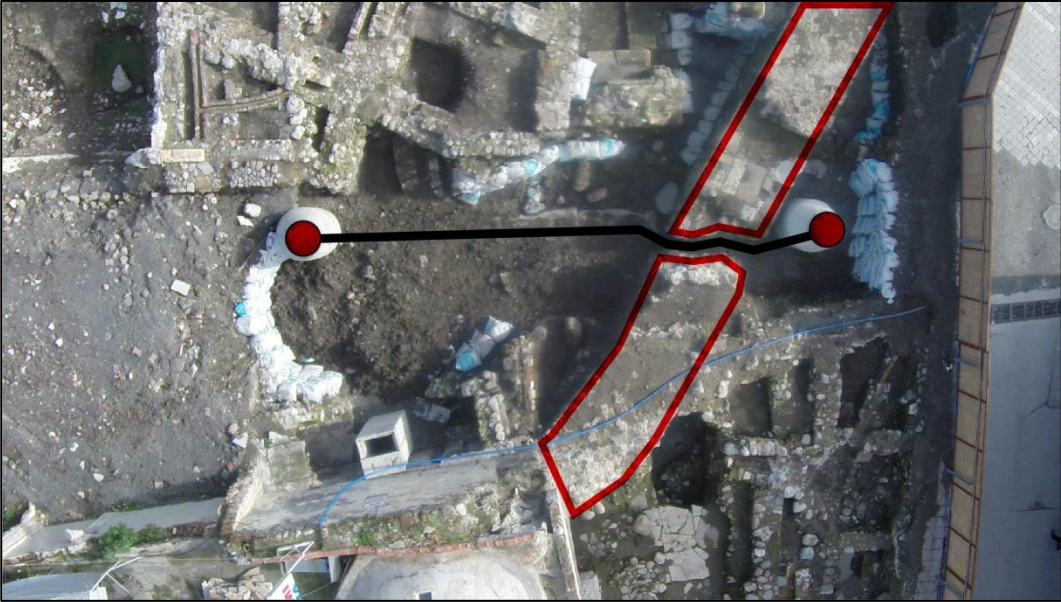
Bu kapsamda çalışma alanına ilişkin süreçte yapılan araştırmalar incelendiğinde; kazı çalışmaları sırasında halkın bilinçlendirilmesini sağlayacak olan kazı alanının ziyarete açılması işleminin gerçekleştirilmediği ve çalışma bulgularının yöre sakinleriyle paylaşılmadığı tespit edilmiştir. Uluslararası mevzuatta ve literatürde halkın bilinçlenmesinin koruma için en önemli olgu olduğu sıkça vurgulanmaktayken, yapılan örnek araştırmalarında halkın bilgilendirilmesinin ve bilinçli olmasının önemi ortadayken ve dahası yasal sistemimizde kamuoyunun bilinçlendirilmesine ilişkin bir düzenleme varken alanda yapılan çalışmalarda bu konuda önemli bir eksiklik olduğu ortadadır. Bu eksiklik halkta bilinçlenmeyi sağlayamadığı için Saathane Meydanı'ndaki koruma uygulaması sadece yasal sistem üzerinden yürütülmektedir. Ancak yasal sistemde tanımlı olan fakat uygulanmayan bu durum ise arkeolojik varlıkların kentle bütünleşmesinde sosyal ve kültürel bütünleşmenin sağlanması sürecini aksatan bir durumdur.

Bu durumun bir sonucu olarak arkeolojik sit alanlarının çöp alanlarına dönüşmesi sorunu Saathane Meydanı kazısında da oluşmuştur (Şekil 62).

Halkta ve yerel yönetim organlarında koruma bilincinin gelişmediğini gösteren bir diğer kanıt ise, teknik altyapı çalışmalarında arkeolojik varlıkların zarar görmesidir. Şekil 63'de bu durum açıkça görülmektedir.

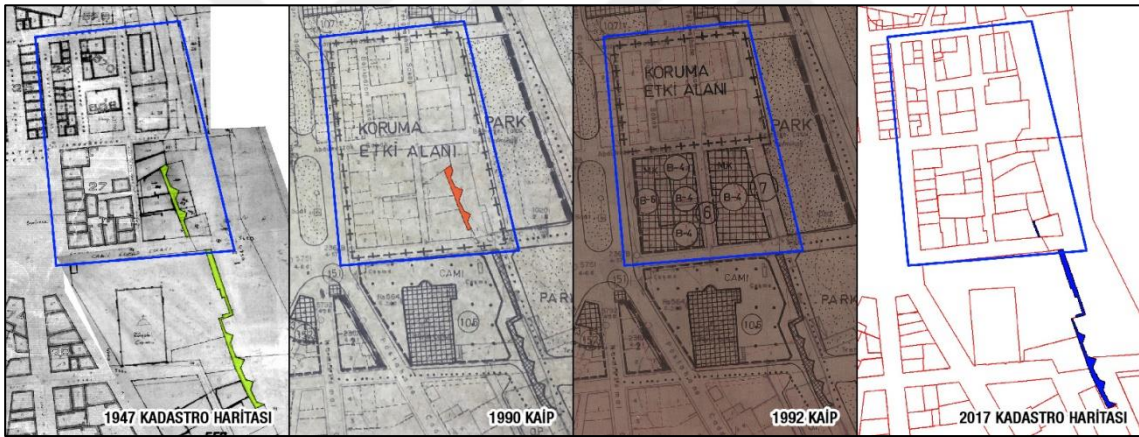

Şekil 62. Saathane Meydanı kazı alanının çöp alanına dönüşmesi

Şekil 63. Teknik altyapı çalışmaları sırasında arkeolojik varlıkların zarar görmesi
(Samsun K.V.K.B.K Müd. arşivi)

1990 yılı koruma amaçlı imar planındaki koruma alanları 3386 sayılı Kanundaki (1987) düzenlemelerden 57. madde kapsamında yapılan “e) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının koruma alanlarının tespitini yapmak,” değişikliğine bağlı olarak tanımlanmıştır. 1992 yılında Trabzon K.T.V.K.K tarafından verilen kararla koruma amaçlı imar planı değişikliği yapılmış ve koruma alanının güney bölümüne yapılaşma koşulu tanımlanmış, kuzey bölümünün yapılaşma koşulu ise 2011 yılına kadar tanımlanmamıştır. Yapılan koruma amaçlı imar planı değişikliğinde güney bölümündeki parselyonda mevcutta tescilli sur kalıntılarıyla aynı doğrultuda ve benzer geometride bir parsel görülmekteyken, bu parselin 2017 yılı kadastro verilerinde kale duvarı olarak nitelenen parselle büyük bir farklılık taşıdığı belirlenmiştir (Şekil 64). Bu durum Trabzon K.T.V.K.K tarafından verilen kararla bu alandaki potansiyel sur kalıntılarının toprak altında kalmasına veya yok olmasına neden olmuştur.

Şekil 64. Trabzon K.T.V.K.K tarafından 1992 yılında verilen kararla sur kalıntısının parselasyon değişimi

Alanın sorumluluğu Trabzon K.T.V.K.K’nda olduğu 1993 yılında Büyük Cami doğusunda kalan tescilli sur kalıntısının tescilinin düşürülmesi istenmiş ve Danıştay 6. İdaresinin de onayıyla tescili düşürülmüştür (Trabzon K.T.V.K.K 20.11.1993, 1815 sayılı karar). Trabzon K.T.V.K.K’nun bu uygulamaları değerlendirildiğinde, 1990lı yılların koruma bilincinin günümüzdeki yaklaşımla örtüşmediği bir dönem olduğu anlaşılmaktadır.

Koruma bilinci kriterine ait bir diğer hatalı uygulama ise katmanlar arasında seçim yapılmasıdır.

“Tarihi alanlar fosilleştirilmemeli ve aynı eşitlikte kentin geleceği geçmişinin geleceğini çalmamalıdır.” (Wainwright vd., 1999)

Kentin katmanları arasında seçim yapmak kent arkeolojisi için doğru bir yaklaşım değildir. Ancak 2014 yılında yapılan koruma amaçlı nazım imar planı değişikliğinin onaylanması kentin bir katmanını yok etmeye imza atmaktır. Bu yaklaşım ayrıca kültürel mirasın çevresinin yıkılarak yalnızlaştırılması gibi eleştirileri de yansıtmaktadır.

Yöre sakininin bilinçlendirilmemesine dayanan tüm bu sorunlar, 4434 sayılı Kanunda “kamuoyunun bilinçlendirilmesi” yönünde devletin taahhüdünün bulunmasına ve ilgili yönergede halkın bilgilendirilmesine ilişkin etkinlikler düzenlenmesi gerekliliğine karşın, yasal sistemimizde bu yönde yapılacak etkinliklerin zorunlu kılınmaması bir eksiklik (Yönerge: 17.02.2016 tarihli Sondaj ve Kazı Çalış. Yürüt. Hak. Yönerge). Ayrıca koruma bilincinin sadece etkinliklere bırakılması da önemli bir sorundur. Bu sorunlar ülkemizdeki koruma yaklaşımının “salt koruma” yaklaşımında kaldığının başka bir göstergesidir.

3.7. Disiplinler Arası İşbirliği

Saathane Meydanı kazı çalışmalarında veya kentin geçmiş katmanlarını araştırma adına herhangi bir çalışma grubu oluşturulmamış ve disiplinler arası işbirliği sağlanmamıştır.

4434 sayılı Kanunda “arkeologlar, şehirciler ve inşaatçılar arasında bir danışma mekanizması oluşturulmasıyla; arkeolojik mirası tahrip etmesi muhtemel olan yapılanma planlarının değiştirilmesini; sitin bilimsel incelemesinin yapılabilmesi ve sonuçların yayınlanabilmesi için yeterli zamanın ve olanakların verilmesini sağlamak” tavsiyesi yer almasına karşın alanda bu yönde bir danışma mekanizması oluşturulmamıştır.

Bununla birlikte alanda disiplinler arası çalışma gruplarından oluşan kurum ve kuruluşlar vardır; Samsun Büyükşehir Belediyesi K.U.D.E.B, Samsun K.V.K.B.K ve kentsel tasarım projesini üreten firma. Bu kapsamda bir değerlendirme yapılacak olursa, alandaki K.U.D.E.B yeni kurulma aşamasında olduğu için uzmanlaşmasının gerçekleşmediği ve Samsun K.V.K.B.K’ndaki uzman grubunun yasal sınırlılıkları nedeniyle ancak kurula gelen konularda resmi olarak karar üretebildiği anlaşılmaktadır. Kentsel tasarım projesini üreten firmanın ise; kentsel tasarım projesinde kentsel arkeolojik varlıklara ilişkin yalnızca “arkeopark” niteliği tanımladığı ve K.V.K.Y.K’nun 37 sayılı ilke kararında belirtildiği gibi alanın koruma ve teşhirine ilişkin bir karar ürettiği, yani yasanın dışına

çıkamadığı anlaşılmıştır. Disiplinler arası işbirliği sağlanan ortamlarda bile yasal düzenlemelerin kısıtlayıcılığı ön plandadır.

Ülkemizde kentsel arkeoloji/ kent arkeolojisi konusunda çalışma yapan uzman sayısı gün geçtikçe artmasına karşın yeterli sayıda uzman bulunmadığı da bir gerçektir (YÖK, 2017). Konuyla ilgili uzman yetersizliği yerel ölçekte yapılacak çalışmalarda önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Alanda işleyen süreçte de bu yaklaşıma sahip bir uzmanın bulunmadığı çalışmanın işleyişindeki sorunlardan anlaşılmaktadır.

Alanda yapılan işlemlerde tamamen kamu kurumları arasında bir eşgüdüm sağlandığı, yaşayan halk veya alandan etkilenen esnafın görüşlerine başvurulmadığı ve bu aktörlerin bilgilendirilmesinin medya ile sınırlı kaldığı, kentteki sivil toplum kuruluşlarının da alanla ilgili bilgilendirilmediği ve alana ilişkin bir çalışmaları olmadığı anlaşılmıştır. Alan çalışmalarındaki bu durum, disiplinler arası işbirliği yerine kurumlar arası işbirliği olduğunu göstermektedir.

Disiplinler arası işbirliğinin sağlanmaması arkeolojik varlıkların ortak akılla araştırılmamasına ve sonuç olarak ortaya çıkarılmamasına neden olmaktadır. Bu durum da kentsel arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilmesinin önündeki en büyük engeldir.

3.8. Saathane Meydanı'ndaki Sürecin Yasal Kriterlere Göre Değerlendirilmesi

Belirlenen kriterlere göre Saathane Meydanı'ndaki yasal düzenlemeler Tablo 6'da özetlenmiştir.

Tablo 6. Saathane Meydanı'ndaki sürecin yasal kriterlere göre değerlendirilmesi

Kriterler	<i>Salt Koruma</i>		<i>Bütünleşik Koruma</i>	
Araştırma ve Kazı	Devlet		Devlet/ Özel	
	Samsun İl K.T.M Müze Müd.			
Finansman	Devlet		Devlet/ Yatırımcı	Yatırımcı
	Samsun B.Ş.B			
Envanter	Kısıtlı Yerel Envanter		Yerel Envanter	Ulusal ve Yerel Envanter
	Tescil fişleri			
Yerelleşme	Yok		Kısmen	Var
			Planlama yetkisi	
Planlamada Arkeolojik Veriler	Zorunlu Değil		Değerlendirme	Zorunlu
			III. Derece Arkeolojik Sit Alanı	Kentsel Arkeolojik Sit Alanı
Koruma Bilinci	Eğitim Müfredatında Değil		Eğitim Müfredatında	
	Herhangi bir düzenleme yok			
Disiplinler Arası İşbirliği	Zorunlu Değil	Uzlaşma	Karşılıklı Sözleşme	Zorunlu
	Oluşturulmadı			

Bu bağlamda tek tek değerlendirilen yasal kriterlerin genel bir değerlendirmesi yapılacak olursa; ülkemizde kentsel arkeolojik varlıkları koruma anlayışının “salt koruma” yaklaşımından çıkmasını gerektirecek düzenlemelere sahip olmadığı söylenebilir. Arkeolojik varlıkların kentle bütünleşmesi meselesi hem “salt koruma” hem de “bütünleşik koruma” yaklaşımının konusudur. Bu doğrultuda, kültürel mirasımızın önemli bir temeli ve parçası olan arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilmesi için;

- Halkın kentsel arkeolojik varlıklar konusunda bilinçlendirilmesi,
- Yasal kriterlerin bütünleşik korumaya izin verecek şekilde yeniden düzenlenmesi gereklidir.

Gerek Saathane Meydanı'ndaki kazıların küçük parçalar şeklinde olması gerek parsel bazlı yapılan yeni inşa çalışmalarında ortaya çıkan arkeolojik varlıklar, alanı; arkeoloji bilimi açısından potansiyel çalışma alanına dönüştürmektedir. Buna karşın alanda bütüncül bir arkeolojik sit, etkileme geçiş bölgesi veya “potansiyel arkeolojik alan” tanımlaması olmaması alandaki arkeolojik varlıkların çalışılması önünde önemli bir engel olduğu gibi geleceği için de bir tehdittir. Günümüzde bu alanlardaki planlama çalışmaları uygulamanın arkasında kalmıştır. Uluslararası sözleşmeler ya da örnek ülkelerdeki gibi planlı bir gelişim

için öncelikle arkeolojik yayılım alanı belirlenmesi elzemdir. Bu durum Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (gözden geçirilmiş)'ndeki (1992) gibi yönetici, planıcı, arkeolog, yatırımcı ve mimar için gelecek tahmini yapmasını kolaylaştıracağı gibi, yatırım esnasındaki sürprizlere de mahal vermeyecektir. Örnek verilecek olursa, Kasaplar Caddesindeki kazıda olduğu gibi yatırımcı temel atma aşamasında projesini durdurmak zorunda kalmayacaktır.

Saathane Meydanı'ndaki arkeolojik varlıkların yapısı kazı yapılmayan alanlarda da benzer arkeolojik varlıkların olduğuna işaret etmektedir. Meydanda kazı yapan arkeologlar gerekli kazı finansmanı sağlanmadığı için mevcut açık alandaki kazılarını dahi bitiremediklerini ve alanın katmanlardan oluştuğunu belirtmişlerdir. Bu alanın kentsel arkeolojik sit alanı ilan edilmesi alandaki bu kazıların devam edeceğini maalesef göstermemektedir. Her iki durumu da göz önüne aldığımızda arkeolojik yayılım alanının belirlenmesinin kentsel arkeoloji çalışmaları için yeterli olmayacağı açıktır. Alandaki (ülkedeki) kazıların finansmanı tamamen kamusal kaynaklara bağlı olmaktan çıkıp yatırımcı/ özel şirketler tarafından da finansmana ortak olunması sağlanmalıdır. Bu durum gönüllülük esasına dayanabileceği gibi yasal olarak da zorunlu kılınabilir. Arkeolojik varlıkların kent hayatına katılması sonucunda oluşacak ekonomik katkıdan pay alınabileceği yatırımcı tarafından anlaşılırsa bu konudaki önyargılar kırılabilir. Antakya Müze Otel bu kapsamda ülkemizdeki ender örneklerdendir. Ekonomik katkının anlaşılabilmesi için ise gerekli eğitim ve araştırma kurumlarının oluşturulması gerekebilir. Bu kurumlar mevcut yasal sisteme entegre olabileceği gibi tamamen yeni bir arabulucu sistemin bir parçası da olabilir. Sonuçta kent dediğimiz organizma pazarlıklar sonucunda şekillenmiş arazilerden oluşur. Bu kapsamda ilgili meslek grupları kendilerini kentsel arabuluculuk üzerinde geliştirmelidir.

2009 yılında gerçekleştirilen Kentleşme Şûrası, Kentsel Miras, Mekân Kalitesi ve Kentsel Tasarım Komisyonu sonuç raporu burada ortaya konan birçok sorunu zaten belirlemiştir; “mevzuatın yasağcı bir yaklaşım sergilemesi, uluslararası mevzuattan yararlanmama, korumadan çok kullanma ve yenileme kavramının tartışılıyor olması, finansman kaynaklarındaki yetersizlik, öncelikleri belirleyecek sistem olmayışı, koruma alanında çok parçalı yönetimin varlığı”. Bunların yanı sıra komisyon raporunda yer alan bir diğer önemli konu ise kültür varlıklarını koruma bölge kurulları uzmanlıklarıdır. Bu konuda tanımlanan ilk sorun; kurulda görev alan mimarlık, planlama gibi mesleklerin doğrudan rantla ilişkili meslekler olması ve bu durumun koruma yanlısı kararları gölgelemesi

sonucunun ortaya çıkmasıdır. İkinci bir sorun ise kuruldaki mesleklerin yasada tanımlanması ancak ilgili niteliklerin belirlenmemesidir. Komisyon, bu sorunlara kuruldaki görev sürelerinin kısaltılması, görevden alma, kararların değiştirilmesi gibi durumların eklenmesiyle kurulun özerkliğinin ve bilimsel özelliğinin tartışmaya açıldığını vurgulamaktadır (URL – 2).

4. SONUÇLAR

Literatür taraması ve çalışma alanı özelinde çıkan sonuçlar alana özel ve genele ilişkin olarak aktarılmıştır.

4.1 Alana Özel Sonuçlar

Saathane Meydanı büyükşehir olan Samsun (İlkadım)'un kent merkezindeki en önemli meydanlardan biridir. Bu bağlamda alanın sosyo-kültürel yaşamdaki rolü arkeolojik varlıkların bulunmasıyla daha da artmış, alanın önemi derinleşmiştir. Arkeolojik katmanla, alanda halihazırdaki katmanlı yapıya yeni bir katman eklenmiş ve alanın zenginliği artmıştır. Samsun kenti Amisos kalıntıları nedeniyle arkeolojik varlıklara aşınadır. Ancak Amisos arkeolojik sit alanları kent merkezinde değil merkezin hemen çeperinde konumlanmaktadır. Saathane Meydanı arkeolojik alanı ise kentin merkezindeki konumu nedeniyle önemli bir sosyal katmanlaşmaya hizmet etmektedir. Dolayısıyla alanda çıkan arkeolojik varlıkların kentsel yaşama katılımı daha da değerli bir hal almıştır. Bu bağlamda alana ilişkin sonuçlar değerlendirilecek olursa;

Yöre sakinlerinin kazı sürecinde bilgilendirilmemesi halkın bilinçlenmesini engelleyerek alanın sahipsiz kalmasına ve bütün koruma uygulamalarının sadece yasal düzenlemelerle oluşturulmaya çalışılmasına neden olmuştur. Bu durum etkin katılımın sağlanamadığını göstermektedir.

Saathane Meydanı'ndaki kazı çalışmaları tamamlanmadan sürecin farklı aşamalarına geçilmesi ise süreci tersine işleten bir durumdur. Ayrıca yerel yönetimin desteği olmadan arkeolojik kazı çalışmalarının sürdürülemediği de ortadadır. Ancak işletilen sürecin yasal düzenlemelere uygun bir şekilde ilerlediği de belirtilmelidir.

Saathane Meydanı yakın çevresinde bulunan arkeolojik varlıklar alanı potansiyel bir arkeolojik yayılım alanına dönüştürmüştür. Ancak bu konuda yapılan herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Arkeolojik yayılım alanı çalışmaları olmadığı için planlama, uygulamanın gerisinde kalmakta ve arkeolojik varlıkların yok olmasına zemin hazırlanmaktadır.

Arkeolojik varlıkların planlama sisteminde yer edinebilmesi için ilgili alanın sit sınırlarının belirlenerek tescil edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda sit sınırlarının tespitinde göz ardı edilen en küçük bir değer planlama sisteminde yer alamamaktadır. Bununla birlikte, sit sınırlarının tescilinden itibaren alanda herhangi bir planlama çalışması yapılmamış, fakat alanın kentsel tasarımına ilişkin çalışmalar yürütülmüştür. Bu bakış açısıyla planlama göz ardı edilen, önemsenmeyen bir konumdadır.

Saathane Meydanı özelinde yapılan çalışmalar alandaki aktörlerin arkeolojik varlıkların kentle bütünleşmesi konusunda bilgi sahibi olmadığını göstermektedir. Bu gibi özel konularda bilgi sahibi olunmaması, arkeolojik varlıkların yasal düzenlemelerin oluşturduğu çerçevede korunmasına ve teşhir edilmesine neden olmaktadır.

4.2 Genele İlişkin Sonuçlar

Kentsel arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilmesinde; uluslararası mevzuatın, ülkemizdeki yasal düzenlemelerin, Avrupa ülkelerindeki yaklaşımların ve örnek incelemelerinin bulguları değerlendirilerek genel sonuçlar elde edilmiştir.

2863 sayılı Kanun “sit” tanımını oldukça genel tanımlamış, detay sit tanımları ve geçiş dönemi yapılaşma ilkeleri K.V.K.Y.K ilke kararları ile belirlenmiştir. İlgili yönetmelikler ise “Kanun > İlke Kararları > Yönetmelikler” hiyerarşisine göre düzenlenmektedir. Bu bağlamda koruma bölge kurullarının kararlarını şekillendiren asıl önemli düzenlemeler ilke kararları olarak ön plana çıkmaktadır. K.V.K.Y.K’nın 37, 658 ve 702 sayılı ilke kararları kentsel alandaki arkeolojik varlıkların ortaya çıkmasından sonra yapılacak düzenlemeleri belirlemektedir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda, bu ilke kararlarının salt koruma yaklaşımıyla (koruma ve teşhir) örtüşen bir yaklaşımı benimsediği söylenebilir. Ülkemizdeki yasal düzenlemelerinin bu yaklaşımı genellikle “yasakçı” olarak değerlendirilmekte ve kentsel arkeolojik varlıkların kentle bütünleşmesi yaklaşımıyla da örtüşmemektedir. Bu ilke kararları ışığında kentsel arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilmesi ancak koruma bölge kurullarında üye olarak görev yapan ve konuya ilişkin bir hassasiyeti olan üyenin diğer kurul üyelerini ikna etmesi sonucu olabilecektir. Gelişen ve değişen koruma kavramı yaklaşımında yeni hassasiyetlere yöneldiği bir dönemde yasal düzenlemelerimiz yetersiz ve kısıtlayıcı olarak tanımlanabilir.

Yasal düzenlemeler salt koruma yaklaşımıyla hazırlandığı için kentsel arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilerek “bütünleşik koruma” yaklaşımı ile korunmasına ilişkin

önemli bir düzenleme hala yapılmamıştır. Bu bağlamda incelenen Küçükalyalı Arkeopark çalışmasında olduğu gibi gönüllülük esaslı ya da Antakya Müze – Otel çalışmalarında olduğu gibi de günü kurtaran gündelik planlama yaklaşımıyla ilke kararlarının genişletilmesi gibi düzenlemeler yapılmaktadır.

İlke kararlarıyla, müdahale kararları için belirlenen sit derecelendirmesine ilişkin düzenlemede yine “koruma ve teşhiri” ön planda tutacak şekilde salt koruma yaklaşımı ile hazırlanarak kentsel yaşamı engellemeyecek şekilde yerinde korumayı sağlamayı hedeflemektedir (K.V.K.Y.K, 1999).

Bu değerlendirmelerle birlikte incelenen Avrupa örneklerinde olduğu gibi kentsel arkeolojik varlıkların korunmasının ne tamamen “salt koruma” ne de tamamen “bütünleşik koruma” yaklaşımıyla gerçekleştirildiği görülmektedir. Yapılan uygulamalarda, arkeolojik varlıkların kendine has özelliklerine ilişkin olarak koruma yaklaşımı çeşitlilik göstermektedir. Nitekim Avrupa ülkelerindeki yaklaşımlar ve uluslararası mevzuat da bu çeşitliliğe izin verecek düzenlemeleri içermektedir.

Uluslararası mevzuatta arkeolojik varlıkların korunmasına ilişkin hazırlanan ve imzalayarak taraf olunan Avrupa Mimarî Mirasının Korunması Sözleşmesi’ni (3534 sayılı Kanun) içselleştirip yasal düzenlemelerde bu sözleşmeye uygun düzenlemeler gerçekleştirilmiş ve uygulama aşamasında değerlendirilmektedir. Ancak arkeolojik varlıkların korunmasında önemli bir dönüm noktası olan Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (gözden geçirilmiş) imzalanmış ancak içselleştirme gerçekleştirilerek yasal düzenlemelerde karşılık bulamamıştır. Hollanda örneğinde olduğu gibi bu sözleşmenin ilkeleri yasal düzenlemelerde yerini aldığına, arkeolojik mirasın korunmasında artış olduğu görülmektedir. Ülkemiz bu bağlamda uygulama çalışmalarında bu yasadaki ilkeleri dikkate almayı zorunlu hale getirememiştir. Uluslararası mevzuatta belirlenen ilkeler ülkeler tarafından kabul edilse bile içselleştirilmediği durumlarda uygulamaları yönlendirememektedir.

Uluslararası mevzuat ve bilimsel çalışmalar bütünleşik koruma yaklaşımını benimseyerek ilgili tartışmaları farklı hassasiyetler üzerinde derinleştirmiş durumdadır. Ülkemizdeki yasal düzenlemeler ise bu tartışmaları geriden izleyen bir konumdadır. Ülkemize ait örnek incelemelerinden de görüldüğü üzere yasal mevzuat uygulamayı geriden takip etmekte ve ilgili düzenlemeler çalışma başladıktan sonra yapılmaktadır. Bu durumda ülkemizdeki yasal düzenlemeler uygulamaları yönlendirememektedir.

Ülkemizdeki yasal düzenlemeler, kentsel arkeolojik varlıklar ortaya çıktıktan sonra, “Tespit Çalışmaları > Tescil Çalışmaları > Planlama Sisteminde Değerlendirme Çalışmaları” sürecini izleyerek gerekli projelendirme ile koruma ve teşhirin sağlanmasını önermektedir. Süreci baştan sona değerlendiren ve izleyen koruma bölge kurulları işlemlerin yasal düzenlemelere uygun olarak devam etmesinin garantisini sağlamaktadır.

Kentsel arkeolojik varlıkların korunmasına ilişkin en önemli kurum Kültür ve Turizm Bakanlığı’dır. Mevcut düzenlemeler göz önüne alındığında, bakanlığa bağlı olan K.V.K.Y.K ile koruma bölge kurulları ise bu yaklaşımın gerçekleştirilebilmesindeki en önemli kuruluşlardır. Kurul üyelerinin niteliklerinin tanımlı olmaması halihazırda bir sorunken, 648 sayılı K.H.K ile koruma kurullarına seçilen bazı üyelerin Yükseköğretim Kurumu tarafından seçilmesi zorunluluğunun kaldırılması da koruma bölge kurullarının bilimsel yapısını tartışılır hale getirmiştir.

Saathane Meydanı özelinde olduğu gibi kentsel arkeolojik varlıkların ülkemiz planlama sisteminde değerlendirilmesi konusu, ancak alana ilişkin sit sınırlarının tescil edildiği durumlarda mümkün olabilmektedir. Bu konu yasal bir zorunluluktur. Bu nedenle sit sınırlarının tespitinde yapılan yanlışlar arkeolojik varlıkların geleceği ile doğrudan ilgili olmaktadır. Ancak bu tezin alan çalışmasında olduğu gibi tekil özellikteki arkeolojik varlıkların korunması, bu yaklaşımla mümkün olmamaktadır. Bu durum 2863 sayılı Kanunda belirtilen etkileşim – geçiş sahası uygulamasının “kentsel arkeolojik yayılım alanı” bağlamında yapılmamasından kaynaklanmaktadır.

Kentsel arkeolojik varlıkların kentle bütünleşmesi yaklaşımında aktörler; K.V.K.Y.K, koruma bölge kurulları, yerel yönetimler, müze müdürlükleri, konunun uzmanları, yöre sakinleri ve sivil toplum kuruluşlarıdır. Bu bağlamda aktörlerin görevleri ise Tablo 7’deki gibidir;

Tablo 7. Aktörler ve görevleri

Aktörler	Görevleri
K.V.K.Y.K	Kentsel arkeolojik varlıkların kentle bütünleşmesine ilişkin ilke kararlarını düzenlemek
Koruma bölge kurulları	Sürecin işleyişine ilişkin yerel aktörleri bilgilendirerek yasal sürecin işleyişini sağlamak, denetlemek ve ilgili kurumlara görüş bildirmek
Yerel yönetimler	Alanın korunmasını, güvenliğini sağlamak, planlama ve projelendirme çalışmalarını yapmak
Müze müdürlükleri	Alanın ortaya çıkarılmasını sağlamak, araştırma ve kazı çalışmalarını yaparak sit sınırlarını belirlemek, envanteri oluşturmak
Konunun uzmanları	Konuyla ilgili birikimlerini ilgili aktörlerle paylaşarak alanın kente kazandırılmasını sağlamak
Yöre sakini	Alanı sahiplenerek yasal düzenlemelerin yetersiz kaldığı durumlarda alanı korumak, bilinçlenmek
Sivil toplum kuruluşları	Mesleki ve ilgi alanlarına uygun olarak alanın kente kazandırılması sürecine yardımcı olmak

Bu kapsamda yerel aktörler ve merkezi yönetim aktörleri alanın birlikte korunmasını ve kente kazandırılmasını sağlamaktadır. Ülkemizde bazı konularda yerelleşme sağlanmakla birlikte koruma alanında merkezi yönetimin denetimi ve yol göstericiliği hakimdir. Ancak son yıllarda yapılan düzenlemelerle merkezi yönetimin denetim görevlerinden bir kısmı K.U.D.E.B'in kurulmasıyla birlikte yerel yönetime devredilmiştir. Bununla birlikte yönetim geçmişimiz değerlendirildiğinde merkezi yönetimin her dönem yerel yönetim üzerinde denetimi olduğu görülmektedir. Bu nedenle koruma alanında da tamamen yerelleşme beklenmemelidir. Kentsel arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilmesi gibi kendine has özellikleri olan konularda tamamen yerelleşmenin sağlanması ülkemiz dinamikleri açısından uygun değildir.

Kentsel arkeolojik alanlarda yapılan kazıların finansmanı, eğer alan kamu mülkiyetindeyse kamu tarafından, özel mülkiyet alanında ise yatırımcı tarafından karşılanmaktadır. Bununla birlikte, özel mülkiyet alanlarında arkeolojik varlıkların bulunması durumunda bu alanların kamuya kazandırılması yaklaşımı da bulunmaktadır.

Uluslararası alanda tartışılan ve uygulanmaya başlanan kentsel arkeolojik varlıkların kentle bütünleşmesi yaklaşımına izin verecek yasal mevzuata sahip olmadığımız için bu yönde yapılan tüm çalışmalar gönüllülük esasına dayanmaktadır. Ancak gönüllülük esasına dayanan çalışmaların bir şekilde yasal düzenlemelerle bütünleştirilmesinin başarılı olduğu da incelenen Küçükyalı Arkeopark örneğinden de görülmektedir. Bu bağlamda ülkemizde bu tür çalışmaların uygulanabilirliğinin olduğu söylenebilir.

5. ÖNERİLER

Kentsel arkeolojik varlıklar, kentlerimizin ve medeniyetimizin önemli yapıtaşlarından biridir. Ülkemizin tarihi geçmişi ve kentlerimizin yüzyıllar hatta binyıllardır yerleşim görmesi birçok kentimizde arkeolojik varlıkların bulunmasına yol açmıştır. Kentlerimiz arkeolojik varlıklarla yüzyıllardır gerek katmanlaşarak gerekse ayrıştırarak birlikte yaşamayı öğrenmiştir. Buna rağmen arkeolojik varlıkların kentsel yaşamın dinamizmi karşısında durağan bir şekilde korunması ve kent hayatına kazandırılmaması kentlerimizde önemli problemlere neden olmaktadır. Bu varlıklarla ilgili çalışma disiplini olan arkeoloji mesleğinin uzun erimli çalışma gerektirmesi ne yazık ki kentsel alanlardaki arkeolojik varlıkların değersizleştirilmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda özellikle son yıllarda birçok arkeolojik varlık bilinçli bir şekilde ait olduğu yerden taşınmaktadır.

Ancak konuya ilginin oluşması ve artmasıyla birlikte kentsel arkeolojik varlıkların önemi tekrar gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Kentsel arkeolojik varlıklar kentlere kimlik kazandıran, kentsel tasarım elemanı olarak değerlendirilen, mekânı oluşturan, kültür ve turizm gibi kullanımlarla ekonomik katkı sağlayan birer kent elemanı olarak görülmeye başlamıştır (Alpan, 2005). Bu yaklaşım arkeolojik varlıkların kentsel alanla bütünleşmesini ve yerinde korunarak geleceğini garantiye almasını hedeflemektedir. Yaklaşım farklı bakış açılarına göre kentsel arkeolojik varlıkların kente kazandırılması/ kentle bütünleştirilmesi/ kentsel tasarım elemanı kaynağı gibi farklı farklı adlandırılrsa da özündeki fikir aynıdır: tarihi geçmişimizin kanıtı ve tarihsel olayların bir belgesi olan kentsel arkeolojik varlıklar; yerinde korunarak kentsel yaşamı engellemeyen, kentsel yaşamın bir parçası olarak değer kazanan ve kentliye kimlikli mekânlar sunan bir kent elemanıdır.

Bu araştırma, bir kent elemanı olan arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilmesi sürecinde yasal boyutun kriterlerini belirlemeyi amaçlamıştır. Yapılan çalışmalar doğrultusunda alana özel ve genele ilişkin sonuçlar ortaya konularak kriterlerin geliştirilmesine yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Araştırmanın son bölümünde ise arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilmesinin yasal boyutuna ilişkin bir model önerisi geliştirilerek kentsel arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilme süreci yasal zemine oturtulmuştur.

5.1. Alana İlişkin Öneriler

Alandaki varlıkların arkeoloji bilimindeki öneminin anlaşılması için arkeolojik çalışmaların tamamlanması ve bilimsel yayınların yapılması sürecinin bitirilmesi gerekmektedir. Bu süreç bitirildikten sonra alanı kente kazandırmak adına ortak aklı bulabilmek amacıyla, çalıştaylar, yarışmalar, sempozyumlar düzenlenebilir. Alan böyle bir süzgeçten geçtikten sonra hem halkın bilgilendirilmesiyle bilinçlendirilmesi sağlanmış olacağı hem de alanın kentle bütünleştirilmesinin kolaylaşacağı düşünülmektedir. Saathane Meydanı kazıları devam eden bir sürecin ilk aşamasını oluşturmaktadır (Şekil 65). Arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilebilmesi için bu sürecin iyi bir şekilde yönetilmesi ve süreç adımlarının gerekli zaman verilerek tamamlanması süreci başarıya ulaştıracak en önemli olgulardan biridir. Yapılacak tüm işlemlerde bu durumun göz önünde bulundurulması önerilmektedir.

Şekil 66. Saathane Meydanı'ndaki arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilme süreci

Saathane Meydanı, Yalı Cami ve Kasaplar Caddesindeki kazılar ile Samsun Kalesine ait sur kalıntılarının ilişkili olup olmadığı ve potansiyel arkeolojik varlıkların alanda bulunup bulunmadığının belirlenebilmesi için alanda kentsel arkeolojik yayılım alanı haritasının üretilmesi gerekmektedir. Alana ilişkin oluşturulacak envanterin en önemli adımı bu harita olarak değerlendirilmelidir.

Saathane Meydanı kazı çalışmaları sonrasında belirlenen sit sınırlarının mevcut tescilli sur kalıntılarını da içerecek şekilde tekrar düzenlenmesi ise bütüncül planlama için önemlidir.

Alanda yürütülen çalışmanın kurumlar arası olmaktan çıkarılması ve yöre sakinini de içerecek şekilde bir sürecin tanımlanması gerekmektedir. İlgili yönergede belirtildiği gibi (Yönerge: 17.02.2016 tarihli Sondaj ve Kazı Çalış. Yürüt. Hak. Yönerge) kamuoyunun bilgilendirilmesi için alan belirli dönemlerde ziyarete açılmalıdır. Bununla birlikte Samsun Kalesi'nin geçmişine ait çalıştaylar, bilgilendirme toplantıları ve öğrenciler için etkinlikler

organize edilmelidir. Bu kapsamda Samsun B.Ş.B bünyesinde kültürel etkinliklerle ilgili bir birim kurulabilir, bu birim alanında uzmanlardan eğitim göyerek kentin kültürel birikimi üzerine projeler üretebilir. Ayrıca sivil toplum kuruluşları ve meslek odaları da kültürel mirasın önemine ilişkin etkinlikler düzenleyebilir. Şehir Plancıları Odası, Arkeologlar Derneği ve Mimarlar Odası ortak etkinliklerle yöre sakinini bilinçlendirirken meslektaşlarını da eğitmelidir.

Samsun Kalesi kentin tarihsel sürecinde farklı görevler ve roller üstlenmiş, ancak günümüze sadece kalenin temellerine ilişkin kalıntılar ulaşabilmiştir. Sur kalıntılarının farklı görsel etkinliklerle (ışık gösterisi, su gösterisi vb) kültürel faaliyetlerde kullanılması ile kentliyle kültürel anlamda bütünleştirilmesi sağlanabilir.

Saathane Meydanı'ndaki arkeolojik varlıkların ise daha toplu bir yapı sergilemesinden dolayı, süreç içinde farklı bütünleştirme politikaları ile kente kazandırılması sağlanmalıdır. Bu çerçevede alandaki kazı çalışmaları devam ederken varlıkların teşhir edilebileceği gibi kazı çalışmaları bittikten sonra da yapılacak teşhir için fikirler üretilebilir. Bu fikirler üretilirken yöre sakinlerinin de katkısının sağlanması, alana yönelik aidiyet ve sahiplenme duygusunu artırıcı bir etken olabilir. Metropol Parasol örneğinde olduğu gibi, alanın potansiyelini fark eden yerel esnafın alanla ilgili alınan kararlarda söz sahibi olarak alanı koruduğunun tespit edildiğini vurgulamak, bu noktada önemli olacaktır. Alan Küçükyalı Arkeopark örneğindeki gibi bir süre sosyal ve kültürel faaliyetlere ev sahipliği yapabilir. Arkeolojik alanın, Samsun (İlkadım) kent merkezi için ender bir özellikte olduğu göz önünde bulundurulmalı ve gelecek yıllarda her zaman herhangi bir kısıtlama olmaksızın, doğrudan kamusal kullanıma hizmet edecek nitelikte tasarlanması önerilmektedir. Arkeolojik alanın kent tarihi için önemli bir belge olduğu unutulmamalıdır. Bu bağlamda şu an Samsun B.Ş.B tarafından uygulanması düşünülen kentsel tasarım projesi değiştirilmeli ve esnek bir tasarım yaklaşımı ile geliştirilmelidir.

Samsun B.Ş.B'nin alana ilişkin yalnızca kentsel tasarım projesi üretmesi sürecin yönetilmesi için yeterli bir uygulama olmayacaktır. Bu nedenle katılımcı bir yaklaşımla alanın geleceğini şekillendirecek bir vizyonun oluşturulması ve bu vizyon çerçevesinde yönetim planının hazırlanması sürecin işleyişini kolaylaştıracak bir düzenleme olarak değerlendirilmelidir. Vizyonun net, ancak yönetim planının esnek olması yaşayan kent ile gelişen teknolojiler açısından önemli olacaktır.

Kent arkeolojisi kentin farklı katmanlarına saygı duyar ve bu katmanları harmanlayarak kentin hafıza odaklarını korumayı amaçlar. Bu kapsamda ister Saathane

Meydanı özelinde olsun isterse ülke genelindeki tüm kentlerin geçmişinin izlerini oluşturan katmanların yok edilmemesi olsun, katmanlar arasında bir tercih söz konusu edilmemeli ve bir katman için diğerinden vazgeçilmemesi gerekmektedir. Saathane Meydanı'nın doğusunda kalan ve 1992 yılı koruma amaçlı imar planı ile "koruma etki alanı" sınırları çizilen alanın; arasta özelliğini koruması ve alandaki tescilli varlıkların kimliğine katkı sağlayan bir eleman olarak değerlendirilmesi alanın kimliğini güçlendirebilir. Bu bağlamda arkeolojik varlıklarla birlikte alanın çok katmanlılığı alana ilişkin üretilen projelerde değerlendirilebilir.

5.2. Genele İlişkin Öneriler

Kent yaşayan bir organizmadır, bu organizma yüzyıllar hatta bin yıllar içinde kendini oluşturmuştur. Bu oluşumun izlerini taşıyan parçaların korunması gerekmektedir. Yeni ortaya çıkan eski dönemlerin izleri ise kentin mevcut katmanlarıyla buluşturulmalı ve kente kazandırılmalıdır.

Kentsel arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilmesi konusunda ilgili yerli ve yabancı akademisyenlerden bir danışma kurulu oluşturularak bu tür alanların geleceğine ilişkin çerçeveler belirlenmelidir.

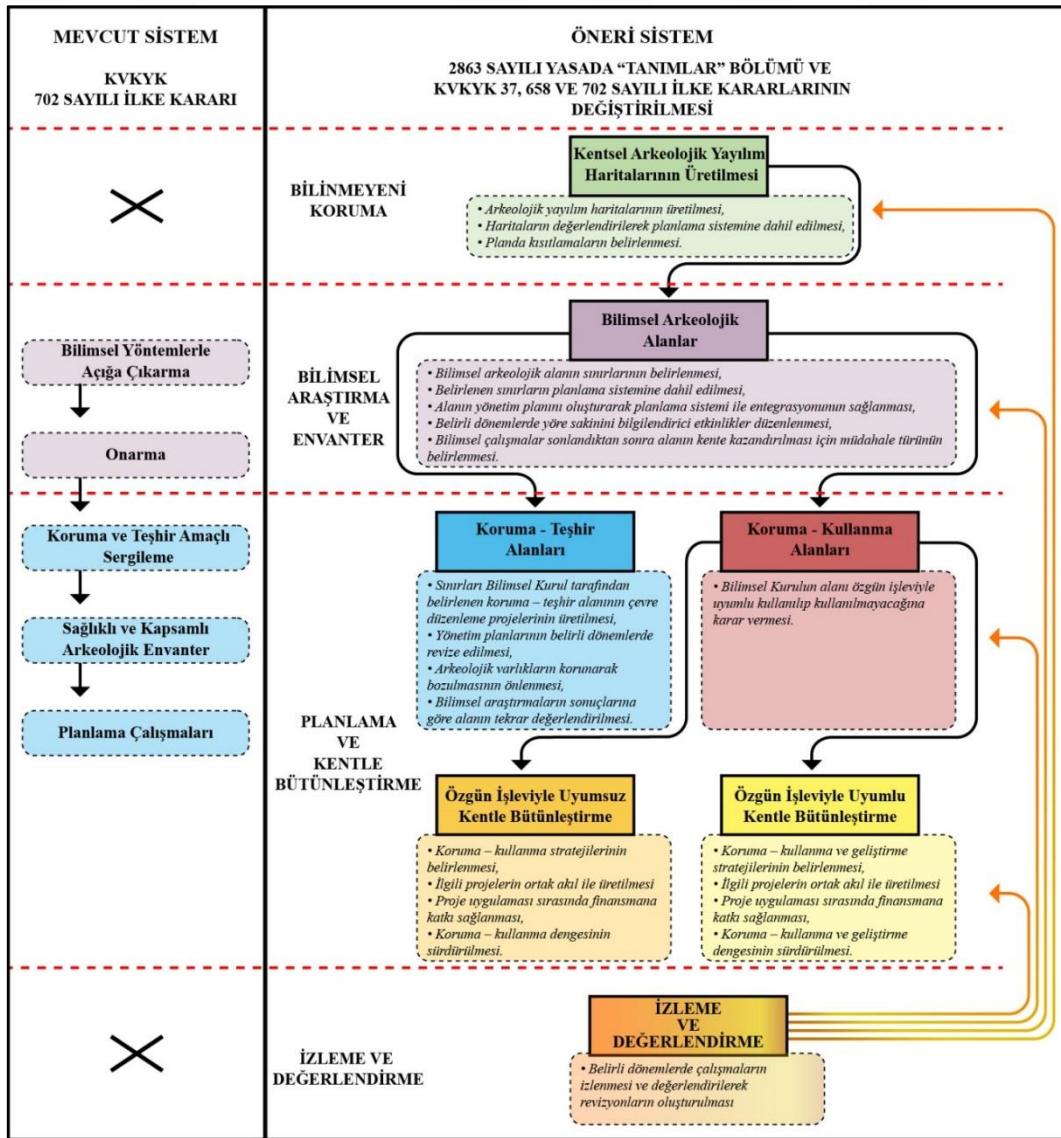
Bu kapsamda yapılacak ilk düzenlemelerden birisi kentsel arkeolojik varlıkların yasal mevzuattaki rolünün tanımlanmasıdır. Mevcuttaki "koruma ve teşhir" yaklaşımı bu düzenlemenin temelini oluştururken, mevzuat; koruma, kullanma ve geliştirme yaklaşımlarına da izin verecek bir esnekliğe kavuşturulmalıdır. Ne de olsa bütünleşik koruma yaklaşımı salt koruma kavramından bağımsız gerçekleştirilemez.

Yasal düzenlemelerde K.V.K.Y.K ilke kararları ile tanımlanan detay sit tanımlarından kentsel arkeolojik sit ve arkeolojik sit tanımlarının tekrar düzenlenmesi ve bu tanımların kentsel alandaki arkeolojik sit alanları ile kırsal alandaki arkeolojik sit alanları yaklaşımına uygun bir sistemde değerlendirilmesi önerilmektedir. Sonuçta kentsel alanda süregelen bir yapılaşmaya konu olan arkeolojik varlıklar bulunmaktayken, kırsal alanda terk edilmiş ve tekrar yapılaşma görmemiş belirli bir dönemle kısıtlı kalmış arkeolojik varlıklar bulunmaktadır. Bu ayırım kent arkeolojisi kavramını doğurmuştur.

Yasal düzenlemelerin, arkeolojik varlıkların kendine özgü özelliklerini yansıtabilmesi için esneklik sağlayan ama ilkeli bir yaklaşım sergileyen bir yapıya sahip olması gerekmektedir. Yasanın esnetilmesi ancak bu esnekliğin sınırlarının kişiden kişiye değişen

uygulamalar olmaması için bilimsel gerçeklere dayandırılarak net bir şekilde yasal düzenlemelerle belirlenmesi gerekmektedir. Bu esneklik arkeolojik varlığın kendine özgü özelliğine göre hem “salt koruma” hem de “bütünleşik koruma” yaklaşımına izin verebilir olmalıdır. Bu bağlamda kentsel alandaki arkeolojik sit alanlarının, arkeolojik varlıkların kendine özgü özelliklerini yansıtabilecekleri bir şekilde ele alınmasını sağlamak üzere 2863 sayılı yasanın tanımlar bölümü ile 37, 658 ve 702 sayılı ilke kararlarının tekrar düzenlenmesi gereklidir.

Arkeolojik varlıkların kendine özgü özelliklerini yansıtabilmesi bir süreç meselesidir. Bu sürece ilişkin tanımlama ve sürecin akışı Şekil 66’da belirtilmiştir.

Şekil 67. Kentsel arkeolojik varlıkların kentle bütünleşme süreci modeli

Bu süreç mevcut yasal düzenlemelerde, yani K.V.K.Y.K 702 sayılı kentsel arkeolojik sit alanlarına ilişkin ilke kararında “arkeolojik değerlerin bilimsel yöntemlerle açığa çıkarılması (birinci aşama), onarılması (ikinci aşama) ve sergilenmesi (üçüncü aşama) işlemlerinin esas alınarak sağlıklı ve kapsamlı arkeolojik envanter temeline (dördüncü aşama) dayalı öz gerekli bütün ölçeklerdeki planlama çalışmalarının (beşinci aşama) ivedilikle yapılmasına, bu planlar onanmadan, parsel ölçeğinde uygulamaya geçilmemesine” şeklinde tanımlanmıştır. Bu kapsamda tanımlanan sürecin en önemli eksikliği varlığı bilinmeyen ancak var olduğu tahmin edilen arkeolojik varlıkların korunmamasıdır. Bu nedenle düzenlenecek ilke kararında sürecin ilk aşaması (Tablo 8) olarak bilinmeyen ancak var olduğu tahmin edilen alanları korumayı tanımlaması önemlidir. Bu bağlamda ilk aşama; “Kentsel Arkeolojik Yayılım Haritalarının Üretilmesi” olarak tanımlanabilir.

Bu aşama potansiyel kentsel arkeolojik varlıkların korunması için potansiyel alanların belirlenmesi işlemine dayanmaktadır. İngiltere, İspanya, Fransa, Almanya gibi birçok Avrupa ülkesinde böyle bir düzenleme bulunmakta ve arkeolojik varlıkların yok olması önlenmektedir. Bu ülkelerdeki sistemler araştırılmalı ve kendi öz dinamiklerimize uygun bir haritalama sisteminin oluşturulması gereklidir. Tanımlaması yapılan alanların 2863 sayılı Kanundaki “etkileşim – geçiş sahaları” yaklaşımı içinde değerlendirilerek planlama sistemine entegre edilmeli ve gelişim planlarında aktif olarak değerlendirilmesi zorunluluğu tanımlanmalıdır. Yerel envanter sisteminin bir parçası olan bu çalışma; şehir plancısı (müellif), mimarlık tarihçisi, kent tarihçisi, harita mühendisi, coğrafyacı ve arkeologlar gibi alanla doğrudan ilişkili meslek disiplinlerinin bulunduğu bir çalışma ekibi tarafından oluşturulmalıdır.

Belirlenecek alanın değerlendirilmesi müze müd. ve koruma bölge kurulu tarafından yapılmalı, ayrıca koruma bölge kurulu tescil işlemini gerçekleştirmeli, K.U.D.E.B ise alanın korunmasını ve kaçak çalışmalar yapılmasını engellemelidir. Alanın planlama sistemine entegre edilmesi ise yerel yönetimlerce sağlanmalıdır. Bu alanlarda yapılacak zemin çalışmalarında müze müd. temsilcilerinin veya arkeologların bulunması zorunluluğu getirilmelidir. Ayrıca özel mülkiyete konu olan bütün taşınmazlarda yapılacak çalışmaların finansmanı ve teknik destek gibi konuların yatırımcı tarafından karşılanması ilgili düzenlemede yer almalıdır.

Bu aşamada aktif aktörler; alan sınırlarını belirleyen ekip, yerel yönetim, koruma bölge kurulu, müze müd. ve arkeologdur.

Bu aşama, gelecekte gerçekleşebilecek olası bütünleşmeler için arkeolojik varlıkların yok olmasını önlemesi açısından kentle bütünleştirme yaklaşımında önem arz etmektedir.

Bu aşamada yapılacak süreç adımları;

- Arkeolojik yayılım haritalarının üretilmesi,
- Haritaların değerlendirilerek planlama sistemine dahil edilmesi,
- Planda yapılaşma kriterlerinin belirlenmesi.

Tablo 8. Kentsel arkeolojik yayılım haritalarının üretilmesi

KENTSEL ARKEOLOJİK YAYILIM HARİTALARININ ÜRETİLMESİ	
Tanım	Arkeolojik potansiyeli bulunan kentsel alanların tarihi veriler (kent haritaları, planlar, kadastr haritaları, gravürler, seyyah notları, tarihi olaylar, tarihi kitaplar vb.) yol göstericiliği ile belirlenmesi sonucunda oluşturulacak koruma bölgeleri
Neden Gerekli	Arkeolojik varlıkların yok olmasının önlenmesi, bilinmeyi koruma.
Çalışma Alanı Sınırının Belirlenmesi	Şehir plancısı, kent tarihçisi, harita mühendisi, coğrafyacı ve arkeologdan oluşan ekip
Yasal Sistemdeki Yeri	2863 sayılı Kanunda belirtilen “etkileşim – geçiş sahaları” kavramının arkeolojik varlıkları içerecek şekilde düzenlenmesi K.V.K.Y.K’nun 702 sayılı İlke Kararının tekrar düzenlenmesi ile kentsel arkeolojik yayılım alanı tanımının eklenmesi
Uygulama Aracı	Çevre Düzeni Planları, İmar Planları, Koruma Amaçlı İmar Planları
Müdahale Türü	Zeminin belirli bir yüksekliğini geçecek çalışmalarda müze müd. denetimi
Planlama Sistemindeki Yeri	Yapılacak her türlü uygulama planlarında değerlendirilme zorunluluğu
Kentle Bütünleşme Türü	Olası bütünleşmeler için yok olmayı önleme
Koruma Bölge Kurulu ve K.U.D.E.B’in Görevi	Kurul; sınırların değerlendirilmesi, K.U.D.E.B; onaylama ve denetimini sağlama
Bilimsel Kurul	-
Aktif Aktörler	Alanı belirleyen ekip, yerel yönetim, koruma bölge kurulu, müze müd., arkeolog
Örnek	İncelenen Avrupa ülkeleri; Almanya, Fransa, İngiltere, İspanya vd.

Sürecin ikinci aşaması; (Tablo 9) ortaya çıkan ya da çıkarılan arkeolojik alanlarda araştırma ve kazı çalışmalarının yapılmasıdır. Bu anlamda ikinci aşama; “Bilimsel Arkeolojik Alan” olarak tanımlanabilir.

Bu tanım, yasal düzenlemelerdeki “I. derece arkeolojik sit alanı” ile eş değer bir düzenlemeyi ifade etmektedir. Kentsel arkeolojik varlıklar ortaya çıktıktan sonra alanda yürütülecek bilimsel araştırma ve kazı sürecinin yasal sistemde karşılığı olarak değerlendirilmelidir.

Bir kentsel arkeolojik varlığın kentle, özgün niteliğini koruyarak bütünleştirilebilmesi için iyi araştırılmış ve tanımlanmış olması gerekmektedir. Bu sayede doğru bilgi üretimi gerçekleşecek ve doğru bilginin aktarımı sağlanabilecektir. Bu nedenle kentsel alandaki arkeolojik alanların/ varlıkların araştırılması için yeterli süre verilmelidir. Bu düzenlemenin kişiden kişiye değişen bir uygulama olmaması için yasal sistemde kriterlerinin belirlenmesi gereklidir. Bu yaklaşım doğrultusunda Saathane Meydanı özelinde de olduğu gibi kazılara ilişkin bilimsel çalışmaların tamamlanamaması durumunun yasal sistemle önenebileceği düşünülmüştür.

Kazı alanı sınırı arkeologlar ve kazı ekibi tarafından belirlenecektir. Hollanda’da olduğu gibi kazı yapma sorumluluğunun özel şirketlerle paylaşılması daha çok arkeolojik varlığın kurtarılmasını sağlayabilir. Bu çerçevede yasal düzenlemelerde değişiklikler yapılabilir. Ancak böyle bir düzenlemede kamunun sıkı denetiminin sağlanması gerekliliği vurgulanmalıdır.

Sınırları belirlenen alan planlama sisteminde “Bilimsel Arkeolojik Sit Alanı” olarak değerlendirilebilir. Yapılaşma koşulları I. derece arkeolojik sit alanı yapılaşma koşulları ile aynı olabilir.

Sonrasında ise alan, yönetim alanı olarak ilan edilmeli ve bilimsel araştırmalar sürerken alana ilişkin olarak 2863 sayılı Kanunda tanımlandığı gibi yönetim planı üretilerek, alanın kentle ve planlama sistemiyle bütünleşmesi sağlanmalıdır. Çalışmanın sonuçlarına göre envanter ve kentsel arkeolojik yayılım haritaları gözden geçirilmeli ve varsa gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

Kültürel miras içinde, kentin gelişimi için göz ardı edilebilme olasılığının yüksek olması nedeniyle, belki de en kırılgan varlık kentsel arkeolojik varlıklardır. Bu nedenle arkeolojik varlıklara ilişkin yöre sakininin bilinçlendirilmesi önemlidir. Küçükyalı Arkeopark çalışmalarında olduğu gibi yöre sakininin alanı benimsemesi için, bilimsel araştırmalar sürerken belirli dönemlerde (tercihen kazı dönemleri sonunda) yöre sakinleri için alan gezileri organize edilebilir ve yöre sakininin bilgilendirilmesi sağlanabilir. Bu geziler sonrasında yöre sakininin alanı sahiplenmesini sağlayacak ve aidiyet duygusunu geliştirecek etkinlikler düzenlenebilir. Bu aşama yöre sakininin bilinçlendirilmesinde ilk

aşama olduğu için arkeolojik varlıkların geleceği için hayati bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda alanda bilimsel çalışmalar sürerken de kültürel anlamda kentle bütünleşme sağlanabilir. Yasal mevzuatta tanımlı bir düzenleme olmasına karşın uygulamada karşılık bulamadığı durumlar oluşmaktadır. Halkın bilgilendirilmesi yaklaşımı mevzuatta tercihe bırakılmamalıdır.

Belirlenen alanın sınırları müze müdürlükleri tarafından değerlendirilmeli, koruma bölge kurulları tarafından tescil edilmeli, K.U.D.E.B tarafından korunması sağlanmalıdır.

Bu aşamada aktif aktörler; bilimsel kurul alan sınırlarını belirleyen ekip, yönetim planı ekibi, alan başkanı, yerel yönetim, koruma bölge kurulu, müze müd. ve yöre sakinidir.

Bilimsel araştırmaların tamamlanması aşaması arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilmesinde sağlıklı envanter oluşturulabilmesi için önemlidir. Bu bağlamda alandaki araştırma çalışmaları tamamlandıktan sonra, arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirme stratejileri belirlenmelidir. Bu belirleme tamamen, arkeolojik varlığın kendine özgü özelliklerini dikkate alarak, oluşturulacak “bilimsel kurul” tarafından yapılmalıdır. Bu düzenleme verilecek kararın tamamen bilimsel gerçeklere dayandırılması için gereklidir.

Alan yönetimi kapsamında bir “Bilimsel Kurul” oluşturulmalı ve bu kurul, alanın sürecini takip ederek değerlendirmeler ve önerilerle uygulamayı yönlendirmelidir. Ayrıca bilimsel arkeolojik alanların olası bütünleşme senaryolarını oluşturmalı ve gelecek tahmininde bulunarak alanın, koruma – teşhir ya da koruma – kullanma yaklaşımına uygun müdahale bölgelerine ayrılmasında temel görev üstlenmelidir.

Alanın kente kazandırılması için ilgili değerlendirmeyi yapacak “Bilimsel Kurul” alanı “koruma – teşhir” veya “koruma – kullanma” olarak tamamen alanın özelliğine göre iki müdahale sınıfına ayrılabilir.

Bilimsel Kuruldaki üyelerin nitelikleri yasal sistemde tanımlı olmalıdır. Bu bağlamda bir öneri geliştirilecek olursa, üyelerin nitelikleri; bir üniversiteye mensup olmak koşuluyla; alan üzerinde çalışma yapmış olmak veya kent arkeolojisi, kentsel arkeoloji, kent tarihi, kentsel koruma vb. alanlarda uzman olmak olarak belirlenebilir. Bu niteliklere sahip arkeolog, şehir plancısı, kent tarihçisi, mimar, mimarlık tarihçisi, sanat tarihçisi gibi meslek disiplinlerinden üyelerin bulunması zorunluluğu tanımlanabilir. Bilimsel kurul, arkeolojik varlıkların değerlendirmesini yapacağı için arkeologlar kurul başkanlığını üstlenebilir.

Bu aşamaya ait sürecin adımları;

- Bilimsel arkeolojik alanın sınırlarının belirlenmesi,
- Belirlenen sınırların planlama sistemine dahil edilmesi,

- Alanın yönetim planını oluşturarak kentle ve planlama sistemi ile bütünleşmesinin sağlanması,
- Belirli dönemlerde yöre sakinini bilgilendirici etkinlikler düzenlenmesi,
- Bilimsel çalışmalar sonlandıktan sonra alanın kente kazandırılması için müdahale türünün belirlenmesi.

Tablo 9. Bilimsel arkeolojik alanlar

BİLİMSEL ARKEOLOJİK ALANLAR	
Tanım	Bir kentsel bölgede arkeolojik varlıklar ortaya çıktıktan – çıkarıldıktan sonra alanda bilimsel araştırma ve kazı çalışmalarının yürütüleceği süreçte belirlenecek alan
Neden Gerekli	Araştırma ve kazı gibi bilimsel çalışmaların tamamlanması
Çalışma Alanı Sınırının Belirlenmesi	Kazı ekibinin yüzey ve kazı çalışmaları sonunda alanın sınırlarını belirlemesi
Yasal Sistemdeki Yeri	2863 sayılı Kanundaki “sit” tanımı K.V.K.Y.K’nun 702 sayılı İlke Kararının tekrar düzenlenmesi ile bilimsel arkeolojik alan tanımının eklenmesi
Uygulama Aracı	Yönetim alanı ilan edilerek Yönetim Planı ile planlama sistemine dahil edilmesi
Müdahale Türü	Alanda bilimsel çalışmaların yapılmasını sağlayacak müdahaleler ve belirli dönemlerdeki alan gezisi için çevre düzenleme
Planlama Sistemindeki Yeri	Yönetim planı ile kentle entegrasyon stratejilerinin oluşturulması. Sit sınırlarının planlama çalışmalarında değerlendirilme zorunluluğu
Kentle Bütünleşme Türü	Kültürel bütünleşme(halkın bilinçlendirilmesi)
Koruma Bölge Kurulu ve K.U.D.E.B’in Görevi	Kurul; sınırların onay ve tescili, K.U.D.E.B; korumayı sağlama
Bilimsel Kurul	Alanın kente kazandırılması için gerekli bilimsel değerlendirmeleri yapacak Bilimsel Kurul arkeologların başkanlığında; alanı; “koruma – teşhir” veya “koruma – kullanma” olarak iki müdahale bölgesine ayıracak. Kuruldaki üyelerin nitelikleri; bir üniversiteye mensup olmak koşulu ile; alan üzerinde bilimsel çalışma yapmış olmak veya uzmanlığını kent arkeolojisi, kentsel arkeoloji, kent tarihi, kentsel koruma gibi alanlarda uzmanlığını almış olmak niteliklerine sahip; arkeolog, şehir plancısı, tarihçi, mimar, sanat tarihçisi meslek disiplinlerinden en az bir üyenin bulunması zorunluluğu
Aktif Aktörler	Bilimsel kurul, alanı belirleyen ekip, yönetim planı ekibi, alan başkanı, yerel yönetim, koruma bölge kurulu, müze müd. ve yöre sakini
Örnek	Küçükyalı Arkeopark

Sürecin üçüncü aşaması, alanın müdahale türü belirlendikten sonra iki şekilde ilerlemektedir: koruma – teşhir ve koruma – kullanma.

Koruma – teşhir aşaması; (Tablo 10) geçmişteki izlerin en önemli katman olması, arkeolojik varlıkların önemli bir tarihi belge niteliği taşıması veya alandaki bilimsel çalışmaların oldukça uzun süreli dönemler sonunda bitirilmesi gibi durumlarda tanımlanabilir. Bu bağlamda alan “salt koruma” yaklaşımıyla korunarak bilimsel çalışmalara ev sahipliği yapabilir. Bu nedenle alandaki müdahale kararları mevcut yasal düzenlemelerdeki I. derece arkeolojik sit alanı ile aynı müdahale kararlarına sahiptir. Bu kapsamda alanın olduğu gibi korunmasını ve bozulmasını önleyecek önlemlerin alınması gereklidir. Ayrıca bu süreçte asıl amaç alanın teşhir edilmesi olmalıdır. Örnek incelemelerinde Tarraco Antik Kenti Amfi Tiyatrosu’nda olduğu gibi alanın çevre düzenleme projeleri yerel yönetimler tarafından yapılarak/ yaptırılarak yılın büyük bir bölümünde teşhir edilmesine olanak sağlanabilir. Envanter sistemi inceleme dönemleri sonunda tekrar gözden geçirilerek güncelliği sağlanabilir.

Alanın sınırları ilgili gelişim planlarında işlenerek, planlama sistemine entegre edilmesi ise yönetim planları ile sağlanabilir. Bu bağlamda 2863 sayılı Kanunda belirtildiği gibi belirli dönemlerde yönetim planının yenilenmesi gerekecektir.

Alanın kente kazandırılması kültürel bağlamda sağlanacaktır.

Alanda yapılacak projelerin onaylanması görevi koruma bölge kurulunda, alanın korunması görevi ise K.U.D.E.B tarafından gerçekleştirilmelidir.

Bu aşamada aktif aktörler; müze müd., yönetim planı ekibi, koruma bölge kurulu, yerel yönetim ile yöre sakinidir.

Bu aşamaya ait sürecin adımları;

- Sınırları Bilimsel Kurul tarafından belirlenen koruma – teşhir alanının çevre düzenleme projelerinin üretilmesi,
- Yönetim planlarının belirli dönemlerde revize edilmesi,
- Arkeolojik varlıkların korunarak bozulmasının önlenmesi,
- İlerleyen dönemlerde bilimsel araştırmaların sonuçlarına göre alanın tekrar değerlendirilmesi.

Tablo 10. Koruma – teşhir aşaması

KORUMA – TEŞHİR ALANLARI [SALT KORUMA]	
Tanım	Geçmişteki izlerin en önemli katman olması, arkeolojik varlıkların önemli bir tarihi belge niteliği taşıması gibi değerler veya bilimsel çalışmaların uzun dönemlere yayılması nedeniyle “salt koruma” yaklaşımı ile korunacak alanlar (bu alanlar gelecekte bilimsel çalışmaların bitmesi durumunda tekrar değerlendirilebilir)
Neden Gerekli	Önemli bir arkeolojik varlığın bulunması, uzun dönemli bilimsel çalışmalar
Çalışma Alanı Sınırnın Belirlenmesi	Arkeologların başkanlığında Bilimsel Kurul
Yasal Sistemdeki Yeri	2863 sayılı Kanundaki “sit” tanımı K.V.K.Y.K’nun 702 sayılı İlke Kararının tekrar düzenlenmesi ile koruma – teşhir alanları tanımının eklenmesi
Uygulama Aracı	Yönetim alanı ilan edilerek Yönetim Planı ile planlama sistemine dahil edilmesi
Müdahale Türü	Alanın olduğu gibi korunması, bozulmasını engelleyecek düzenlemelerin yapılması ve teşhir edilmesi için gerekli çevre düzenlemesi
Planlama Sistemindeki Yeri	Yönetim planı ile kentle entegrasyon stratejilerinin oluşturulması. Sınırların planlama çalışmalarında değerlendirilme zorunluluğu
Kentle Bütünleşme Türü	Kültürel bütünleşme
Koruma Bölge Kurulu ve K.U.D.E.B’in Görevi	Kurul; sınırların onay ve değerlendirilmesi, projelerin uygunluğunun kontrolü, K.U.D.E.B; korumayı sağlama
Bilimsel Kurul	-
Aktif Aktörler	Müze müd., yönetim planı ekibi, koruma bölge kurulu, yerel yönetim ile yöre sakini
Örnek	Yerinde koruma ilkesiyle alanın müzeleştirilmesi, arkeopark oluşturulması vd.

Koruma – kullanma aşaması; (Tablo 11) “bütünleşik koruma” yaklaşımıyla arkeolojik varlıkların koruma – kullanma dengesiyle kentle bütünleştirilmesi aşamasıdır. Bu aşamada arkeolojik varlıkların özgün işlevine uygun kullanılıp kullanılmayacağına karar verilerek farklı müdahale türleri belirlenebilir.

2863 sayılı Kanundaki “koruma, sit ve değerlendirme” tanımları düzenlenerek kullanma yaklaşımını da kapsamı gerekmektedir. Bu bağlamda alanın müdahale türü

tanımlandıktan sonra “Çok Katmanlı Koruma Amaçlı İmar Planı” gibi özel bir plan uygulama aracı geliştirilebilir. Bu araç, planlama sisteminde koruma amaçlı imar planı kapsamında değerlendirilecek özel bir uygulama planı olarak yer alabilir.

Koruma – kullanma konusunda yatırımcıların koruma – kullanmanın ekonomik boyutu hakkında bilgilendirilmesi bu yönde oluşturulacak projelerin üretilmesi aşamasındaki ön yargıları kırabilir ve arkeolojik varlıkların projelerde değerlendirilerek korunmasını sağlayabilir. Bu yaklaşım doğrultusunda ilgili meslek grupları kendilerini arkeolojik varlıkların kent ekonomisine katkısı yönünde araştırmalar yapabilir.

Bu aşamada da Bilimsel Kurul toplanmalı ayrıca bu toplantının başkanlığında şehir plancıları olmalıdır. Bu bağlamda toplantı arkeolojik varlıkların özgün işleviyle kullanılıp kullanılmaması konusuna odaklanmalı ve sonucunda; varlıkların özgün işlevine uygun kullanılmadan kentle bütünleştirme ve özgün işlevine uygun olarak kentle bütünleştirme gruplarında sınıflandırması yapılmalıdır. Akabinde kentle bütünleştirme sosyal, kültürel, mekânsal, fiziksel ve işlevsel bütünleşme yönlerinde olacaktır.

Bu aşamadaki aktif aktörler; bilimsel kurul, yerel yönetim, koruma bölge kurulu, müze müd., şehir plancısı ve sivil toplum kuruluşlarıdır.

Aşama iki farklı süreçte devam etmektedir; özgün işleviyle uyumsuz kentle bütünleştirme ve özgün işleviyle uyumlu kentle bütünleştirme.

Özgün işleviyle uyumsuz kentle bütünleştirme aşaması; (Tablo 12) arkeolojik varlıkların özgün işleviyle uyumlu işlevlendirmenin sağlanamadığı fakat farklı işlevlerle kentle bütünleştirilerek koruma – kullanma dengesinin sağlandığı durumlarda geçerli olacaktır. Örneğin kent için kalmış sur temellerinin üzerine farklı amaçlarla kullanılacak yeni yapıların inşa edilmesi (Tarraco – Roma antik kenti surları, Trabzon – Ortahisar surları gibi uygulama örnekleri) bu aşamanın bir ürünü olabilir.

İyi bir analiz iyi bir sentezi, iyi bir sentez de iyi bir planlamayı doğurur. Sürecin her aşaması planlama için önemlidir. Bu aşamada arkeolojik verilerin oldukça iyi analiz edilmiş ve geçmiş dönemdeki işlevlerinin net bir şekilde ortaya konulmuş olması gerekebilir. Envanter sisteminin oluşturulmuş olması ve yeni bilgilerle sürekli envanter güncelliğinin sağlanması önerilmelidir.

Tablo 11. Koruma – kullanma aşaması

KORUMA – KULLANMA ALANLARI [BÜTÜNLEŞİK KORUMA]	
Tanım	Koruma – kullanma dengesiyle arkeolojik varlıkların gündelik kent yaşamıyla bütünleşmesi. Bu alanlar arkeolojik varlıkların özgün işleviyle uyumlu işlevlendirmeye göre sınıflandırılacaktır.
Neden Gerekli	Arkeolojik varlıkların korunması ve geleceğe aktarılması
Çalışma Alanı Sınırının Belirlenmesi	Arkeologların başkanlığında Bilimsel Kurul
Yasal Sistemdeki Yeri	2863 sayılı Kanundaki “koruma, sit ve değerlendirme” tanımları Ayrıca, ilgili yasaya “koruma – kullanma dengesi” tanımının eklenmesi ve K.V.K.Y.K’nun 702 sayılı İlke Kararının tekrar düzenlenmesi ile koruma – kullanma tanımının eklenmesi
Uygulama Aracı	Çok Katmanlı Koruma Amaçlı İmar Planı
Müdahale Türü	Alanın özgün işlevine uygun kullanılıp kullanılmayacağını belirlenmesi sonucu; özgün işlevine uyumlu ya da özgün işleviyle uyumsuz kentle bütünleştirme
Planlama Sistemindeki Yeri	Çok Katmanlı Koruma Amaçlı İmar Planı
Kentle Bütünleşme Türü	Kültürel, sosyal, mekânsal, işlevsel, yapısal bütünleşme
Koruma Bölge Kurulu ve K.U.D.E.B’in Görevi	Kurul; sınırların onay ve değerlendirilmesi, projelerin uygunluğunun kontrolü, K.U.D.E.B; koruma ve denetimi sağlama
Bilimsel Kurul	Alanın kente kazandırılması için gerekli bilimsel değerlendirmeleri yapacak Bilimsel Kurul şehir plancılarının başkanlığında; alanı; “koruma – kullanma” veya “koruma – kullanma – geliştirme” olarak iki müdahale bölgesine ayıracak. Kuruldaki üyelerin nitelikleri; bir üniversiteye mensup olmak koşulu ile; alan üzerinde bilimsel çalışma yapmış olmak veya uzmanlığını kent arkeolojisi, kentsel arkeoloji, kent tarihi, kentsel koruma gibi alanlarda uzmanlığını almış olmak niteliklerine sahip; şehir plancısı, mimar, arkeolog, kültürel miras uzmanı, sanat tarihçisi meslek disiplinlerinden en az bir üyenin bulunması zorunluluğu
Aktif Aktörler	Bilimsel kurul, yerel yönetim, koruma bölge kurulu, müze müd., şehir plancısı ve sivil toplum kuruluşları
Örnek	

Bu aşamada üretilecek projelere örnek incelemelerindeki; Metropol Parasol, ve Antakya Müze – Otel örnekleri verilebilir. Her iki örneğin de mimarlık dünyasında ödüller

alması, bu tür yaklaşımların dünya tarafından desteklendiğinin ve destekleneceğinin göstergesidir.

Fikir ve uygulama projeleri üretecek olan meslek disiplinlerinin kendilerini bu alanda geliştirmeleri önerilmektedir. Yere ve kültüre özgü tasarım kriterleri üretmek için araştırmalar geliştirilmesi geçmişin geleceğe taşınması için önemli görülmekte ve önerilmektedir. Gerek üniversitelerin eğitim müfredatlarında gerekse de meslek odalarının meslek içi eğitim merkezlerinde konuyla ilgili eğitimler düzenlenebilir. Yurtdışı gezileri ile dünyadaki iyi örnekler meslektaşlara tanıtılıp ufuklarının açılması sağlanabilir. Disiplinler arası işbirliği ile farklı disiplinlerin mesleki deneyimi ve bilgilerine değer verilmesi, ortak akıl ile bu işin yürütülmesi arkeolojik varlıkların geleceğini korumada ve şekillendirmede önemli rol oynayabilir.

Bu aşamada şehir plancılarının alanın kentle bütünleştirme stratejilerini belirlemesi mimar ve yatırımcıların ise arkeolojik varlıklara duyarlı projeler üretmesi beklenmektedir. Sürecin her aşamasında danışman olarak arkeologların bulunması önerilmektedir.

Kamusal alanlarda yapılacak projelerin finansmanı için projeden rant sağlayacak yöre sakinini de içerek bir finansal düzenleme yapılması projenin uygulama sürecini kolaylaştırabilir. Aynı zamanda bu düzenleme yöre sakininin katkısıyla oluşacağı için aidiyeti ve sahiplenme duygusunu artıracığı öngörülmektedir.

İlgili projelerin yapılması/ yaptırılması görevinin yerel yönetimlerde olması yerelleşmeyi destekleyici bir unsur olabilir. Bununla birlikte projelerin denetlenmesi ve onaylanması görevinin koruma bölge kurullarında olması merkezi yönetimin denetleyici rolünü koruyabilir.

Bu aşamada yapılacak projelerin kentle bütünleştirilmesi sosyal, kültürel ve mekânsal anlamda gerçekleşecektir.

Bu aşamada aktif rol alacak aktörler; yöre sakini, yerel yönetim, koruma bölge kurulları, koruma amaçlı planı hazırlayacak ekip, şehir plancısı, mimar, arkeolog, sanat tarihçisi, sivil toplum kuruluşları ve meslek odalarıdır.

Bu aşamaya ait sürecin adımları;

- Koruma – kullanma stratejilerinin belirlenmesi,
- İlgili projelerin ortak akıl ile üretilmesi (yöre sakinin katılımını sağlayacak uygulamalar desteklenebilir)
- Proje uygulaması sırasında finansmana katkı sağlanması,
- Koruma – kullanma dengesinin sürdürülmesi.

Tablo 12. Özgün işleviyle uyumsuz kentle bütünleştirme aşaması

ÖZGÜN İŞLEVİYLE UYUMSUZ KENTLE BÜTÜNLEŞTİRME [KORUMA – KULLANMA]	
Tanım	Arkeolojik varlığın özgün işlevi ile işlevsel bütünleşmenin sağlanamadığı fakat farklı işlevlerle bütünleştirilerek koruma – kullanma dengesiyle kentle bütünleştirmenin sağlanması
Neden Gerekli	Arkeolojik varlıkların korunması ve geleceğe aktarılması
Çalışma Alanı Sınırının Belirlenmesi	Şehir plancılarının başkanlığında Bilimsel Kurul
Yasal Sistemdeki Yeri	2863 sayılı Kanundaki “koruma, sit ve değerlendirme” tanımları Ayrıca ilgili yasaya “koruma – kullanma dengesi” tanımının eklenmesi ve K.V.K.Y.K’nun 702 sayılı İlke Kararının tekrar düzenlenmesi ile özgün işlevi ile uyumsuz kentle bütünleştirme alanı tanımının eklenmesi
Uygulama Aracı	Çok Katmanlı Koruma Amaçlı İmar Planı
Müdahale Türü	Alanın kentin ihtiyacına uygun bir şekilde işlevlendirilmesi ile; plancılar tarafından alanın kentle bütünleştirme stratejileri belirlenecek, mimar ve yatırımcılar tarafından arkeolojik varlığı kapsayan ve duyarlılık gösteren projeler geliştirilecek
Planlama Sistemindeki Yeri	Çok Katmanlı Koruma Amaçlı İmar Planı
Kentle Bütünleşme Türü	Sosyal, kültürel, mekânsal ve yapısal bütünleşme
Koruma Bölge Kurulu ve K.U.D.E.B’in Görevi	Kurul; sınırların onay ve değerlendirilmesi, projelerin uygunluğunun kontrolü, K.U.D.E.B; koruma, uygunluk ve denetimi sağlama
Bilimsel Kurul	-
Aktif Aktörler	Yöre sakini, yerel yönetim, koruma bölge kurulu, müze müd., şehir plancısı, mimar, arkeolog, sanat tarihçisi, yatırımcılar, sivil toplum kuruluşları ve meslek odalar
Örnek	Antakya Müze – Otel, Metropol Parasol, Tarragona surları üzerindeki konut yapılaşması

Özgün işleviyle uyumlu kentle bütünleştirme aşaması; (Tablo 13) arkeolojik varlıkların özgün işlevine uygun bir şekilde günümüz kentsel yaşamıyla bütünleştirilmesinin sağlanmasıdır. Arkeolojik varlıkların özgün değerlerinin günümüzde de kullanılabilmesi ve geleceğe aktarılabilmesi için bu süreç önemlidir. Örnek incelemelerindeki Verona Arenasının yapım amacıyla uyumlu bir şekilde kullanılması ve bu kullanımın artırılmasına ilişkin proje örnek olarak verilebilir. Ayrıca antik dönemlerde konut, ticaret, eğlence vb. amaçlı kullanım sunan yapıların temelleri aynı işlevle kullanılacak yeni yapılarda

değerlendirilebilir. Bu yaklaşımla geçmişin izlerinde modern kentlerin üretilmesi sağlanabilir.

Bu tür düzenlemelerin yapılabilmesi için 2863 sayılı Kanundaki “koruma, sit ve değerlendirme” tanımlarının tekrar düzenlenerek geliştirme yaklaşımını kapsayacak bir esnekliğe kavuşturulması gerekmektedir. İlgili ilke kararında koruma – kullanma ve geliştirme dengesi detaylı bir şekilde açıklanabilir.

Bu aşamada şehir plancıları alanın kentle bütünleştirme stratejilerini belirleyecek mimar ve yatırımcılar ise arkeolojik varlıklara duyarlı projeler üretecektir. Sürecin her aşamasında danışman olarak arkeologların bulunması önerilmektedir.

Özel mülke konu arkeolojik varlıkların projelendirmesi ve korunmasıyla ilgili finansmanın yatırımcı ve mülk sahibi üzerinde olması korumayı kolaylaştırıcı olabilir. Aynı zamanda bu düzenleme yöre sakininin kendi mülkiyeti içindeki arkeolojik varlığın korunmasına katkıda bulunabilir.

İlgili projelerin yapılması görevi mimari şirketlerde, projelerin denetlenmesi ve değerlendirilmesi görevi koruma bölge kurullarında, onaylanması görevi ise yerel yönetimlerde olmalıdır.

Bu aşamada yapılacak projelerin kentle bütünleştirilmesi sosyal, kültürel ve mekânsal anlamda gerçekleşecektir.

Bu aşamada aktif aktörler; şehir plancısı, mimar, yatırımcı, arkeolog, sanat tarihçisi, yerel yönetim, yöre sakini, koruma bölge kurulu ve sivil toplum kuruluşlarıdır.

Bu aşamaya ait sürecin adımları;

- Koruma – kullanma ve geliştirme stratejilerinin belirlenmesi,
- İlgili projelerin ortak akıl ile üretilmesi (yöre sakinin katılımını sağlayacak uygulamalar desteklenebilir)
- Proje uygulaması sırasında finansmana yatırımcılar tarafından katkı sağlanması,
- Koruma – kullanma ve geliştirme dengesinin sürdürülmesidir.

Tablo 13. Özgün işleviyle uyumlu kentle bütünleştirme aşaması

ÖZGÜN İŞLEVİYLE UYUMLU KENTLE BÜTÜNLEŞTİRME [KORUMA – KULLANMA – GELİŞTİRME]	
Tanım	Arkeolojik varlığın özgün işlevi ile işlevsel bütünleşmenin sağlanabileceği alanlar
Neden Gerekli	Arkeolojik varlıkların özgün değerlerinin geleceğe yansıtılması
Çalışma Alanı Sınırının Belirlenmesi	Şehir plancılarının başkanlığında Bilimsel Kurul
Yasal Sistemdeki Yeri	2863 sayılı Kanundaki “koruma, sit ve değerlendirme” tanımları Ayrıca, ilgili yasaya “koruma – kullanma ve geliştirme” tanımının eklenmesi K.V.K.Y.K’nun 702 sayılı İlke Kararının tekrar düzenlenmesi ile özgün işlevine uyumlu kentle bütünleştirme alanı tanımının eklenmesi
Uygulama Aracı	Çok Katmanlı Koruma Amaçlı İmar Planı
Müdahale Türü	Alanın özgün işlevine uygun işlevlendirilmesi ile; plancılar tarafından alanın kentle bütünleştirme stratejileri belirlenecek, mimar ve yatırımcılar tarafından arkeolojik varlığı kapsayan ve duyarlılık gösteren projeler geliştirilecek
Planlama Sistemindeki Yeri	Çok Katmanlı Koruma Amaçlı İmar Planı
Kentle Bütünleşme Türü	Sosyal, kültürel, mekânsal, yapısal ve işlevsel bütünleşme
Koruma Bölge Kurulu ve K.U.D.E.B’in Görevi	Kurul; sınırların onay ve değerlendirilmesi, projelerin uygunluğunun kontrolü, K.U.D.E.B; koruma, uygunluk ve denetimi sağlama
Bilimsel Kurul	-
Aktif Aktörler	Şehir plancısı, mimar, yatırımcı, arkeolog, sanat tarihçisi, yerel yönetim, yöre sakini, koruma bölge kurulu ve sivil toplum kuruluşları
Örnek	Verona Arenası çatı kapatma projesi, Tarragona Yönetim Forumu

Böyle bir süreç sonunda yasağcı bir yaklaşım sergileyen yasal düzenlemelerin esnek ancak kuralcı bir yaklaşım kazanması beklenmektedir. Bu bağlamda arkeolojik varlıkların kendine özgü özelliklerini sergileyebilecekleri farklı bütünleşmelerle kente kazandırılacakları projeler üretilebilir.

Mevcut sistemin kişiden kişiye değişen uygulama sorununun, belirli kurallar düzeyinde eşit ve şeffaf bir şekilde yasal sistemin oluşturulmasıyla önleneceği düşünülmektedir.

Kentle bütünleştirmenin yönetsel boyutunda yapılacak düzenlemeler, şu anda mevcutta bulunan birçok arkeolojik varlığa dikkat çekerek, tasarım meslekleri tarafından ilgi

duyulmasını sağlayabilir. Yöre sakininin bilgilendirilebilmesi için öncelikle uzmanların da bu konuda kendilerini geliştirmesi gerekmektedir. Başarılı örneklerle karşılaşan ve faydasını gören yöre sakinlerinin bu tür projeleri destekleyeceği öngörülmektedir. Tüm bu sistemin sonucunda arkeolojik potansiyeli yüksek olan kentlerimiz, arkeoloji duyarlı kentlere dönüşebilir ve kent arkeolojisi yöntemi ile kentlerin çok katmanlılığı korunarak sürekliliği sağlanabilir.

Bu araştırma kentsel arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilmesinin yasal boyutuna odaklanmış ve bu yönde bir model geliştirmiştir. Yasal düzenlemelerde yapılacak değişikliklerin hiçbir zaman yeterli olmayacağı şimdye kadar yapılan düzenlemelerden anlaşılmaktadır. Yasal düzenlemeler mükemmel olsa bile kısıtlı olduğu kabul edilmelidir. Bu nedenle yöre sakinlerinin kültürel mirası benimsemesi için bilinçlendirilmesi gerekliliği tekrar vurgulanmalıdır. Geçmişin geleceğini kurtarabilmek adına yöre sakinlerinin temelden başlanarak, milli eğitim seviyesinde kültürel miras eğitimi alması sağlanmalıdır. Bu konunun sadece milli eğitim müfredatında yer almasıyla yetinilmemeli, yöre sakinlerinin kendi öz kültürel miraslarıyla iç içe yaşayabildikleri ve etkileşim kurabildikleri sosyal faaliyetler düzenlenmeli ve arkeolojik varlıklar gündelik yaşamın bir parçası haline getirilmelidir.

Bu bağlamda araştırmacıların arkeolojik varlıkların kentle bütünleştirilmesi çalışmalarında sadece yasal düzenlemelere bağlı kalmamaları, arkeolojik mirasın benimsenmesini ve hayatın bir parçası olmasını sağlayacak araştırmalar üzerinde yoğunlaşmaları önerilmektedir.

Kültürel mirasa ilişkin yasal düzenlemeler 1980lerden itibaren oldukça fazla değişim görmüştür. Yasal düzenlemelerin günaşırı değişme olasılığı oldukça yüksektir. Bu nedenle işin özüne inilerek, insanoğluna; kültürel mirasın yaşamın bir parçası olduğunu, geçmişin izlerinin günümüzü şekillendirdiğini ve geçmiş olmadan geleceğin olamayacağını kavratran çalışmalara dönük araştırmalar yapılmalıdır.

6. KAYNAKLAR

- I. Komisyon Sonuç Raporu, 2002. Türkiye’de Tarihi Kent Dokularının Korunması ve Geleceğe Taşınması Sempozyumu Kitabı, Şubat 2002, Ankara.
- Ahunbay, Z., 2007. Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Dördüncü Baskı, Yem Yayınevi, İstanbul.
- Alpan, A., 2005. Integration of Urban Archaeological Resources to Everyday Life in the Historic City Centres Tarragona, Verona and Tarsus, Yüksek Lisans Tezi, METU, The Graduate School of Natural and Applied Sciences, Ankara.
- Alpan, A., 2006. Birleşik Krallıkta Kentsel Arkeoloji ve Planlama, IDOL: Arkeologlar Derneği Dergisi, 21, 28 – 35.
- Alpan, A., 2014. Kentsel Sit ve Kentsel Arkeolojik Sit’lerde Planlama, TMMOB Şehir Plancıları Odası Koruma Sempozyumu, Aralık, Çalıştay Kitabı I, Ankara.
- Altınörs Çırak, A., 2010. Bir Planlama Stratejisi Olarak Arkeolojik Envanterleme ve Kentsel Arkeolojik Değer Yönetimi: İzmir Tarihi Kent Merkezi, Doktora Tezi, DEÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Asar-ı Atika Nizamnamesi, 1869.
- Asar-ı Atika Nizamnamesi, 1874.
- Asar-ı Atika Nizamnamesi, 1884.
- Asar-ı Atika Nizamnamesi, 1906.
- Asarcıklı, M. 1989. Antakya Kent Formunu Oluşturan Değerlerin Araştırıp Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniv., Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Asatekin, N., G., 2004. Kültür ve Doğa Varlıklarımız Neye, Niçin, Nasıl Korunmalıyız?, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları Yayın No: 3016, Ankara.
- Avrupa Konseyi, 1954. Avrupa Kültürel Varlıkların Korunması Sözleşmesi.
- Aydemir, Ş., 2002. “Kültür, Kültürel Süreklilik, Mimari ve Doğal Mirasın Korunması ve Kültürel Sürdürülebilirlik”, Uluslararası Mimarlar Birliği Dünya Mimarlık Günü, Birleşmiş Milletler Dünya Konut Günü, Ekim, Giresun.
- Aydeniz, N., E., 2009. Kent Arkeolojisi Kavramının Dünyadaki Gelişimi ve Türkiye’deki Yansımaları, Journal of Yaşar University, 4,16, 2501 – 2524.

- Aydoğdu, Y., 2011. Kentsel Arkeolojik Koruma Alanlarının Yönetimi: İstanbul Yenikapı Örneği, Yüksek Lisans Tezi, YTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aykaç, P., 2008. Determination of Presentation Principles for Multi-layered Historical Towns Based on Cultural Significance Case Study: Tarsus, Yüksek Lisans Tezi, METU, The Graduate School of Natural and Applied Sciences, Ankara.
- Bayraktar, S., 2010. Kentsel Alanda Arkeolojik Park Tasarımı: Küçükyalı ve Saraçhane Arkeolojik Parklarının Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Belge, B., 2004. Çok Katmanlı Tarihi Kent Merkezlerinin Yönetimi: Kentsel Arkeoloji ve Planlama, Planlama Dergisi,4, 49 – 56.
- Belge, B., 2005. Urban Archaeological Issues and Resources in İzmir Historic City Centre: An Exploratory Case Study, Yüksek Lisans Tezi, METU, The Graduate School of Natural and Applied Sciences, Ankara.
- Bilgin, A.G., 1996. Urban Archaeology: As the Basis for the Studies on the Future of the Town Case Study: Bergama, Yüksek Lisans Tezi, METU, The Graduate School of Natural and Applied Sciences, Ankara.
- Bilgin Altınöz, A.G., 2002. Assesment of Historical Stratification in Multilayered Towns as a Support for Conservation Decision-Making Process; A Geographic Information Systems (GIS) Based Approach Case Study: Bergama
- Boylu, A., 1994. Urban Archaeology (A Visionary Framework for Urban Archaeology in Turkey), Yüksek Lisans Tezi, METU, The Graduate School of Natural and Applied Sciences, Ankara.
- Carman, J., 2002. Archaeology and Heritage: An Introduction, Continuum, Bath.
- Ciuchini, P., 2010. Archaeological Policies and Practices Across Europe: National Developments and International Trends, Archaeojobs.
- CMCoE ,1975. The Declaration of Amsterdam, Amsterdam.
- CMCoE, 1989. Recommendation No. R (89) 5, of the Committee of Ministers to Member States, Concerning the Protection and Enhancement of the Archaeological Heritage in the Context of Town and Country Planning Operations.
- Council of Europe, 1969. European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage, London.
- Council of Europe, 1987. Architectural Heritage Reports and Studies No: 5, Archaeology and Planning, Report of the Florence Colluquy, Florance.
- Council of Europe, 1997. Charter on the Use of Ancient Places of Performance, Verona.

- Council of Europe, 2000. European Code of Good Practise: Archaeology and The Urhban Project.
- Çağlayan, D., 1999. An Assesment of Urban Archaeology and Archaeological Heritage: A Case Study in Ulus – Ankara, Yüksek Lisans Tezi, METU, The Graduate School of Natural and Applied Sciences, Ankara.
- Çal, H., 2005. Osmanlı’dan Cumhuriyete Eski Eserler Kanunları, Prof. Dr. Kazım Yaşar Kopruman’a Armağan, Ankara.
- Eriş, M., Ü., 2012. Asar-ı Atika Nizamnamelerinden 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununa Mevzuatın Karşılaştırmalı Bir İncelemesi, Uzmanlık Tezi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Erözkan Arusoğlu, Z. 2013. Çok Katmanlı Kentlerde Kimlik Sorunsalı: Palimpsest Bir Kentsel Alan Olarak Ulus Örneğinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ersoy, A., 2014. Kentsel Sit ve Kentsel Arkeolojik Sit’lerde Planlama, TMMOB Şehir Plancıları Odası Koruma Sempozyumu, Aralık, Çalıştay Kitabı I, Ankara.
- Eruzun, C., 1987. Kentsel Sitlerin Korunmasında Yerel Yönetimlerin Önemi, Tarihi Kentlerde Planlama, Düzenleme Sorunları, Türkiye 11. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu Bildiriler Kitabı, Edirne.
- Eski Eserler ve Güzel Sanatlar Yüksek Kurulu, 1931. *Çev. Ayşegül, A.*, Carta del Restauoro (Atina Tüzüğü), Atina.
- Etyemez, L., 2011. Assessing the Integration of Historical Stratification with the Current Context in Multi-layered Towns. Case Study: Amasya, Yüksek Lisans Tezi, METU, The Graduate School of Natural and Applied Sciences, Ankara.
- Fazio, F., 2004. Archaeology and Urban Planning, *Urbanistica*, 124,04, 2 – 5.
- Fusun, E., 2002. A Comparative Analysis on Two Squares in the City Center of Samsun: Urban Place, Architectural Quality and City Life, Yüksek Lisans Tezi, METU, The Graduate School of Natural and Applied Sciences, Ankara.
- Garmy, P., 1999. France, Report on the Situation of Urban Archaeology in Europe, Council of Europe Publishing.
- Gerçek, F., 1999. Türk Müzeciliği, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Gönüler, A., P., 2011. Kentsel Yenileme Alanlarında Kentsel Arkeoloji Kavramının Tarihi Yarımada Özelinde İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniv. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Günay Z., 2012. Kentsel Koruma, Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük, Ninova Yayıncılık, İstanbul.
- ICOMOS, 1964. Tarihi Anıtların ve Yerleşmelerin Korunması ve Onarımı İçin Uluslararası Tüzük (Venedik Tüzüğü).
- ICOMOS, 1967. The Norms of Quito, Final Report of the Meeting on the Preservation and Utilization of Monuments and Sites of Artistic and historical Value, Quito.
- ICOMOS, 1990. Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü.
- ICOMOS, 2008. The ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites, Quebec.
- ICOMOS, 2011. Valetta Principles for the Safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas.
- İpek, N. ve Yılmaz, C., 2009. Geçmişten Geleceğe Samsun Albümü Osmanlı Dönemi, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, Samsun.
- Kamacı, E., 2014. 2863 Sayılı KTVKK'nın Uluslararası Yasal Düzenlemeler Bağlamında Değerlendirilmesi, METU Journal of the Faculty of Architecture, 31,2, 1 – 23.
- Karabağ, N., E., 2008. Kent Arkeolojisi Metoduyla Çok Katmanlı Kentlerdeki Tarihsel Sürekliliğin Çözümüne Korunması (İzmir Örneği), Doktora Tezi, DEÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Karaduman, H., 2004. Belgelerle İlk Türk Asar-ı Atika Nizamnamesi", Türk Tarih Belgeleri Dergisi, 25,29, 73 – 87.
- Keleş, R., 1980. Kentbilim Terimleri Sözlüğü, TDK Yayınları, Ankara.
- Khirfan, L., 2010. Traces on the Palimpsest: Heritage and the Urban Forms of Athens and Alexandria, Elsevier, Cities 27, 315 – 325.
- Köseoğlu, M., 2015. Kaleyi Son Terk Edenler Fareler ve Kertenkeleler, Bütünşehir Dergisi, 1,10, 14 – 16.
- K.V.K.Y.K, 1999. Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu 658 sayılı ilke kararı, Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları.
- K.V.K.Y.K, 2005. Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu 702 sayılı ilke kararı, Kentsel Arkeolojik Sit Alanları Koruma Ve Kullanma Koşulları.

- K.V.K.Y.K, 2012. Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu 37 sayılı ilke kararı, Yerleşim Alanlarında; Mevcut Arkeolojik Sitlerin Veya Daha  nceden Varlığı Bilinmeyen Ancak Yeni Yapılanma, Alt Yapı  alışmaları Ya Da Doğal Afetler Sonucu Ortaya çıkan- ıkarılan Kültür Varlıklarının Korunması Ve Değerlendirilmesine İlişkin Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararı.
- Madran E., ve  zg n l, N., 2005. Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması, TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, Ankara.
- Manning, C., 1999. Ireland, Report on the Situation of Urban Archaeology in Europe, Council of Europe Publishing.
- Melli, P., 1999. Italy, Report on the Situation of Urban Archaeology in Europe, Council of Europe Publishing.
- Ministry of Culture, 1999. Spain, Report on the Situation of Urban Archaeology in Europe, Council of Europe Publishing.
- Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi, 1912.
- Oexle, J., 1999. Germany, Report on the Situation of Urban Archaeology in Europe, Council of Europe Publishing.
-  rnek  zden, E., ve G rg l , Z., 2006. Planlama – Koruma İlişkisi  zerine Yeni Bir Sistem  nerisi, İstanbul, YT  Mimarlık Fakültesi E-Dergisi, 1,4.
-  zcan, Z., 2006. Planlamada Disiplinler Arası İlişkiler ve Kentsel Arkeolojinin Yeri, Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der., 21,4, 681 – 687.
- PPG16, 1990. Planning Policy Guidance 16: Archaeology and Planning, Secretary of State for the Environment, United Kingdom.
- Resmi Gazete, Eski Eserler Kanunu, Başbakanlık Basımevi 14527, 1 – 4.
- Resmi Gazete, Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşmeye Türkiye Cumhuriyetinin Katılmasının Uygun Bulunduğu Hakkında 2658 sayılı Kanun, Başbakanlık Basımevi 17670, 11.
- Resmi Gazete, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Başbakanlık Basımevi 18113, 1 – 23.
- Resmi Gazete, 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında 3386 sayılı Kanun, Başbakanlık Basımevi 19437, 3 – 9.
- Resmi Gazete, Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında 3534 sayılı Kanun, Başbakanlık Basımevi 20145, 561 – 568.

- Resmi Gazete, Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (gözden geçirilmiş)nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında 4434 sayılı Kanun, Başbakanlık Basımevi 23780, 2.
- Resmi Gazete, Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında 5226 sayılı Kanun, Başbakanlık Basımevi 25535.
- Resmi Gazete, Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname (648 sayılı KHK), Başbakanlık Basımevi 28028.
- RIGO Research en advies, 2013. Ruimte voor archeologie - A Synthese van de themaveldrapportages (english version of the evaluation report of Dutch archaeology system), Twenty Years After Malta: Preventive Archaeology in Europe and in Italy, Istituto per i Beni Artistici (IBC), Bologna.
- Samsun 1905 Planı, Plan de Samsoun (Mer Noire) dressé spécialement par Y. Courdadji pour The Annuaire Oriental & Printing Co. Ltd. Intercalé dans son Annuaire Oriental 25me Année 1905, https://www.archives.saltresearch.org/R/?func=dbin-jump-full&object_id=458195&silo_library=GEN01, 16.03.2017
- Samsun Koruma Amaçlı İmar Planı, 1990. Samsun Büyükşehir Belediyesi.
- Samsun Koruma Amaçlı İmar Planı Değişikliği, 1992. Samsun Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü.
- Samsun Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Değişiklikleri, 2011 ve 2014. Samsun Büyükşehir Belediyesi.
- Samsun Nazım İmar Planı, 1960. Samsun Büyükşehir Belediyesi.
- Samsun Nazım İmar Planı, 1980. Samsun Büyükşehir Belediyesi.
- Samsun Uygulama İmar Planı, 1988. Samsun Büyükşehir Belediyesi.
- Samsun Uygulama İmar Planı, 2006. Samsun Büyükşehir Belediyesi.
- Sancak, E., 2015. Müslüman Türklerin Samsunda İlk İmzası: Samsun Kalesi, Bütünşehir Dergisi, 1,10, 94 – 102.
- Sarfati, H. vd., 1999. Netherlands, Report on the Situation of Urban Archaeology in Europe, Council of Europe Publishing.
- Sarfati, H. ve Melli, P., 1999. Archaeology and the Town, Report on the Situation of Urban Archaeology in Europe, Council of Europe Publishing.
- Sarısakal, B., 2007. Samsun Planı, 1937, Samsun Belediye Tarihi, Samsun Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Samsun.

- Sarısakal, B., 2007, Samsun Belediye Tarihi, Samsun Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Samsun.
- Tankut, G., 1991. Kentsel Arkeolojik Alanlarda Arkeolojik Değerlerin Kent Hayatına Katılımı, Korumanın Fiziksel Planlama Boyutu, Arkeolojik Sit Alanlarının Değerlendirilmesi ve Korunması Sempozyumu, Antalya.
- Taşçı, B., 2015. Çok Katmanlı Yerleşimlerin Koruma Sorunlarının Foça Örneği Üzerinden İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, DEÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, 2012. T.C. Samsun İl Özel İdaresi İmar ve İnşaat Daire Başkanlığı, Samsun.
- Tuna, N., 2000. Kentsel Arkeoloji Üzerine, IDOL: Arkeologlar Derneği Dergisi, 7, 7 – 13.
- UNESCO, 1956. Arkeolojik Kazılara Uygulanabilir Uluslararası Prensipler Hakkında Tavsiye Kararı.
- UNESCO, 1972. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi, Paris.
- UNESCO, 1976. Tarihi veya Geleneksel Alanların Korunması ve Çağdaş Yaşamdaki Rollerini Konusunda Tavsiye Kararı.
- Wainwright, G. vd., 1999. England, Report on the Situation of Urban Archaeology in Europe, Council of Europe Publishing.
- Yazıcı, M., 2013. Resolving The Historic Urban Tissue by Tracing the Changes as a Basis for its Conservation: Samsun From 20th Century Untill Today, Yüksek Lisans Tezi, METU, The Graduate School of Natural and Applied Sciences, Ankara.
- Yıkıcı, A., 2010. Kentsel Arkeolojik Alanların Korunmasına Yönelik Planlama Yaklaşımları: Yenikapı Arkeolojik Alan Yönetim ve Yönlendirme Rehberi, Yüksek Lisans Tezi, MSGSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, T., 2010. Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanında Adana/Tepebağ Höyüğü ve Planlama Sürecinde Kentsel Arkeoloji, Kentsel Dönüşüm, Rehabilitasyon ile Arkeopark Kavramı, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniv., Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Yılmaz, C., 2010. Kentsel Doku İçerisinde Bulunan Arkeolojik Alanların Korunması ve Farklı Yönlerden Değerlendirilmesi: İzmir Agora Örneği, Uzmanlık Tezi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, İzmir.
- Yılmaz, C., 2012. İlkçağdan Cumhuriyete Canik, Canik Belediyesi Kültür Yayınları No:3, Samsun.
- Yolalıcı, M., E., 1998. XIX. Yüzyılda Canik Sancağının Sosyal ve Ekonomik Yapısı, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Zeren Gülersoy, N., 2003. Sit Koruma Ders Notları, İTÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul.

URL-1, Şahin, Z. Ankara Tarihi Kent Dokusunun Planlanması Kısa Bir Tarihçe, kurumsal.data.atilim.edu.tr/pdfs/091013-ZaferSahin.pps, 14.05.2017

URL-2, Kentleşme Şurası, Kentsel Miras, Mekân Kalitesi ve Kentsel Tasarım Komisyonu Raporu, <http://www.csb.gov.tr/db/kentges/editor/dosya/kitap5.pdf>, 10.04.2017

URL-3, Arkeoloji Nedir, <http://mumya.mersin.edu.tr/arkeoloji.html>, 19.03.2017.

URL-4, Archaeology in France, Ministry of Culture and Communication, <http://www.culturecommunication.gouv.fr/Thematiques/Archeologie/L-archeologie-en-France>, 14.05.2017

URL-5, Archaeology of the City, Ministry of Culture and Communication, <http://www.culturecommunication.gouv.fr/Thematiques/Archeologie/Archeologie-de-la-ville>, 14.05.2017

URL-6, Archaeological Monuments, Cultural Heritage Agency, <https://culturalheritageagency.nl/en/archaeological-monuments>, 14.05.2017

URL-7, Archaeology and Planning Process, National Monuments Service, <https://www.archaeology.ie/planning>, 14.05.2017

URL-8, National Monuments Service, <http://www.ahrrga.gov.ie/heritage/national-monuments-service/>, 14.05.2017

URL-9, Planning and Licencing Unit, National Monuments Service, <https://www.archaeology.ie/contact-us/planning-and-licensing-unit>, 14.05.2017

URL-10, Codes of Practise, National Monuments Service, <https://www.archaeology.ie/codes-of-practice>, 14.05.2017

URL-11, Instituto Centrale per il Catalogo e la Documentazione, Sistema Informativo Generale del Catalogo, <http://www.iccd.beniculturali.it/index.php?it/118/sistema-informativo-generale-del-catalogo>, 14.05.2017

URL-12, <https://historicengland.org.uk/research/current/discover-and-understand/early-prehistory/raising-awareness-of-early-prehistory/>, Mart 2017.

URL-13, National Heritage Policy of Germany, 2010, http://media.w-goehner.de/1.141_-_Herein-Bericht_-_Deutschland_-_20110329_-_englisch.pdf, 06.05.2017

URL-14, The general framework – Joint Programming Initiatives, Cultural Heritage A Challenge for Europe, <http://www.jpi-culturalheritage.eu/about-us-2/>, erişim tarihi 14.05.2017

- URL-15, Verona Arenası Uluslararası Çatı Tasarımı Yarışması Birincilik Ödülü Açıklama Raporu, 2017, <http://www.gmp-architekten.com/news/2172gmp-and-sbp-win-international-ideas-competition.html>,
- URL-16, Antakya Müze – Otel, <http://v2.arkiv.com.tr/p11221-antakya-muze-otel.html>, 14.05.2017
- URL-17, Müze Dergisi, Sayı 17, 2015. https://www.muze.gov.tr/yayin/18/muze-derg-17_18_6708677.pdf, 14.05.2017
- URL-18, EAA Receives 6 WAC Awards, Emre Arolat Architecture, <http://www.emrearolat.com/sep-21st-eaa-receives-6-wac-awards/>, 14.05.2017
- URL-19, WAF'tan Emre Arolat'a İki Ödül, <http://www.arkitera.com/haber/23028/waftan-emre-arolata-iki-odul>, 14.05.2017
- URL-20, Metropol Parasol, <http://www.publicspace.org/en/works/g315-metropol-parasol>, 14.05.2017
- URL-21, Metropol Parasol, https://src.lafargeholcim-foundation.org/dnl/1586f1a2-ab95-4a64-befa-e28ca089b3ce/HolcimAwards05_EUR_bronze.pdf, 14.05.2017
- URL-22, Küçükyalı Arkeopark Resmi Web Sitesi, <https://kyap.ku.edu.tr/>, erişim tarihi 15.04.2017.
- URL-23, Tarraco, Department of Culture of the Generalitat de Catalunya, <http://patrimoni.gencat.cat/en/collection/tarraco>, erişim tarihi 16.04.2017
- URL-24, Plan de Samsoun (Mer Noire) dressé spécialement par Y. Courdadji pour The Annuaire Oriental & Printing Co. Ltd. Intercalé dans son Annuaire Oriental 25me Année 1905, https://www.archives.saltresearch.org/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=458195&silo_library=GEN01, 16.03.2017
- URL-25, Sarısakal, B., Samsun Kalesi tarihçesi, <http://www.bakisarısakal.com/Kale.pdf>, erişim tarihi 23.03.2017
- URL-26, Samsun Kalesi fotoğrafı, 1870, https://tr.wikipedia.org/wiki/Samsun_Kalesi, erişim tarihi 16.03.2017
- URL-27, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Parsel Sorgu, <https://parselsorgu.tkgm.gov.tr/>, 19.03. 2017.
- URL-28, Samsun Büyükşehir Belediyesi, Samsun Kalesini Yeniden İnşa Etmek İstiyoruz, <http://www.samsun.bel.tr/haber-detay.asp?haber=1462-baskan-yilmaz-tarihi-samsun-kalesini-yeniden-insa-etmek-istiyoruz>, 14.05.2017
- URL-29, Sarısakal, B., Saat Kulesi Açılış Merasimi, <http://www.bakisarısakal.com/SAMSUN%20SAAT%20KULESİ%20AÇILIŞ%20MERASİMİ.pdf>, 19.03.2017

- URL-30, Samsun Saat Kulesi, https://tr.wikipedia.org/wiki/Samsun_Saat_Kulesi, 22.03.2017
- URL-31, <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?p=681509#681509>, 22.03.2017
- URL-32, Saathane Meydanı kazı öncesi durumu, Tarsus Online Haber Sitesi, <http://www.tarsusonline.com/images/haberler/ayar1089saathane-meydani-donusum-projesi-.jpg>, 22.03.2017
- URL-33, Samsun'da Tarihi Yalı Camii Örnek Oldu, <http://www.meydannet.com/haber/samsunda-tarihi-yali-camii-ornek-oldu-40994.html>, 25.03.2017
- URL-34, Samsun Büyükşehir Belediyesi, 15.04.2016 tarihli Meclis Kararları, <http://www.samsun.bel.tr/kurumsal-detay.asp?kurumsal=1288-15-nisan-2016-meclis-kararlari>, 14.05.2017
- URL-35, Samsun Büyükşehir Belediyesi, Saathane Meydanı Kentsel Tasarım Projesi, <http://www.samsun.bel.tr/haber-detay.asp?haber=2334-cekul-vakfi-saathane-meydani-projesini-anlatti>, 26.03.2017
- URL-36, Samsun Büyükşehir Belediyesi, Bir Ödül de Saathane Meydanı Projesine, <http://www.samsun.bel.tr/haber-detay.asp?haber=2872-bir-odul-de-saathane-meydani-projesine>, 26.03.2017
- URL-37, Büyükşehir Anlamlı Ödülün Sahibi Oldu, <http://www.samsun.bel.tr/haber-detay.asp?haber=2818-buyuksehir-anlamli-odulun-sahibi-oldu>, 26.03.2017

7. EKLER

Ek Tablo 1: Kentsel arkeolojinin dönemsel gelişimi

Yıl	Sözleşme	Amacı	Miras Tanımı Varmı?	Temel Yaklaşımı	En Önemli Vurgusu	Kentle Bütünleştirme Önerisi	Dönemsel Değerlendirme
1906	6. Mimarlar Derneği Kongresi			Eser Koruma			Koruma ve Araştırma Dönemi
1931	Restorasyon Kartası (Atina Tüzüğü) *			Anıt koruma, Restorasyon yaklaşımları, Bilimsel yayın	Anıt koruma	Yok	
1954	Avrupa Kültürel Varlıkların Korunması Sözleşmesi *	Avrupa kültürünü korumak ve geliştirmek		Korumada en önemli araç yasal zemin, Bilgi alışverişi	Yasal zeminin oluşturulması		
1956	Arkeolojik Kazılara Uygulanabilir Uluslararası Prensipler Hakkında Tavsiye Kararı			Bütün arkeolojik varlıklar çalışılmalı ve korunmalı, Korumada en önemli garanti hissedilen ilgi ve saygı, Kalıntıların eğitimde kullanılması	Bütün arkeolojik varlıklar çalışılmalı ve korunmalı	Eğitim	
1964	Tarihi Anıtların ve Yerleşmelerin Korunması ve Onarımı İçin Uluslararası Tüzük (Venedik Tüzüğü)		Tarihi birer belge	Anıt korumadan yerleşim koruma yaklaşımına geçiş, Bütüncül koruma yaklaşımı, Koruma - kullanma dengesi, İşlevlendirme	Bütüncül yaklaşımla anıt korumadan yerleşimlerin korunmasına geçişi tanımlaması	Çevresiyle değerlendirme, işlevlendirme	
1967	Quito Normları		Sanatsal refahın artmasında önemli bir payı olması	Ekonomik değer, Özgünlüğünü koruyarak en uygun şekilde kullanma, İşlevlendirme, Turistik değer	Ekonomik değer		
1969	Arkeolojik Mirasın Korunmasına Yönelik Avrupa Sözleşmesi	En sıkı bilimsel yöntemlerin uygulanarak arkeolojik mirasın korunması	Medeniyet bilgisinde bilimsel bilginin ana kaynağı	Arkeolojik alanların ve sahaların korunması, Envanter oluşturulması, Rezerv alanların belirlenmesi, Halkın bilinçlendirilmesi	Arkeolojik alanların ve sahaların korunması	Halkın bilinçlendirilmesi, Envanter oluşturulması	
1972	Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme *			Tüm insanlığın ortak mirası, işlevlendirme ile sosyal yaşama konu olması, korunmasına ilişkin önlemlerin belirlenmesi, eğitim merkezlerinin oluşturulması, Dünya Miras Komitesi, Dünya Miras Listesi, Dünya Miras Fonu			

* Taraf olduğumuz sözleşmeler.

Ek Tablo 1'in devamı:

Yıl	Sözleşme	Amacı	Miras Tanımı Varmı?	Temel Yaklaşımı	En Önemli Vurgusu	Kentle Bütünleştirme Önerisi	Dönemsel Değerlendirme
1975	Avrupa Mimari Miras Yılı	Farkındalığın artırılmasıyla kültürel mirasın yok olmasının önüne geçmek					Katılımcı Yaklaşımla Planlamada Arkeolojik Verilerin Değerlendirilmesi
1975	Amsterdam Bildirgesi *			Bütünleşik koruma, Ortak tarih ve gelecek bilinci, Planlamada ana ilke, Bilgi alışverişi ile korumanın kolaylaştırılması, Halkın bilinçlenmesi, Yerinden yönetim için yetki devri, Her aşamada katılımcı planlama, Toplumsal etkenlerin göz önünde bulundurulması	Bütünleşik koruma	Bütünleşik koruma, halkın bilinçlendirilmesi, katılımcı planlama, toplumsal etkenler, planlamada ana ilke olması	
1987	Arkeoloji ve Planlama Kolokyumu	Kentsel ve kırsal alandaki arkeolojik varlıkların saptanması ve korunmasına yönelik sorunları tanımlamak		Plancıların işbirliği ile yerinde korumanın kolaylaştırılması, planlama sürecinde arkeolojik varlıkların değerlendirilmesi		Planlama sürecinde arkeolojik varlıkların değerlendirilmesi	
1989	Arkeolojik Mirasın Şehir ve Bölge Planlama Kapsamında Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin R (89) 5 sayılı Tavsiye Kararı	Yapılaşma/ gelişme aşamalarında arkeolojik varlıkların yok olmasının önüne geçmek için gerekli yasal düzenlemelerin gerekliliğini vurgulamak	Kolektif hafıza ve kültürel kimliğin temel bileşeni	Arkeolojik varlıkların planlama sürecinde değerlendirilmesi için yasal çerçevenin hazırlanması, Yeni yapılaşma ruhsatlarında arkeolojik verilerin dikkate alınması, Prosedürün arkeologlara danışmayı zorunlu kılması, Büyük ölçekli kamu yatırımları için arkeolojik sözleşmeler, Kazının mümkün olan en kısa süre içinde bitirilmesi, Ulusal arkeolojik envanter	Arkeolojik varlıkların planlama sürecinde değerlendirilmesi için yasal çerçevenin hazırlanması	Yeni yapılaşma ruhsatlarında arkeolojik verilerin dikkate alınması, Prosedürün arkeologlara danışmayı zorunlu kılması, Büyük ölçekli kamu yatırımları için arkeolojik sözleşmeler, Kazının mümkün olan en kısa süre içinde bitirilmesi, Arkeolojik envanter	
1990	ICOMOS Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü		Geçmişteki insan etkinliklerinin temel bilgisi	Arkeolojik miras insanlığın ortak mirası, Katılım, Bulguların halka sunulması, Geçici koruma bölgeleri, Arkeolojik etkilenme araştırmaları		Halkın arkeolojik kazı bulguları hakkında bilgilendirilmesi	
1992	Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (Malta Sözleşmesi) *			Plancı, arkeolog ve müteahhit arasında danışma mekanizması, arkeolojik mirasın korunması sorumluluğu devletler üstü	Plancı, arkeolog ve müteahhit arasında danışma mekanizması	Disiplinler arası danışma mekanizması	Kentle Bütünleştirme Dönemi
1997	Antik Gösteri Mekanlarının (tiyatrolar, amfi tiyatrolar ve sirkler) Kullanımına İlişkin Tüzük	Bir kez daha antik mekanları gerçek rolü olan sanatsal aktivite, paylaşılan duygu ve eğlence mekanları olarak kullanmak		Sit alanlarını kullanarak geliştirme, doğru bilgiyi yaymak, toplumun kavrayışını kolaylaştırmak	Sit alanlarını kullanarak geliştirmek	Sit alanlarını kullanmak	
2000	Avrupa iyi uygulama kodu: Arkeoloji ve Kent Projesi	Arkeolog, yerel yönetimle plancı ve müteahhit arasındaki işbirliğini kolaylaştırarak arkeolojik mirasın korunmasına katkı sağlamak	Arkeolojik varlıkların modern tasarımda rol alabilir	Yerinde koruma, arkeolog, yerel yönetimle plancı ve müteahhitin rollerini belirlemek	Arkeolog, yerel yönetimle plancı ve müteahhit arasındaki işbirliği	Disiplinler arası işbirliği	
2008	ICOMOS Kültürel Miras Alanlarının Algılanması ve Sunumu Tüzüğü			Sunum ve yorumlamaya ilişkin ilkeleri tanımlamak, halkın kültürel miras alanlarından kazanımlarını arttırmak	Sunum ve yorumlamaya ilişkin ilkeleri tanımlamak	Sunum ve yorumlamaya ilişkin ilkeleri tanımlamak	
2011	Tarihi Kent ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimi için Valetta İlkeleri *	Tarihi şehirlere, kasabalara ve kentsel alanlara yönelik yapılacak tüm müdahalelere yönelik ilke ve stratejileri oluşturmak	Tarihi şehirler yaşayan mekanizmalardır	Yapılacak tüm müdahalelere yönelik ilke ve stratejileri oluşturmak, yaşam kalitesini arttırmak	Yapılacak tüm müdahalelere yönelik ilke ve stratejileri oluşturmak	Strateji ve ilke geliştirmek	

* Taraf olduğumuz sözleşmeler.

ÖZGEÇMİŞ

1990 yılında Kayseri’de doğdu. 2007 yılında Kayseri Sümer Lisesi’nden mezun oldu. 2010 yılında kazandığı Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü’nden 2014 yılında ikincilikle mezun oldu. Aynı yıl Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı’nda yüksek lisansa başladı.

Kısa süre özel bir planlama şirketinde çalıştıktan sonra, 2015 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü’nde araştırma görevlisi olarak akademik hayata başladı. Halen bu kurumdaki görevini ve akademik çalışmalarını sürdürmektedir.